

T.C.
ERCIYES ÜNİVERSİTESİ
GÜZEL SANATLAR ENSTİTÜSÜ
MÜZİK BİLİMLERİ ANABİLİM DALI

SİVAS İLİ ALİBABA MAHALLESİ ALEVİLERİNİN
MÜZİK KÜLTÜRÜ

Hazırlayan

Tolga ERGÜL

Danışman

Doç. Dr. Gülay KARŞICI

Doktora Tezi

Temmuz 2019

KAYSERİ

T.C.
ERCIYES ÜNİVERSİTESİ
GÜZEL SANATLAR ENSTİTÜSÜ
MÜZİK BİLİMLERİ ANABİLİM DALI

SİVAS İLİ ALİBABA MAHALLESİ ALEVİLERİNİN

MÜZİK KÜLTÜRÜ

(Doktora Tezi)

Hazırlayan

Tolga ERGÜL

Danışman

Doç. Dr. Gülay KARŞICI

Temmuz 2019

KAYSERİ

BİLİMSEL ETİĞE UYGUNLUK

Bu çalışmadaki tüm bilgilerin, akademik ve etik kurallara uygun bir şekilde elde edildiğini beyan ederim. Aynı zamanda bu kural ve davranışların gerektirdiği gibi, bu çalışmanın özünde olmayan tüm materyal ve sonuçları tam olarak aktardığımı ve referans gösterdiğimi belirtirim.

Tolga ERGÜL

İmza:

YÖNERGEYE UYGUNLUK SAYFASI

“Sivas İli Alibaba Mahallesi Alevilerinin Müzik Kültürü” adlı Doktora tezi, Erciyes Üniversitesi Lisansüstü Tez Önerisi ve Yazma Yönergesi’ne uygun olarak hazırlanmıştır.

Tezi Hazırlayan

Tolga ERGÜL

Danışman

Doç. Dr. Gülay KARŞICI

Müzik Bilimleri ABD Başkanı

Prof. Dr. N. Oya Levendoğlu ÖNER

KABUL ONAY SAYFASI

Doç Dr. Gülay KARŞICI danışmanlığında Tolga ERGÜL tarafından hazırlanan "Sivas İli Alibaba Mahallesi Alevilerinin Müzik Kültürü" adlı bu çalışma, jürimiz tarafından Erciyes Üniversitesi Güzel Sanatlar Enstitüsü Müzik Bilimleri Anabilim Dalında Doktora tezi olarak kabul edilmiştir.

05/07/2019

JÜRİ:

Danışman

: Doç. Dr. Gülay KARŞICI

Üye

: Prof. Dr. Hava SELÇUK

Üye

: Doç. Dr. Mehtap AYDINER UYGUN

Üye

: Doç. Dr. Raul Kerimov

Üye

: Dr. Öğr. Üyesi Ali ŞADELİ

ONAY:

Bu tezin kabulü Enstitü Yönetim Kurulunun 29/07/2019 tarih ve 2019.22.91 sayılı kararı ile onaylanmıştır.

29/07/2019
Dr. Öğretim Üyesi Levent ÇORUH
Enstitü Müdürü
Enstitü Müdürü

TEŞEKKÜR

Engin tecrübesi ve kaynak birikimi ile tezimin bütün aşamalarında desteğini esirgemeyen ve her şeyden önemlisi bana karşı sabrı hiç tükenmeyen değerli öğretmenim Doç. Dr. Gülay KARŞICI'ya ve bitmek bilmeyen enerjisi, umudu ve iyimserliği ile her zaman yanımda olan ışığıyla yolumu aydınlatan sevgili eşim Cansu ERGÜL'e sonsuz bağlılığımı bildiriyor, teşekkür ediyorum.

Tolga ERGÜL

Kayseri, 2019

SİVAS İLİ ALİBABA MAHALLESİ ALEVİLERİNİN MÜZİK KÜLTÜRÜ

Tolga ERGÜL

T.C. Erciyes Üniversitesi, Güzel Sanatlar Enstitüsü,

Doktora Tezi, 2019

Danışman: Doç. Dr. Gülay KARŞICI

ÖZ

Sivas ili merkezine bağlı olan Alibaba Mahallesi yalnızca Sivas doğumlu değil aynı zamanda farklı yerlerden buraya göç etmiş, birçok farklı Alevi alt gruplarına ev sahipliği yapan bir bölgedir. Alibaba Mahallesi Alevileri kültürlerindeki gelenekleri yaşatırken aynı zamanda farklı Alevi gruplarının yaşadığı pratikleri, ritüelleri/törenleri de tanırlar. Bölge kültüründe, Alevi İslam geleneğine dahil olanların yanı sıra, genel anlamda Alevi geleneklerinden ayrılarak özel kapalı pratiklere dönüştükleri gözlemlenen, değişime uğramış uygulamalar da mevcuttur. Mahallede bulunan Sivas Cem Vakfı, tüm bu Alevi kültürünün birlikte olduğu ve ortak bir geleneğin yaşatıldığı yerdir. Çalışmanın amacı, Alevilerin birlikte yaşadığı bu bölgede sahip oldukları ortak müzik kültürünün ortaya konulmasıdır.

Alibaba Mahallesi'ne 2003 yılında yerleşerek başlanan gözlemlere, 2008 yılından itibaren Alevi müzik kültürüne katılarak gözlem de eklendi. Doktora tez kapsamında 2010-2015 yılları arasında bu mahallede yaşayan Alevi inancına sahip iki ailenin (Nusayri Ailesi ve B. Ailesi) evlerinde ve Sivas Cem Vakfı'nda gerçekleşen birçok pratiğin gözlemlenmesiyle, alan çalışması yöntem ve teknikleri kullanılarak birçok veri toplandı. Tezde paylaşılan verilerin içindeki ritüellerde/törenlerde Alevi müziğinin olması nedeniyle bu çalışma müzik bilimi alanının araştırma konuları arasındadır.

Giriş bölümü ardından tezin ana bölümlerinden ilkinde Alibaba Mahallesi'nin tarihi, genel özellikleri ve kurucusu Ali Baba hakkındaki bilgiler paylaşıldı. Alevi İslam geleneği dışında kabul edilebilecek ve bu nedenle din dışı olarak tanımlanabilecek olan pratikler bu bölümde değerlendirildi. Çalışma kapsamında iki ailenin evinde yapılan gözlemlerden ve görüşmelerden elde edilen veriler paylaşıldı. İkinci bölümde,

Mahalledeki Alevilerin sahip olduğu ortak kültürel değerler; Sivas Cem Vakfı'ndaki gözlemlerden ve görüşmelerden toplanan veriler ve Cem pratiğinin detaylı analizi paylaşıldı. Tüm mahallenin ortak müzik kültürünün icracısı Cem Vakfı Zakir'i tanıtıldı ve söylediğı eserler notaya alınarak Ekler kısmında sunuldu.

Anahtar Sözcükler: Sivas Alibaba Mahallesi, Alevi Kültürü ve Müziğı

MUSIC CULTURE OF ALEVIS IN THE ALIBABA NEIGHBORHOOD IN SIVAS PROVINCE

Tolga ERGÜL

T.R. Erciyes University, Graduate School of Fine Arts,

Doctoral Dissertation, 2019

Supervisor: Assoc. Prof. Dr. Gülay KARŞICI

ABSTRACT

The Alibaba central district of Sivas Province is a common region where not only Alevis who were born in Sivas but also Alevis who migrated from different places and belong to many of Alevi seedbeds and their subcultures live together. While the Alevis of Alibaba district keep the traditions of their own cultures alive, they also recognize the practices, rituals/ceremonies of other Alevi branches and other common cultures in the neighbourhood. Altered practices which that were separated from Alevi İslam tradition and turned into special private practices are also available in the region culture, that has been observed. Sivas Cem Foundation, which is located in the district, is the place where all these Alevi cultures coexist and where the common tradition is kept alive. The aim of this study is to reveal the common music culture they have in this region where Alevis live together.

The settlement observations were started in 2003 in the Alibaba district, and from 2008, participant observations to the Alevi music culture have been included as well. Within the scope of the doctoral thesis, between the years 2010 and 2015 much data was collected by the use of fieldwork methods and techniques during the traditions carried on in the houses of two families (Nusayri Family and B. Family) and Sivas Cem Foundation. Since Alevi music takes place in some of the rituals/ceremonies in the data shared in the thesis, this qualitative study is among the research objects of the musicology.

After the introductory chapter, in the first part of the main sections of the thesis, the history of Alibaba district, its general features, founder Ali Baba, and the data obtained from the observations and interviews which were conducted in the houses of two families were shared. In the second part, the common cultural values of Alevis in

this neighbourhood; The data obtained from the observations and interviews in the Sivas Cem Foundation and the detailed analysis of the Cem practice were shared. The works performed by the Zakir of the Cem Foundation were notated and presented in the Appendix.

Keywords: Sivas Alibaba District, Alevi Culture and Music

İÇİNDEKİLER

BİLİMSEL ETİĞE UYGUNLUK.....	i
YÖNERGEYE UYGUNLUK SAYFASI.....	ii
KABUL VE ONAY	iii
TEŞEKKÜR	iv
ÖZ.....	v
ABSTRACT	vii
İÇİNDEKİLER.....	ix
TABLolar LİSTESİ.....	xi
FOTOĞRAFLAR LİSTESİ	xi
EKLER/NOTALAR LİSTESİ.....	xiv
GİRİŞ	1
İlk İnsanın Müzikle İlişkisi.....	8
Müzik Bilimleri	13
Kimlik	15
Epistemik Cemaat ve Ocak	19
Bölgedeki Alevilik Kültürü	22
Alevilik, Bektaşilik ve Müzikleriyle İlgili Çalışmalar.....	29
I. BÖLÜM.....	35
SİVAS ALİBABA MAHALLESİ'NDE YAŞAYAN ALEVİ İKİ AİLENİN RİTÜELLERİ, TÖRENLERİ.....	35
1.1. Alibaba Mahallesi	35
1.1.1. Ali Baba, Ali Baba es Sivasi.....	38
1.1.2. Alibaba Mahallesi'ndeki Alevi Kültürü ve Kolektif Temsil	40
1.2. Arap Alevileri (Nusayriler).....	47
1.2.1. Allah, Muhammed, Ali Üçlemesi ve Ali'nin Sırları	50

1.2.2. İbadet Şekilleri, İbadetin Dili	53
1.2.3. Doğum, Düğün, Ölüm, Bayramlar ve Özel Günler	54
1.2.4. Nusayri Ailesinde Müzik	56
1.3. Sivas Alevileri B. Ailesi	57
1.3.1. Asa Kültü ve Geleneği Hakkında	60
1.3.2. Asa Yıkama Töreni	66
1.3.3. Asa Yıkama Töreninde Müzik	70
1.3.4. B. Ailesinde Kırklama Pratiği	75
1.3.5. B. Ailesinde Cenaze	82
II. BÖLÜM	84
ALİBABA MAHALLESİ CEM VAKFI VE CEM RİTÜELİ, ZAKİR	84
2.1. Vakfın Tanımı, Genel Yapılanması, Siyasi Duruşu	84
2.2. Vakıf Bünyesinde Gerçekleştirilen Uygulama ve Etkinlikler	92
2.3. Cem Öncesinde Hazırlıklar ve Cem'e Dair Kavramlar	105
2.3.1. Abdest	105
2.3.2. Perşembe Günü Vakıfta Gerçekleştirilen Hazırlıklar	108
2.3.3. Müzik- Telli Kur'an, Dilli Kur'an	111
2.3.4. Hakk Kelamı	116
2.3.5. Cem Olmak	118
2.3.6. Cem Türleri ve Cem'in Makamları	120
2.4. Sivas Cem Vakfı Cem Ayini	130
2.5. Zakir Durmuş Çınar ve Eserleri	159
SONUÇ	167
EKLER VE NOTALAR	170
KAYNAKÇA	199
ÖZGEÇMİŞ	208

TABLOLAR LİSTESİ

Tablo 1: Asa Yıkama Töreni Başlamadan Önce Evde Söylenen Eserler	71
Tablo 2: Asa Yıkama Töreni Sırasında Bağlamayla Çalınıp Söylenen Eserler	73

FOTOĞRAFLAR LİSTESİ

Fotoğraf 1. Alibaba Mahallesi Sınırları	35
Fotoğraf 2. Alibaba Cami.....	36
Fotoğraf 3. Alibaba Mahallesi ana cadde.....	37
Fotoğraf 4. Alibaba arka sokak	37
Fotoğraf 5. Ali Baba Türbesi.....	40
Fotoğraf 6. Nusayri aileye ait Kur'an	48
Fotoğraf 7. Aileye ait Kur'an'dan sayfalar	48
Fotoğraf 8. S.B. ve Asa	70
Fotoğraf 9. Değiş icra	70
Fotoğraf 10. Gelenek icra.....	70
Fotoğraf 11. Asa Öğreti	70
Fotoğraf 12. Kırklamada kullanılan elek	80
Fotoğraf 13. Sivas Cem Vakfı	84
Fotoğraf 14. Cem Vakfı bahçesi.....	88
Fotoğraf 15. Vakfın sağ alanı, morg çıkışı ve musalla taşı.....	89
Fotoğraf 16. Vakıf girişi 1	90
Fotoğraf 17. Vakıf girişi 2.....	90
Fotoğraf 18. Vakıf alt kat	90
Fotoğraf 19. Cem Salonu 1	91
Fotoğraf 20. Cem Salonu 2	91
Fotoğraf 21. Cem Salonu 3	91
Fotoğraf 22. Toplantı Salonu.....	91
Fotoğraf 23. Kadınlar hazırlık yaparken	92
Fotoğraf 24. Dışardan gelen aşçı	93
Fotoğraf 25. Yemek dağıtımı	93

Fotoğraf 26. Dünya Kadınlar Günü etkinliği (2013)	94
Fotoğraf 27. Bir konser etkinliği	94
Fotoğraf 28. İdari bölümden bir görüntü	95
Fotoğraf 29. Gençlik kolları ve Zakir	96
Fotoğraf 30. Gençlik kolları	96
Fotoğraf 31. Gençlik Kolları küçük yaş gurubu bağlama öğrencileri	97
Fotoğraf 32. Semah dersi 1	100
Fotoğraf 33. Semah dersi 2	100
Fotoğraf 34. Semah dersi 3	100
Fotoğraf 35. Konferans salonu	102
Fotoğraf 36. Bir sunumdan görünüm.....	102
Fotoğraf 37. Dedelerin odası.....	103
Fotoğraf 38. Lokma dağıtımı.....	103
Fotoğraf 39. Dedelerin ve Zakirin yeri	104
Fotoğraf 40. Mahalle sakinlerine ait el yapımı bağlama 1 (Telli Kur'an)	112
Fotoğraf 41. Mahalle sakinlerine ait bağlama 2 (yakından görünüm).....	112
Fotoğraf 42. Bir ev Bağlamalar ve Kur'an'ı Kerim	112
Fotoğraf 43. Bir diğer Alibaba evinden	112
Fotoğraf 44. Kur'an ve Nechul Belaga	112
Fotoğraf 45. Sefalama 1	132
Fotoğraf 46. Sefalama 2	132
Fotoğraf 47. Dedeler Postta Otururken.....	133
Fotoğraf 48. Dedeler ve Zakir (15.08.2013 tarihli Cem).....	133
Fotoğraf 49. Dedeler Postta (07.02.2013 tarihli Cem)	133
Fotoğraf 50. Gözcüler	137
Fotoğraf 51. Gözcü (Kadınlar tarafı)	137
Fotoğraf 52. Diğer bir cemde Gözcü	138
Fotoğraf 53. Rehber S.E. Dede Hizmet için meydanda dara durmaya çıkarken.....	140
Fotoğraf 54. Gözcü Hizmet için meydanda dara durmaya çıkarken	140
Fotoğraf 56. Post Açılırken	142
Fotoğraf 57. Post Hizmeti diğer bir Cem.....	142
Fotoğraf 58. Tezakkar Hizmeti 1.....	143

Fotoğraf 59. Tezakkar Hizmeti 2.....	143
Fotoğraf 60. Tezakkar Hizmeti 3.....	143
Fotoğraf 61. Tezakkar Hizmeti 4.....	143
Fotoğraf 62. Çerağ Uyandırma 1	145
Fotoğraf 63. Çerağ Uyandırma 2	145
Fotoğraf 64. Çerağ Gülbankı verilirken	146
Fotoğraf 65. Süpürge Hizmeti Gülbank alınırken	146
Fotoğraf 66. Tüm halk Dar'da 1	148
Fotoğraf 67. Tüm halk Dar'da 2	148
Fotoğraf 68. Secde	149
Fotoğraf 69. Değişler esnasında oturuş.....	149
Fotoğraf 70. Miraçlama'da 'dar' 1	152
Fotoğraf 71. Miraçlama'da 'dar' 2	152
Fotoğraf 72. Miraçlama Semah 1	152
Fotoğraf 73. Miraçlama Semah 2	152
Fotoğraf 74. Mersiye okunurken 1	154
Fotoğraf 75. Mersiye okunurken 2	154
Fotoğraf 76. Mersiye okunurken Dedeler (24.09.2011 tarihli Cemden)	155
Fotoğraf 77. Mersiye okunurken Dedeler (17.10.2013 tarihli Cemden)	155
Fotoğraf 78. Lokma Hizmeti rızalık istenirken	157
Fotoğraf 79. Hizmetliler meydanda dar'da	158
Fotoğraf 80. Hizmet öğretisi örnek.....	158
Fotoğraf 81. Dedeler niyaz ederken.....	159
Fotoğraf 82. Dedeler beklerken	159
Fotoğraf 83. Gözcü ve Kapıcı çıkışları düzenlerken	159
Fotoğraf 84. Lokma dağıtılırken.....	159

EKLER/NOTALAR LİSTESİ

Ek 1. “Elbet Sen’ ağlatan Bir Gün Güldürür”	170
Nota 1. “Elbet Sen’ ağlatan Bir Gün Güldürür”	171
Ek 2. “Hak Muhammed Ali Geldi Dilime”	172
Nota 2. “Hak Muhammed Ali Geldi Dilime”	173
Ek 3. “Çerağ Deyişi”	174
Nota 3. “Çerağ Deyişi”	175
Ek 4. “Biz Tüccar Değiliz”	176
Nota 4. “Biz Tüccar Değiliz Alıp Satmayız”	177
Ek 5. “Pir’im Hoş geldin”	179
Nota 5. “Pir’im Hoş geldin”	180
Ek 6. “Dostlar sefa ile gönderin bizi”	181
Nota 6. “Dostlar sefa ile gönderin bizi”	182
Ek 7. “Hasan Hüseyin Aşkına”	183
Nota 7. “Hasan Hüseyin Aşkına”	184
Ek 8. “Şah’ım Hızır İlyas”	186
Nota 8. “Şah’ım Hızır İlyas”	187
Ek 9. “Yas-1 Muharrem”	188
Nota 9. “Yas-1 Muharrem”	189
Ek 10. “Nazlı Yara Selam Saldım”	190
Nota 10: “Nazlı Yara Selam Saldım Almamış”	191
Ek 11. “Niye Böyle Yücelerden Uçarsın”	192
Nota 11: “Niye Böyle Yücelerden Uçarsın”	193
Ek 12. “Biz Severiz Şahı Merdan Ali’yi” - “Gidi Yezid Bize Kızılbaş Demiş”	194
Nota 12: “Biz Severiz Şah’ı Merdan Ali’yi”	195
Ek 13. “On’ki İmam’a Giden Turnalar” Eserinin Sözlerindeki Farklar	196
Ek 14. Kırklama Pratiğinden karşılaşılan sözler	197
Ek 15. Saka Hizmetinde okunulan Ü.K. tarafından yazılmış şiir	198

GİRİŞ

Sivas coğrafyası çok eski dönemlerden itibaren Alevi kültürü için bir yaşam alanıdır. Aleviliğe ait hemen her oluşumun bir şekilde beslendiği; birçok Alevi karizmatik kişiliğinin ve önderinin yaşadığı; Alevi kültürüne yönelik hemen her karşıt tutum ve olayın doğrudan etkilediği bir bölgedir. Asırlar öncesinde başlayan ve yakın tarihte de örnekleri bulunan Aleviliği hedef almış bu durumlar Alevi kültürünü gizlenmeye ve kapalı gruplar halinde birlikte yaşamaya zorlamıştır. Zaman içerisinde bu topluluklar, değişmeyen öz değerlerinin üzerine farklı uygulamalar inşa etmiş ve kendilerine has ifade ve biçimlerle inançlarını yaşatmıştır. Aleviliğe ait ‘Yol bir sürekin bin bir’ değimi farklılaşan bu uygulamaların özlerinde bir ve aynı oluşunu özetleyen en önemli örnek, en net söylemdir. Sivas günümüzde halen Alevi kültürünün merkez üslerindedir ve farklı birçok Alevi süreğinin gözlemlenebileceği bir bölgedir. Onlarca Alevi ocağına mensup grupları barındırır ve farklı Alevi alt gruplarına yaşama olanağı tanır. Baskılar neticesinde kimlik ve geleneklerini gizleyen; kendi içlerinde yaşayan ve yaşatan bu nedenle de Alevi üst kimliğinden ayrılan kimi gruplarda bölgede halen varlıklarını sürdürmektedir. Alevi kültürünü, öğretiyi ve geleneklerini bir sonraki nesle aktaran en önemli araçlar şiir ve müziktir. Sözlü geleneğin müzikle aldığı şekil neticesinde ortaya çıkan deyişler tüm Alevi öğretilerini içinde barındırır. Anadolu coğrafyasının hemen her bölgesinde farklılaşan ve kendine has özellikleri bulunan müzik yapıları; aynen ‘yol bir sürekin bin bir’ değiminde olduğu gibi, Aleviliğin öz değerlerini farklı müzik yapıları içerisinde aldığı şekillerde de korur ve aktarımında görev üstlenir.

Araştırmanın konusu, Sivas Alibaba Mahallesiinde yaşayan Alevilerin ortak gerçekleştirdikleri cem içerisinde ve çalışmada ele alınan 2 grubunun, müzik anlayışlarını ortaya koymaktır. Sağlanan veriler aracılığıyla amaçlanan, kültürel durum, değişim hakkında donelere ulaşmaktır. Tezin bir amacı da genel olarak mahallede var olan Alevilik kültürü içerisinde yaşayan alt grupların müzik algısını anlamak ve müzik bilimi perspektifinden anlamlandırmaktır. Aleviliği müzik üzerinden anlamak ve şu an yaşanan üzerinden yorum ve bakış açılarını öğrenmek, böylece, kültürü tanımlayacak veriler sunmak hedefler arasındadır.

Kültür, zamanın getirisiyle, çevresi ve kendi iç dinamikleri çatısı altında sürekli etkileşim ve değişim halinde bulunan canlı bir yapıdadır. Güvenç, kültürü, insanın ilk anından itibaren gelecek kuşaklara bıraktığı bir miras; insanla birlikte yaşayan, gelişip-değişen; ölümü, “canlı üstü” bir varlık olarak tanımlar (Güvenç, 1985: 113). Bahsi geçen bu gelişim-değişim durumu ‘kültürel süreçler’ içerisinde anlamlandırılır. Bireyin doğumundan itibaren, toplumun istek ve beklentilerine uygun şekilde etkilenmesi ve değiştirilmesi ‘kültürleme’; toplum içerisinde maddi ve manevi öğelerin yayılması ‘kültürel yayılma’; farklı kültürlerin etkileşimi sonucunda her ikisinin de değişmesi ‘kültürleşme’; asıl toplumun, alt-kültürlerinden yada farklı toplumlardan gelen gruplarla etkileşimi sonucunda yepyeni bir birleşimin, anlayışın oluşması ‘kültürlenme’; kendi kültüründen ayrılan birey veya grupların, başka bir kültür içerisinde uyum sağlayamaması, yaşadığı sıkıntılar, bunalımlar ve gösterdikleri tepkiler ‘kültür şoku’; bir kültürün diğer bir kültürü zorla değiştirmesi ‘zorla kültürleme’; bir kültürün diğerini giderek kendine benzetmesi, egemenliği altına alması ‘kültürel özümseme’; ve tüm bu süreçlerin yanı sıra benzeri kültürel etkenlerin toplamında, kültürün tümüyle ya da bazı kurumlarıyla değişmesi ‘kültürel değişme-kültür değişmesi’ olarak tanımlanır (Güvenç, 1979: 130-137). Araştırma evreninde genel olarak Alevi yapılanmasının ortak kabul görmüş bir bölgesindeki seyri le alınırken, daha özelde kimi gurupların geçirdiği değişimin örneklenmesi söz konudur. Bu yönüyle çalışma ‘vaka incelemesi’ kapsamında değerlendirilebilir. Vaka incelemesi, çağdaş bir olguyu doğal ortamında inceleyen bütüncül bir sorgulama; her biri için farklı biçimleri bulunan, araştırma tasarımının kendisine has özellikleri olan ve örnek olay çıktıları sağlayan nitel bir metodolojidir (Harling, 2012: 1). Vaka incelemesi, literatürün anlaşılacak, vakanın literatür içerisindeki durumunun saptanmasıyla, sahaya inerek toplanılan verilerin kategorik değerlendirmelerle analiz edilmesi sonucunda oluşan çıktılar içerir (Özsöz, 2008: 75, 76). Bu noktada, bireyler ve topluluklarla doğrudan temas kurulmuş, gözlemlenen olay ve olgularda var sayım ve önyargılardan uzak izlenimlerle veri toplanılmıştır. Genel gözlem ve görüşmelerin yanı sıra alt grup örneklemelerinden toplanılan verilerin analizleri temalarına göre ayrılıp, kodlanmıştır. Süreç içerisinde katılımcı ve katılımcı olmayan gözlem sırasında birçok ses kaydı alınmış ve müzik adına tutarlılık denetlenmiştir.

Etnografik film ve antropolojinin tartışma konularından olan görselliğin nitel araştırmadaki rolü; taraf olunan görüş ve söylemlerdeki (Doğan, 2013; Depeli, 2014) detaylı düşüncelerin hemen hepsi, ses kayıtları ile elde edilen veriler için de bir şekilde tartışılabilir. Ses kaydı gerçekleşirken, gözlenen nesnenin kayıt altında olduğunun bilinci dâhilinde geliştirdiği tavrı ve sergiledikleri (samimiyet), verinin doğruluğunu etkileyen faktörler olarak düşünülebilir. Bu anlamda, nesnenin, aktardığını, olması gibi mi? yoksa olduğu gibi mi? sergilediği sorunsalı, verinin doğruluğunu tamamen etkileyecektir. Daha açık bir söylemle, nesnenin, kayıt altında olduğunun farkındalığı, bilinç altında dahi olsa veri üzerinde mutlak bir etki yaratacak, elde edilenlerin güvenilirliğinin sorgulanması olasılığını doğuracaktır. Ayrıca, kayıt cihazları karşısında müzik yapmak profesyonel müzisyenler için bile farklı-zor bir deneyimdir. Kayıt cihazları karşısında müzik yapan nesnenin, kaydedilmenin psikolojisi altında yansıttığı veriler, kültürün sahip olduğu öznellikleri tam anlamıyla yansıtamayabilir. Sonuçta, böylesi bir gerçekliğin etkisinin varlığını anlamak ve-ya önlemek adına; farklı ortam ve zamanlarda aynı verinin tekrarlarının birçok defa kaydedilmesi bir yöntem olarak düşünülmelidir. Aynı eserin birçok farklı kaydının karşılaştırılması sonucunda elde edilen veri, icracısını ve müziği en net şekilde yansıtacaktır. Çalışmada, Zakir'in eserleri örneklemi, cem törenlerindeki icrası, özel sohbetler esnasındaki ve kayıt düzenekleri karşındaki icraları bu tarz bir yaklaşımla, defalarca kaydedilmiş ve birbirleriyle karşılaştırılarak veri tutarlılığı denetlenmiştir.

B. Aileleri örneğinde 17 kişiyle, Nusayri Ailelerinde 11 kişi ile görüşülmüş ve belirlenen temalarda doğrudan alıntılarla ya da açıklamalarla düşüncelerine yer verilmiştir. Gelenek ve uygulamaları, farklı yıllarda katılımcı gözlemle takip edilmiştir. Kayıt cihazları, fotoğraf ve video çekimleri ile elde edilenler karşılaştırılarak tutarlı veriler sunulmuştur.

Cem vakfı görüşmelerinde, Vakıf Başkanı, Gençlik Kolları Başkanı, 4 Dede, Zakir ve 2 çalışan başta olmak üzere, 150 kişiyi aşan Alibaba Mahallesi sakinleriyle görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Veriler, temalarına göre ayrılarak gruplanmış ve tezin gerekli yerlerinde sunulmuştur. Vakfın gerçekleştirdiği birçok şehir dışı geziye katılmış, Sivas köy ve ilçelerinde gerçekleştirilen Cem evi açılışları da takip edilmiştir. Ancak, bu katılımların çalışma evreni dışında oluşu nedeniyle, gerçekleştirilen kayıtlar sadece tezde sunulacak verilerin tutarlılığını denetlemek adına

kullanılmıştır. Vakıf bünyesinde perşembe günleri gerçekleştirilen Cem ayinleri çalışma boyunca hemen her hafta takip edilmiş ve ses kayıtları alınmıştır. Çalışma başlangıcından itibaren her 3 ayda bir düzenli olarak Video kayıtları ve fotoğraf çekimleri gerçekleştirilmiştir. Bunun yanında, belirli haftalar-günler dâhilinde gerçekleştirilen ve Alibaba Mahallesi sakinleri dışındaki katılımcılarında bulunduğu Cemlerde de video ve fotoğraf çekimleri yapılmıştır. Cem Vakfı bünyesinde gerçekleştirilmiş genel etkinliklerin (Anneler Günü, Kadınlar Günü vb.) birçoğuna katılmış; mümkün olan özel etkinlikler (nişan, düğün, cenaze vb.) de takip edilmiştir. Bu etkinliklerde gerçekleştirilen görüşme ve mülakatlar yanında ses kayıtları, fotoğraf ve video çekimleri gerçekleştirilmiştir. Vakıf bünyesinde gerçekleştirilen ders ve kurslar dahilinde saz-bağlama öğretmenliği görevi yapılmış ve bu sayede vakfın bir görevlisi olarak, içerden araştırma ve veri toplama şansı yakalanmıştır. Bu konudaki verilere çalışmada kısaca değinilmiştir. Zakir'in eserleri farklı birçok yerde ve zamanda kayıt altına alınmıştır. Yürüttüğü Cemlerden katılım gösterdiklerimizin bir çoğu kaydedilmiştir. Özel görüşmelerde, kayıt cihazları karşısında ses ve görüntü kayıtları gerçekleştirilmiş, çalgı çalım tekniği gözlemlenmiştir. Hayatı ve Zakirlik hakkında görüşmeler gerçekleştirilmiştir.

Alibaba Mahallesi Alevilerinin müzik kültürü hakkındaki merkezi sorunsal etrafında gerçekleşen bu çalışma Antropoloji disiplini kökeninde, etnografya perspektifinden ele alınmıştır. Sosyal bir kabulün bileşkesinde inanç evreninde müziğin nasıl bir anlam taşıdığına ortaya konulması adına etnografya çalışmaları önemli veriler sunar. Antropolojinin sunduğu bu verilerin betimsel analizleri toplumsal ilişkilerin, kurumların, kendi içine kapalı grupların, üretim ilişkilerinin, sınıfsal durumun ve demografinin çerçevesinde ele alındığı için kent içerisinde bir alanın analizini yansıtmaktadır. Maurice Aymard, kentin kırsal kesimden doğmadığına, aksine, kırsal kesimlerin kentlerden doğduğuna vurgu yapar ve kentlerin toplumsal bir düzen örneğini oluşturduğunu, göçmen olsun-olmasın tüm toplumun, gönüllü ya da zorunlu biçimde bu düzen örneğini her yerde uygulamaya çalıştığını söyler. Ona göre, kent, küçük ya da büyük olsun, evlerin, sokaklarının, bünyesinde bulundurduklarının çok daha dışında bir şeydir ve sadece ekonomi, ticaret, endüstri merkezi değildir. Kent, toplumsal ilişkilerin mekânsal izdüşümüdür ve dünyevi olanı kutsal olandan, çalışmayı eğlenceden, kamuyu özelden, erkeği kadından, aileyi yabancı olandan ayıran sınır çizgileri ağının, kendi

içinde kesiştiği ve aynı zamanda onun yapısını oluşturduğu bir mekandır (Braudel, 1990: 124, 125). Çalışma içerisinde bu ekseninde, antropolojik yaklaşımlar ve araştırma yöntemleri aracılığıyla, Sivas ili Alibaba Mahallesi evrenindeki kentsel mekânda gerçekleşen pratikler incelenmiş; insan, mekan ve kültür çerçevesindeki ilgili örneklemeleri sunulmaya; kent mekânlarında gerçekleşen, özel ve-ya toplumsal olaylar, sosyal dönüşüm ekseninde anlaşılmalı; kentleşme süreci, kentsel dönüşüm ile değişime uğrayan mekân, kimlik, gruplar ve toplumsal olguların aldıkları şekiller yansıtılmaya çalışılmıştır. Tüm bu incelemeler, temelde antropolojik sorulara dayanmaktadır ve bu anlamda, kent antropolojisi altında değerlendirilebilir. Kottak, antropolojiyi, eş olmayan bütüncül bir disiplin olarak, insanın kültürel ve biyolojik çeşitliliğini inceleyen, zaman ve mekân içerisindeki farklılıkları açıklamaya çalışan bir bilim olarak tanımlar. Ayırt edici özelliğinin, biyoloji ve kültür dahilinde köken ve değişimlerle olan ilgisinden kaynaklandığını söyler (Kottak, 2002: 23). İnsanın kökenine, ilk anıma dek uzanan Antropoloji evreni içerisinde, sürecin her anında yaşayan müzik, insanın düşünme eyleminin başlangıcında var olan en temel öğelerdendir.

Yaklaşık olarak 4,6 milyar yıl yaşında olduğunu tahmin ettiğimiz dünya tarihinde (Dalrymple, 1991: 474; Allègre vd. 1995: 1454), 4,4 milyon yıl önce yaşadığını anladığımız hominid atalarımıza (White vd. 1994: 306) rağmen ilk insan kavramını ve kültürü ortaya koyanların yaklaşık 2.5 milyon yıl öncesinde yaşayan, dik yürüyebilen, beyin kapasitesi önceki atalarına oranla daha büyük olan (ortalama 630 cm³) ve taşla kırarak işlemenin yolunu bulanlar olduğu kabul edilir ve insanın insan olduğu bu dönem 2.8-2.5 milyon yılları arasında Afrika'da gerçekleşen iklim değişikliği dönemidir (Akın, Özer, Gültekin, 2004: 115-118).

İnsanın var oluşunu kabul ettiğimiz bu noktada karşılaşılan ilk olgulardan biri iletişim, dolayısıyla dil kavramıdır. İnsanın sosyal bir varlığa dönüşümünün ön koşulu, günümüz düşünürlerince yine dil becerisinden geçer. Çağımızın en önemli düşünce adamlarından Noam Chomsky'nin insan doğası ve kültürü üzerine yaklaşımı yine bu doğrultudadır. O, insanın bilişsel organizasyonun harekete geçebilmesi için dil becerisinin gerekliliğini savunur (Chomsky, 1984: 95) ve kültür kavramının başlangıç noktası olarak burayı işaret eder.

Müzik Bilimleri alanını doğrudan ilgilendiren çalışmalar ışığında; cümle yapısının analizleri ve linguistik ses çıkarmanın fonolojik özelliklerinin müzikalliği, dil ve müziğin ortak bir kökten evrimleştiğini gösterir. Bu teori 'Musilanguage' başlığı altında müzik-dil evriminin bir modellemesi olarak sunulur (Brown, 2001; 271). Bu doğrultuda, insanın var olduğu andan itibaren müzikle iç içe oluşu Brown'dan önce öne sürülen ve insan olmaya ait bu öncülün sadece dil veya sadece müzik olduğunu konuşan teorilerin de bileşkesinde çok daha net bir görünüm kazanır. Bu erken dönemde düşünme eylemi müzik ve dil çerçevesinde harekete geçen insanoğlu aynı zamanda kültürü oluşturmaya başlar.

İnsan olmaktan ayrılamayacak bir diğer olgu da inanma, inanç ihtiyacıdır. İnançsal yapıların tartışılmasından öte, insan olmaya dair bir gereklilik olarak görülmesi gereken inanma dürtüsü, insanın düşünebilmesi ile doğru orantılı kavramsal bir bütünlüktedir. İnsanın soru soran doğası ve açıklama istenci bu olguyu hangi şekillerde olursa olsun ortaya çıkarır. İnanmanın bilgisi gerek eskiliği gerekse karmaşık yapıları açısından tanımlanması ve ispatı akıl yürütmelerden elde edilen teorilerden öteye gidemeyecek şekilde karşımıza çıksa da varlığı inkâr edilemeyecek derecede kuvvettedir. Her halükârda inanma dürtüsünün de insan kimliğinin ilk oluşum safhasında mutlak şekilde yardımcı bir rolü vardır. James McClenon bu süreci şöyle açıklar:

Wallace'e göre (1966: 107) din 'insan ve doğadaki durum dönüşümlerini meydana getirmek veya yol göstermek amacıyla doğüstü güçleri seferber eden, mitler aracılığıyla rasyonalize edilmiş bir ritüeller seti' olarak tanımlanır. Evrimsel bir senaryo, bu tür ritüellerin kökenini açıklar. Antik primatlar muhtemelen, gelişmemiş ritüelleri sosyal stresi hafifletmek için kullanıyordu. Hominidler bilincin değişen durumları tarafından üretilen tedavi ile ilgili daha karmaşık ritüelleri tasarlamış olmalıydı. Bir aşamada Homo sapiens değişen bilinç durumları sayesinde şamanik hipnotik tedaviler geliştirir. Argyle and Beit-Hallabmi'e göre (1975: 180-89) dinin kökeni ile ilgili çoğu sosyal psikolojik teori, dinin bilişsel ihtiyaç, baba projeksiyonu veya süperego projeksiyonu sonucu geliştiğini varsayar. Tylor (1871/1958) ilk dini dürtüleri, düşlerin, transların, görüngülerin, hayal gücünün, gölgelerin, yansımaların, bilinç kayıplarının ve ölümün yanlış yorumlanmasına bağlar. Durkheim (1915/1965) ilk insanların, grup bütünlüğünden kaynaklanan grup faaliyeti algısını dini güçlere atfettiklerini savunur.

Freud (1964) dini dürtülerin Oedipus kompleksinden türeyen nevrozlardan kaynaklandığı teorisini sunar. Diğer teorisyenler, varoluşsal sorularla karşı karşıya kalındığında mit üretme hipotezini ortaya çıkaran nedensel açıklamalar üreten bir mekanizma olan “bilişsel zorunluluk” gibi faktörlerin üzerinde durmaktadır (d'Aquili and Laughlin 1979). Wallace'e göre (1966) ne yazık ki, bu teoriler ampirik değerlendirmeye bilhassa uygun değildir. Önerilen model dini, tedavi edici ritüel ve dilin evrimsel ürünü olarak tasvir eder. Senaryo, Charles Darwin'in insansıların dile giden evrim sürecindeki bir aşama olarak şarkı söyleme kapasitesini (sesli nidaların istemli modülasyonları) edindiğini öne sürüşüyle kesişir. Donald (1991: 168,169) bunun bilinçli, kendi kendine başlatılan, temsil edici davranışlara dayanan dilbilimsel olmayan, "mimetik" bir kültür gerektirdiğini savunur. Mimetik davranış; işaretleme, jestler, basit oyunlar, ritüel dans, monoton ve dilsel olmayan şarkıları içerir. (McClenon, 1997: 345-346)

Goodenough (1990: 608), insan inanç sistemleri için gerekli olan özelliklerin çoğunun hominid çizgisinin ortaya çıkmasından önce primat evriminde zaten mevcut olduğu sonucunu öne sürer. Dilin ve inançlara yönelik insan kapasitesinin evrimine dahil olan her ne varsa genel olarak inançların ayrılmaz bir parçası olan kültür içinde de eşit oranda vardır der. “Din, inananlar kadar karşı çıkanların da tereddütsüz kabul ettikleri gibi, ilk insanla var olan ve insanlığın sonuna kadar da var olmaya devam edecek bir köklü kurumdur. İnsanın var olduğu yerde din de vardır; çünkü din duygusu, insanın yaratılışında mevcuttur” (Fıçlalı, 1994: 27).

Wilson, “dinin insan sosyobiolojisine özellikle iki nedenden ötürü en büyük zorluğu ortaya çıkardığını ve gerçekten özgün bir teorik disiplin olarak ilerlemenin en heyecan verici fırsatını oluşturduğunu” söyler. Birincisi “benzersiz insan fenomenidir, bu nedenle diğer sosyal hayvanlar hakkındaki bilgilerimizden fazla yardım alamayız” der. İkincisi “onun geçerliliği, gerçek işlevine ve çalışmalarının iyi gizlenmiş olmasına bağlıdır, çünkü din her şeyden önce bireylerin kendi çıkarlarını, grubun çıkarları önünde geride bırakma konusunda ikna edilme sürecine bağlıdır” açıklamasını sunar (Wilson, 2004: 175-176).

İnsanlık adına çoktan başlamış olan, ancak ilk defa Voltaire tarafından isimlendirilen ‘kültür’ kavramının (Berlin, 1973; 4) günümüzde onlarca tanımının

yapılması bir yana; belki de insanoğlunun düşünme eylemini harekete geçiren müziğin, kültür kavramının başlangıç anındaki varlığı üzerinde düşünmek gerekir. Müzik ve dilin ayrılamayan bağları ile inanç olgusu, kültür hareketliliğinin başlangıç noktasında önemli rol üstlenir. İlk oluşumları hakkında varsayımlar üzerinde durmak zorunda kalsak da günümüzden bakıldığında tüm bu olgusal kavramlar bütünü kendilerini ispat eder. “Toplumun hiçbir alanı dilden bağımsız değildir. İnsanın varlığı dil ile mümkün olduğu gibi, toplumların varlığı da ancak dil ile mümkün olmaktadır. Dil yoksa toplum da yoktur. Dil, bir toplumun kültür kimliğidir” (Ünalın, 2005: 14).

Toplumun edebiyatı, felsefesi, sanatı, tekniği ile birlikte bütün kültürü, düşünceleri, kavrayış biçimi, giderek töre ve görenekleri dille bir bağlılık içindedirler, dilden ayrılamazlar. Dilden kopmuş bir kültür gibi, dilsiz bir düşünce de tam bir soyutlamadan başka bir şey değildir. Ancak bir dille düşünebiliriz. Düşünüşü dile getiren de yine dildir. Töre ve görenekler bile dil olmadan olanaklı değildir. Töre ve görenekler, geleneklerle ilgili kuruluşlardır, önceki kuşaklardan aldığımız ve yarınki kuşaklara aktaracağımız geleneklerle kurulmuşlardır. Bir kuşaktan öteki kuşağa aktarılma ise ancak bir bildirme ile olabilir. Bunu da ancak dil başarır (Akarsu, 1998: 88-89).

İlk İnsanın Müzikle İlişkisi

Tarih çağlarının başlangıcı olarak kabul edilen yazının yaklaşık olarak MÖ 3000’in başlarında Mezopotamya ve Mısırda (Akurgal, 2005: 2) kullanılmaya başladığı kabul edilse de çok daha eski dönemleri işaret eden bulgular mevcuttur. Tarih öncesi dönemlere de ışık tutan yegâne verilerimiz ve başlangıç olarak nitelediğimiz bu kaynaklar Babil ve Sümer tabletleridir. Bu tabletlerde Nuh Tufanı olarak da bilinen; Büyük Tufan ve öncesi dönemlerin varlığını yazıtlar üzerinden gözlemleyebiliyoruz (Eroğlu, 2007: 49, 50). Yazının icadı hakkında ve çok daha eski dönem kültürlerinin yazıyı kullandığını öne süren çalışmaların varlığından da söz etmek mümkün. Henry Sweet çalışmasındaki bulgular ışığında Sümerlerin MÖ 8000 de yazıya sahip olmaları gerektiğini söyler (Sweet, 1930: 124, 125). Kazım Mirşan ise ilk Sümer alfabesinde Türk harflerinin varlığından söz ederken Sümer yazıtlarının okunamamış olması gerekçesiyle “Sümer yazısı ile Türk yazısı ve Sümer dili ile Türk dili arasındaki bağıntıların tespiti şimdilik imkânsız gibidir” der (Mirşan, 1970: 29). Türk kültür ve inanç tarihini, yazı kültürü üzerinden eski dönemlere götürmek Alevi kültürü açısından da önemli sayılabilir.

Paleontolojik çağda yaşanan müzik öğelerinin ilk olarak doğadan öğrenildiğini ve iki cismin birbirine vurulması ile icat edilmiş çalgıların ilk örnekleri oluşturabileceğini düşünmek mümkündür. Neolitik dönemde toplumlaşan ve kültür kavramını topluluk şeklinde mutlaka yaşamak durumunda olan insan için paleontolojik dönemde müzik adına keşfetmesi gereken belirgin bir şeyler olmak zorundadır. Ses maddesinin varlığı ve istemli bir şekilde kullanılmasının, insanoğlunun düşünme eylemini başlatması olabilirliğinde, dilin gelişimini takip eden bütün çalışmalar böylesi bir temelden hareket etmek zorundadır. MÖ 40 binlerde karşılaşılan aerofonlar (Montagu, 2007: 45) bu tarihte bir şekilde müzik eyleminin varlığına ve kültürünün oluştuğuna işarettir.

İlk insan eylemlerine ortak olacak kadar eski bir bilinç olan müzik, yapısı nedeniyle doğal olarak -ki bu müziğin fenomenal bir özelliğidir- insanın inanç evreninin de tam ortasında yer almak zorundadır. Günümüzde insanlık tarihi hakkında değişen fikirlerimizden bir diğeri; insanın yerleşik düzene geçtikten sonra inanç kavramına kavuşması hipotezidir. Bu algı, Göbeklitepe gerçeği ile kırılarak gün ışığına çıkar: İnsanoğlu yerleşik düzene geçmeden çok daha önce yani avcı toplayıcı yaşam sürerken, belirgin inanç değerlerine ve pratiklerine sahiptir (Schmidt, 2010: 240). Göbeklitepe’de müzik pratiklerinin varlığı ya da kullanımı adına her ne kadar da kesin veriler halen elde edilemese de, yukarıda değindiğimiz insan doğasından ötürü müzik, yine bu değerlerin tam ortasında bulunur. Bu gerekliliği ve uygulamalarını işaret eden en net örneklerinden biri Azerbaycan Gobustan bölgesinde karşımıza çıkar.

MÖ 10.-11. yüzyıla kadar uzanan kaya resimlerine Yazılıtepe bölgesinde bulunan kaya resimleri ve Kaval Taşları’nın varlığı (Mehdiyev, 2011) eklendiğinde, insanın her döneminde inanma gereksinimini giderirken kullandığı yardımcı bir aracın müzik olduğu net şekilde gözlemlenebilir. Bu kapsam doğrultusunda, nerede insan ve inanç söz konusuysa orada müzikten ve bir şekilde müzik pratiklerinden rahatlıkla söz edilebilir. İnanç evreninde insanın en ilkel becerilerinden olan müziği kullanıyor oluşu müziğin insana dair hemen her şeyi içinde barındırabilme özelliği sayesinde o inancı anlamlandırmamıza ve anlamamıza olanak tanır ki bu durum müziğin en göz önünde olan, tanımsız fakat kabul edilegelen metafizik özelliğidir. Bu özellik, her ne kadar üstü kapalı formlarda karşımıza çıksa da, kültür kavramını da anlamlandırabilmemize olanaklar sağlar. Zeynep Helvacı bu durumu şu şekilde açıklar:

Genel anlamıyla insanın toplumsal olarak ürettiklerinin tümünü kapsayan ‘kültür’ içinde, müziğin özel bir yeri vardır. Özellikle tarih öncesi ve tarihin ilk dönemlerindeki toplumsal yapılar dikkate alındığında müziğin, yaşamın her alanında bulunan, kültürün hemen her unsuruyla birebir ilişki içinde bir üretim olduğu görülmektedir. Bu yanı sıra söz konusu toplumlarda müzik, kültürün pek çok farklı görünümüyle anlaşılabilmesi ve çözümlenebilmesi için anahtar niteliğindedir; çünkü müzik söz konusu toplumlarda hem üretimi örgütleyen, dinsel ritüeli, tarihsel bilgiyi, ahlaki öğretileri taşıyan bir araçtır hem de toplumsal bilinçaltına ve değerlere ilişkin unsurları içinde barındıran bir ifade biçimidir. Tüm bu nedenlerle tarih boyunca kültürün gelişimi ve aktarımı ile kültürler arası etkileşimi kavramada müzik, bilim insanlarına önemli bir olanak sunmaktadır (Helvacı, 2007: 1).

İnsanın her çağdaki yaşantısı içerisinde, herhangi bir gündelik pratikte müzik öğeleri kullanıyor olması ve olası inanç pratikleri içerisinde şekillenen müziksel yapılar oluşturması, insan olmak kavramının ve kültürün gelişmesinde kesin, etkin bir rol oynar. Hominid insanın şarkı söyleyebilecek vokal ve beyin anatomisine sahip oluşu da üzerinde durulan bir diğer örnek konudur (Heagen ve Hammerstein, 2009: 291). Her ne kadar hominid müziğinin yüksek bağırtılardan, maymun benzeri seslerden oluştuğu kabul edilse de (Wallin ve Merker, 2001: 15; Frayer ve Nikolay, 2001: 227) insan olmayı ortaya koyan akıl gelişiminin, his-duyguları karşılamak adına aradığı cevaplar sırasında bu bağırtıların anlam kazanmış olması akıl dışı değildir.

Antropoloji ve arkeolojinin sunduğu verilere göre günümüze kadar geçen süreçte elimize ulaşan en eski çalgı ‘Divje Babe Flute’ olarak isimlendirilir. Daha yakın dönemlerden ‘Aurignacian Flute’ diğer bir örnektir. En eski olduğu söylenebilecek Divje Babe yaklaşık MÖ 45-60 bine tarihlenir (Petru, 2009: 299, 300). Bu bulgu ve konu tartışmaya açık olsa da (Turk vd., 2016: 402, 403) ve bu süreçteki arkeolojik bulgu eksikliği reel bir gerçeklikse de insanoğlunun ve kültürün var olduğu kesinleşmiş olan on binlerce yılda müzik öğelerinin kullanılmadığını düşünmek mantık dışıdır.

Hominid dönem insanının müziği ve hammaddesi olan sesi hangi şekillerde kullandığına yönelik teoriler 20. asrın başlarında Müzik Biliminin içerisinde oluşmaya başladı. 1914 yılında Curt Sachs ve Eric M. Von Hornbostel’in geliştirdiği ve Almanca yayımlanan çalgı aletleri sınıflandırması çalışması, 1961 yılında Galpin Society Journal da İngilizceye çevrilerek yayımlanır (Baines ve Wachsmann, 1961: 3–29). Müziğin kökenine ilişkin teorilere temel oluşturmak için dikkat çekici bir noktadır ve günümüzde

halen çalgı sınıflandırmalarında en geçerli yöntem olarak görülen ve kullanılan sistemdir. Sistem temelde şu şekilde özetlenebilir:

- Çalgının tamamının titreşmesi prensibi üzerine ses üreten İdyofonlar
- Gergin bir deri veya zarın titreşmesi yolu ile ses üreten Membrafonlar
- Bir veya daha fazla telin titreşme prensibi ile ses üreten Kordofonlar
- Hava kullanarak titreşim elde etme prensibi ile ses üreten Aerofonlar
- Elektrik ve elektronik aracılığı ile ses üretme prensibine dayanan Elektrofonlar

Çalgı özelliklerinin icra teknikleriyle harmanlanması sonucunda Hornbostel ve Sachs sınıflandırması anlamlı bir yapı sunar ancak yakın tarihlere çalgı sınıflandırmasını farklı açılardan ele alan çalışmalar da söz konusudur. Yakın dönemlerde eleştirel bir çalgı sınıflandırması yaklaşımı ve önerisi Japon etnolog Tetsuo Sakurai tarafından sunulmuştur: “Jaw’s Harp çalgısının İdyofon ailesine veya kamışlı çalgıların Aerofon ailesine neden dahil olduğu gibi soruların varlığı gündeme gelmiştir. Daha önemli bir problem ise düşük kategorilerdeki çalgı ve dönem kategorilerinin uydurulacağı kalıpların bulunmayışıdır” (Sakurai, 1982: 824). “Bir çalgı aletinin gerçek doğasını anlayabilmek için, aktif bir şekilde ait olduğu kültür içerisindeki müziksel iş görüsünü bilmek zaruridir. Bu noktada, çalgının maddi kültürde açıklandığı gibi manevi kültür açısından da değerlendirilmesi gereklidir” (Sakurai, 1982: 826). Örnek olarak sunulan Jaw’s Harp çalgısı aslında ‘ağız kopuzu’ olarak bilinen çalgıdır. Birçok kültürde benzerlerine rastlanan çalgının Türk kültüründe, eski ve özel bir yeri vardır. Kutsaldır. Altay Kamplarının ağız kopuzu kullandığı bilinmektedir ve Şaman kültürü içerisinde çok eskiye tarihlenebilir (Yeşil, 2015: 193-195).

Sakurai’nin işaret ettiği nokta, manevi kültür içerisinde çalgının taşıdığı anlamın önemine vurgu yapar. Ancak bu sayede ‘en ilkel düzeyde’ kabul edilebilecek bir çalgı, sahip olduğu değer vasıtasıyla yok sayılmadan sınıflandırılabilir. Bu durum, kültür çerçevesinde düşünülecek değerlerin anlaşılması adına kolaylık sağlayabilir ve böylesi bir anlamlandırma özellikle ilkel dönemler söz konusuysa belirleyici öz nitelikler sunabilir. Kordofon ailesi için öne sürülebilecek en eski alet ‘yay’dır. Doğu ve Batı arkeoloji fikirleri açısından halen karar verilemeyen tanımlar (Kartal, 2003: 35; Bar-Yosef, 2006: 11) ışığındaki bir süreç olan Orta Taş Çağı’nın başında karşımıza çıkan

kaya resimleri ile gerçekleştirilen yay figürünün en net örneklerini Azerbaycan Gobustan kaya resimlerinde görmek mümkündür. Milattan önce on binlerle ifade edilen yıllara tarihlendiği öngörülen bu figürlerin runik yazıdan çok daha önce bir yazı dili içerdiğini öne süren varsayım, bilim camiasının büyük bölümü tarafından kabul görür ve Türk kökenleri üzerine çalışmalar mevcuttur (Doğan, 2001: 158-160). Bu yaklaşımlar açıkladığımız müzik-dil-inanç birlikteliğini ve bağıntısını destekler niteliktedir.

Çalgıların manevi değere sahip olması bağlamı ele alındığında konumuzla bağlantısı Alevi kültürü içerisinde var olan bağlama ile örtüşür. Yüzyıllardır süregelen Alevi kültür ve inancı içerisindeki en önemli unsurlar müzik ve sözlü kültürdür. Günümüzde Alevilik kültürüne ait müziğin gelişimi ve eğitimi, bilimsel kaynaklardan beslenmekten çok inanç ve gelenek ve doğadan faydalanarak, yani halen geleneksel şekilde müzik ve sözlü kültür vasıtasıyla kuşaktan kuşağa aktarılmaktadır. Bu aktarımın temel organlarından biri Alevi müziğinin icrasında kullanılan ‘bağlama’ çalgısıdır. Bağlamanın kültür içerisindeki özel durumunu en iyi şekilde açıklayan terim Telli Kur’an ifadesidir. Alevi kültüründe Telli Kur’an bağlamayı; Dilli Kur’an ise Zakir’i niteleyen özel kavramlardır.

Türk kültürlerinin hemen hepsinde ayrı bir önem atfedilen, manevi bir değere sahip olan ve çoğu zaman inanç değerleriyle özdeş yapısıyla (Minavarkızı ve Turan, 2016: 315) bağlama ailesi, Alevi inanç dünyasında sahip olduğu Telli Kur’an adıyla geçmişten gelen sahip olduğu bu özel durumu daha üst bir seviyeye taşır ve atfedilebilecek üst değerde bir kutsallığı simgeler nitelik kazanır. Alevi kültüründe karşılaşılan bu eş görüngülerin yani Kur’an ve bağlama; Kur’an ve Zakir eşleştirmesi gibi İslam’ın, Müslümanların en kutsal değeri olan Kutsal Kitabı ile eşleştirilmesi Alevi kültüründe bağlamaya ve Zakir’e olan bakışı, verilen değer anlatmak için yeterlidir. Diğer dinlerde/inançlarda da bu kadar olmasa da kutsallık atfedilen nesnelere vardır: Kutsal kâse (Martin, 2009: 135-138), kutsal şamdan (Atasağun, 2001: 132), ayinsel mızrak (Ardzinba, 2010: 41,42), Hint Mitolojisindeki tüm telli çalgılar: ilki ‘vina’, kutsal davul ‘mridanga’ ve Krişna’nın çaldığı, ruhları kontrol eden flüt (Çağır, 2013: 4) inanç evrenlerinde çok değerli yere sahip çalgılar olarak görülür. Fakat özellikle diğer semavi dinlerde, doğrudan bir kutsal kitabın ismini taşıyan, onunla özdeş görünen veya ‘Tanrının sözü’ olarak eşdeğer niteliğe sahip bir olgu, bir obje, özellikle bir çalgı yoktur. Bağlama için kullanılan Telli Kur’an ifadesi bu nedenle, hem sahip olduğu

misyunun aktarımından kazandığı öznellik hem de karşıladığı içeriğin büyüklüğüyle çok özel bir anlayışa ve kültürel öneme sahiptir.

Müzik Bilimleri

Yukarda değindiğimiz üzere müzik, kendine has ve insana ait özgün yapısı nedeniyle ilk oluştuğu anda içerisinde kültür kodlarını barındırır. Diğer bir deyişle sözü geçen insan atasının müziklerini bilseydik; kültürleri hakkında da konuşacak verilerimiz olurdu. Böylesi bir akıl yürütmenin gerçekliğinde ve müzik-dil-inanç bağlantısı ışığında, insanoğlunun düşünme eyleminin başlangıcında bulunan müzik ögesi, bünyesinde, kültüre ait olan her ne varsa, bulduğu her vasıta (-ki bunlara vokalde dahil olmak kaydıyla olası tüm çalgı aletleri) ile saklar, sonraki dönemlere taşır. Diğer bir deyişle her dönemde, kültürel aktarımın ana elemanlarından biri müziktir. Müzik antropolojisi, müzik bilimlerinin ele alıp ulaşabileceği en temel konu işte bu insanın insanoğlu olduğu döneme dek uzanır.

Sosyal ve kültürel antropologlar, günümüzün birbirinden oldukça farklı toplumlarıyla ve kültürleriyle, özetle, toplumların yaşam biçimleriyle ilgilenirler. Bu yaşam biçimleri ise, bireylerin, yaşadıkları toplum içinde nasıl eğitildikleri; birlikte yaşayacakları eşlerini nasıl seçtikleri, nasıl evlendikleri; kendi toplumları ya da diğer toplumların üyeleriyle nasıl örgütlü ilişkiler kurdukları gibi konuları içerir (Ergüner, 1991: 10).

Alan Merriam'ın 60'larda yazdığı Müzik Antropolojisi eserinin daha önsözünde değindiği kültürel antropoloji ve müzikoloji biliminin birbirinden asla ayrılmaz bağları (Merriam, 1964: vii) günümüzde müzik bilimleri alanının sahip olduğu geniş spektrumun ve müziğin kökenine yöneltilecek teorilerin ulaşabileceği eskiliğin açıklayıcı nedenlerinden biridir. Kültürel ya da sosyal antropoloji veya daha özel çalışma alanlarıyla sosyoloji, etnoloji, halk bilimi gibi disiplinler en genel tanımıyla insanın ve toplumların yaşam biçimleriyle ilgilenir.

Halkbilimi, doğumdan ölüme kadar insanların yaşamında yer alan maddi ve manevi bütün kültür öğelerini bilimsel olarak derleyen, araştıran, değerlendiren ve bunların sistematik bir açıklamasını yaparak insanlığın kültür tarihini ve özellikle halk kültürünün genel gelişme kurallarını inceleyen, kültürler arasındaki benzerlik ve farklılıkları belirleyip ortaya koyan, gerektiğinde de bu bilimsel sonuçları halkın yararına olacak biçimde düzenleyip halka aktaran bir bilim dalıdır. (Artun, 2007: i)

Müzik, insanın hemen her eylemine eşlik eden yapısıyla tüm bu alanların ortasında bulunur ve müzikoloji çalışmaların en zorlu yanı bu sarmaldan kendi işine yaracak verileri ayırıştırabilmesindedir.

Etnomüzikoloji'nin tarihsel serüveninin detaylarına fazla girmeden açık bir şekilde söylenebilir ki: dizileri aralıkları ve tonal yapıları içeren melodi ve tını fenomenleri analizlerinin üzerine odaklanan çalışmalar, Pirimat insanlarla yaşıt olduğu gözlemlenen müziğin kökenine ilişkin teorilerin konu alındığı araştırmalarla desteklenmiştir. (Merriam, 1964: 107)

Etnomüzikoloji, en temel anlamıyla etnoloji çerçevesinde ele alınan Müzik Bilimleri yaklaşımıdır. Etnoloji terimi ilk defa Adam Frans Kollar tarafından kullanılmış ve 'halkların ve ulusların bilimi; halkları ve milletleri kendi zamanlarında daha iyi değerlendirebilmek için kökenlerini, dillerini, geleneklerini, çeşitli kurumlarını ve en sonunda anavatanlarını araştırmak' çerçevesinde tanımlamıştır. (Vermeulen, 2008: 222). Örnek, Etnolojinin, Etnoloji ve Tasvirî Etnoloji (Etnografya) başlıklarında iki kısma ayrıldığını söyler. Tanımlamasında, "Etnoloji, etnografik malzemeyi kullanarak maddî ve manevî kültür öğelerinin sistematik açıklamaları ve kültürler arası karşılaştırmalar yapmak ve insanlığın kültür tarihini aydınlatmaya çalışmak; Etnografya ise, çeşitli halkların maddî ve manevî kültür öğelerini sistemli bir şekilde tasvir etmektir" ifadelerini kullanır (Örnek,1971: 80,81).

Alexander j. Ellis'in her ne kadarda doğrudan matematiksel saptamalar üzerine kurgulamış olsa da karşılaştırmalı müzikolojiyi kesinlikle mümkün kılacak verileri sağlayan 1885'te Londra Sanat Derneğinde sunduğu "Çeşitli Kültürlerin Müziksel Dizileri Üzerine" isimli çalışmasıyla günümüzde kullandığımız sent sistemini ortaya koyuşu ile karşılaştırmalı müzikolojinin tam anlamıyla hareket kazanması adına sağladığı ortam (Stock, 2007: 305-307) ve aynı yıl içerisinde Guido Adler'in 'Vierteljahrsschrift für Musikwissenschaft dergisinde yayımladığı 'Müzik Biliminin kapsamı, yöntemi ve amacı'(1885) başlıklı yazısından itibaren tam anlamıyla 'bir bilim olarak müzikten' bahsedebiliyoruz. Adler, Müzik Biliminin bu yeni yaklaşımı hakkında; "Sistematik alt bölüme yeni ve çok faydalı bir bitişik çalışma alanı "müzikoloji"; yani "karşılaştırmalı müzikoloji"dir. Bu, tonal ürünlerin, özellikle çeşitli halkların, ülkelerin ve bölgelerin halk şarkılarının, etnografik bir amaç göz önünde bulundurularak, bunların karakteristiklerindeki (farklılıkların) çeşitliliğine göre gruplandırılması ve

sıralanmasının karşılaştırılması görevidir” şeklinde bir tanım yapar ve Sistematik-Karşılaştırmalı Müzikolojinin yardımcı bilimlerini şu şekilde sıralar (Adler ve Mugglestone, 1981:13).

İlişkili alanıyla akustik, matematik;

Fizyoloji, özellikle işitsel duyumla ilgili alanlarda;

Psikoloji, özellikle tonların ve aralık ilişkilerinin zihinsel olarak kavramsallaştırılmasıyla ilgili alanlarda ve bunun pratik karşılığı olan, yani genel mantığın bir parçası olarak kabul edilebilecek müzikal düşünme teorisi;

Gramer, ölçü ve şiir sanatı;

ve müzikal pedagojik alt bölüme yardımcı bir alan olarak, genel pedagoji;

çeşitli diğer bilgi alanlarına da değinilebilir ve kısmen fikir alışverişinde bulunulabilir.

(Adler ve Mugglestone, 1981:13)

Etnomüzikoloji terimini öneren ve kullanan ilk kişi olan Jaap Kunst, Ellis’i Etnomüzikoloji’nin babası olarak anar. Kunst karşılaştırmalı müzikolojinin çalışma amacı nedir sorusuna; “esas olarak hem ilkel insanlar hem de uygar Doğu ulusları da dâhil olmak üzere Avrupa dışındaki tüm halkların müzik ve müzik aletleri” cevabının verilmesi gerektiğini söyler. Bu bilimin doğal olarak Avrupa müziği alanına tekrarlayan gezilerin -özellikle modern sanat biçimlerinde- kendi içindeki, çalışmasının yalnızca dolaylı bir nesnesi olduğunu belirtir. Ardından terim önerisini sunar: “Bilimimizin adı aslında karakteristik değildir; başka herhangi bir bilimden daha fazla “karşılaştırma” yapmaz. Bu nedenle daha iyi bir isim, bu kitabın başlık sayfasında görünen: Etnomüzikolojidir” (Kunst, 1955: 9).

Kimlik

Müzik, dil ve inanç insanın inşasında üstlendikleri öncül görevleriyle önce benlik bilincini ardından kimlik, kültür ve kültürün aktarımının gelişmesiyle de farklı toplumsal kültür yapılarının oluşumunu tetikler. Bayat, kişiliğin temelinde bulunan ben algısının merkezinde bulunan çekirdek, diğer bir deyişle ‘öz ben’in, etrafıyla kesintisiz bir etkileşimde olduğunu ve benlik algısı sisteminin bu etkileşim süreci içerisinde geliştiğini söyler. İnsanın doğuştan getirdiği bu ‘öz ben’in çevresiyle kurduğu etkileşim neticesinde de benlik algısının yani kişinin kendi ile ilgili bir imge ya da görüngüsünü ifade eden sistemin oluştuğunu aktarır (Bayat, 2003: 2, 3). Kimlik kavramının bireyin

tüm özelliklerini içerdiğini söyleyen Aşkın (2007) kişinin kendisini nasıl gördüğünü, aynı anda toplum tarafından nasıl görüldüğünü kimlik kavramı içerisinde değerlendirir:

Kişilik, bireyin kimlikler içinde ve kimliklerle bir örgütlenmesidir. Zira birey, kimlikler aracılığıyla toplumsal çevreye uyum sağlar. Bir toplum içinde yaşayan bir insanın kimliklerinde biri ya da diğerleri eğer yaşamak olarak veya aidiyet olarak sürüyorsa, insanın kişilik boyutlarından biri ya da bazıları oluşmuş demektir. Biri ya da bazıları diyoruz; çünkü bir insanın kişiliği birçok kimlikten oluşmaktadır. Kimlikle kişiliğin hiçbir zaman birbirleriyle karıştırılmayacağını, birbirinin yerine hiçbir zaman geçemeyeceğini belirtmemiz gerekir. Bu iki kavramı birbirine karıştırmak, fotoğrafla gerçeği birbirine karıştırmak demektir. Kimlik öznel bir bütünlük, tutarlılık ve süreklilik gösterir. Psikolojide ise kimlik, benlik ve kişilik ile birlikte ele alınmalı, çözümlenmeli ve öyle tanımlanmalıdır. (Aşkın, 2007: 213)

Özdemir, toplumsal (kolektif) kimliği, toplumsal çevrenin sahip olduğu değerler, normlar, sanat, dil, din, gelenek ve görenek, ortak akıl yürütmeler çerçevesinde, bireyin geliştirdiği aidiyet bilinci olarak tanımlar. Birey, ait olduğu toplum ve diğer toplumlar arasındaki dengeyi toplumsal kimlikten elde ettiği anlamlarla ilişkilendirir ve o doğrultuda hareket eder. Kişi, toplumsal kimlik sayesinde ortak yaşam döngüsünde yer bulabilir ve sonuçta toplumsal kimlik birey üzerinde bir kontrole sahiptir. Fakat toplum ve birey arasında devamlı bir boşluk mevcuttur (Özdemir, 2001: 108). Ortak toplumsal kimlik, yani kolektif kimlik çatısı altında kabul görme arzusuyla kişi, geçmişe ait öz nitelikler üzerinde şekillendiği doğrultuda; Adler'in öngördüğü şekilde kültür içerisinde sosyalleşmek için bir araç, toplumsal kimlik önderleri düşünüldüğünde ise sosyalleşmenin doğrudan amacını niteler (Yörükhan, 2000: 199).

Farklı kişiliklerin oluşturduğu kimliklerin, ortak değerleri kabulü bileşkesinde oluşturduğu görüş birliği neticesinde tüm bireyler arasında genel geçer bir kimlik bütünlüğü ortaya çıkar. Bu bütünlük grubun kimliğini, daha özelde ise grubun kabul ettiği ideal ortak kişiliği yansıtır. Ancak kolektif kimlik kavramı değerlendirildiğinde bu oluşumun kendi dışında kalan yapılarla da doğrudan etkileşimiyle şekillendiğini unutmamak gerekir. Grubun kendi evreninde sahip olduğu sosyal birliktelik, çevresindeki evrenle sosyal etkileşime girecek ve toplumsal bir birlikteliğe yönelecektir. (Erkal, 2006: 277)

Müzik Bilim insanlarından Timothy Rice'a (2017: 142, 143) göre, kimlik literatürünün "oldukça kafa karıştırıcı" olması, "kimlik" kelimesinin tam olarak nasıl tanımlandığıyla ilişkilidir. Rice, çalışmasının devamında gerçekleştirdiği analizler sonucu ulaştığı dört ana teoriden bahseder; müzik ve kimlik arasındaki ilişkinin

konusulabileceği bu teorilerin incelemelerinde fark ettiği üzere etnografik makalelerde işlenmediğini söyler. Bu dört teoriden birincisi müziğin önceden var olan veya ortaya çıkan bir kimliğe sembolik şekil vermesidir. Bu sembolik şekil, müzik yapılarında doğaldır ve genellikle kimlik öğelerinin ikonik bir temsilini oluşturur. Müziğin geçiciliği, geçici kimlik mantığının bir simgesi olabilir. Dahası, müzik biçimsel özelliklerinin çokluğu (melodi, uyum, ritim, tını vb.) yoluyla çoklu kimliklerin farklı yönlerini endeksleme kabiliyetine sahiptir. İkincisi, müzikal performans, toplulukların kendilerini eylemde görmek için bir kimliği paylaşma ve aynı performans stilini paylaşabilecek diğerlerini hayal etme fırsatı sağlar. Üçüncüsü, müzik bir kimliğe, hisse ya da duyuşsal kalitesine katkıda bulunabilir. Dördüncüsü, müziğin bir kimliğe, özellikle de bir alt kimliğe pozitif bir değer verdiğini iddia etmesidir (Rice, 2017: 154-156). Müziğin kimliğe bu dört teoride sağlayacağı katkı, müzik ve kimlik hakkında geliştirilebilecek yeni teorilere de alan sağlar.

Müzik kültürü çalışmalarında kimlik kavramına yaklaşımlar psikoloji ve sosyoloji teorileri üzerinden de gerçekleştirilmektedir. Çalışmaların çoğu, pratik teorisi, dilbilim teorisi ve Marksist teori gibi birkaç ana teori alanıyla ilişkilendirilebilir. Ancak Pierre Bourdieu'nun pratikler teorisi, etnomüzikoloji de kimlik hakkında sık kullanılan teorik bir yaklaşımı olmuştur. Bu noktada, Bourdieu'nun özne nesne bağlamını hatırlatmak çok önemlidir. O, öznenin nesne üzerinde çalışırken, kendisini asla nesneleştirmemesin gerekliliğini söyler. “Bazı sosyoloji çalışmalarını okurken beni üzen şey, toplumsal dünyayı nesneleştirmeyi meslek edinenlerin kendi kendilerini nesneleştirme yeteneğini çok ender olarak göstermeleri ve görünürde bilimsel olan söylemlerinin nesneden çok, nesneyle ilişkilerini anlattığını bilmemeleridir” (Bourdieu ve Wacquant, 2014: 53). Bu açıklama diğer yönde de değerlendirilmelidir.

Bir yanda, bilimsel inşa araçlarından yoksun alaylının cehaleti, öte yanda, toplumsal dünyadan az çok dolaysız biçimde alınmış yarı-inşa edilmiş kavramları, toplumsal ilişkilerin belirli bir durumuna bağlı algı kategorilerini, eleştirel süzgeçten geçirmeden, hatta farkında olmadan kabul eden yarı-alimin yarı-bilimi karşımıza çıkar ve bu ikilemden kurtulmak aslında pek kolay değildir. Bu çelişkinin en açık hissedildiği yer etnolojidir, çünkü etnolojide, kültürel geleneklerin farklılığından ve bundan kaynaklanan estrangement'tan (yabancılaşma) dolayı, sosyolojideki gibi dolaysız anlama yanılması yaşanmaz. (Bourdieu, Wacquant, 2014: 254)

Çalışmasında kendisini nesneleştirebilecek olan özne tam tersi yönde bir hata ile - ya da isteyerek-, kendisini bu kavramsal çerçeve dışında tutarak nesneyi ötekileştirmek adına da kullanabilir ki bu etnografi çalışmalarında çoğu zaman eleştirilebilecek açık bir kapıdır. Herhangi bir kültürü araştıran öznenin, kültüre yani nesneye kendisini dâhil ederek bilimsellikten uzağa düşmesi ya da bilimsel açıklama çabasında kaybolarak olguları fazlasıyla kavramsallaştırmasıyla nesnenin sahip olduğu değerleri tahrip etmesi ikileminde rasyonel olmayan sonuçlar elde edilmemesine dikkat etmelidir. Örneğin, Alevilik Heteredoks İslam'dır veya senkretik bir inanç yapılanmasıdır (Ocak, 1996: 158) önermesi, bilimsel açıdan doğru kabul edilse de, Alevilerin 'biz İslam'ın özüyüz' veya 'bizim dinimiz Âdem dinidir' söylemleri ele alındığında bir ikileme yok açar.

Aleviler, İslam da Heteredoks grup olarak değerlendirilir ancak bu kavram çoğunluğa sahip olan Sünni -Ortodoks olarak nitelenen- grubun yansımından kaynaklanıyor olamaz mı? Diğer bakış açısıyla İslam'ın özü Alevilerse, Heteredoks olanlar Sünni mezhepler olmaz mı? Senkretizm en temel anlamıyla düşünce ve inanç sistemlerini bileştirme uzlaştırma yöntemidir. Kökleri çoğu çalışmada Animizme kadar dayandırılan Aleviliği ele alırken; Hristiyanlık, Mani dini (Yılmaz, 2014) İslam vs. bileşkesinde oluştuğunu açıklarken, aslında tüm inanç oluşumları için benzer nitelikteki temellerin varlığını göz ardı etmemek gerekir. Bu bağlamda geliştirilen yaklaşım sonucunda Alevi olmayan karşıt araştırmacı, kültürü ötekileştiriyor; Alevi olan bu ötekileştirmeden kurtulmak adına mücadele veriyor ve tarafsız kalmaya çalışan bilimsel araştırmacı da kavramları bıçak sırtında açıklamaya uğraşıyordur. Dolayısıyla elde edilen veriler incelenen nesnenin ne olduğunu ortaya koymaktan öte ne olacağını sunuyordur. Böylesi bir noktada üzerinde çalışılan toplumun kendini ifade etmesi için tarafsız bir alan sağlamak etnolojinin, etnografyanın net görevi olarak görünür.

Dressler'in (2009) bu konudaki yaklaşımı örnek teşkil eder. Aşağıda doğrudan alıntıdan da anlaşılacağı gibi o, birçok Alevilik araştırmasında temel kaynak olarak ele alınan İrene Mélikoff'un Alevi ve Bektaşî geleneklerini açıklarken hocası olan Fuat Köprülü'nün öncüsü sayıldığı ancak bulanık şekilde değindiği Alevi kültüründeki Şamanist kalıntıları "İslamlaşmış Şamanizm" olarak somutlaştırmasına değinir ve Aleviliği 'Türk-Altay Şamanist unsurların açıkça baskın olduğu İslami, Manikean ve Hristiyan öğeleri içeren girift bir senkretizm' olarak kavramsallaştırdığını söyler. Konuya ilişkin ana kaygısının Mélikoff'un metodolojisi, kullandığı kuramsal yapı ve

tezinin temelinde yatan ‘Şamanizm’, ‘senkretizm’, ve sonucunda ‘din’ kavramlarıyla ilgili olduğunu açıklar.

Melikoff Alevilik’e ve daha fazla da Bektaşilik’e, özellikle onlara kökten dinci Sünni Müslüman tehdidine karşı laik sekülerlik bayrağını taşıyan Türk laikçilerin yanında rol verdiği zaman, genel olarak sempati ile yaklaşmaktadır. Modernist din kavramına bağlı olan ‘heterodoksi’ ve ‘senkretizm’ gibi terimleri, fazla eleştirmeden, kavramsal ve normatif imalarını göz ardı ederek inanç biçimleri olarak kullanır. Dolaylı olarak norm kabul edilen ‘Sünni Müslüman ortodoksi’ye karşı Alevi ve Bektaşilerin ‘heterodoks’ ve ‘senkretik’ olarak tanımlanması Köprülü’den beri bu akımların açıklamasında standart bir motif olagelmıştır. Günümüz ciddi incelemelerinin de ikna edici bir şekilde savunduğu gibi ‘heterodoksi’ gibi kavramlar veya senkretizme yönelik kalıntılar yaklaşımı, eleştirel araştırmayı engelleyen bir normatif taraflılık içerir. Kalıntı teorisi, senkretistik dinlerin taşıdıkları, devam ettirdikleri diğer dinlerin kalıntıları ile bir şekilde yeterince tanımlanabileceklerini ifade eder. Böyle bir yaklaşım bu senkretistik grupları, yeni ortamda “kalıntılar” a dönüştüren unsurları ile gerçek/otantik/özgün dinlerin zıtlığına düşürür. Tarihsel olarak bakıldığında tüm dinler senkretistik oluşumlar olmasına rağmen, bu tanımın bütün dinler için kullanışlı görünmemesi belli din söylemlerinin hakimiyetine işaret eder. ‘Heterodoksi’ ve kalıntı temelli senkretizm söylemleri kök, öz ve tanımı net olan sınırlar ile ilgili varsayımlara dayanır. Bu varsayımlar sık sık, bilinçli veya değil, belirli teolojik ve/veya milliyetçi söylemlerin içine yerleşip, önyargılar taşıyarak eleştirel tarih çalışmalarına ciddi bir engel haline gelmiştir. (Dressler, 2009, 18)

Epistemik Cemaat ve Ocak

Epistemik cemaat kavramı, açıklamaya çalıştığımız durum dahilinde bilginin kaynağı sorunsalında önemli kilit rollerden birini üstlenir. Epistemoloji bilgi teorisi ve bilginin varsayımları, temeli ve güvenilirliğini sorgular. Felsefede bilginin sağlamasına yönelik temel bir yaklaşımdır ve bilginin doğruluğunun ispatını hedefler, sorgulamaya odaklanır. Cevizci “bilgi genel manada bilinendir ve özne ile nesne arasındaki ilişkiden doğan üründür ancak bu ikisi arasındaki her türlü ilişki bilgiyi ortaya çıkarmaz ve bilginin ortaya çıkışı için öznenin amaçlı bir yönelimi olması gerekir” der (Cevizci, 1999; 123). Chalmers ise epistemoloji ve tümevarımcılık üzerine konuşurken “bilimsel bilgi doğrulanmış bilgidir. Bilimsel teoriler bir kısım titiz yöntemlerle gözlem ve deneyle elde edilen deney olgularından çıkartılır” önermesini, ‘induktivist’ olarak adlandırdığı bu tümevarımcı bilimsel görüşün epeyce hatalı ve oldukça yanıltıcı olduğunu söyler. Çalışmasının devamında, tümevarım ilkesinin yalnızca mantığa başvurularak doğrulanamayacağını; Hume’un ispat ettiği üzere

tümevarım ilkesinin geçerliliğini iddia eden üniversal önermenin, ilkenin geçmişteki başarılı uygulamalarını kaydeden birkaç tekil önermeden türetildiğini, bu nedenle argümanın tümevarımlı bir argüman olduğunu ve dolayısıyla tümevarım ilkesinin doğrulanması için kullanılamayacağını açıklar (Chalmers, 1994: 31-55).

Josef Krob ise 'Epistemoloji temel bilişsel varsayımlar üzerine araştırma anlamında bir bilgi teorisi' tanımını kullanırken bu tanımlamalara yönelik herhangi bir girişimin, iki uç nokta arasındaki dengeyi aramayı gerektirdiğini söyler: Bir yandan, sonsuz döngüdeki sorulara geçme tehlikesinden; bilgimizin gerçekten doğru olduğunu nasıl biliyoruz ve bu kesin bilginin doğruluğunun illüzyon olmadığını nereden biliyoruz sorunsallarıyla karşılaşılır, öte yandan, yalın tarihsel açıklamaların insanı şaşırtabileceğinden, çünkü bilgi sorununun yalnızca tüm filozoflar için değil, aynı zamanda birçok bilim insanı, mantıkçı ve matematikçi için de ilginç olduğundan söz eder (Krob, 2009: 424-427). Arslan Epistemik cemaati, bilgiyi inşa eden, işleyen, geliştiren ve dana sonraki kuşaklara aktaran insanlar topluluğunu olarak tanımlarken (Arslan, 1992: 5) kitabının ön önsözünde şu önemli ayrıntıyı işaret eder:

Pozitivist bilim ideolojisi bilimsel bilgide bulunduğunu öne sürdüğü 'yasa' ve 'evrensellik' kodları açısından bakıldığında bir mecburiyet ve zorunluluk unsuru içerir: evrensel olana ve yasa durumundaki şeye boyun eğilmelidir. Bu ideolojide "olması gerekeni buyuran biricik otorite bilim veya daha yerinde bir söyleyişle bilim adamları cemaatidir. Bu anlayışa bilimperestlik (scientism) diyoruz. Bilimi, bilim adamları cemaatini biricik nihai otorite sayan her anlayış pozitivist veya bilimperesttir. Gayet tabii monoteizmle büyük benzerlik içinde bulunan pozitivist bilim ideolojisi veya bilimperestlik yukarıda sözünü ettiğimiz normdan dolayı anti demokrattır; farklı olana var olma hakkı tanımaz (Arslan, 1992: XIII).

Olguların tanımlanması ve mutlak doğruluğu hakkındaki iddialar, haklı görüngüler içerse de istemli ya da istemsiz şekilde üzerinde çalışılan nesnenin kontrolüne hizmet etmekten başka bir yere varamaz. Dolayısıyla, toplumların yönlendirilmesi ve bilhassa kontrol edilmesi, böylesi topluluklar açısından üzeri örtülü bir yapıda meşru bir şekle bürünür. Üzerinde çalışılan konu ya da olgu açısından düşünüldüğünde ise özellikle sosyolojik bir tema söz konusuysa, nesne yüceltilebilir veya ötekileştirilebilir. Bu doğrultuda çözüme yönelik gerçekleştirilebilecek yaklaşım; epistemik cemaat verilerinin de mercek altına alınarak kullanılan metodolojilerin gözden geçirilmesi ve revize edilmesi; farklı bakış açılarıyla elde edilen sonuçların

mutlak doğruluğu iddialarından öte, elde edilmiş eski ve yeni verilerin tutarlılığının karşılaştırılmasından elde edilecek yeni çıkarımlar elde edilmesinden geçer. Özellikle deneye tabi tutulamayacak olan sosyal bilimlerde geçerliliğin tekrar tekrar düşünülmesi ve gözlemlenmesi önemli bir gereksinimdir. Bu noktada Alevilik çalışmalarında tanım ve kavramları açıklamaya yönelik yaklaşımların, herhangi bir akımın bilgi üreticilerinden çok, kültürün taşıyıcıları üzerinden açıklanması, temelde sosyolojik unsurlara dayanan bu konunun daha net şekillerde algılanmasını sağlayabilir. Aleviliğe ait en doğru ve tutarlı tanımlamaları sunacak veriler ancak ve ancak Alevi kültürünün temelini oluşturan ‘ocak yapılanmaları’ incelenip değerlendirildiğinde elde edilebilir.

Alevilik ocak yapılanmalarıyla hayatını sürdürür ve ocaklar Alevi alt gruplarını oluşturur. Çoğu çalışmada genel olarak ele alınan Alevilik yapılanması, ocak kavramı düşünüldüğünde aslında küçük bölgelerde bile çokluk arz eder. Alevilikteki ‘Yol bir sürek bin bir’ söylemi tamamen bu ocak yapılanmalarının pratik ve algılarına işaret eder. Bu nedenle özellikle kendine özgü topluluklar ve köklü oluşumlar hakkında yapılan çalışmalarda gerçekleştirilen değerlendirmeler çok dikkatli yapılmalı mümkün olduğunca etnografinin prensip ve metotlarından hareketle grubun kendisini ifade edişine izin verilmeli ve ele edilenler sergilenmelidir. Benzer temalarda gerçekleştirilen birçok tutarlı çalışma sonrasında karşılaştırmalı yöntemler kullanılabilir ve o grubun ya da toplumun sahip olduğu öz değer verileri doğru kabul edilebilir şekilde tartışılabilir. Ersal (2015) bu doğrultudaki bildirisinde ocak merkezli olmayan Alevilik çalışmalarının kavramsal tutarsızlığına değinir: Aleviliğin temel kavramlarının bile tam anlamıyla tanımlanamadığını ve “bulunması istenilen cevaplar üzerine toplanılan verilerin” yeni yayınlara aktarılarak literatüre taşındığını söyler. Karşılaşılan belirsizliklerinde “Alevi kültürünün ortak ritüel ve inanç dünyasının olmayışından kaynaklandığına kanaat getirildiğini” belirtir (Ersal, 2015: 260, 261). İşaret ettiği bu önemli noktaya biz de kendi çalışmamızda vurgu yapmak gerektiğini düşünüyoruz: ‘Alevi kültürünün ortak inanç dünyası olmayışı’ ve aslen epistemik toplulukların ortaya sunduğu veriler dahilinde ‘istenilen cevaplara ulaşılması’ bu tespit can alıcı niteliktedir.

Alevi ocakları ile ilgili verilerin yanlış yorumlanması örnekleme Erdoğan Çınar’ın kitaplarında gözlemlenebilir (Çınar, 2012: 149-155) -ki burada amacımız Çınar’a yönelik eleştiride bulunmak değil; yorum farklılıklarının, üzerinde çalışılan kültüre verebileceği fayda ya da zararlara değinmektir. Zira ilerleyen bölümlerde, Çınar’ın

tanım yaklaşımlarından örnekler de çalışmamız içerisinde herhangi bir art niyet bulunmadan ya da yazarı hedef almadan kullanıldı. Çınar kitaplarının genel içeriği Alevi kültürünün İslamiyet öncesi dönemlere dayandığı savı üzerinden gelişir ki bu yaklaşım birçok çalışmanın içeriğinde de mevcuttur. Ancak kastedilen bu çalışmalar genel olarak senkretik inanç yapılanmalarına odaklanırken Çınar kültürün kodlarını doğrudan kaynaklara dayandırarak Bizans kültürüne yönlendirir. Hamza Aksüt, Ünsal Öztürk ve Hasan Harmancı'nın (2010) kaleme aldığı eser Çınar'ın yayınlarına yönelik detaylı eleştirileri içerir. Çınar, Alevi kültürünün ve mensuplarının ötekileştirilmesinde kullanılabilir olguları besler. Kendi çalışmamız örnekleminde, görüşme kişilerinden birçoğunun kastedilen bu olguların farkında olduğu ancak hiç kimsenin Aleviliği tanımlarken İslam dışı bir kökeni işaret eden üslubu kullanmadığı tespit edildi. Kaynaklarla ispat edilemeyecek kadar eski dönemlere atıfta bulunmak, herhangi bir kültürel yapıyı böylesi veriler üzerine inşa etmeye çalışmak varsayımdan öteye gidemez.

Bölgedeki Alevilik Kültürü

Alevi kültürünün Anadolu coğrafyası üzerindeki eskiliği ve semavi dinler öncesi inanç yapılanmalarına dair savlar nedeniyle müzik bilimi çerçevesinde Sivas bölgesinde yaşamış eski medeniyetler hakkındaki verileri değerlendirmek; kültüre dair çözümlemeler de yardımcı öğeler sunabilir mi? Bu soru çerçevesinde konuya değinmeyi ve işe yarayabilecek bir örnek sunmayı gerekli gördük. Sivas coğrafyasının Neolitik dönemden günümüze iskân gördüğü anlaşılır. Şehirle ilgili birçok eserde karşımıza çıkan Sebasteia, Sebas, Sipas, Sibir, Sibir, Sevaste gibi isimlerin fonetik açıdan yakınlıkları nedeni ile benzer kökene sahip olduğunu akla getirir. Dikapolis, Diospolis, Kabeira, Megolopolis, Dar ul-ala ve Danişmend ili isimleri ise daha belirgin siyasi egemenliklerin dönemlerine işaret eder.

Bölgenin coğrafi konumu ilk çağların önemli ticaret yollarını içinde bulundurmasına olanak tanımıştır. Perslerin 'Kral Yolu', Çin'den Avrupa'ya uzanan 'İpek Yolu' ve Selçuklular döneminde Anadolu'nun 'kuzey-güney' ve 'doğu-batı' ticaret yollarının Sivas'tan geçmesi (Özbek, 2006: 409) bölgeyi her döneminde kültürel ve ekonomik açıdan zengin kılmıştır. Ancak, Neolitik döneme kadar uzanan Sivas bölgesi yerleşim tarihi göz önüne alındığında bahsi geçen ticaret dönemleri günümüze

çok daha yakın zaman dilimlerine işaret eder ve öncesi dönemlerin incelenmesi de esastır.

Sivas coğrafyasının prehistorik dönemlerine ışık tutan en önemli araştırmalar Ankara Üniversitesi Dil Tarih Coğrafya Fakültesi Antropoloji Enstitüsü tarafından gerçekleştirilmiştir. 1952 yılında İ. Kılıç Kökten tarafından hazırlanan “Anadolu’da Prehistorik Yerleşme Yerleri’nin Dağılışı Üzerine Bir Araştırma” isimli doçentlik tezi konu ile ilgili temel kaynaklardandır. Sivas’a dair Kökten’in tespitleri 18’i doğal 4’ü yapay 22 adet mağara ve 1 adet düz yerleşim yeri (ören) olduğudur. En önemli görünense taş devri aletlerinin çoğunlukla çakmak taşından yapıldığını belirterek; Sivas ve çevresinde bulunan çakmaktaşı yumru tarlalarının kaynak ve açık atölye olduğu yönündeki tespitleridir (Kökten, 1952: 189-205). Kökten’in Sivas bölgesinin kaynak ve açık bir taş atölyesi olduğu tespiti (Kökten, 1952:197) bölgede ortak bir yaşantının; yerleşik düzende olmasa bile bir toplum yaşantısının, dolayısıyla kültürün varlığını ortaya koyar. Kökten ve ekibinin Sivas’ın Hafik ilçesinde, Hafik Gölünün kuzey sahilinde gerçekleştirdiği Pılır Höyük kazılarında, yüzeyden derine doğru Klasik, Hitik, Bakır (İlk Tunç) ve Kalkolitik çağlarına ait malzemeler tespit edilir. Sivas çevresinde diğer bir neolitik dönem buluntu yeri ise Şarkışla ilçesi çevresindeki Mergersen’dir (Kökten, 1944: 663-664).

Yunanca bakır anlamına gelen khalkos kelimesi Kalkolitik Dönemin metal çağının başlangıcı olduğu vurgusunu yapar. M.Ö. 5000 – 3000 sürecini kapsayan dönemde tarım ve hayvancılıkla gelişen yerleşik düzenle insan faaliyetlerinin rutinleşmesi ve kültür kavramının anlam kazanması takip edilebilir. Yöneticilerin ve din adamlarının varlığı aynı zamanda gelişen zanaatların ve uzak ticaretin başlangıcı bu dönemde net bir şekilde gözlemlenir. Geç kalkolitik dönem olarak M.Ö. 4000 yıllarında Anadolu’ya dışarıdan göçlerin başladığı ve bu nedenle kozmopolit bir toplum oluştuğu düşünülür. İnanç kültüründe karşılaşılan belirgin tespitlerden bir tanesi Ana Tanrıça figürünün bu dönemden sonra soyut idollerle dönüşmeye başlamasıdır. (Özterzi, 211: 83-85)

Tunç Devri, MÖ 3000’in başlarına tarihlenen maden çağı döneminin ilk evresidir. Metal’in kullanımıyla ticaretten gündelik yaşantıya birçok alanda gelişen insan kentsel yerleşimi tercih etmeye başlamıştır (Başak, 2008: 22-25). Sivas topraklarında izini takip edebildiğimiz yaklaşık olarak MÖ 8000’den, metalin kullanılmaya başladığı Tunç Devri’ne kadar geçen süreçte kültür kavramını anlamlandırmak için Hititlerden önce yaşayan Anadolu uygarlıklarının kültür ve sanattaki durumu düşünülmelidir. Hatti

Uygarlığı hakkında Hitit kültürüne bıraktığı izlerin dışında elimizde fazla veri bulunmaması, geçmişte kalan bu zaman sürecinde yaşanan kültür hakkında da yetersiz kalmamıza neden olur. Buna rağmen tunç devrinde kent yaşamına geçen toplumların daha eski dönemlerden sahip oldukları değerlerini korumuş olmaları ve ortak hatıralara, toplumsal ve kültürel belleğe sahip bir topluluk yaşantısının (Assmann 2001: 43) varsayımı ışığında; kültürün aktarımı üzerinde düşünülmesi gereken yaklaşımlar geliştirilebilir.

Canlı-cansız tüm nesnelerin bir ruhu olduğu fikri üzerinde şekillenen Animizm (127) ve hemen arkasından doğan ve atalar kültü temelli Totemizm (Freud, 2002: 158) ilk inanç pratiklerini oluşturan anlayışlardır. Bu pratikler de müzik öğeleri barındırır. İnsanın doğaya karşı anlamsız mücadelesi ve kültür kavramının henüz belirgin olmayışı sonucunda çok tanrıcılık-politeizm minimal düzeyde bireysel anlamda doğmuştur; zamanla toplumlaşan insan için de tek tanrılı inanç sistemine kadar süregelmiştir (Uncu, 2012: 529). Kalkolitik dönem sonlarında gözlemlediğimiz Sümer kültürü, Mezopotamya coğrafyasında var olan ve ancak grupsal düzeyde yaşanılıyor olabilecek politeizmi ziggurat isimli tapınaklarıyla sistemli inanç yapıları haline getirmişlerdir (Memiş, 2007: 174-175). Sümerlerin oluşturduğu bu çok tanrılı sistemin Mezopotamya da Sümerlerden önce yaşayan toplumlar açısından kabulü, aynı zamanda, bu toplumların inanç figürlerinin Sümer dini içindeki varlığını da zorunlu kılar. Hangi figürlerin Sümer öncesi dönemlere ait olduğunu belirlemek imkânsız olmasına rağmen günümüz Anadolu kültürü içerisinde halen yaşayan benzer örneklerinin bulunuşu dikkat çekicidir. Örneğin, Alevi kültüründe önemli simgelerden olan on iki hizmet figürlerinin, Sümerlerin Gudea Silindirlerinde karşılaşılan figürlerle benzeşmesi bahsettiğimiz duruma örnek teşkil eder. Ancak, bu benzerliğin kimi araştırmacılarca özdeşliğe dönüştürüldüğünü de söylemeliyiz. Bu çalışmalardan söz etmenin gereksizliği dahilinde kullandıkları verilerin Samuel Kramer'in Sümerler eserinde açıkladığı birinci silindirdeki hizmetler üzerinden olduğunu görürüz ki Kramer'in eseri incelendiğinde bahsi geçen görevlilerin sayısının on ikiden fazla olduğu, görevlerininse göreceli farklı olduğu hemen anlaşılır (Kramer, 2002: 186). Temizlik, ikram, sunu, koruma ve benzeri durumlar her inanç yapılanmasının doğasında ve pratiklerinde mevcuttur. Bu nedenle benzeşen olgular kesin dayanakları bulunmadan asla bilimsel bir veri olarak nitelendirilemez, kurulacak zoraki özdeşlikler kültüre zarar verecektir.

Hititlerin Anadolu'nun yerli bir kavmi olmadığı görüşü (Sevinç, 2008: 12), dönem içerisinde Anadolu da var olan kozmopolit kültürün özelliklerini barındırmak zorunda olduğuna işaret eder. Diğer bir deyişle Hitit kültürü söz konusu olduğunda, karakteristik bir toplumsal kimlikten çok, siyasi bir kimlikten söz edilebilir. Bu kozmopolit kültür günümüzde Anadolu da halen yaşanan etnik çeşitliliğin varlığının tarih sürecinde izlenebilir ilk örneği olarak değerlendirilebilir. Müzik içerisindeki kültür ve inanç olgularını belirleyip, anlamlandırmaya çalıştığımız bu süreç, gelişen teknoloji ve doğru orantılı olarak artan ticaret faaliyetleri neticesindeki kültürel karşılaşmalar ve karışmalarla takip edilmesi zor bir hale gelir.

Büyük Hitit Uygarlığının yaşam ve inanç motifleri değerlendirildiğinde, Hatti Uygarlığı toplumlarının kültür ve sanat üzerindeki etkisi belirgindir. Alp, Hitit dilinin ProtoHatti dilinden beslendiği tespitiyle, Hititlerin Anadolu'ya gelişini çok daha erken çağlara dayandırır (Alp, 1949: 270). Hitit İmparatorluğunun yönettikleri ve "Hatti Ülkesi" (Akurgal, 2005: 15) olarak tasvir ettikleri Anadolu coğrafyasında hâkimiyet kurması (Ünal, 1995: 367) Hatti toplumu, yani kadim Anadolu insanının baskı altındaki yaşantısının göreceli ilk belirgin örneğidir. Hitit toplumunda sosyal sınıfların ekonomik sistemin bir yansıması olarak oluştuğunu ve bu sosyal sistemin hürler ve köleler olmak üzere ikiye ayrıldığını belirten araştırmacılar; aristokratlar dışında hür halkın hemen hepsinin toprağa bağlı köylüler olduğunu belirtir (Sevinç, 2008: 11). Hatti, Hurri, Neşri ve alt sınıf olarak tanımlanan, kullanılan nam'Ra isimli halk veya kökeni her ne olursa olsun Hitit kültürüne dahil olan bu topluluklar, kökleri çok daha eskilere dayanan Anadolu Halklarıdır ve ezoterik anlayış – öğretilerini bu çoklu kültür içerisinde bir şekilde muhakkak korumuş olmalıdırlar.

Sümerlerin ve Hititlerin yönettikleri toplumların büyük ölçüde Türk olduğuna dair tartışmalar günümüzde özellikle dil bilimleri (Alp, 2002: 634) ve arkeoloji alalarında birçok veri ile desteklenmeye çalışılmaktadır. Hitit uygarlığının MÖ 1200 de güçlü bir yapıya sahipken neden yıkıldığı tam olarak saptanamamıştır. Kuraklık ve sebep olduğu kıtlık, ekonominin çöküşü, feodal yönetim sistemi, düşman ülkelerin sürekli saldırıları, Hitit halkının çeşitli ırklardan oluşması ve donanmasının bulunmaması (Özkan, 1998: 71- 74) gibi nedenler araştırmacıların belirlediği konulardır. Hititlerin yıkılışından sonra Anadolu da karanlık dönem olarak adlandırılan yaklaşık 400 yıllık zaman sürecinde (Akurgal, 2005: 108-109) Kızılırmak çevresinde bulunan hemen her yerleşim yerinin

tamamıyla yok edildiği öne sürülür. Karanlık çağ olarak adlandırılan bu dönemde devlet yönetimlerinin yok olması anlamındadır. Söz konusu Hititlerin bu kozmopolit yapısı, sanat ve kültürünü doğrudan etkileyen Anadolu halklarının varlığının sürdüğü gerçeğidir. Bu nedendir ki Hititlerin sergilediği birçok kültürel öge doğrudan Anadolu ile ilgilidir. Sanat ve müzik ele alındığında, elimizde çok fazla arkeolojik veri bulunmadığı ortadadır. Öztürk ve İlhan'ın 2011 gerçekleştirdiği Türkiye genelinde Arkeoloji müzelerindeki Müzik öğelerini konu alan çalışmada görüyoruz ki Hitit döneminden günümüze ulaşanlar; darbuka, çingirak, çalpara, düdük, sistrum çalgıları ayrıca kabartmalar ve vazolarda betimlenen örneklerden oluşmaktadır (Öztürk ve İlhan, 2011: 1206). Bulacağımız çalgı aletlerinden öte yazılı metinler ve resmedilenlerin bizlere sunduğu detaylı bilgiler çok daha aydınlatıcıdır.

Bilinen ilk saz tasviri Akad çağın ait olan silindir mühürlerde karşımıza çıkarken, bağlama veya benzeri çalgı aleti figürlerini Anadolu da eski Hitit çağı dönemi kabartmalı ve boyamalı vazolarında gözlemleriz (Yıldırım, 2002: 3). Akad bölgesinin günümüz İran sınırları içerisinde bulunuşu ve kültür kavramının hareket alanı düşünüldüğünde, coğrafyaların çok da uzak olmayışı dikkat çekicidir. Hitit döneminin başından sonuna ve sonraki dönemlerde kesintisiz şekilde karşımıza çıkan bağlama figürü, değişik tekne şekillerine sahip olduğu için araştırmacılar tarafından başka nitelermeler alır ve bu her araştırmanın kendi evreninde doğru bir yaklaşım olabilir. Sonuçta; bağlama motifinin ilk örnekleri ile günümüzdeki formu arasındaki benzerlikten öte durumu, çalgının kökeni hakkında doğrudan Anadolu ve Mezopotamya coğrafyasını işaret eder. Örneğin Hitit kültürüne ait olan Hüseyindedede ve İnandık tepe vazolarında karşılaşılan bağlama figürleri püskülsüz şekilde karşımıza çıkarken, Alişar ve Boğazköy kazılarında elde edilen kabartmalı vazolarda görülen bağlama figürleri, günümüzde halen kullanılan bağlamalara benzer şekilde püsküle sahiptir (Yıldırım, 2002: 4). Bu noktada belirtilmelidir ki kimi çalışmacılar bu durumu püskül olarak değil, tellerin fazla kalan kısımları olarak değerlendirmekte. Fakat değişik bulgularda karşılaşılan olma-olmama durumları yine de akla kültürel bir tanımlamaya dair 'şeyler' getirir.

Söz edilen çalgılar, değişik çalgı formlarıyla özdeşleştirilebilecek olsa da bu arkeolojik bulguların içinde püsküle sahip olma durumu; ozanlık kültürü dâhilinde Türkmen ve Alevi geleneğinde bağlamada bulunan püskül ile bir kültürel özdeşliği akla

getirir. Hitit kültürüne ilk dönemlerinde yerleşmiş bağlama figürünün, Hatti Ülkesi uygarlıklarının etkisi altında da şekillenmiş olabileceği kuvvetle ihtimaldir ve bağlamanın Anadolu insanın çalgısı olduğu yönündeki yaklaşımları destekler nitelik taşır. Hititlerin yıkılış döneminde doğudan göç eden halklara ‘muşki’, batıdan göçenlere ise ‘frig’ ismi verilir (Birecikli, 2010: 217). Friglerin tam olarak Anadolu’ya hangi dönemde geldikleri tartışma konusu (Bülbül, 2009: 81); yeni çalışmalar ışığında, bahsedilen bu ‘karanlık dönemin’ karanlığı aydınlanmış ve Friglerin ‘Batılı’ olduğu iddiaları büyük ölçüde anlamını yitirmiştir. Friglerin, Anadolu’nun kadim tarihinde bir yere sahip olduğu, Prof. Dr. Fahri Işık tarafından ‘Karanlık Dönemin Aydınlığı ve Frig Sanatının Anadoluluğu Üzerine’ isimli çalışmasında net bir şekilde ortaya koyduğunu görüyoruz:

“Bu saptama da, Sangarios kenarındaki bu Frig başkent yerleşiminin Hititleri izleyen ‘göçlerle birlikte kesintiye uğramadığı’ anlamındadır. Ve 1994’den bu yana J. Seeher’in Hitit başkentinde yürüttüğü Büyükkaya kazıları da artık “Hattuşa ve çevresi için Erken Demir Çağı’nda Karanlık Çağa ait bir yerleşmenin ilk kanıtlarını oluşturmaktadır. “Hititler’in sahneden çekilmesinden kısa süre sonra burada hemen hemen kesintisiz biçimde M.Ö. 12. yüzyıldan 8. yüzyıla kadar süren bir yerleşmenin” var olduğunun kanıtlarını. Seeher’e göre, “buluntuların değerlendirilmesi sonucunda Karanlık Çağ’da burada yaşayan insan topluluklarının, kökü İlk ve Orta Tunç Çağları’na dayanan eski bir Anadolu kültürünü yaşattıkları” nedeniyle, “söz konusu kültürü ‘Frig’ kavramıyla adlandırmak artık pek uygun görünmese” de, “karanlık” Hitit başkentinde de tümünden aydınlanmıştır. Önemli olan budur ve ayrıca bir Frig ürünü sayılan “Büyükkale kültür silsilesinin yardımıyla devrin maddi kültürünün büyük bir kısmının Karanlık Çağ’dan geliştiğini gözlemlemiş” olmaktır; “boya bezekli ‘Frig’ denen çanak çömleğin köklerini Karanlık Çağ malzemesi içinde tespit etmiş” olmaktır. Ve sonuçta önemli olan, Friglerin kültür ve sanatlarını, -Akurgal’ın savladığı ve bilimin inandığı gibi- “yüzlerini Batı’ya, Yunanistan’a çevirerek” değil, yeni yurt toprağı Anadolu’nun derinliklerinden sürgün süren köklü bir geleneğe sahiplenerek yarattıklarının belgelenmiş olmasıdır. Çünkü artık Gordion ve Hattuşa’dakilere “benzer bulgular veren Kaman-Kalehöyük ve diğer yerleşimler de -karanlık çağ- resminin artık revizyondan geçirilmesini gerekli kılmaktadır”. Çünkü bu “Makedon” halkı ya “Karanlık Çağ” sürecinde tam “Anadolulaşmış” olmalıydı, ya da yerli Anadolulu

olmalıydı ki destansal kralları Midas'ın adı bile Frigçe değildir, Hititçe'den bilinir; inandıkları tek tanrıçanın adı da gene Anadolu Kubaba'dan uyarlanarak Kybele'ye dönüşür" (Işık, 2003: 24).

Friglerin sahip oldukları inanç sisteminin çok tanrılı olduğunu gözlemleriz. Dikkat çekici olan kadın tanrıların çokluğudur, örneğin Kybele (köken olarak Friglere ait olmadığı halde) doğanın ta kendisi sayılacak kadar önemliydi (Uçankuş, 2000: 569). Ek olarak, Friglerin genel, başka bir tanrıçası olan Rea'ya tapmaları Frig kültüründe kadına verilen değeri de ortaya koyar (Birecikli, 2010: 220). Friglerin müzik ve dini birbirlerinden ayırmadıklarını unutmuyarak; Frig kültürüyle ilgili işimize yarayan iki önemli noktayı açıklamalıyız. Bunlardan ilki; nerede Ana Tanrıça Kybele varsa orada müzikten bahsedilebilir; çünkü Friglerin müziğe olan bağlılıklarını biliyoruz ve Kybele'nin hemen her tasvirinde açıkça bir çalgı aletini görmek mümkün (Helvacı ve Güray, 2014: video kaydının 15:05-17:35 dakikaları). İkincisi Frig kültürünün sahip olduğu müzik dizisi. Arkeolojik veriler ışığında Frig dizisini ve melodik kullanımını, seyirini biliyoruz. Frig dizisi seyir karakter özelliklerini yitirmeden, hatta büyük oranda aynı kalarak ve sadece tek bir perdede gerçekleştirilen küçük bir pestleştirmeyle Türk halk müziğinin en temel dizilerinden biri olan Hüseyini Makamı ile özdeşlik gösterdiğini konuşmasında belirten Güray (Helvacı ve Güray, 2014: video kaydının 55:10-59:00 dakikaları) bu durumu açıklarken İç Anadolu coğrafyasını işaret ederek Sivas yöresini, Aşık Veysel'in eserlerini örnekleminde kullanıyor.

Hüseyini dizisinin Alevi müzik kültürü içerisindeki yeri çok özeldir: Bağlamanın on iki perdesi On iki İmam'a atfedilirken Hüseyini dizisi Hz. Hüseyin'i temsil eder. Bu durum müziğin kültürel dönüşümler yaşayan insanlar içerisinde nasıl öz niteliklerini koruyarak değişmeden kalabildiğinin ve kültürel aktarımın gerçekleşmesinde ne denli önemli bir yapıya sahip olduğunun net bir göstergesidir. Alevi kültürünün Anadolu'nun kadim inançlarıyla olan bağlarının belki de en net şekilde sunulabilecek örneğidir. Burada kast edilen kesinlikle Aleviler Frigdir gibi önerme değildir. Aksine Friglerin kullandığı müzik sisteminin mutlak bir gelişim süreci bulunmak zorundadır yani Friglerden çok daha eski bir dönem-kültür söz konusudur. Hitit, Sümer, Mısır ve belki de çok daha eski kültürlerde adından bahsedilebilecek 'çalgıların-bağlamanın atalarının' taşıdığı kültürel kodların; hatta insanoğluna dönüşmenin ilk anında var olan 'müzik-dil-inanç' bileşkesi denklemlerinin yansımalarıdır bugünün müzik kültürleri.

Alevilik, Bektaşilik ve Müzikleriyle İlgili Çalışmalar

Alevi-Bektaşî müziği hakkındaki ilk örnek öncül verilere Vahit Lütfi Salcı'nın 2 eserinde rastlarız. Salcı, konuyu ilk defa önce 1940 yılında "Gizli Türk Halk Musikisi ve Türk Musikisi'nde Armoni Meseleleri" ardından 1941'de "Gizli Türk Dini Oyunları" ile iki başlık altında ve Alevi-Bektaşîliğin gözünden bir yorumla ele alır. İkinci eserin Mahmut Ragıp Kösemihal tarafından yazılan 'bir iki sözünde' bahsettiğimiz ilk olma özelliği dile getirilir (Salcı 1941:6). Eserler, din merkezinden ziyade Türk geleneklerinin kökenine ait çerçevede ele alınmıştır. "Gizli Türk Halk Musikisi ve Türk Musikisi'nde Armoni Meseleleri" başlığında net olarak belirttiği konular bugün halen Alevi müzik kültürü çalışmalarında elde edilen verilerle örtüşmekte. Alevi müziği öz Türk halk müziğidir ve gizli kalması nedeniyle aslı büyük oranda korunmuştur (Salcı 1940: 35); ve 'bahsi geçen bu müzik çok seslidir' (Salcı, 1940: 31) tespitleri dikkat çekicidir.

Çalışma sırasında dikkatimizi çeken önemli bir nokta, Alevi kültürü müziğinin notaya tek sesli aktarılmasında görülen ifade ve daha da önemlisi müzikal özelliklerin aktarımında yaşanan kayıptır. Diğer önemli bir husus, Alevi müziği eserlerini içeren repertuvarların sayısının yok denilecek kadar az oluşudur. Hüseyin Yaltırık'ın 'Trakya Bölgesinin Tasavvufi Halk Müziği Notalarıyla Nefesler ve Semahlar' (2002) gibi Bektaşî müziği repertuar örnekleri literatürde mevcut olsa da Alevi kültürüne ait, hemen her cemde karşılaşılan eserlerin dahi derli toplu bir repertuarı mevcut değildir. TRT halk müziği repertuarında yaptığımız incelemede, göreceli olarak, kastettiğimiz böylesi bir repertuvara dahil edilebilecek deyiş ve semahların sayısının 100'ü geçmediğini gördük. Bu durum, her ne kadar Alevi müzik kültüründe Zakirlerin, aşık ve ozanların üretim süreç ve yapılarıyla doğrudan alakalı olsa da kültürün ortak kabul ettiği belirgin kimi eserler toparlanarak büyük bir repertuar elde edilebilir. Bu konu Karşılaştırmalı Müzikoloji alanı dahilindedir.

Salcı'nın yıllarca Alevi, Bektaşî cemlerinden derlediği ve sayılarının 700'ü bulunduğunu haber verdiği eserler ve günümüzde sayıları oldukça artan Alevi müziği çalışmalarında elde edilmiş derlemelerin toplamı, halen gün ışığına çıkmamış çok büyük bir repertuarın varlığını ortaya koyar. Aynı dönemlerde Rauf Yekta ve Halil Bedi Yönetken gibi araştırmacıların Ankara Devlet Konservatuvarı bünyesinde gerçekleştirdiği derleme çalışmalarına da rastlanır. Alevi kültürüne yönelik çalışmaların

bir örneği olarak Yönetken'in 1962 yılında yazdığı 'Sıraç ve Nalcı Alevilerinde Samah' başlıklı makalesi gösterilebilir. Genel hatlarıyla inanç pratiklerini gözlemlemiş ve derlemeler yapmıştır.

Halk bilimini konu edinen çalışmalarında Türk Folklor Dergisi'nin öneminden bahsetmek gereklidir. Aleviliği ele alan birkaç çalışma ile karşılaşılmasına rağmen konumuzla doğrudan alakası olan Aşıklık geleneği ve kültürü ile ilgili birçok yayın yapılmıştır. Ayten Kaplan'ın 1991 yılında hazırladığı 'TRT Türk Halk Müziği Yayınlarında Ozan ve Ozanlama Sorunu' yüksek lisans çalışması ilgili literatürümüzde değinilmesi gereken bir çalışma. Ozan kelimesini bir anlamda da Alevi sazcısı olarak tanımladığı çalışmasında (Kaplan, 1991: 42,43) Alevilik konusunu işlemese de ardından 1998 yılında gerçekleştirdiği doktora çalışması olan 'Balıkesir Tahtacı Köyleri Kongurca ve Türkali'de Halk Bilimi Açısından Müzik Yapısının Araştırılması' bugün gerçekleştirdiğimiz Alevi Müzik kültürüne yönelik akademik çalışmaların öncüllerinden birisidir. Kaplan'ın ilk basımını 2005 yılında gerçekleştirdiği 'Kültürel Müzikoloji' isimli kitabı ise müzik, kimlik, Etnomüzikoloji tarihi ve modellerini inceleyen, aynı zamanda derleyen kaynak eserlerin en önemlilerinden biridir.

Alevi kültürünü anlamaya yönelik etnomüzikoloji tabanlı diğer kaynak eserlere örnek olarak Neşe Ayışıt Onatça'nın 2004 yılında gerçekleştirdiği "Kırklar Semahlarının İnançsal ve Yerel Müzik Karakteristiği" isimli yüksek lisans çalışması ve ardından kitaplaştırdığı 'Alevi Bektaşî Kültüründe Kırklar Semahı: Müzikal Analiz Çalışması' (2007) isimli eserleridir. Sadece bir kültür ögesinin veya bir müziksel formun-semahın ne kadar hassas ve detaylı ele alınabileceğini gösteren, karşılaştırmalı müzikoloji çalışmalarının önemli örneklerindedir. Cenk Güray "Anadolu'daki İnanç ve Müzik İlişkisinin Sema-Semah Kavramları Çerçevesinde İncelenmesi" (2012) isimli doktora çalışmasıyla Müzik ve Din Bilimleri ekseninde Alevi kültürünü konu edinmiştir. Sema ve Semah'ın İslâm'ın değişik dönemlerindeki Tanrı-insan ilişkisini ortaya koyabilecek önemli yapılar olduğunu göstermiştir.

Literatüre önemli katkılar sağlayan bir diğer isim Ayhan Erol'dur. 'Birlik ve Farklılık Ekseninde Alevilik ve Alevi Müziği' (2002); 'Popüler Müziği Anlamak, Kültürel Kimlik Bağlamında Popüler Müzikte Anlam' (2002); 'Müziğin Kökenine İlişkin Teoriler' (2004); 'Değişen Koşullarda Alevi Müziği' (2005); 'Popüler Müzikte

Otantisite' (2006); 'Change and Continuity in Alevi musical Identity' (2006); 'Negotiating Cultural Identity in Diaspora through Music: The Toronto Alevi Community' (2007); 'Alevi-Bektaşî Müziğindeki Çeşitliliği İncelemek' (2007); 'Marketing the Alevi Musical Revival' (2008); 'Understanding the Alevi Cultural Memory through Music' (2009); 'From the Experience of Authenticity to the Authenticity of Experience in the Alevi Musical Practices' (2010); 'Re-Imagining Identity: the Transformation of the Alevi Semah' (2010); 'Identity, Migration and Transnationalism: Expressive Cultural Practices of the Toronto Alevi Community' (2012); 'Alevi Müzik Uyanışında Çoklu Otantisite Anlayışları' (2014) ve 2018 yılında sunduğu 'İslam, Alevilik ve Müzik' isimli kitabı, Aleviliği konu edinen müzik araştırmacısının okuması gerekli olan yayınlardır.

Alevi kültürü ve müzik pratiklerini İzmir Limontepe Mahallesi evreninde, Alevi müzik uyanışı çerçevesinde inceleyen Banu Mustan Dönmez, müzik uyanışlarının etnografik gerçeklikler olarak kabul edilmesinin yeniliğinden ötürü, müzik uyanışının analizinde yeni bir model oluşturma yaklaşımı sergiler ve çalışmanın en önemli özelliklerinden birisi bu noktada sergilenir (Dönmez, 2008: 81-90). Alevi müzik uyanışını konu edinen ve örnekleyen bir diğer çalışma Serap Akdeniz'in hazırladığı "Alevi Müzik Uyanışı Bağlamında İzmir Yamanlar Alevi Göçmenlerinin Müzik Pratikleri" isimli doktora tezidir.

Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Velî Araştırma Dergisi Alevilik kültürü hakkında sürekli çoğalan bilimsel yayınlarıyla önemli bir kaynak niteliğindedir. Örneğin, 1997 yılında yayımlanan 4. Sayısı içerisindeki David Shakland'ın 'Anadolu Kırsalında Alevilik ve Sünnilik' isimli çalışması her ne kadar içinde müzik unsurlarına değinilmemişse de enolojik inceleme açısından derginin sunduğu yayınlardandır. 1998 yılı 6. Sayıda İbrahim Arslanoğlu'nun "Çubuk Yöresi Aleviliğinde Dar Kurbanı", "Abdülkadir Sezgin'in Alevilik Çalışmalarında Usul ve Osmanlı Arşiv Belgeleri"; 8. Sayıda bulunan Ali Yaman'ın "Kızılbaş Alevilerinin Düşkün Ocağı (Hıdır Abdal Sultan ve Ocak Köyü)" derginin yayın hayatının ilk yıllarında gerçekleştirilmiş; 2017 yılı, 82. Sayıda İbrahim Gül'ün "Alevi-Bektaşî Cemlerinde Erkan ve Sürek Farklılığı (Herne Cemevi Örneği)"; 2018 yılı, 85. Sayıda bulunan Hasan Coşkun'un "Alevi/Bektaşî Geleneğinde Dedelik Kurumu Sivas Kangal Türkmen Alevileri Örneği"; 87. Sayıda Cenk Güray'ın (2018) "Devirsel İbadet Modelleri Olarak Semah-Sema Uygulamalarının

Tarihsel Kökenleri”; 89. Sayıda yine Güray’a (2019) ait olan “Çubuk ve Şabanözü Bölgeleri Alevi Köylerindeki Cem Geleneklerine Müzikal Açından Bir Bakış” ve İlknur Demirbağ’ın (2019) “Tahtacı Semahlarının Hareket Olarak İncelenmesi” günümüz yakın tarihli yayınlarından önemli örnekler olarak değerlendirilebilir.

Alevi kültür araştırmalarında günümüzde çok önemli çalışmalar ortaya koyan diğer bir araştırmacı da Mehmet Ersal’dır. Ersal, Alevilik hakkındaki birçok yanlış yaklaşımı değerlendirmiş yeni model ve çalışma örnekleri sunmuştur. Ersal’ın “Bektaşiliğin Farklı İnanç ve Uygulamalarını Yaşatan Veli Baba Sultan Ocağı” (2005); “Alevi Cem Zakirliği: Battal Dalkılıç Örneği” (2009); “Alevi İnanç Sisteminde Ritüelik Terimler: Musahiplik” (2011); “Alevi Gülbenglerinin Temel Yapısı Üzerine Bir Değerlendirme” (2013); “Alevi Kimliğine Ritüel ve Hiyerarşik Örgütlenme Merkezli Bir Bakış” (2009); “Alevi Ocakları Arasında Ritüelik Senkretizm” (2012); “Çubuk Havzası Alevi Ocakları Bağlamında Alevi İnanç-Dede Ocaklarının Teşkilatlanması Üzerine Bir Değerlendirme” (2012) gibi örnek çalışmaları literatüre çok önemli katkılar sağlar.

Metin Bozkuş’un Sivas bölgesi Aleviliği üzerine önemli çalışmaları bulunur. ‘Ahilik te Mezhep Olgusu’ (2004); ‘İslam Alevilik Sünnilik ve Aleviliğin Diyanet te Temsili’ (2005); ‘XVI Yüzyılda Osmanlı Safevi Mücadelesi Ve Sivas’ın Konumu’ (2007); ‘İslam Ve Alevilik’ (2006); ‘Günümüzde Sivas Ve Çevresinde Yaşayan Alevilerde İnanç Esasları’ (2007); ‘Aşure Günü Muharrem Matemi Orucu Ve Sivas’ta Aşure Uygulamaları’ (2008) ve ‘Sivas Aleviliği’ (2006) isimli kitabı, Sivas ve Alevi kültürü adına önemli eserlerdir.

Sivas Alevilerinin ele alındığı diğer bir örnek çalışma Duygu Ulusoy’un Beydili Köyü Alevileri hakkında yazdığı “Kültürel Kimlik Bağlamında Sivas Hafik Beydili Köyü Müzik Pratikleri” (2014) isimli doktora tezidir. Ulusoy’un, Gülay Karşıcı ile gerçekleştirdiği “Kültürel Kimlik Bağlamında Sivas Beydili Köyü Dini Ritüelinde Müzik” (2014), “Sivas Beydili Köyü Düğün Geleneği” (2017) ve birlikte Ali Selçuk’la gerçekleştirdikleri “Sivas Beydili Köyü İnanç Sistemi İçinde Kadın” (2013) yayınları literatüre önemli katkılar sağlamıştır.

Sivas Alibaba Mahallesi Alevilerinin müzik kültürünü konu edinen bu çalışma 2010-2015 yılları arasında gerçekleştirilen gözlem, görüşme, katılarak gözlem teknik,

yani saha çalışmalarını içeren, etnografi temel alınarak gerçekleştirilen bir Etnomüzikoloji çalışmasıdır. Alibaba Mahallesi'ndeki kültürel yapıdan hareketle sosyo-kültürel yapının müzik kültürü üzerindeki etkilerinin ne şekilde olduğu düşünülerek yola çıkıldı. Bu çalışmada Alibaba Mahallesi'nin kimlik, inanç algısı ve pratiklerindeki uygulamaları ve bunun müzik kültüründeki yansıması değerlendirildi. Alibaba Mahallesinin müzik kültürünü ele alan bu çalışma ile Aleviliğe ait birçok değeri içinde barındıran bu bölgeye dikkat çekilmesi, mevcut literatürün yanı sıra müzik bilimleri alanlarındaki bilgi birikimine de katkı sağlamak amaçlanmaktadır.

2003 yılından itibaren Alibaba Mahallesi sınırları içerisinde yaşamaya başlamam ve birçok müzik pratiği içerisinde bulunmam neticesinde bölge halkı yakın ilişkiler kurdum. 2008 yılında Zakir Durmuş Çınar sayesinde Alevi kültürü müziğinin kendine has öğretisiyle tanıştım. Bu doğrultuda, 2010 yılında doktora tezi kapsamında bölgenin gelenek ve göreneklerine, müzik pratiklerine yönelik çalışmalar yapmaya başladım. Alan araştırmaları sırasında gözlem ve görüşme teknikleriyle elde edilen veriler video kamera, ses kayıt cihazı ile kayıt altına alındı: Konu ile ilgili veri toplama ve bilgi edinme amacına yönelik olarak Alibaba sakinlerinin izin verdiği ölçüde ses, video ve fotoğraf çekimleri yapılarak veriler görsel ve işitsel olarak belgelendi. Özellikle politik-siyasi ve kültürel baskılar sonucunda genel Alevi kültür yaşantısından ayrılan kimi topluluklarla görüşme ve değişim gösteren inanç pratikleri gözlemlendi. Günümüzde halen toplumsal huzur ve güvene tekrar kavuşmamış olan bu kişiler isimlerinin gizliği şartıyla pratiklerini gözlemlene ve izin verilen ölçüde belgeleme şansını tanıdı. Çalışmamızda konu edilen B. Ailesi ve Alevi kültürüne ait değişime uğrayan pratikleri olan 'Asa Pratiği' bu örneklem dahilindedir ve bu gibi kendini soyutlamış gruplar özelinde nadirdir. Aleviliğin bir başka kolu olan ve genel anlamda inanç evreninde Alevilikten birçok farklı yönü bulunan Nusayri zümresi örnekleme, kolektif bilinç ve kültürel aidiyet çerçevesinde değerlendirildi. Müzik uygulamalarının olmayışı nedeniyle üzerinde fazla durmadığımız, ancak, mensuplarına söz hakkı tanıdığımız bir alandır. Zira, Alibaba Mahallesi sınırları içerisinde yıllardır rahatça yaşayabildiklerini ve görüşme kişilerinin Sivas Alibabalı olduklarını ifade ederek kültüre duydukları aidiyetlerini belirtmeleri nedeniyle, Alibaba Mahallesi içerisinde, gerçekten herhangi bir Alevi grubunun kendini rahat hissedip yaşayabileceği savına örnek teşkil etmesi açısından ele alınan bir konudur. Alibaba Mahallesinde bulunan Cem Vakfı Aleviler

açısından mahallenin odak noktasıdır. Bu nedenle, her Perşembe gerçekleştirilen Cem ayini defalarca işitsel ve görsel olarak kayıt altına alındı ve bu tez çalışmasında bir örnek olarak detaylı analizi sunuldu.

Bu tezin ilk bölümünde Alevilikle ilgili temel kavramlar, Alibaba Mahallesi, kültürleri ve önderleri Ali Baba hakkında bilgiler aktarılırken Mahalle halkıyla yüz yüze yapılan ilgili görüşmeler de paylaşıldı. Genel olarak kabul gören Alevi İslam anlayışı dışında kalan örneklemeler bu bölümde ele alındı. Bu örneklemeler Nusayri Zümresi ve B. Aileleridir. Alevi kültürüne mensup bu alt gruplar, kendilerine has kapalı yaşantı ve pratiklerinden ötürü ele alındı. Nusayri Ailesi tanıtıldı, ailenin kültürel yapısına değinildi. Alevi kültürüne dair anlayışları değerlendirildi, aile örneklemeleri sunuldu. B. ailesi de esasen Alevi kültürünün bir parçası olan fakat sonradan cemden koparak değişime uğramış kültürel uygulamaları nedeniyle bu bölümde ele alındı. Ailelerin Alevi müziği ile olan bağlantıları gözlemlendi, literatürde bulunmadığını anladığımız bir eser kayıt altına alındı. Tezin ikinci bölümünde ise, Alibaba Alevilerinin ortak kabul ettiği Cem Vakfı yapılanması ele alındı ve Vakıf bünyesindeki incelemeler paylaşıldı: Alibaba Mahallesi Alevilerinin kültüre ve müziğe bakışları değerlendirildi; Detaylı cem pratiği örneklendi, Cem Vakfı Zakir'i tanıtıldı. Zakir Durmuş Çınar'ın usta malı eserler seslendirmesinin yanı sıra kendi ürettiği eserleri de kültür içerisinde aktif şekilde kullandığı görüldü. Bahsi geçen bu eserler notaya alınarak bu tez çalışmasının sonunda EKLER kısmında paylaşıldı.

I. BÖLÜM

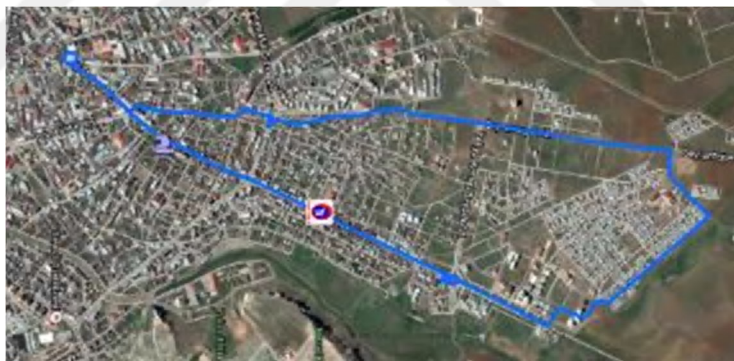
BULGULAR 1:

SİVAS ALİBABA MAHALLESİ'NDE YAŞAYAN ALEVİ İKİ AİLENİN RİTÜELLERİ, TÖRENLERİ

1.1. Alibaba Mahallesi

Sivas'ın kuzeydoğusunda bulunan en eski yerleşim yerlerinden biri olan Alibaba Mahallesi 39.763683 enlem ve 37.027264 boylamda; 39° 45' 49.2588" ve 37° 1' 38.1504" GPS koordinatlarında yer alır. Mahallenin sınırları Seyrantepe Caddesi yolu, Yukarı Tekke ve Kılavuz Mahallesi arasındadır ve arsa alanı yaklaşık 4337 metrekaredir (2015). Alibaba Mahallesi merkezin kuzey doğusunda olan Çayboyu Mahallesi yönünde büyümeye devam etmektedir.

Fotoğraf 1. Alibaba Mahallesi Sınırları

Mahallenin yaşlıları ile yaptığımız görüşmelerin neticesinde, Alibaba Mahallesi'nin genel yapısının çok uzun zamandır aynı olduğu öğrenildi. Sivas merkezden Alibaba Caddesi yönünde takip eden yolda, sağ da bulunan Alibaba Camisi ve tekkesi ile mahalle başlar. Devam eden cadde Alibaba'nın ana caddesidir. Yaklaşık 10 yıl süren gözlemler sonucunda, Sivas'ın diğer semtlerine nazaran Alibaba Mahallesi'nin şehrin en az gelişen bölgesi olduğu görüldü. Mahalle sakinlerinden öğrenilene göre 20 -25 yıl öncesine kadar mahallenin kuzeyindeki Gökçebostan ve en doğusundaki Çayboyu yani mahallenin sonları yerleşim bölgesi değildi. Yaklaşık 10-15 yıl önce ise modern kentleşme Alibaba'da gerçekleşmeye başladı. Bahsi geçen ana cadde üzerine, Gökçebostan'a ve Çayboyu'na yeni, çok katlı binalar inşa edildi. Ana

cadde üzerinde inşa edilen ve 2006 yılında faaliyetlerine başlayan Cem Vakfı Binası da bu yapılaşma içinde yer alır.

Fotoğraf 2. Alibaba Cami

Görüşme kişilerimizden F.K. bahsi geçen bölgelerin otlaklık alan olduğunu, çocukluk çağlarında ailesinin hayvancılıkla uğraştığını belirterek, hayvanlarını otlatmak için Çayboyu'ndan yukarı çıkıp, Gökçebostan'dan aşağı indiklerini (Görüşme, F.K. 01.08.2012); G. A. bölgenin yerleşimsiz ve ıssız olduğunu, ailelerin çocuklarının bölgeye gitmesine izin vermediğini belirtti (Görüşme, G.A. 02.03.2013). Yine mahalle hakkında, E.B. Sivas'ın en değerli bölgesi olduğunu, Sivas geneline göre daha temiz bir havaya sahip oluşu ve konumunun düz bir arazide bulunmasıyla ilişkilendirdi. Çayboyu bölgesinin eskiden çok daha ağaçlık olduğunu, ırmağın temiz ve gür aktığını, bugün ise kentleşme ile arazilerin zengin ve mahalle dışından kişilere satılarak binaların yapıldığını belirtti (Görüşme, E.B. 12.08.2012); M.S. ise siyasi kaygılar olmasa yönetimin kendileri ile ilgilenmeyeceğini, Cem evinin yapılmasının ardından mahallede kentsel bir gelişimin başladığını söyledi (Görüşme, M.S. 12.08.2012). Gözlemlerimiz de benzer niteliktedir. Mahallenin ilk olarak göze çarpan alanları dışında kalan bölgelerde,

kırsal denilebilecek yerleşimin aynen duruyor olması dikkat çekicidir. Ana cadde tabir ettiğimiz yol üzerindeki apartmanların hemen arkasında kalan cadde ve sokaklar tek katlı eski yapıdaki evlerden meydana gelir.

Fotoğraf 3. Alibaba Mahallesi ana cadde

Fotoğraf 4. Alibaba arka sokak

Bahsettiğimiz arkada kalan bölge halkından M.Ö. ana cadde üzerinden geçen otobüs ve çöp arabasının arka sokaklara ulaşan güzergahlarının olmadığını, gerçekleştirilecek bakım işlerinin yapılmadığını (Görüşme, M.Ö. 15.07.2013); S.Y. satın alınan arazilerdeki yapılaşmanın sistematik ve sürekli olmadığını, hafriyat artıklarının temizlenmediğini (Görüşme, S.Y. 07.2013) söyledi. G.A. ise mahalledeki bu kentsel dönüşümün Alevi nüfusu azaltmaya yönelik bir yöntem olduğu fikrini savundu.

Yeni yapılan apartmanlarda bir Alevi aile bulunurken geriye kalan dairelerde Sünnilerin oturmaya başladığını, zaman içerisinde mahalle insanının ve esnafın yeterli değişime uğradığının kararı verilince tüm bu kentleşmenin durduğu belirtti. Aynı politikanın mahallenin daha kırsal bölgelerine yapılan otoyollar üstünden devam etmekte olduğunu da söyledi (Görüşme, G.A. 04.2013).

Genel olarak; mahallenin geçen 15 yıl süresince geliştiği, fakat sonradan merkezi yönetimin ilgisinin mahalle üzerinde azaldığı söylenebilir. Konu hakkında Sivas Belediyesi'nden edindiğimiz bilgi ise; planlamalarda, şehrin Ankara yönünde yani Batıya doğru geliştiği, bu nedenle yatırımların bu bölgede yoğunlaştığı şeklindedir. Bu husus dışında bölgenin ihtiyacı olan tüm gereksinimleri eksiksiz giderilmektedir. Bunun yanı sıra, belediyenin bütün semt ve bölgelere eşit davrandığını, belediye imkânlarının dağılımının semtlerin büyüklük, yoğunluk ve ihtiyaçlarına göre düzenlendiğini beyan ettiler.

Günümüze gelindiğinde Alibaba Mahallesi'nin halen yoğun olarak Alevilerin yaşadığı bir yer olduğu rahatlıkla söylenebilir. Modern kentleşme ile paralel olarak her geçen gün Sünni nüfusun arttığına belirtilmesi bir yana, Sivas'a gelen her Alevi – Bektaşî'nin yerleşmek için tercih ettiği öncelikli semt Alibaba'dır. Günümüzde mahalle merkezine dahil olan Sünni kültüre sahip bireyler dışında, Alibaba Çayboyu'nun kırsal kesimlerinde yani mahallenin kuzey doğusunda yeni kurulan bölgelerde, yeni tarikat yapılanmalarının varlıkları gözlemlenebilir. Bu oluşumlar kendi özel arazilerinde dışa kapalı bir yaşantı sürmekte ve mahallenin geneliyle herhangi bir bağ kurmamaktadır. Bu oluşumların Sivas'ın diğer bölgelerinde gerçekleşen pratiklerine şahit olmuşken, Alibaba sınırları içerisinde hiçbir etkinliklerini gözlemleyemedik. Sivas'ın Alibaba Mahallesi dışındaki tüm bölgelerinde benzeri yapılanmaların varlığından söz edilebiliyorken, yerleşim yeri olarak bu uç noktanın seçilmesi de farklı tartışmaları akla getirir.

1.1.1. Ali Baba, Ali Baba es Sivasi

Alibaba Mahallesine ismini veren, hemen mahalle girişinde kendi adıyla anılan camide türbesi bulunan Ali Baba hakkında ölüm tarihi (1574) dışında herhangi bir bilgiye sahip değiliz. Ahî Ali Baba, Ali Baba es Sivasi, Ali Baba'y-ı Kebîr-i Horasanî, Derviş Ali Baba, Büyük Ali Baba Hoca-i Rüstem Paşâ gibi isminin başında birçok

künye kullanılmış olmasına rağmen bunlardan hangisinin doğru olduğu veya yaşadığı dönemde kullanıldığı da bilinmemektedir. Sözlü geleneğe ve günümüzde yaşayan aile efradının mezhep ve meşreplerine bakıldığında, ailede hem Alevî-Bektaşî, hem de Sünnî-Kadirî-Rufai inanç sistemlerine bağlı insanların bulunduğu görülmektedir (Bilgili, 2009: 33). Saim Savaş çalışmasında Ali Baba'nın kimliği üzerinde de durmuş fakat kimliğini ortaya koyacak net bir veriye ulaşamamıştır.

Ulaşabildiğimiz matbu eserlerde Ali Baba'yı tanıtıcı herhangi bir malumata tesadüf olunmamıştır. Kurduğu zaviye ve evladı hakkında bini aşkın arşiv vesikası bulunmakla beraber, bu belgelerde de Ali Baba hakkında fazla bir bilgi yoktur...

Ali Baba'nın, Horasan Erenleri'nden olması ihtimalinin yanında, onun, Sivas'lı bir "Ahi" ailesine mensup olması da mümkün gözükmektedir. Ali Baba'nın babası hakkında herhangi bir bilgimiz bulunmuyor...

1105/1693-1694 tarihli Muhasebe defterinde geçen "Büyük Ali Baba Hoca-i Rüstem Paşa" kayıdır.(20). Bu ve bundan sonraki birçok belgeden anladığımıza göre Ali Baba, Rüstem Paşa'nın hocalığını yapmıştır (Savaş: 1990: 25-30).

Savaş'ın çalışmasındaki örneklerde görüldüğü üzere Ali Baba'nın yaşamı hakkında bilgi sahibi değiliz. Aynı zamanda, dini kişiliği hakkındaki verilerde aynı şekilde tutarsız ve sonuçsuz kalmaktadır. Kalenderi, Rufai, Mevlevi, Halveti veya Kızılbaş olduğuna dair söylencelerin hepsi sonuçsuz kalmaktadır. Kimi anlatılarda Ali Baba'nın Hacı Bektaş Veli döneminde yaşadığı söyleniyor kimisinde Hubyar Sultan ile musahip olduğu, kimindeyse Pir Sultan Abdal'la musahip oldukları söyleniyor. Biz bu duruma, sadece günümüzde Sivas'ta aktif şekilde gözlemlenebilen Ali Baba Ocağı üzerinden yaklaşmayı tercih ediyoruz. Çünkü bir Alevi ocak yapılanmasının, karizmatik bir önderi olmadan kendi başına yapılanamayacağı gerçektir. Ayrıca, o dönem ve coğrafya da birçok ocak yapılanması ve önderleri mevcut durumdayken yeni bir ocak kurgusunun sıfırdan inşası olası bir durum değildir. Abdal Musa, Hubyar Sultan, Pir Sultan Abdal gibi önderler mevcutken, yeni bir önder arayışı mantıksızdır. Günümüzde halen yaşayan bir ocağın kurucusunun mutlaka döneminde faaliyetleri bulunmalıdır. Ayrıca Rüstem Paşa'nın zaviyesini vakfa dönüştürürken şart koştuğu 'Sünnilik' ibaresi, mevcut Kızılbaşlığı akla getirmektedir. Bu nedenle Ali Baba'yı söylencelerde olduğu gibi bir Alevi önderi olarak tanımlamakta bir sakınca görmüyoruz. Ancak, o dönem şartlarında bir Alevi önderinin neden devlet kontrolünde bir vakfı yönettiği sorusu

hemen akla gelmektedir. Yine halk arasındaki söylencelerde bunun nedeni; Ali Baba'nın Celali İsyancıları gibi hareketleri finanse ettiği şeklinde açıklanmaktadır.

Fotoğraf 5. Ali Baba Türbesi

(Oğlu Ahi Ahmet Bey; Büyük Ali Baba; Torunu Küçük Ali Baba)

1.1.2. Alibaba Mahallesi'ndeki Alevi Kültürü ve Kolektif Temsil

Sivas toprakları, Lidyalılar devrinde Kral yolunun geçtiği, Bizans ve Selçuklu dönemlerinde ticaret merkezi olan bir bölgedir ve farklı birçok kültüre ait insan topluluklarının yaşadığı bir yerdir. Yakın çağlarda Sivas, Ermeni topluluklarına ev sahipliği yapmıştır (Yarar, 2002: 37). Sivas'ta bir zamanlar sayıları yüz binlerle ifade edilen Ermenilerden söz edilir ancak günümüzde sadece birkaç aile bulunmaktadır. Görüşme gerçekleştirdiğimiz A.D. (Görüşme, A.D. 23.06.2014), Sivashlı olduklarını, ailesinin yüzyıllardır bu bölgede yaşadığını bildiğini söyledi. Ailesinden öğrendiklerine göre yerleşim yerlerinin günümüz Sivas merkezinde olmadığını; Gürün, Kangal, Divriği, Darende gibi bölgelerin Ermeni yerleşim bölgeleri olarak kullanıldığını bildiğini söyledi. Yine ailesinden edindiği bilgiler dahilinde Alevilerin her dönemde birlikte oldukları bir topluluk olduğunu ifade etti.

Birçok farklı ocağa bağlı olan Sivas Alibaba Mahallesi Alevilerinin geleneksel ve zamanla değişen kültürel yaşantıları, yapılanmaları bileşkesinde öz değerlerine hala sıkı sıkıya sahip çıktıkları, çalışma sırasında net bir şekilde gözlemlendi. Sosyal ve siyasal baskıların asırlardır asimile edemediği bu coğrafyada yaşanan kozmopolit Alevi kültürünün ortak bir Alevi müzik kültürünü yansıtır olabileceği ve mahalle genelinde bu yönde doğrudan müzik bilimlerini ilgilendiren çalışmaların gerçekleştirilmemiş oluşu önemli bir noktadır. Alibaba Mahalle'sinin merkezinde çok fazla mensubu olmasa da Alibaba Ocağı halen varlığını sürdüren bir Alevi Ocağı'dır ve önderleri Ali Baba'dır. Alevi kültürüne ev sahipliği yapan Alibaba Mahallesi'ne ismini veren kişi mahallede yaşayan kimilerine göre 16. yüzyılda mahalleyi kuran Ali Baba Sultan'dır ve inanışa göre bir Alevi Ereni olan Ali Baba ile Pir Sultan Abdal ve Hubyar Sultan yol kardeşidir, yakın dosttur.

Alibaba Mahallesi'nde yaşayan kimi inanışlara göre mahallenin tarihi Danişment Beyliği'nin 11. yüzyılda bölgeye hâkim oluşu kadar eskidir. Bir diğer inanış göre mahalle tarihi Battal Gazi dönemine kadar gider. Danişment Beyliğinin kurucusu Danişmend Ahmed Gazi ibn Ali Taylu et-Türkmani, Battal Gazi soyundan gelir ve Battal Gazi'de Hz. Ali'nin soyundan gelir. Bu doğrultuda anlatılar birbirini destekler ve Türk ve Alevi İslam kültürüne ait kodları içinde barındıran Alibaba Mahallesi'nde yaşayanların inanışları ışığında bu mahalle bin yılı aşkın süredir Alevi kültürüne ev sahipliği yapmaktadır.

Mahalle sakinlerinden kimilerine göre 1040 tarihinde Danişmentlerin bölgede hâkimiyet kurmasıyla Sivas'ın Alibaba Mahallesi bölgesi tarafından kurulduğuna inanılır ve Aleviler bu tarihten itibaren bölgenin sahipleridir. Mahalle tarihini en eski döneme götürenlerse Seyyid Battal Gazi'yi odak noktasına alır. Söylenceye göre, Emevilerin Bizans üstüne yaptığı akınlarda komutan olan Seyyid Battal Gazi, bölgeyi ele geçirdikten sonra, Alibaba Mahallesinin bulunduğu yeri merkez olarak bugünkü Sivas'ı kurmuştur. Seyyid künyesine Hz. Ali'nin torunu olduğu için sahiptir ve bu nedenle Sivas ilk kurulduğu andan itibaren, bölge Alevilerin yerleşkesidir. Bu anlatıya dayanak olarak Battal Gazi'nin ordusunda komutan olduklarını söyledikleri Abdülvehhab Gazi'yi ve Ahmed'i Turan'ı gösterirler (Görüşme, A. A. 21.04.2012).

Abdülvehhab Gazi'nin türbesi, Alibaba Mahallesi'nin hemen yanında bulunan Yukarı Tekke'dedir. Battal Gazi Destanında Abdülvehhab Gazi ismine de rastlanır (Paçacıoğlu, 1993:1). Ahmed'i Turan'ın türbesi ise Soğuk Çermiktir. Aslen Hıristiyan bir komutanken Battal Gazi ile tanıştıktan sonra İslam'a geçer. Battal Gazi'nin destanında şeceresi, İmam Zeynel Abidin üzerinden Hz. Ali'ye ulaşır (Demir ve Erdem 2006: 146, 154). 8. yüzyılda yaşadığı düşünülen Seyyid Battal Gazi anlatısı göz önüne alınırsa bölgede yaklaşık 1200 yıldır Alevi nüfusu varlığından söz edilebilir.

Ali Baba ve Zaviyesi hakkındaki en detaylı analizler, Saim Savaş'ın doktora tezinde bulunur. Savaş, Osmanlı Arşiv Kayıtları üzerinde gerçekleştirdiği çalışmanın neticesinde birçok noktayı aydınlatmaya çalışmıştır. Alibaba Zaviyesinin kuruluş tarihini net belirleyememiş ancak 1546'da Rüstem Paşa tarafından vakfedildiğini belirlemiş ve bu nedenle zaviyenin çok daha eski olması gerektiğini belirtmiştir (Savaş, 1990: 1). Sivas'ın Safevi İran propaganda faaliyetlerinin yoğun yaşandığı bir bölge olduğunu, 1593 tarihli bir belge üzerinden tespit eder. Elde ettiği verilere göre Sivas, çoğunlukla Kızılbaşlardan oluşan ve Şah İsmail'e bağlı olan topluluklar barındırmaktadır. 1572 tarihli bir hükümde Kıbrıs'a sürgün edilmeleri veya idam edilmeleri gerektiği ve Kızılbaşların teftiş edilmesine dair emirlerden söz ediliyor olduğunu belirlemiştir. Bunun yanı sıra 16.yüzyılda tespit edilen 'Müslim haneye karşılık, gayr-ı Müslim hanelerin' tespiti ve tekkeler için Sünni, gayrı Sünni ifadelerinin de kullanımıyla karşılaşılıyor (Savaş, 1990: 3-8). Kızılbaş ve benzeri grupların Müslüman olarak değerlendirilen yaklaşık 100.000 kişi içerisinde dahil edilip edilmediği açık olmamakla birlikte, demografi açısından dikkat çekici bir durum oluşturmaktadır.

Çaldıran Savaşı'nın 1514 gerçekleşmesi ve 1519'da başlayan Celali Ayaklanmaları gibi nedenlerden ötürü bölgenin çok daha eski tarihlerden beri Alevi topluluklarının yaşadığı bir bölge oluşu nettir. Bölgenin çok daha eski dönemlerden beri Ahi tekkelerine ve dolayısıyla topluluklarına ait bir yerleşim olduğu da bu belgeler üzerinden sabit. 1240-1241 Babai İsyanlarında Sivas'ın Merkez üslerden birisi olduğu göz önüne alınırsa (Ocak, 2011 :117); verilerle Sivas'ın Alevi halklarına bin yıldır ev sahipliği yaptığı kesinleşir ve bu dönemin başlangıcından itibaren, ismi Alibaba Mahallesi olmasa bile çalışma alanımız Alevilere ait bir yerleşim yeridir.

Öztürk, kimliğin oluşumunda geçmiş, bugün ve gelecek arasında mutlak bir birlikteliğin bulunması gerektiğini, herhangi bir kopuklukta toplum hafızasında birliktelik olamayacağını ve ortak bir kimliğin oluşamayacağını söyler. Birey ve toplum bu ortak hafıza ile birbirine bağlanır ve etkileşime girer. Tarihin bu noktadaki görevi kimliğe yeni bilgi eklemek değil, kimliğin hafızdan aldığı unsurlara, uygun geçerliliği kazandırmasıdır (Öztürk, 2007:16). Alibaba'nın sahip olduğu kozmopolit nüfusun yansıması olan bireysel kültürel kimliklerin zenginliği en net şekilde ocak yapılanmaları üzerinden gözlemlenebilir. Bu çeşitlilik, yaşamsal gereksinimlerin yol açtığı (siyasi, mesleki, kültürel vs.) iç ve dış göçler sonucunda yöresel, etnik ve sosyal farklılıklara sahip birçok Alevi alt grubunun ve ocağının bir arada gözlemlenmesine olanak tanır. Alevilere ait birçok bölgede durum benzer niteliktedir ve Alevi ocakları bir arada yaşar ancak çalışma alanımızda birbirinden hem bölgesel hem de kültürel anlamda çok uzak olan ve sayısının diğer bölgelere nazaran çok daha fazla olduğunu düşündüğümüz Alevi alt gruplarının bir arada görülmesi nadirdir. Zaman içerisinde Sünni ekollerin hâkim olduğu Sivas'ın ilçe ve köylerinden merkeze göç yoğunudur. Mesleki zorunluluklar veya eğitim nedeniyle de benzer göçlerden bahsedilebilir. Aynı zamanda farklı dönemlerde mahalleye yerleşmiş, birbirinden uzak coğrafyalara ait Alevi kimlikleri de mevcuttur. Aynı apartmanda komşu olan Tahtacılar ve Nusayriler bu duruma örnek gösterilebilir. Çalışma süresinde Mahallede karşılaşılan ve en az iki kişinin mensubu olduğunu belirlediğimiz Alevi ocak yapılanmaları şunlardır: Pir Sultan Abdal Ocağı; Ali Baba Ocağı; Hacı Bektaş Veli Ocağı; Hubyar Sultan Ocağı; Abdal Musa Ocağı; Ağu İçen Ocağı; Dedesoylular Ocağı; Gözcü Karaca Ahmet Ocağı; Ahi Baba Ocağı; Anşa Bacılılar Ocağı; Seyyid Battal Gazi Ocağı; Baba Mansur Ocağı; Keçeci Baba Ocağı; Şeyh İbrahim Veli Ocağı; Yanyatır Ocağı; Munzur Abdal Ocağı; Hızır Abdal Ocağı ve Nusayriler. Cem Vakfı Gençlik Kolları Başkanı Ü.K.'ın vakıf bünyesinde gerçekleştirdiği gözlemleri üzerinden durumu örneklemesi şu şekildedir:

Sivas'ta birçok Ocakzadelere rastlamak mümkündür; dede soyundan gelen insanlar bunlar. Ama Sivas'ın özellikle birçok coğrafyadan göç alması nedeniyle, akla gelmeyecek birçok ocağı içinde barındırır. Yakın bölgelerde bile farklı ocaklara mensup canlarımızı biliyorum. Örneğin bir iki tane ocaktan bahsedeyim; Sivas'ta şu anda Divriği'nin Garip Musa Ocağı var, Divriği'nin Güneş Köyüne aittir. Veya Akmeşe köyü var orada yine, eski adı Ziniski'ydi herhalde. Seyyid Baba ocağı var orada da. Ben bu ocakların her ikisinde de Cem ibadetlerinde bulundum, ziyaretlerde bulundum; türbe ziyaretlerinde. Buraya mensup

canlarımızın yani bu ocaklara, Sivas'ta ikamet ettiğini biliyorum. Yine Banaz da Pir Sultan Ocağı var Sivas'a yakın diye merkezde yaşayan çok var oradan. Ağu içen ve Baba Mansur Ocakları için Tunceli ve Mazgirt ten gelenleri gösterebilirim (Görüşme, Ü.K. 08.2013).

Ocak yapılanmasının bir farklılık yaratmadığını ortak paydanın Alevilik olduğunu belirten K.A. aslen Ağaçeri olduklarını ancak çok uzun zamandır ailesinin Alibaba'da yaşadığını belirtti. Alevilikte böylesi olguların ayırım yaratmadığını kendisini Tahtacı veya başka şekilde tanımlama ihtiyacı duymadığını söyledi (Görüşme, K.A. 10.2013). C.B. ise aile büyüklerinin Çanakkale'den göç ettiğini, Tahtacı olduklarını, ocaklarınınsa Yanyatır Ocağı olduğunu anlattı. Bölgeler arası cem veya semahlarda bir fark olup olmadığını bilmediğini belirtirken, aile büyüklerinin her Perşembe vakıf bünyesinde gerçekleştirilen cem pratiğine katılması neticesinde elde ettiği çıkarımla Alevi kimliği altında bu tip durumların bir fark yaratmadığına vurgu yaptı (Görüşme, C.B 10.2013).

Cem Vakfı Dedelerinden A.A. Dede ocak yapılanmalarının arasında bulunan farklılıkların yüzeysel olduğunu açıklarken, Anadolu da var olan Alevilik kavramının Hacı Bektaş Veli'ye dayandığına vurgu yapar. Tüm ocakların kökeninin Hacı Bektaş Veli olduğunu, bütün ocakların O'nun öğretilerinden geliştiğini anlattı. Hacı Bektaş Veli'yi bir ağaca benzetti, var olan ocakları da onun dalları olarak yorumladı. 'Yol bir, sürek bin bir' deyimini üzerinden, Hacı Bektaş'ın öğrencilerinin yani Anadolu'ya yayılan Erenlerin farkı ocaklar kurduğunu ancak hep aynı yola yani Hz. Muhammed ve Hz. Ali'nin yoluna bağlı kalarak farklı şekillerde öğretiyi aktardığını, sürekliliği oluşturduğunu anlattı. Bu şekilsel değişiklikler, aynı öze ve değerlere sahip farklı ocakları oluşturmuştur ve yapının özünde asla bir değişim yoktur. Anadolu'da nereye gidilirse gidilsin, Aleviler arasında bu öz değerler aynı olduğu için bir farklılık olmayacağını, herhangi bir Alevinin, herhangi bir bölgede kabul göreceğini ve zorluk çekmeden ibadetlere uyum sağlayabileceğini belirtti (Görüşme, A.A. Dede; 09.2013).

A.A. Dede öğretinin değişmeme ve aynı kalma durumunu, Mürşit-Pir-Rehber kavramlarıyla açıkladı. Hz. Muhammed, Hz. Ali, Hz. Hüseyin'den başlattığı örnekleme; Hz. Ali, Hacı Bektaş Veli, Dede'ye aktardı. Ocakların özelinde, bu yapılanmanın Pir-Rehber-Talip olarak öğretilerde yaşadığını; Pir makamında en yetkin dedenin, Rehber makamında hiyerarşide sonra yer alan bir dedenin bulunduğunu, Taliplerinse ilgili Alevi topluluğu olduğunu belirtti. Öğretinin aktarımının ilk basamağı olarak rehber kontrolündeki on iki hizmet görevleriyle başladığını belirtti (A.A. Dede ile Görüşme,

10.2013). Cem evinin diğerk bir Dedesi olan H.Ö. Dede ise ocaklar arasına hiçbir fark olmadığını söyledi. Alevilik kavramı ve ocaklar tanımlanırken kullanılan ‘farklı yorumlar’ ifadesinin üzerinde durarak, ‘yorum’ kelimesinin bir kavram karmaşasına sebep olduğunu belirtti.

Bizim ocaklarımızın hepsi birdir. Aramızda bir farklılık yoktur. Bu konuda konuşanların dikkatimi çeken bir şeyi var. Farklı yorumları diyoruz ya bazen, o yorum lafını yanlış bir yere çekiyorlar. Yorumlamak deyince başka bir şey anlaşılıyor. Konunun özünü değiştirmiyoruz ki biz. Şimdi eline beline diline sahip ol, en temel kural, ana yasanın ilk maddesi gibi. Ben, canlara bunu ne şekilde anlatırsam anlatayım işin özü budur. Hırsız olma, uçkurunu bağla, dedikodu yapma demem ancak kelimeleri değiştirmem aynı şeyi yorumlamamdır. Şimdi yorum denince şey gibi de oluyor. Konuyu aldı kendine göre yorumladı deriz ya hani. Yani, hani bir şey olur, insan onu kendince yorumlar haklı bulur, diğerk kendince yorumlar kendini haklı çıkarır. Böyle anlaşılıyorsa işte yorum dediğimiz şey, işte o zaman İslam’ın bir yorumudur Alevilik denince, anlamak isteyenler ‘bunlar İslam’ı kendilerine göre yorumlamışlar’ yani değiştirmişler deme hakkı buluyor. Yorum kelimesinden yanlışlık çıkarıyorlar yani. Alevilik İslam’ın özü, bir yorum kattığımız değiştirdiğimiz yok yani. O yüzden yorum yerine başka bir şey demek gerekli ya da hiç dememek gerekli bence. (H. Ö. Dede ile Görüşme, 10.2013).

Anlaşılacağı üzere Alibaba Mahallesi genelindeki Alevi kültürel kimliği çatısı altında genel bir bütünlükten söz edilebilir. Bu duruma Cem evine gitmeyen aile grupları da dâhildir. Kendi kültürel yapılanmalarına aidiyetlerini vurgulayan bu aileler de aralarında üst kimlik anlamında hiçbir fark bulunmadığını belirtirler. Ayrıca kimi gruplarla yaptığımız görüşmelerde, ‘-orası devlet güdümünde çalışır, -bizi asimile etme politikaları bunlar’ gibi siyasi eleştiriler yönelterek, topluluğa dahil olmak istemediklerini belirttikleri anlarda bile; görüşmenin seyrini üst kimliğe yönlendirdiğimizde ortak görülebilecek bir ‘savunma mekanizmasının’ harekete geçtiğini ve dahil olmak istemedikleri topluluğu her yönüyle koruduklarını birçok defa gözlemledik. Yakın tarihlerde bu coğrafyada doğrudan Alevileri hedef olayların gerçekleşmesi neticesinde, bölgedeki Alevi toplumunun bağları çok daha sağlamlaşmıştır. Mahalle genelindeki kozmopolit Alevi alt gruplarının sahip olduğu bağların, 1978’de gerçekleşen Alibaba Mahallesi Katliamı ve 1993’te gerçekleşen Madımak Oteli Katliamı neticesinde çok daha kuvvetlendiği; bölgedeki Alevi nüfusun birbirine kenetlendiği, bu konu hakkında görüştüğümüz birçok kişi tarafından ifade edildi. Yukarıda değindiğimiz üzere, Alibaba Mahallesi sınırları içerisinde, tarihsel

süreçte geçmişten gelen bireysel kültürel hafızaların, günümüz şartlarında birlikte karşılaştığı durumlar sonucunda, gelecekte nasıl davranmaları gerektiğine yönelik oluşturdukları görüş ve tavır birliktelikleri, sosyal bir bütünleşmeyi gösterir.

Bu sosyal bütünleşmenin daha özelden tanımlanabilecek yapısı bizi kolektif temsil kavramına götürür. Kolektif temsil, toplumun ortak inanç ve duygular bütününe özel bir sistemi olan ve belirli bir toplum biçiminde ortaya çıkan kolektif bilincin; eğitim veya aile kurumları gibi daha özel durumlarını içerir. Kolektif temsil, daha genel ve daha sınırlı düzeylerde fakat bireysel bilince indirgenemeyecek yapıda ve kendine has niteliklere sahip olan ilişkili bireylerin alt tabakasını niteler (Ritzer, 2010: 81,82). Kolektif bilincin değil, kolektif temsilin ortaya koyacağı bir kolektif bellek anlayışı dil, din, adetler, mitler gibi sosyolojik inceleme nesnelere (Arkonaç, 2010: 109) üzerine kurgulanacak yaklaşımları daha tutarlı kılar.

Olick 'kolektif bellek' yerine 'toplum bellek' yaklaşımını önerirken bir noktayı eleştirir: 'bir grup ya da toplumun, kolektif belleğini tanımlama çabaları, genellikle, o grubun içinde bir alt grubun, özellikle de kültürel üretim araçlarına erişimi olanlar ya da görüşleri daha çok değer görenlerin belleğini tanımlama çabalarıdır'. Buna çözüm yolu olarak: 'toplumda birbirinden farklı yerlerde üretilen farklı türde kolektif bellekleri öne çıkararak tek bir kolektif bellekten bahsetme eğilimine direnmekten geçer' der (Olick, 2014: 186-187). Ancak, Durkheim, kolektif bilinç kavramının kapsamında yeterince açıklık olmadığına ve çok genel olduğuna yönelik kanaati neticesinde kolektif temsil yaklaşımını kullanmaya başlamıştır ki Olick'in en azından bu noktadaki eleştirisini karşılar.

Bu durumu birazdan değineceğimiz Nusayri Ailesi üzerinden örneklersek; Alibaba Mahallesi evrenindeki Alevi sosyal bütünleşmesine kolektif bilinç nedeniyle dâhil olan bu zümre, kolektif bellek yaklaşımını altında tanımlanmaya çalışırsa gerçekten de Olick'in işaret ettiği üzere ifade alanı bulamamaları ya da çoğunluğa sahip olmaları nedeniyle, kültür adına çok daha değerli oldukları düşünülebilecek Alevi ocakları içerisinde göz ardı edilebilecek; 'kendilerine özel olan şartlarından' dolayı dâhil oldukları bu kolektif bilincin oluşturduğu kolektif bellekte yer bulamayacak veya yok sayılacaktır. Ancak aynı durum, bizim de ele aldığımız şekilde, daha en başından 'kolektif temsil' çatısında değerlendirilirse, bireysel bilince indirgenmeden fakat aynı

zamanda kendine has niteliklerini göz ardı edemediğimiz bir yaklaşımla ele alınacaktır ki bu noktada kolektif bellek yerine, toplu bellek yaklaşımı anlamını kaybedecektir; çünkü dil, inanç, adet veya pratikleri özelinde korunarak kolektif belleğe dahil olmuş durumdadırlar. Nusayri zümresinin Sivas genelinde bu bölgeyi tercih etmelerinin en açık nedeni; derin kültürel farklılıkları bulunsa da bir Alevi alt kimliğine mensup olmalarıdır. Bu en basit şekliyle bölgede yaşadıkları ortak geçmiş bir yana, dışardan gelecek tehlikelere karşı gelişmiş bir refleks üzerine kurulu aidiyet hissinden kaynaklanıyor olabilir.

1.2. Arap Alevileri (Nusayriler)

Kolektif temsilin bir örneği olarak gösterilebilecek Nusayri Aileleri, Alevilikten birçok noktada ayrılan, hangi açıdan bakılırsa bakılsın (Anadolu) Aleviliğin tanımlandığı kavramsal çerçevelerin hiçbirine uymayacak tanımlarına (Güngör, 2015: 76) rağmen, çalışma evrenimize yani Alibaba Mahallesinde var olan Alevi kültürüne kendi öz farkındalıklarıyla dahil olmuşlardır. Bu sonuca, Nusayri topluluklarının buldukları ortamın inançsal yapı ve kimliği içine uygun davranarak, kendi inançlarını gizli tutmaları olarak tanımlanabilecek Takiye kavramını (Güngör, 2015: 79) göz önüne alarak varıyoruz. Çünkü görüştüğümüz ailelerin, Nusayri kimliklerini gizlemek adına mahallede yaşanan kültüre ayak uydurarak kendi kimliklerini gizli tutmaları söz konusu değildir; aksine taşıdıkları Nusayri kimliğini korumak adına Alevi üst kimliği altında güvenli bir yer edindikleri ve Alevi üst kimliği altında öz kültürlerini yaşama imkânı bulabildikleri söylenebilir. Bu, Alevilik felsefesinin sahip olduğu hoş görü ile her görüşü, inanç ve anlayışı kabul etmenin sağladığı olanak olarak da görülebilir. Diğer yönden, Sivas'ta var olan karşıt ideolojinin yarattığı tehlikeden doğan bir sığınma politikası olarak da değerlendirilebilir. Sonuçta, mahallede bu Nusayri varlığı ve kimliği gizli değildir; istedikleri oranda kendilerini hem inançsal hem de kavramsal ifade etme özgürlükleri bulunur ve mahalleye aidiyetlerini Alevilik üstünden ilan ederler. Bu nokta da örneklem, bölge genelindeki Alevi kimliği altındaki bir kolektif temsildir.

Çalışmanın bu bölümünde görüştüğümüz Alibaba sakinlerinden Aleviliğin alt bir kolu olan Nusayri zümresine mensup ailemizin kimliklerinin gizli tutulması esastır. Bu gizliliğin gerekçesi; Alibaba Mahallesi sınırları içerisinde 'rahat olduklarını' ifade etmelerine rağmen, ellerinde bulunan belgelerin ve en önemlisi bizlerle bazı görüşmelerde paylaştıkları, görmemize olanak sundukları ve Diyanet İşleri

Başkanlığının yayımladığı Kur'an'dan farklı-fazla olduğunu öne sürdükleri Arapça Kur'an nüshasının saklı kalması gerekliliğidir. Ancak, hemen belirtmeliyiz ki bu gizlilik, Nusayri geleneklerinin bir parçası olan 'Takiyye'nin bir yansımasıdır. Bu durumun geleneklerinde var olan bu kavramın yerinin doldurulmasına yönelik bir ihtiyacı giderdiğini düşünüyoruz. Çünkü, literatürde böylesi bir iddianın örneği ya da tanımı yoktur. Bahsi geçen gizli kitabın 'Kitâbu'l Mecmu' olması gereklidir (Turan 1996: 5, 6) ki burada elde ettiğimiz veriler, gösterilen Kur'an bu kitabın tanımına uymamaktadır.

Fotoğraf 6. Nusayri aileye ait Kur'an

Fotoğraf 7. Aileye ait Kur'an'dan sayfalar

Bu noktada Nusayri zümresinin sahip olduğu bu inanç ve iddianın, kendi içinde değişime uğrayan bir geleneğin yansıması olduğu açıktır. Takiye kavramı altında sahip oldukları gizlilik değerini kimlikleri üzerinde değil, bir obje üzerinde gidermiş, yaşatmışlardır. Kur'an'ın halifeler tarafından değişik dönemlerde toplatılması ve eski (orijinal) nüshaların yok edilmesi inancı kimi Alevi uç gruplarında söylenegilir ki

bölgede yaşayan Nusayri zümrelerinin, bu söylencelere uygun olarak yeni bir kitap yaklaşımı ortaya koydukları düşünülebilir. Böylelikle, geleneksel olarak ihtiyaç duydukları gizlilik ilkesinin ve yine geleneksel olarak başka bir kitaba sahip olma inancı ihtiyacının bileşkesindeki bu durum, biraz önce söylediğimiz kavramsal yapı yani değişime uğrayan gelenek olarak değerlendirilebilir. Ancak, dikkat çekici bir nokta da göz ardı edilmemeli; ellerinde bulunan Kur'an-ı Kerim'i gösterip açıklarlarken fark ettik ki, gerçekten de Diyanet işlerinin yayınladığı Kur'an'ı Kerim'den fazla sayıda ayet içeriyor olabilir. Bu tamamen ayrı bir bilim dalının incelemesini gerektiren bir durumdur ancak bahsettiğimiz kültürel değişime olanak sağlayan bir alt yapıyı da sunduğu kesindir.

Nusayri ailesinin babasının sözleriyle olayı örnekleyip duruma açıklık getirelim: "...Halifeler dönemi bir yana dursun Mervan'ın (lanet okuyarak), Efendimiz Muhammed Mustafa (SAV)'in eşi olan Hafza'dan son nüshayı zorla alıp yok ettiğini biliyoruz zaten. Bu durumun böyle olacağını baştan bilen Hz. Ali (R.A) Efendimiz ta Ebubekir zamanında 'toplasınlar ben hangi ayet nerde, nasıl neden indi ezbere biliyorum' demiş. Gizliden bu Kur'an'ı yazmış ve atalarımıza emanet etmiş. Tabii ki bu sadece tek bizde yok. Başkalarında da vardır. Ama, bir nüshasını da yüce Allah bizlere emanet etmiş". Ellerinde bulunan nüshanın olmasa da Kur'an nüshası söylencesinin tarihi kökeni hakkında sunduğu bilgi ise: "Bu Kur'an'lar İmamların elinde bulunur. Bizim atamız Muhammed Nusayr 11. İmam Hasan el Askeri'nin talibidir. Onun bağlılığından ve hizmetlerinden ötürü İmam nüshayı ona emanet etmiş" (Mart 2013) şeklindedir.

Anlaşıldığı üzere, Aleviliğe ait motiflerle, Nusayri kimliğine ait motifler bu aktarımda birleştirilmiştir. Ailelerin üç-dört kuşaktır Alibaba sınırları içerisinde yaşadıklarını öğrendik. Bu süreçte yerli Alevi ailelerle de evlilik yoluyla kurdukları bağlar mevcut. Uzun zamandır burada yaşamaları ve görüşme kişinin yaşının da ileri olduğu göz önüne alındığında geleneklerdeki bu birleştirme ve elde edilen bu anlatının uzun zamandır var olduğunu düşünüyoruz. Ayrıca önceden de değindiğimiz bir nokta olan ortak hafızalardaki yaşantılar bu kültürel birleşmenin gerçekleşebileceği bir zemin hazırlar. Örneğin, aile büyükleri 1978 de gerçekleşen Alibaba Mahallesi Katliamı sonrasında, geceleri silahlı şekilde mahalleyi beklediklerini anlatmışlardır. Madımak Oteli Katliamında yine aynı şekilde Alevi ortak direnişi içerisinde yer aldıkları

anlatılarında mevcuttur. Öyle ki Alevi kültürü adına toplumsal ağır yaralara neden olan bu olayların içine dahil olmaları Nusayri kimliklerini arka plana atarak bir üst kimlik olan Aleviliğe aidiyet bilincini daha yüksek bir noktaya taşımıştır. Muhtemelen geleneksel kültürlerini sonraki döneme aktarırlarken gerçekleşen değişime neden olan bu gibi olguların altındaki birleşimleridir.

Çalıştığımız aileler etnik köken olarak Arap olduklarını ifade eden, üç akraba ailedir. Net bir tarih veremeseler de mahalleye geliş zamanlarını üç, dört kuşak öncesi olarak ifade ettiler. Aile büyüklerinin yaşlarının ileri oluşundan ötürü bahsedilen bu dönemin 1930-1940 ya da daha eski olduğunu anlıyoruz. Bölgeye ilk geliş nedenleri, Tavşanlı, Yenice ve Bingöl tuzlarında çalışmaktır. Alibaba Mahallesi'nin değişik bölgelerinde ikamet etmektedirler. Orta düzey gelir sınırında yaşayan bu ailelerin genelinde genç nüfus daha az orandadır. Kökenlerinin Arap olduğunu ifade ederler ve kendilerini tanımlarken Şii değil, Alevi olduklarına vurgu yaparlar. Şii kural ve hükümlerinin kendilerine uygun olmadığı ve ancak kendi inançları içerisinde küçük bir bölüme denk geleceğini ifade ederler.

Kasım 2013 de birlikte televizyondan takip ettiğimiz İran Kerbela etkinlikleri esnasındaki görüşmemizde; Şiilerden ayrı bir grup olduklarının üzerinde durmuş, Hz. Hüseyin'e verilen değer en önemli olgu olduğunu fakat bu olguyu Şiilerin bakış açısıyla değerlendirmediklerini 'Şiiler gibi, sadece Muharremde değil her an hatırlıyoruz ve acısını taşıyoruz' ifadeleriyle aktardılar. Aslen bu durumun Şii kültüründe de sadece Muharrem ayında yaşanmadığı kesindir; hatta Şii ekolü inanç anlayışının bir ayağı doğrudan Hz. Hüseyin'in üzerine kurulu olduğundan bu söylemin sadece kendilerini Şiilerden ayırtırmak, Alevilere yakın olduklarını belirtmek amacıyla gerçekleştiği aşikârdır.

1.2.1. Allah, Muhammed, Ali Üçlemesi ve Ali'nin Sırları

Ailenin, Hz. Ali ve Ehlibeyt hakkındaki anlayışı günlük yaşantı içerisinde kullandıkları ifadelerin genelinde görülür. -Ali yardımcın olsun; İmamlar yardımcın – yoldaşın olsun; -Hızır'la git – gel vb. ifadelerin hemen her eylem dâhilinde kullanıldığını gözlemledik. Ancak, Hz. Muhammed "Sallallâhu aleyhi ve sellem", Hz. Ali "Radiyahallahu anh" veya Hz. Ali "Kerremallâhü Veche" gibi Alevi kültüründe pek kullanılmayan ifadelerinde kullanıldığına sıklıkla şahit olduk.

Aile büyüklerinin üzerinde önemle durduğu bir konu, ‘Hz. Ali’nin Allah olarak görülmesi’ inancının, Nusayriler arasında var olmasının, bilinenin aksine var olmadığı iddiasıdır. Hz. Ali’nin büyüklüğü ve sırları olduğu kabul edilmekte, fakat, asla Allah ile bir kabul edilmemektedir. Nusayri kültüründe var olan Hz. Ali’nin nurundan Hz. Muhammed’in yaratıldığı inancı (Bulut, 2012: 590) ailelerimiz tarafından kabul edilmez. Yine Alevi geleneğinde var olan, ikisinin aynı-tek nur olduğu görüşü baskındır.

“Allahüteâlâ, Hz. Muhammed ve Hz. Ali’yi aynı nurdan yaratmıştır. Bu nedenle biz onları ayırmayız ancak Hz. Ali peygamber değildir. Hz. Ali ilk velidir. Hz. Peygamberin de dediği gibi ilk örnek Hz. Ali’dir. Hz. Ali’nin sırları evliyalığın en üst mertebesidir. Örneğin kendi tabutunu sırtlamış. Ölüyü diriltmesi onu Allah gibi saydığımız delil gösteriliyor. Hâsâ biz öldürenin de diriltenin de Allah olduğunu biliriz. Ali ululardan uludur. Böyle uluların makamı evliyatullah makamıdır” (Görüşme Mart 2013). Evliyaullah kavramı Akşemsettin’in ‘Evliyanın Makamları’ kitabında açıkladığı üzere; kişinin Ruh-i Muhammediye aracılığıyla Allah katındaki tüm ilim ve bilgileri öğrenmesi ancak gerekmedikçe asla bu bilgilere sahip olduğunu belli etmediği çok yüksek bir makamdır. Nübüvvet bitmiş yerine Velayet gelmiştir der ve Evliyaullah’ın bu konudaki kudret sahibi olduğunu söyler (Yıldız, 2016: 56).

Nusayri ailemizin annesinin aktardığı gelenek içerisindeki diğer bir Ali inancı onun her dönemde var olduğuna yöneliktir; “Hz. Ali değişik zamanlarda velilerin kılığında gelmiştir. Mesela kimisi Hacı Bektaşî Veli’nin Hz. Ali olduğuna inanır. Ben büyüklerimin bana anlattıklarından Hz. Ali’nin Hz. Âdem dünyaya atıldığında arkadaşlık ettiğini küçüklüğümde hatırlıyorum” (Görüşme 03. 2013). Burada anlıyoruz ki Nusayri kültürüne ait bir özellik korunmuştur. Bu özellik ‘hulul’ inancıdır. Ancak bu noktada Alevilikte ‘don değiştirme’ kavramı ile örtüşen ‘hulul’ kavramının Nusayri kültüründe karşılaşılan ‘tenasüh’ kavramından ayrı düşünülmesi esastır. Tenasüh, Alevilikte yine ‘don değiştirme’ gibi düşünülebilecekken Nusayri kültüründe ‘cennet cehennemi kabul etmeyen; ruhun tekrar başka bir bedende yaşantısına devam ettiğine inanılan’ bir yapıdadır.

Aile içerisinde Allah yaradan, Hz. Muhammed peygamber ve Hz. Ali veli olarak tanımlanmaktadır. Hz. Ali’nin mucizeleri anlatılmakta, kabul edilmekte fakat onun bu

üstünlüğünün velilik derecesinden kaynaklandığını belirtmektedirler. Mutlak Hz. Ali sevgisi gözlemlense de Hz. Ali, Peygamber yerine düşünülemez. Ancak elde ettiğimiz bu verilerin, Nusayri Ailelerinin Alibaba'ya aidiyetleri nedeni neticesinde ortaya çıktığını düşünüyoruz. Çünkü Nusayri geleneğinde Hz. Ali'nin Tanrılaştırılması söz konusudur. Nusayriler, çoğu noktada çalışma içindeki anlatıların tersi yönde inanışlara sahip gruplarken (Bulut 2012: 589) çalışmada görülen yaklaşımlar Alevi kültürüne daha benzeyen içeriklere sahiptir. Kültürel bir değişim bu noktada da kendini tekrar gösterir. Görüştüğümüz kişilerden biri Hz. Ali'nin yeri hakkında, Kevser Suresi'ni örnek göstererek, Allah kendi Nurunun devamını yani Peygamber Soyunun devamını Hz. Ali üstünden İmam Hasan, İmam Hüseyin ve sırasıyla diğer İmamlara geçişini anlattı ve "Bizde bu olaya nur-ü ala denir" (Görüşme. 16.11.2013) ifadesini kullandı. Bu anlatı, Cem ayinlerinde söylene gelen Nur Suresi 35. Ayeti akla getirir. Cemlerde Çerağ uyandırma bölümünde okunur. 'Nûrun 'alâ nûr' yani 'Nur üstünde nurdur o' anlamındadır (Öztürk, 2013: 577).

Yine de belirtmeli ki ailelerde Hz. Ali ye olan bağlılık ve ona atfedilen özellikler öyle üstündür ki inanç evreninde Hz. Ali en ulu insandır. Gerek yaşamsal gerek düşünsel ulaşılması gereken nokta onun gibi davranmaktır. Görüşme kişilerimizden bir diğeri Hz. Ali'nin örnek şahsiyet olduğuna vurgu yapmış, ahlakı üzerinde durmuştur. Kendisinin davranışlarında Hz. Ali olsa ne yapardı? O nasıl davranırdı? gibi düşüncelerinin hâkim olduğunu; aynı yaklaşımı çocuklarına da aktarıp, öyle davranmaları gerektiğini Hz. Ali üzerinden öğretmeye çalıştığını anlatmıştır (Görüşme. - 03. 2013).

Diğer bir görüşme kişimiz ise Hz. Ali'nin mucizelerinden söz etmiştir ki, karşılaştığımız Nusayri geleneğine en yakın görüş bunlardır. Hz. Ali'nin istediği şekle girebildiğinden, 'Allah'ın izniyle' dilerse hastalıkları iyileştirebildiğinden, hatta ölümün önüne geçebildiğinden, her zaman yaşadığından ve Hz. Ali'nin Hızır olduğundan bahsetmiştir (03.2013) Fakat bu bahislerinde 'sınırlar içerisinde' kaldığını Hz. Ali'yi ilahlaştırmadığını belirtmeliyiz. Dikkatimizi çeken diğer bir nokta, Hızır inancının yansımadır. Nusayrilerde Hızır inancının yaygınlığı (Bulut, 2012: 597) mevcuttur, ancak, burada yine doğrudan Hz. Ali ile özdeşleştirilmesinin Alevi uç kültürlerindeki 'Ali ilahi' anlayışına benzerliği söz konusudur.

1.2.2. İbadet Şekilleri, İbadetin Dili

Alevi inancının temelinde yatan Ehlibeyt sevgisi, ibadet biçimlerinin genelinde gözlemlenir. Allah'ın, sevmeyi ve korumayı emrettiği Ehlibeyte olan saygı ve bağlılık hemen bütün aile yaşantısına yansır. Aile, Sivas Cem Vakfı bünyesinde gerçekleşen etkinliklerden, genç bireyleri vasıtası ile haberdar olmakla birlikte, hiçbir etkinliğe katılmamaktadır. Her Perşembe gerçekleşen Cem törenlerine bazen lokma gönderdiklerini belirttiler, fakat, Ceme katılmadıklarını söylediler. “Lokma olsun diye bir şeyler gönderiyoruz yazın; meyve, sebze çıkınca, elimizde olursa ama bilmezler kimden olduğunu... bilince iyi olmaz zaten...” şeklindeki ifadesi örneğinde ailenin annesi konuşmanın genelinde yapılan hayır işinin gizli olması gerekliliği üzerinde durmuştur.

Nusayri ailelerinin büyükleri, hemen her gece birisinin mutlaka Kur'an okuduğunu belirtmiştir. Eğer okuma sırasında ikinci bir kişi dâhil olduysa Kur'an sesli okunmaya başlar ve kişi sayısı arttıkça okuyanın sesi yükselir. Kur'an'ın zahir ve batın anlamlarından söz ederler ve Arapça biliyor olmalarının batın yani gizli olanı anlamakta kolaylık sağladığını ifade ederler. Aile büyüklerinden bir görüşme kişisi, Türkçe Kur'an meallerini de okuduğunu ve Arapça okuduklarıyla aynı olduğunu söylemiştir. Zahir ve batın tanımını yaptıktan sonra ikisinin de doğru yolu gösterdiğini ancak batın anlama ulaşabilenin 'kâmil insana' dönüşeceğini ifade etmiştir. Arapça bilmelerinin avantaj olduğunu ve çeviri yerine ilk halinden batın anlamların daha kolay anlaşılabilir olduğunu söylemiştir (06.2013).

Namaz hakkında belirtilen görüşler camiye gitmemek üzerinde yoğunlaşır. “Camiler de Ali'ye ehlibeyte yüzyıl küfretmişler” ifadesi sıklıkla karşımıza çıkar. Allah'ın camilerde değil, her yerde olduğuna vurgu yaparak “temiz olan her yerde ibadet edilebilir” görüşünü savunurlar -ki bu ifadelerin Alevi kültüründe birebir örtüşenleri mevcuttur. Ailenin orta yaşlı erkek bir ferdinin ifadesiyle: “Cami'ye gitmiyoruz. Bayram seyran olunca da gitmiyoruz. Ama kendi kendimize namaz kılarız. İstedığın zaman istediğin yerde namaz kılabilirsin, temiz olmak kaydıyla. Yaşlanınca da kılıyordun insan vakti azalınca” (Görüşme 11.2013).

Nusayri ailesinin bir diğer üyesi olan amca, namazın belirli şeklinin olmadığını ve Sünni geleneğe göre namaz kılmayı tercih etmediklerini belirtti. Namazda önemli olanın

On iki İmam'ın anılması olduğu söyledi. Hz. Ali'nin en doğru şekilde namaz kılan kişi olması nedeniyle, Hz. Ali'nin İmam kabul edilmesi gerektiği üzerinde durdu. Her an ve her yerde namaz kılınabileceğine değindi ve sadece Fatıha Duasını bilmenin yeterli olacağını belirtti (Görüşme 11.2013). “İmam Ali namazı en doğru kıldır. Bu yüzden, namazda Hz. Ali'yi imam kabul ederiz” (Görüşme 11.2013). Alibaba Mahallesi sakinlerinden olan bu ailelerin ifadeleri genelinde gözlemlenen; namaza değil Sünni geleneğe uygun olan namaz şekline yönelik olumsuz tutumları olduğudur.

1.2.3. Doğum, Düğün, Ölüm, Bayramlar ve Özel Günler

Nusayri aile büyükleri ile gerçekleştirilen görüşmelerde kendi geleneklerini yaşatabilmeleri için bir ortam bulunmamasından ötürü, aktif pratiklerinin bulunmadığı öğrenildi. Ancak, doğum, düğün ve cenaze gibi durumlarda devam ettirdikleri geleneklerin varlığından da örneklerle bahsedildi. Aktarılan bütün geleneklerdeki belirgin ortak nokta 7 sayısının kutsallığıdır. Ancak 7'nin kutsallığı ve neden bu sayı üzerinde durulduğu hakkında ayırt edici belirgin bir açıklama elde edilemedi.

Doğum ile ilgili adetlerde ilk olarak doğum esnasında birisinin Kur'an okumasından ve aynı şekilde doğumun 7. gününde bebek evinde yine Kur'an okunması gerekliliğinden bahsedildi. “Gelenek olarak kadın doğum yaparken bilen birisi Kur'an okur. Gelenek diyoruz da doğum kolay olur ondan okunmalı der büyüklerimiz. Allah'ın izniyle. Aynı şekilde yakınları da dualar eder On'ki İmamlara. Doğum olduktan sonra 7. günde büyükler toplanır bebeğin olduğu yere giderler erkenden Kur'an okumak için. Akşama kadar dualar edilir, yemekler verilir...” (Görüşme. – 05.2013).

Düğün geleneklerinde, yine 7 sayısına vurgu yapan anlatılarla karşılaşıldı. Aktarılanlardan elde ettiklerimize göre: Kız isterken kapı 7 kere çalınır. 2 kere nişan yapılır. Başlık parası geleneği vardır. İmam nikâhı önemlidir. “Kız isteme evine gidince 7 defa çaldırırlar kapıyı. İlkinde tüm ahali susar bekler. İçerden ses yok. Sonra bir daha çalarlar kapıyı. İçerden yine ses yok. Sonra ahaliden biri laf atar –sizi eve almayacaklar diye gülüşürler. Sonra bir daha kapı çalınır, yine ses yok, yine biri espri yaptı etti derken tam 7. sefer kapı çalınınca açarlar kız tarafı hemen buyur ederler içeri... Kız tarafı tamam derse hemen orada ilk nişan yapılır. Öyle şehirlerde olduğu gibi aile içinde değil ha düğünlü dernekli olurdu; eskiden benim görmüşlüğüm var. Kapıda duranlar elinde davul zurna beklerdi zaten. İçerden haber gelince şenlik başlardı. Sonra birkaç vakte

herkese haber verilir büyük nişan olurdu artık bunlar evlendi diye...” (Görüşme 11.2013). “Bizde İmam nikâhı vardır. Yapılması da şarttır da... Nerede bulacağız o nikâhı kıyacak imamı? O nikahı kıyacak imam Hz. Ali’yi bilecek, On iki İmam’ı tanıyacak ki imamlığı kabul olsun. Bulamazsın öyle imamı. Mecburen kıydırıyoruz birilerine; Ali şahidimiz olsun, Allah kabul eylesin” (Görüşme 11.2013). “Başlık parası almak âdetendir. Ama başlık parasını kız alır. İsteddiği kişiye verir ya da istediğini gider alır. Kız tarafı para kazandı, kızı parayla verdiler gibi anlama sen onu. Öyle bir âdet değildir bu. Kız evine ne isterse alsın kimse karışmadan gibi yapmışlar büyüklerimiz” (Görüşme 11.2013).

Nusayri Ailesi geleneğine göre ölüm sonrasında, cenaze sırasında Kur’an okumak yine esastır. Cenaze kaldırıldıktan 7 gün sonra mezar başında Kur’an okumak gerektiğini de belirttiler. “Ölüm işlemleri sırasında hep Kur’an okunur zaten. Ancak cenaze yıkanırken önemli yani ben dikkat edilsin isterim. Ta cenazeyi mezara koyup üstünü örtünceye kadar okunmalıdır. 7. günü de yine gidilir mezarlığa. Ölen kişinin mezarı başında Kur’an okunur” (Görüşme 11.2013). Kirvelik âdetinin önemli olduğunu belirten aile üyeleri Sivas’ta bu geleneğin sürdürülemediğine işaret eder. “Bizde kirvelik çok önemlidir. Babanı aramazsın, kirveni ararsın o derece yani. Gençken her işten kirvem kurtarırdı beni. Ben de bir arkadaşımızın oğluna kirve olmak isterdim. Arkadaşlar arasında birinin çocuğu olsun; diğerleri ben kirve olacağım yarışına tutuşurdu. Ya doğunca belli olur ya da sünnette. Ben kirvemi ilk sünnetimden hatırlıyorum. 4-5 yaşlarında elimi o tuttu; bende kolunu cırmalamıştım. Tabi burada çocuklarımız oldu bir şeyler ama kimseye gel kirvesi ol denmez” (Görüşme 11.2013).

Bayramların önemli olduğunu vurgulayan Nusayri zümresinin fertleri, mahalle genelinde kutlanılan bayramlar dışında kalanların aile içerisinde kutlanılmasından öteye gidilemediğini aktardılar. Mahalle içerisinde kutlanılan özel gün ve bayramlar için Kurban ve Ramazan Bayramlarını, Nevruz ve Aşure Günü’nü örnekleri verilmiştir. Gadir Bayramı, Feraş Bayramı ve Mübahale Bayramlarını ise kendi aralarında kutladıklarını belirttiler.

“Nevruz Bayramını da kutluyoruz komşularımızla. Aşure yapar dağıtır herkes. Bahar bayramı diyorlar da ben bilmem öyle. Bizim bildiğimiz kutsal önemli bir gün. Birçok mübarek olay olmuş bugünde. Hz. İbrahim o gün ateşe atılmış da kurtulmuş; Hz.

Nuh'un gemisi Arafat'a o gün oturmuş derler. Ama, öyle ateş ney de yakılmaz, üstünden atlanmaz" (Görüşme 11.2013). "Gadir Bayramı bizde çok önemlidir. Neden dersen; Hz. Muhammed ilk defa resmen Hz. Ali'yi vasi tayin etmiştir. Velayet makamı Hz. Ali'nindi de o gün tescillendi. Olayın sonunda inanmayanların başına taş yağdı derler. Bu nedenle önem veririz. Kurban Bayramından sonraki hafta kutlarız. Senede bir gün mahalledekiler de kutluyor biliyorum da tarihleri tutmuyor bizimkiyle" (Görüşme 11.2013). "Mübahale Bayramı da önemlidir bizde; Gadir Bayramından sonra gelir; onu da burada kutlayan yoktur. Hz. Muhammed bir vakit Necran Hıristiyanlarını İslam'a davet ederken bir grup karşısına Ailesi ile çıkmıştır. Yani Hz. Ali, Hz. Fatıma, Hz. Hasan, Hz. Hüseyin bir de Kendisi. Hıristiyanlar dönmemiş İslamiyet'e. Demişler bizim Allah'ımız aynıdır ama bizim dinimiz bize yeter dönmeyiz. Bir de övgü dolu sözler söylemişler Hz. Muhammed'e ve Ehlibeyt'e. Demişler ki kimse sizinle mübahale etmesin. Biz anladık ki siz Allah'tan dağlar yıkılsın diye dilerseñiz Allah o dağları yıkar. Sizinle mübahaleye girişenler yok olur. Bizler sizin yolunuza çıkmayız size de karşı değiliz demişler" (Görüşme 11.2013). "Feraş günü; Hz. Muhammed'in Hicret edeceği gün Hz. Ali geceleyin Hz. Muhammed'in yatağına yatmış. Gece Efendimizi öldürmeye gelenler ne görsün Hz. Ali onun yerinde yatıyor, o çoktan yola çıkmış gitmiş. Feraş yerine geçmek demektir. Hz. Ali ölümü göze alıp yatmıştır o yatağı. Bu şekilde kurtulunca; Hz. Muhammed bir de üstüne Hicret etmiş feraş günü olmuş bize bayram. Zil-hicce nin 20'sinde gece kutlanır. Feraştan 10 gün sonra da Muharrem ayı olur" (Görüşme 11.2013).

Bu ifadelerden de anlaşılacağı üzere ailelerin yaşadıkları, Nusayri geleneklerinden daha çok yine Alevi geleneklerine yakındır. Bunun açık nedeni çok uzun zamandır Alibaba Mahallesinde yaşamlarıdır. Kültürel değışimler mevcuttur. Kültürel hafızaları halen hatırlanıyor olsa da gerek sayılarının az oluşu nedeniyle aktif kültürlerini yaşatamamaları, gerekse Alibaba Alevi kültürüne dahil olmak adına geliştirdikleri aidiyet hissi altındaki dönüşüm evrenindeki Nusayri kültürünü yaşamları söz konusudur.

1.2.4. Nusayri Ailesinde Müzik

Çalışmamızın Nusayri zümresinin örneklemini oluşturan ailelerde herhangi bir çalgı aleti ile uğraşan, icra eden yoktur. Alevi kültürünün önemli bir yapıtaşını olan deyiş geleneğı de düşündüğümüzün aksine çok önem arz etmemektedir. Ailenin ortak görüşü

ibadetin Kur'an-ı Kerim okumak ve namaz kılmak olduğu yönündedir. “İbadet etmenin yolu namaz... Namaz öyle her ezanda koşup kıldığın değil. İçinden gelerek, Allah'ın huzuruna çıkmak için zaman ayırarak Namaz. Birde aynı şekilde, içinden gelerek Kur'an-ı Kerim okumayı ibadet sayabiliriz” (Görüşme 11.2013).

“Değişleri seviyorum tabii, ama, ibadet gibi görmüyorum. Güzel olan her şey ibadettir tabii de Namaz kılmak gereklidir yine. Değişler güzel, İmamları anlatır Hz. Muhammed'i Hz. Ali'yi anlatır ama Kur'an okumak gereklidir” (Görüşme 11.2013). “Ben bağlamadan daha çok davul zurnayı seviyorum. Birde cümbüşe hastayım. Sivas'ta da iyi çalanlar gördüm de bizim oralarda da fena çalıyorlar. Bizim oralarda hep şamatalı olur kutlamalar...” (Görüşme 11.2013). “Türküleri Değişleri seviyorum. Mahzuni Şerif dinlerim. Neşet Ertaş dinlerim. Her Türküyü dinlerim de seç dersen İbrahim Tatlıses derim. Biraz arabesk diyebilirsin yani. Yabancıardan da George Wassouf, Ümmü Gülsüm, Asala dinlerim eskilerden” (Görüşme 11.2013).

Nusayri ailelerinde herhangi bir müzik pratiğinin yaşanmıyor oluşu, geçmişleriyle zaten zayıf olan kültürel bağları ve şu an sahip oldukları değerleri yaşatacak ortam bulamamaları neticesinde, öz müzik kültürlerini kaybetmiş oldukları anlamına gelebilir. Aynı zamanda, Alevi müzik kültürü içerisine dâhil olma arzularının bulunmayışı akla şu olguyu getirir. Alevi müzik kültürü içerisine tam anlamıyla dâhil olmadıysa yukarıda bahsettiğimiz kültürel aktarım ve değişimlerin yüzeysel olduğunu düşünülebilir. Müzik yapısının ve etkisinin az bir oranda da olsa kültürel geçişe dâhil olmaması durumu, Nusayriilerin öz kimliklerini halen gizleyerek barındırdıkları anlamına gelebilir. Şayet Alevi müzik kültürüne dâhil oluşları tespit edilseydi tam anlamıyla bir kültürel geçiş, dönüşüm ya da deformasyondan söz edilebilirdi. Bu nedenle Alibaba Alevi kültürüne duydukları aidiyet, uzun süren birliktelik, dış etkenlere karşı daha yakın bir kültürün içerisindeki güvende olma hissi ve yaşamsal gereksinimleri daha rahat giderebilme gibi olguların neticesinde ortaya çıkan bir bilinç olabilir.

1.3. Sivas Alevileri B. Ailesi

Sivas'ın yerlilerinden olan B Ailesi temelde 1 Büyükanne, 3 Erkek ve 1 Kız kardeşin Ailelerinden oluşmaktadır. Halen Sivas'ta 4 neslin yaşıyor olduğu bu aileler içerisine, şu an diğer şehirlerde yaşayan ama aslen Sivashlı olan farklı derecelerdeki

akrabalarının da zaman zaman dahil olduğu gözlemlendi. Hacı Bektaş-i Veli Ocağına bağlı olduklarını belirtirken, Alibaba Ocağına olan bağlılıklarına da nedenleri ile vurgu yaparlar. Eski nesillerinin Alibaba’da yaşadıklarını, ancak, 1990 öncesi dönemlerde Alibaba Mahallesi ile bağları devam etmesine rağmen, ailenin Alibaba sınırları dışında ikamet ettiklerini belirtirler. Belirli bir dönemden sonra yaşamsal çıkarları doğrultusunda tekrar Alibaba Mahallesinde yaşamayı tercih etmişler ve mahalle sınırlarına dönmüşlerdir.

Sr.B. (Görüşme, Sr.B.- 03.03.2014), aslen Sivas’ın yerlisi olduklarını birçok köyde akrabalarının halen yaşadığını belirtmiştir. Ağabeylerinin Alibaba Mahallesinde fakat kendisinin Yahyabey’de doğduğunu söyler. Buradan anlıyoruz ki, aile 1950’lerde Alibaba sınırları içerisinde yaşıyorken 1960 sonlarında mahalleden ayrılmıştır. Sr.B. çocukluk dönemlerinde yaşadığı Yahyabey Mahallesi’nin koyu Sünni inanca sahip olduğunu aktarmıştır. Gençlik dönemlerinde yaşadıkları üzerinden, o dönemde yoğun siyasi bir baskının varlığının farkında olduğunu söyledi. Bahsettiği dönemlerde Alibaba’da yaşayan akrabaları ile bağları devam etmesine rağmen, mahalleye gitmediklerini belirtti. 22.05.2013 ‘te gerçekleştirdiğimiz bir görüşmede 80’li yıllarda Abla ve Abisinin Sivas’tan görev nedeniyle ayrılmaları üzerine ve yaşanan siyasi ve sosyal sıkıntıların artması neticesinde, T. Ağabeyiyle kendilerini daha güvende hissettikleri Alibaba’ya tekrar taşındıklarını söylemiştir. T.B. bahsedilen dönemlerde Alevilerin camilere alınmadığına ve camilerde Alevilere küfür edildiğine-ettirildiğine bizzat şahit olduğunu aktardı. İki kardeş te aile soy geçmişine dair ellerinde bir belge - şecere bulunmadığını; bu nedenle büyüklerinden öğrendiklerine dayanarak soylarının Anadolu’ya ilk gelen Horasan Erenlerine kadar uzandığını aktarır. Ahilerle mutlak bir bağları bulunması gerektiğini ifade ederler. Hacı Bektaş Veli Ocağı’nın o dönemlerde de Sivas’taki olası varlığından söz ederler. Onlara göre, sahip oldukları ‘asa’ soylarının köklü oluşunun göstergesi ve ispatıdır.

T.B. (Görüşme, T.B.- 03.03.2014), aile köklerinin Hacı Bektaş Veli Ocağından geldiğini, ancak, Sivas’ta 3-4 nesil önceki ata dedeleri olan Igdak Dede’nin Alibaba Ocağına yakın durduğunu anlattı. O tarihlerde, Sivas merkezde Alibaba Ocağına bağlandıklarının söylenebileceğini aktarırken, bu durumu o dönemlerde Hacı Bektaş Ocağına bağlı bir grubun ya çok az ya da hiç mensubunun bulunmamasına bağlar. Kendi gençliğinde dahi cemleri takip etmek için insanların Tokat’a, Malatya’ya

gittiklerine ya da dışardan gelen dedeler vasıtası ile cemlerin yürütüldüğüne şahit olduğunu anlattı. Bu konu hakkında Sr.B (Görüşme, Sr.B.- 22.05.2013), Alibaba Ocağı'nın önemli ve çok köklü bir tarihi olduğunu ve Pir Sultan zamanında dahi Alevilere kol kanat gerdiğini bildiğini söyledi. Alibaba Ocağının her Alevi ocağından mensubu bulunduğunu ve birçok Alevi için çatı görevi olduğuna inandığını da anlattı.

“Ben öğretmen olduğun için çok gezdim. Gittiğim yerler de hep köydür, kasabadır. Döndüm dolaştım Sivas'a geldim; inan bırakıp gittiğimden daha da geriye gitmiş. Giderken insanlar gergindi... şey!.. Sevmezlerdi Alevileri tamam, ama, geri geldiğimde katliamlar oldu. Çok şükür şimdi normale döndü her şey... Sivas'ın en rahat ve en güzel mahallesi Alibaba'dır. İnsanı rahat ve sevecendir. Güler yüzlüdür, yardım sever. Aleviler var diye mi bilmiyorum, havasından mı? suyundan mı? En rahat yaşayacağın yer buralar işte Sivas'ta” (Görüşme. Y. B.- 22.05.2013).

Bu görüşmelerden anlıyoruz ki, B. aileleri Hacı Bektaş Veli Ocağına mensup olduklarını söyleyen, Sivas'ın yerlisi bir zümredir. Tarihte doğrudan Hacı Bektaş Veli'nin kendisine atfedilen bir ocağın varlığından söz edilemez. Fakat, Sivas coğrafyasında Garip Musa (Ersoy ve Ersoy, 2011: 142) ve Koca Haydar (Kaya, 2007: 4) gibi Hacı Bektaş Veli'den el aldıkları öne sürülen Alevi önderlerinin ocak yapılanmalarına rastlanır. Fakat Hacı Bektaş Veli'ye doğrudan atfedilen bir ocağın bulunmaması ve dedelerinin Alibaba Ocağı'na yakın durduğunu belirtmeleri; zaman içerisinde kendilerini ve kültürlerini ocak yapılanması dışına taşıyarak üst kültüre ait ortak bir kimlik olan Hacı Bektaş Veli altında bir ifade kullanmaya başladıkları anlamına gelir. Bu durum gözlemlediğimiz geleneğin dönüşüm halidir. İlhan (2015: 742) geleneğin bir sonraki kuşağa aktarımında iki önemli unsurun temsilciler ve değişimler olduğunu, temsilcilerin bu aktarımı sağlarken değişimlerin gerçekleştiğini söyler. Bu değişim küçük veya köklü olabilir der. Geleneğin reddi ise bireyin ve ardından toplumun çöküşü olarak algılanabilir (Ertürk ve Sivritepe, 2017: 3). Gruplar içinde buldukları durumlara göre yaşam dinamiklerini düzenlerler. Kültürel olgular, grup birlikteliğinin vazgeçilmez unsurlarıdır ve içinde bulunulan konjoktüre göre mutlak bir koruma-korunma algısı dahilinde hareket eder. Bu durum öz değerlerin saklanması adına form değişikliklerine neden olabilir. Grup bilincinin kendini koruma algısı, toplumun geneline etki eden dış faktörler karşısında pozisyon alır ve bu etkenler her alt grupta aynı etkiyi yaratmaz. Böyle durumlarda alt grup, kimliğini kaybetmemek

ve yok olmamak adına üst guruba olan aidiyetini devam ettirmek zorundadır. Uzun zamandır baskılara maruz kalarak yaşayan bu çekirdek Alevi alt grupları, kimliklerini korumak adına kimi inanış ve davranışlarını koruma altına almış; geleneğin orijinal denilebilecek hallerinden kopan olguları, yaşantılarına (değişimlerle) uyarlamışlardır. Örneğin aile kültürel kimliklerini sürdürebilmek adına, kimliğe ait alt grup elemanlarından vaz geçip (Ali Baba Ocağı, Pir Sultan Ocağı vs.) daha genel ve üst bir elemana bağlanarak (Hacı Bektaş Veli Ocağı) gurubun sahip olduğu öz değerlerini koruma altına almıştır. Ailenin kendisini tanımlaması sırasında karşılaşılan bu dönüşüm, inanç pratiklerinde de kendisini göstermiştir. Birazdan değineceğimiz asa pratiği aynı bilincin nesneleşmiş halidir.

Görüşmelere ve pratiklere katılan B. Ailesi; S.B., Sr.B.'nin ailesi 4 kişi, T.B.'nin Ailesi 5 Kişi, Yl.B.'nin Ailesi 5 ve Y.B.'nin Ailesi 6 kişi olmak üzere toplamda 21 kişidir. Yl.B.'nin ve Y.B.'nin Ailelerine eklenen yeni birer kuşak daha mevcuttur ve bu yeni doğan neslin geleneklere hemen dahil edilmesine tanıklık ettik. Değişik dönemlerde tanıklık ettiğimiz asa pratiği sırasında başka akrabalarında katılımını gözlemledik. Bazı dönemlerde sayının azaldığını da söyleyebiliriz ancak her aileden en az 2 kişi, ailesini temsil etmek adına mutlaka tüm etkinliklerde bulunur. Bu grup içindeki bağların ne derecede kuvvetli ve önemli olduğunun bir göstergesidir.

1.3.1. Asa Kültü ve Geleneği Hakkında

Volkanik patlamanın erittiği taşlar arasına sıkışıp kalan Hominidlere ait fosilleri inceleyerek Hristiyanların inanışlarının nereden geldiğini bulmaya çalışan araştırmacıların (Hurd, 2003: 208-209) yazdıkları ilk insanların ağaç dallarını ve kemikleri sopa/baston gibi kullandığı varsayımı, asaya verilen değer ve anlamların çok eskilere dayandığını düşündürür. Neden ilk insanların avlanırken, günlük ihtiyaçlarını karşılar ve korunurken kullandığı taşı, sopayı süslediğini (Morris-Kay, 2010: 163) ya da topluluk içerisinde yaşamaya başladıktan sonra geliştirdiği ve bu aletleri estetik beğenisine göre şekillendirdiğini Marks'ın şu söylemiyle anlamlandırabiliriz: İnsan fiziksel ihtiyaçları için yeterli olsa da üretmeye, "hatta en özgür şekilde" üretmeye (Pappenheim, 2002: 81) devam eder. İnsanın doğasını anlama çabası içinde oluşturduğu felsefesiyle Marks'ın bu saptaması; estetik dürtülerin inançlar üzerinde etkili olabileceğini dolayısıyla estetik beğeniyle şekillendirilen bir ağaç dalının Tanrı'nın gücünü simgeleyebileceğini; ağaç motifinin, inancın köklerinde taşıdığı

Tanrısallığa (Ergun, 2004: 17–81) kadar gider. Simgesel olarak ilk defa Sümer ve Mısır kültürlerinde görülen asa motifinin kökeninin hominoid bir ağaç dalı olduğu varsayılabılır.

Trigger'a (1983) göre, asa insanlığın en eski zamanlarından beri onları taşıyanların gücünü iletmek için hizmet eder. Mısır'da bulunan en eski asa, Kahire yakınlarında bulunan El Omari'de bir kişinin mezarında bulunur, yaklaşık otuz beş santimetre uzunluğundadır ve şekil olarak uzun yıllar kraliyet gücünü simgeleyen 'Ames' asasına benzer. Bu durum, mezarda yatan kişinin yerel bir kural koyucu olduğunu akla getirir (Trigger 1983: 24). "Bazı ülkelerde, hükümdarların, mareşallerin, din adamlarının güç sembolü olarak törenlerde taşıdıkları bir tür ağaç veya metalden değnek" olan asa Arapça bir kelimedir. Araştırmacılar, Erkut ve Alp'in (2002) çivi yazılı belgelerden öğrendiklerine göre Hitit Dönemi'nde demir asalar kraliyet eşyası olarak kullanılır (Dönmez, 2013: 130). Günümüzde, Türkiye ile Suriye sınırları arasında yer alan antik Kent Karkamış'ta bulunan silindirlerdeki (silindir mühürler) figürlerde ayakta duran Tanrı Tashub'un sağ elinde asa vardır. 16. yüzyıla ait yazıtlarda da yine görkemli büyük boyutlarda ve ağırlıkta bir asadan bahsedilir. Anitta kral olurken ona Tanrılar tarafından verilen hediyeler arasında demirden bir asa da bulunur (Burney 2004: 5, 22, 136; Yiğit 2003: 142; Reyhan 2009: 7).

Mısır mitolojisinde oturan ya da ayakta duran kral figürlerinin, geniş yelpazede güçlere sahip Tanrılar ve Tanrıçaların (efendilerin) hemen hepsinde taç ve asa vardır (Heyes 1965: 120; Warner 2008: 5311). Mısır'daki asaların farklı anlamları olsa da, temelde asa Tanrı'yı temsil eder ve onun gücünü yeryüzüne iletmek için kullanılır. Mısır kültüründe önemli bir yere sahip olan asa ile Hz. Musa'nın asası (Candan 2005: 81–88) arasındaki ironi de dikkat çekicidir. Hz. Musa'nın asası, Mısır halkının günlük yaşantısında kullandıkları asaların ve firavunların simgelerini oluşturan asaların hepsinden üstündür: Diğer bir deyişle; Hz. Musa'nın Tanrısı Mısır'ın bütün tanrılarının üstündür. Hz. Musa asasıyla dokunduğu yerden su çıkarır, Kızıl Deniz'i ikiye böler ve asayı firavunun önünde yılanı dönüştürür (Gelişgen 2011: 333-337). Harvard Üniversitesi'nde de görev yapmış Prof. Dr. Gönül Alpay Tekin'in ağaçtan yapılan asanın sadece ağaç olarak Tanrı'nın gücünü göstermeyeceğini Tanrı'yı temsil etmesinin ona yüklenen anlamla mümkün olabileceğini açıkladığı 5 Nisan 2009 tarihindeki 'Teketek' isimli televizyon programında yaptığı konuşmasında; asanın ve

ağaç motifinin kökeninin Sümerlere dayandığını dile getirdi. Topkapı Müzesi'nde bulunan ve en bilinen dini sembollerden biri olan Hz. Musa'nın asasını, Sümer Tanrısı Temmuz ve onun simgesi olan ağaçla ilişkilendirdi:

“Musa'nın asası aslında gökyüzündedir. O, Musa'ya verilmeden evvel gökyüzünde olduğu ve sonra Musa'ya verilmek üzere yeryüzüne indiği vakitte, Musa onu eline aldığı zaman, her zaman yeşildir. Gittiği yerlerde de her şey yeşil olur. Yani o alelade bir asa değildir. İşte o Tanrı Temmuz'un dallarından gelmiştir ve bu öyle bir şeydir ki; giderek sadece ağaç tanrısı temsil etmiyor ağacı tapınaklarda bakan, tapınağı yapan, o ağacı koruyan hükümdar da ağaçla temsil edilmeye başlanıyor”.

Antik Yunan kültüründe de önemli bir yere sahip olan asa, Zeus ile karşımıza çıkar. Zeus'un asası onun dileklerini gerçekleştirmede bir araçtır ve Tanrı'nın buyruklarını ölümlülere iletir (Howard 2010: 9). Strayer□Munro (1959: 215), Hill (1970: 64) ve Flick'ten (1973: 472) aktaran Durmaz (2010:113) makalesinde Hıristiyanlık ile ilişkilendirilen asanın piskoposların manevi görevlerinin bir simgesi olduğunu şöyle yazar:

... Papa II. Callixtus (Callistus) ile İmparator V. Heinrich Tevcih Kavgası'nı (Investitura) sonlandırmaya karar verdiler. Böylece karşılıklı ödünler vermek kaydıyla İmparator V. Henrich ile Papa II. Callixtus (1119□1124) arasında bir anlaşma sağlandı. Bu antlaşma ile piskoposların manevi görevlerini –işareti olan asa ve yüzük ile□ Kilise verecektir; cismani yetkilerini ise laik otorite tanıyacaktır, prensin kulluğuna girmek artık söz konusu değildir. Sadece basit bir bağlılık andı yeterli olmaktadır.

İslamiyet'ten çok önce yaşamış olan Kral Süleyman İsrail Krallığının en önemli kralıdır. Kur'an'da Neml ve Sebe surelerine göre, Müslüman olan Hz. Süleyman'ın ölümü asasına yaslanarak gerçekleşir. Ağaç asası kurtlar tarafından yenir ve ancak o düştüğü zaman ölümü çevresindekiler tarafından anlaşılır (Sebe Suresi – 14). “Asa taşımak Peygamberimizin de sünnetidir. Hz. Peygamber asa taşır, sahrada namaz kılacağında bunu sütre olarak kullanırdı. Bu sünnete uygun olarak, tarikat şeyhleri ve bazı Müslümanlar da asa kullanırlar. Bazı tarikatlarda post-nişin olan şeyh, halifesine bir emanet olarak, asa da verirdi. Hatta halk arasında, kırk yaşını geçtiği halde asa kullanmayan asi olmuştur, şeklinde bir hikâye bile vardır” (Cebecioğlu 2010: 23).

Hz. Muhammed asasını Abdullah Üneys isimli bir sahabeye gerçekleştirdiği bir görev sonrasında ödül olarak verir ve “Bunu cennette eline alıp gezeceksin” dediği

rivayet edilir (Sahabiler Ansiklopedisi 2010: 195). Asanın Müslümanlıkta ne kadar önemli olduğunu anlatan bir diğer anlatı da şudur: Hz. Muhammed bayram namazlarına giderken onun önünde yürüyen ve o dönemde ezan okuyan dört kişiden biri olan Bilâl-i Habeşî ‘Anaze’ denilen bir mızrak taşır ve bu asayı Peygamber namaza durup duaya başlayınca önüne diker (Koca 2011: 299; İslam Alimleri Ansiklopedisi 1984: 208).

Alevi kültüründe yol erkân (ileri gelenler, büyükler) sopası (tarik) Zülfikar’ı simgeler ve bu sopa dede tarafından cem ritüelleri sırasında kullanılır. Sivas Cem Vakfı Gençlik Kolları Başkanı Ü.K. ile yapılan görüşmede sopanın cem ritüelinde Hz. Muhammed’in göğe yükselişini anlatan Miraçlama bölümünden sonra yol kardeşi (musahip) olacak kişilerin sırtına dede tarafından hafifçe vurulurken kullanıldığını söylemiştir. Bugün Türkiye’nin değişik bölgelerinde yaşayan Aleviler, Bektaşiler birbirlerinden farklı ya da benzer düşüncelere sahip olup benzer ya da farklı ritüeller ve törenler yapabilir.

“Şecere-i Rıdvan ağacı hadisesinde Hz. Muhammed Efendimiz ağaçtan bir dal koparıyor da Fetih Suresi orada geliyor ya Tarik işte o daldır, oradan geliyor. Tarik denir, erkan denir başka türlü adlar da denir. Ağacın altında Hz. Muhammed böyle ikrar alıyor onlardan. 1524 kişi bazı rivayetlerde sayı değişir; buna Akabe Biatları denir. İşte rivayette Hz. Muhammed Rıdvan Ağacına dayanıyor ve kopardığı bir dal ile ikrar alıyor. Ondan sonra Fetih Suresinin ayetleri iniyor. Hani o ağacın altında sana el verenler var ya işte Allah’ın eli de onların üzerindedir. Kim ikrarından dönerse zararına döner. Kim ikrarında durursa mükafatını Allah verecektir diye. İşte ‘tarik’in kaynağı oradan... Bazı kaynaklar da der ki; Hz. Muhamed eliyle ikrar aldı. İşte bizde derler ya hani 5 tane Esmâ, Pençe-i Ali Aba. Yani bazı kaynaklar Şecere-i Rıdvan ağacının dalıyla, bazıları Pençe ile aldı diyor. Tarik – Pençe ayrılıkları da buradan çıkmıştır. Oysaki doğru tektir ama o doğruya giden farklı yollar vardır. Bazı rivayetler dediğimiz şey anlatımlar değişik demektir. Bunlardan ayrılık çıkartmamak gerekir. Kısaca Şecere-i Rıdvan’dan kopartılan dalın, orada gerçekleşen ikrara şahitlik etmesi onu kutsal yapar ve tarik geleneğini doğurur” (Görüşme, A.A. Dede; 21.02.2014).

Örneğin: Cumhuriyetin kurulduğu yıllarda tarik kültüne fazlasıyla bağlananlar, atalardan kalma asayı kutsallaştırıp, kıymetli kumaşlarla süsleyerek koruyup kullanılır. Diğer bir Alevi zümresi asanın bir ağaç olduğunu, hiçbir şekilde kutsallaştırılmaması

gerektiğini, törenin bir ağaç ile gerçekleştirilmesi yerine, pençenin daha kutsal olduğunu ve her şeyin el ile yapılması gerektiğini savunur. Bektaşilerde asa derviş elbiselerinin taşınması amacıyla günlük kullanımdadır (Çift 2011: 140) ve özel değildir, sadece velilerin elinde güç ve özelliklere sahip olur. Hikâyelerde ermiş kişiler ejderhaya dönüşebilir ya da asalarını ejderhaya dönüştürebilir (Altier 2008: 113). Sultan Şucauddin'in asasını (Ocak 1997: 10-15) Hacı Bektaş Veli'nin halifelerinden Sarı İsmail'in sopasını ejderhaya dönüştürdüğü (Gölpınarlı 1958: 82-87) gibi örnekler Bektaşî edebiyatında geçer; ancak burada önde olan motif genelde asa değil ejderhadır. Bektaşîlerin gündelik kullandığı asalarının adı müttekadır (tahta ve demirden yapılan bir çeşit baston, dayanak, destek). Çileye giren dervişler yatıp uyumamak için başlarını müttekâya dayar. Buna muîn (yardımcı) denir. Üst kısmı alın dayanacak şekilde yapılır, uyumak gerekince yere yatılmaz, alın buraya dayanır ve oturma vaziyetinde o şekilde uyunur (Cebecioğlu 2010: 192).

Çalışma kapsamında gözlemlenen bu geleneğin, Alevilerin öz kültürlerinden koparak özel bir aile içi geleneğe dönüştüğünü belirtmek gereklidir. Alevi toplumunun yüzyıllarca maruz kaldığı baskı, Alevi geleneklerinin saklanması mecbur kılmıştır. Tarik kültürünün yok olmak yerine değişime uğrayarak korunması ve karşımıza çıkması bu açıdan kayda değer bir veridir. Ancak durumun Alevi İslam değerleri açısından da din dışı bir töreni kapsadığı nettir. Aileler de durumu dini bir tören olmaktan çok aileden kalan bir geleneğin devamı olarak tanımladılar. Sivas ilinin merkezinde bulunan Alibaba Mahallesi'nde yaşayan çalışmanın bu bölümündeki Alevi Ailelerle 2006–2014 yılları arasında yapılan görüşmelerden; asanın ailedeki geleneğin dışında bir kullanımı olmadığı öğrenildi. Görüşme yapılan bir ailenin en büyüğü olan büyükanne S.B.'nin anlattığına göre, eskiden asacılar ve pençeciler vardı. Pençeciler her an ibadet ederdi, asacılar ise daha çok gündelik işleri takip ederdi.

Sivas Alibaba Mahallesi'ndeki alevi ailelerden biri olan 'B' ailesinin üç üyesi ile yapılan görüşmelerden öğrenildiğine göre, 'B' ailesinin şu an bir dede ya da Alevilik adına bir önder yok ama ellerine 'kırkbudak' olarak isimlendirilen bir asa var. Aile üyelerinin aktardığına göre, 'B' ailesinin geçmişinde yaşamış olan Igdak (Aksak) Dede ve bu soydan gelen bir bağ sebebiyle ellerinde bu asa var. Bu ailenin kimi üyelerine göre ise, asanın onlarda bulunması veya soydan gelen bağlara dayanması önemli değil. Asa Aleviliğe ait bir sembol olduğu için ve eskiden cem ritüeli Alevi olmayanlardan

gizlenerek yapıldığı için cem ritüelinin gerçekleşeceği evin/yerin belirlenmesinde kullanılırdı. Böylesi bir simgenin varlığı ihtiyaçtı ve bu ihtiyaç asa yerine başka bir cisimle de giderilebilirdi. ‘B’ ailesinin eski evlerinden birinin altında tek odadan oluşan, ahır görünümüne bir oda olduğunu belirten ailenin en yaşlısı S.B. (Görüşme 14.11.2013), cem ritüelinin eskiden gizlice orada yapıldığını dile getirdi. Böylece asanın bulunduğu yer ve cemin yapıldığı aile bu şekilde korunurdu. Yirmi sene öncesine kadar Sivas’ta cemlerin gizli yapıldığını düşünürsek asanın çok yakın bir zamana kadar gerçekleşecek olan cemin yerini tayin etmek için ya da bir cem ritüeli içindeki görevini gerçekleştirdiği anlaşılmaktadır.

Sr.B.’ye göre, “Eskiden cemler sıkıntılıydı. Eskiden dediğim yirmi yıldır rahat işte. Cemlerin yapılacağı yer kimseye söylenmezmiş. O köyde, kasabada da bir post ve asanın bulunduğu kişi olurmuş. İşte o asa hangi eve giderse cemin orada olacağını halk bilir orada toplanmış. Dede gelir cemi yapar herkes sessizce dağılmış” (Görüşme 14.11.2013). Asa dedeye ya da onun kullanımına ait değildi. Örneğin ‘on iki hizmet’ görevlilerinden ‘gözcü’ ya da ‘kapıcı’ asayı cem ritüeli boyunca asayı kullanabilir ya da Zülfikar’ı simgeler bir biçimde Zakir ve Dedenin yanında ritüel boyunca post da durabilir. Kız kardeş Y.B.’ye göre ise, ‘kırkbudak’ onlara dedelerinin dedelerinden kaldı ve Hz. Muhammed’in kullandığı asasının yapıldığı ağacın diğer bir dalından yapıldığını söylerken bunun bir rivayet değil, gerçek olduğunu da özellikle vurguladı. Aynı aileden T.B. bu asadan toplam dokuz tane olması gerektiğini anlattı:

“Hz. Ali’nin ocağından olma kişilerden, dedelerden elden ele gelme bir asa, Hz. Muhammed’in asasının aynısı diyorlar ama Türkiye de zaten böyle bir ağaç yok ama farklı isim altında belki başka bir ağaç vardır. Kırkbudak ağacı deniyor ama kırkbudak ağacı diye bir ağaç şu anda yok. Sedir ağacı mıdır işte neye benziyor? Ceviz ağacında bu kadar budak olmaz ama asanın parlaklığı cevize benziyor ya da kiraz ağacının kabuğu bir sene sonra soyulur ve böyle parlak olur. Ben 55 yaşındayım ben bunu 50 senedir hep aynı canlılıkta görüyorum. Elli senede çürümeyen hiçbir ağaç yok. Dedem biliyor, dedemin babası biliyor, dedemin dedesi biliyor yani yüzyıllardır bizim sülalede. Bize anlatılan Hz. Muhammed’in asası dâhil dokuz tane varmış. Doğru mudur bilmem. Biri Hz. Muhammed’indi biri bizde, yedi tane daha olmalı ama nerde, kimde duymadık bilmiyoruz” (Görüşme. T. B. 14.11.2013).

Bu hikâye de bize Türk yaradılış destanında Tanrı'nın kendi yarattığı bir ağaç üzerinden “bu ağacın dokuz dalı olsun!” diyerek insanoğlunu yaratmasını akla getirir. Tanrı “dokuz dalın her birinin kökünden, birerden dokuz kişi türesin; bunlar dokuz ulus olsun!” der. Türk destanı ile benzerlik gösteren asa örneğimizdeki bu inanış, yazının başında belirttiğimiz gibi Alevi kültürünün köklerini daha eskilerde götürmeye işaret ediyor olabilir ancak böylesi bir değerlendirmeden öte varmak gerekli olan sonuç: kültür kavramının kuşaklar arasında -değişime uğrasa bile- korunarak aktarıldığından ibarettir.

1.3.2. Asa Yıkama Töreni

Töreninin ev sahipliğini yapan ‘B’ ailesinin yıllar önce kendi aralarında aldıkları bir karara göre, asa en küçük kardeşleri Sr.B.’nin koruması altındadır. Bunun hiyerarşik bir nedeni olmadığı belirten ortanca erkek kardeşlerden biri olan TB’nin verdiği bilgilere göre; Sr.B.’nin evinin bulunduğu muhitin ve yapının güvenliği; eve ulaşımın kolaylığı ve törene katılan kişi sayısı göz önüne alındığında evin (metrekaresinin) büyüklüğü değerlendirilerek asa en küçük kardeşin korumasına bırakıldı. Bu konuda altı çizilen bir diğer neden de bu geleneğin, yani törenin nesiller arası aktarımıydı: “En küçük olanın bir sonrakilere öğretmesi daha makbuldür. Ağabeyim bana, ben de Sr’ye öğretmişim, şimdi o sıradan gidiyor. İlerde de bakalım bizim çocuklardan kimlere nasip olacak onu korumak, beklemek, öğretmek” (Görüşme. T. B. – 11.2013).

Asa Yıkama töreninin gerçekleştiği dönem Muharrem Ayı'nın sonları, son haftalarıdır. Kesin bir tarihte gerçekleştirilmemesinin nedeni katılım gösterecek olanlara göre düzenlenmesidir. Bir büyükanne ve onun evli dört çocuğundan oluşan ‘B’ ailelerinin çocuklarından en büyüğü İzmir’de yaşamasına rağmen, neredeyse her sene ‘asa yıkama’ töreni için Sivas’a gelir. Törenin kesin tarihi her dönemde katılım gerçekleştirecek insanların programlarının uygunluğuna göre belirlenir. Hepsi aynı soyadı taşıyan, beş aileden oluşan ‘B’ ailesine ‘asa yıkama’ töreni sırasında kimi zaman farklı akrabaların da katıldığı gözlenirse de; bu törenlere katılımın sınırlı olduğu ve kimlerin katılabileceğinin önceden belirlendiği görüşmeler sırasında öğrenildi. Törene katılacak yabancı kişiler aile büyüklerine önceden bildirilip onay alındıktan sonra bu kişiler katılabilirdi. Aile bireylerinin dışında herhangi bir katılım gerçekleşecekse bu en geç Muharrem Ayı'nın başlangıcında haber verilmesi koşuluyla değerlendirilir ve karar

ailelere iletilirdi. Çünkü, katılım sayısı ve törenin gerçekleşeceği gün belirlendikten sonra aileler kendi aralarında iş bölümü yapmalıydı.

Asa yıkama geleneğinin, amacı senede bir kez asaya abdest aldirmek olsa da 'B' ailesinden Sr.B.'ye göre; esas olay asaya abdest aldirmek değil, herkesin yan yana gelip konuşması ve birbirini dinlemesi, herhangi bir sıkıntı – sorun varsa giderilmesidir. Asa günümüzde – günlük hayatta bu amacının dışında başka hiçbir zaman kullanılmaz. Bir sonraki Muharrem Ayı zamanı, yani bir sonraki abdeste kadar asa bir kılıf içinde, hiç kimsenin göremeyeceği gözden uzak bir odanın en yüksek yerinde korunur. Bu abdest Müslümanlıkta gün içerisinde ya da namaz için gerçekleştirilen abdestten daha çok ruh temizliğine ve gönül saflığına işaret eden "Tarikat Abdesti" ile özdeşleşir (Üçer 2005: 173). Yol kardeşleri olacak kişilere erkek eğitici yanında aldırılan "Tarikat Abdesti"nin (Ersal 2011: 1062): Uygulama açısından Sünni akaitteki abdestten farkı yoktur. Tarikat abdesti sembolik olarak bir iç arınmayı da ifade eder. Yeni hayata atılan ilk adımdır. Bu sebeple dede huzuruna ilk çıkışta alınan bu abdeste "Tarikat Abdesti" denir. Musahip olan kişiler her sene dede huzurunda görgüden geçer. Her yıl alınan bu abdeste ise 'yıl abdesti' denir".

Akşam saatlerinde katılımcıların da tamamlanmasıyla oruç tutanlar için uygun olan vakitte yemeğe geçildi ve herkes aynı anda yemek yedi. Muharrem Ayı olması sebebiyle ve tören yapılacağı için yemekte konuşulan konular sıradan bir akşam yemeğindeki sohbetten farklıydı: Aile büyükleri yâd edildi, Alevilikle ilgili bilinen kerametler ve efsaneler aktarıldı. Bu anlatılanlar katıldığımız üç ayrı törende de ailenin gençleri muhatap alınarak, onlara yönelik olarak aktarıldı. Örneğin evin en yaşlı kadını S.B., güzel değış söyleyebileceğini kast ettiği torunu E.B.'ye yemek sırasında öğüt nitelikli bir anı aktardı. Yarım asır öncesinde evlerinin bahçesinde gerçekleşen bu olay kayınpederinin babası ile ilgiliydi:

"Bahçede şöyle bir-iki metre yükseklikte bir taş vardı. O orda otururdu düvaz imamını söylerdi. Bu yılan buradan çıkardı, böylece (eliyle göstererek) böyle guk guk eder... ama önceden bize tembih ederdi: "Eğer yılanı bakmak istiyorsanız ne sesinizi çıkarın ne de kırmaşın (kıpırdayın)" derdi. Dede orda onu okurdu, yılan ordan çıkardı, guk guk diye dedeylen öterdi, ondan sonra dede ayağa kalktı mıydı, o da giderdi" (S.B. 11.2013).

Yemekten sonra oturmaya geçildi ve sohbet aynı konular çerçevesinde devam etti. Öncede belirttiğimiz gibi Muharrem Ayı'nın etkisi nedeniyle Kerbela Olayı katıldığımız üç törendeki gözlemimizde de ön plandaydı. En fazla üzerinde durulan Ehlibeytin şehit edilmesiyle ilgili konulardı. İlerleyen süreçte Sr.B. ve büyük oğlu E.B. halen başka bir odada bulunan asanın yanına gitti. Asa katılımcıların bilmediği, içeri giremediği bir odada kendisine özel yapılmış bir koruma kılıfta saklanmaktaydı. Bizler göremeyeceğimiz için Sr.B.'ye sorduk ve asanın duvarda asılı olmadığını; fakat odanın en yüksek yerinde muhafaza edildiğini öğrendik. 'Asanın yıkanması' töreni katılımcıların tümünün önünde gerçekleşmedi. Törendeki diğer katılımcılar törene müdahale edemezdi; ancak konuşmamak ve kalabalık yapmamak şartı ile uzaktan bakıp törenin gerçekleştiği yerden ayrıldık. Bu yüzden 'asa yıkama' töreninin detayları Sr.B.'den öğrenildi: Tören başka bir odada Sr.B. önderliğinde gerçekleşir. Suyu ve leğeni tutan bir kişi (eşi, F.B.) ve ayakta duran diğer bir kişi (büyük oğlu, E.B.) kendisine eşlik eder. Asa bulunduğu korumadan Sr.B. tarafından besmele çekilerek ve Fatıha Suresi okunarak çıkartılır. Asanın yerinden çıkarılmasının ardından E. B. yüksek sesle üç kere "la fetta illa Ali, la Seyfe illa Zülfikar" der. Sonrasında "dinleyin ey erenler, önce on iki imam kimdir" diyerek on iki imamın ismini sırasıyla söyler. E. B. hemen kapının önünde korumacı bir tavırla, içeri girmeyi engelliyormuşçasına kapıda durur. F. B. getirdiği leğeni asanın altında tutarken Sr.B. asayı sol eliyle tutar ve sağ eliyle yukardan aşağıya doğru suyu bir kap yardımı ile döker. Bu esnada sessizdir ve kimsenin duymayacağı şekilde içinden şunları söyler (daha sonra sordüğümüzda söyledi):

"Önce besmele çekerim sonra 'la fetta illa Ali, la Seyfe illa Zülfikar' derim. Sonra da Allah'a yalvarırım ki, işi doğru yapayım diye. Dedelerimin mirasını doğru düzgün yerine getireyim, yüzümü kara çıkarmasın diye. Sonra ilk suyu dökerken Fatıha okurum, Nur Suresi okurum bir de Nad-ı Ali duasını okurum. Sonra besmele çeker 'la fetta illa Ali, la Seyfe illa Zülfikar' derim oğlum E.B.'ye teslim ederim". Asayı babasından teslim alan E.B. tüm katılımcıların bulunduğu büyük odaya getirdi ve burada amcasına teslim etti. Farklı yıllarda gözlemlediğimiz üç törenin ikisinde asayı T.B. devralırken birinde en büyük ağabey olan Y.B. törenin kalan bölümlerini gerçekleştirdi.

T.B. asayı E.B.'den devraldıktan sonra odanın çok göz önünde olmayan bir yerinde ayakta bekledi. Katılımcılardan isteyenler sırayla onun önüne gitti ve ayakta beklediler. T.B. asayı katılımcıların istedikleri yerlerine sürmeye, ona dokunmalarına ve ellerinde tutmalarına izin verdi. Kendisine bu olay sırasında söylediği bir dua var mı şeklinde yönelttiğimiz soruya T.B. şöyle cevap verdi: “Asayı elime alınca Besmele çeker, Fatiha okurum. Allah’a derim ki: Allah’ım biliyorum, her şey senden gelir sana döner. Bu ağaçtır, sen olmadan bir kerameti yoktur. Ne istersek senden dileriz. Ben de aracıyım, asa da. Sen isteyene istediğini ver. Daha da bir şey demem. Gelenlere ne istiyorsun, neren ağrıyor, sorarım o kadar”.

Törenin bu bölümünün tamamlandığına karar verildikten sonra, Sr.B. ve oğlu E. B. asayı tekrar devralarak yeniden asanın ilk bulunduğu odaya geçtiler. Asayı son bir kez temizledikten sonra Fatiha duası ile muhafazasına kaldırdılar. Onlar içeri geçtiklerinde büyük odada sohbet kısa bir süre içerisinde sonlandı ve katılımcılar gitmek için hazırlanmaya başladı. Yakın akrabalarından oluşan katılımcılar normal bir günde gerçekleşen aile ziyaretlerinde daha geç saatlere kadar oturduklarını fakat böyle özel günlerin ardından benzer şekilde geç saatlere dek oturmadıklarını belirttiler. Hazırlananlar yavaş bir şekilde kalan herkesle tek tek görüşerek niyaz etti, bir isteklerinin bulunup bulunmadığını sordu ve evden ayrıldılar. Bu sırada, törende gerçekleşen önemli bir nokta daha önceden kadınlar tarafından hazırlanan lokmaların asanın yakınında bulunmasıdır. Asanın yıkandığı leğende biriken su dökülmez. O suyun faydalı olduğuna, lokmalarınsa okunmuş olduğuna inanılır. Su ve lokmalar törenin sonlarına doğru katılımcılar arasında göz kararı eşit bir şekilde paylaşılır ve hepsinin yenmesi, atılmaması gerekliliği vurgulanır. Dikkat çeken diğer önemli bir nokta ise, tüm bunlar gerçekleşirken bağlamanın çalınıyor olmasıdır.

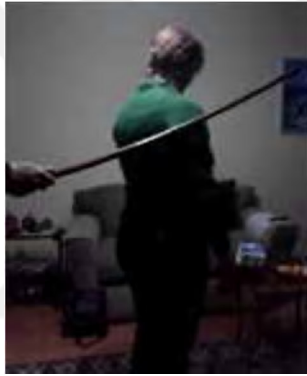
Fotoğraf 8. S.B. ve Asa

Fotoğraf 9. Değiş icra

Fotoğraf 10. Gelenek icra

Fotoğraf 11. Asa Öğreti

1.3.3. Asa Yıkama Töreninde Müzik

'B' ailesinin evinde gerçekleşen üç ayrı asa yıkama töreni günü sıradan bir aile toplantısı değildir, her zaman yapılan şeyler yapılmaz: Örneğin, evde televizyon açılmaz ve yüksek sesle konuşulmaz. Bir köşede duran bağlamayı isteyen herkes; çalmayı bilen kadın, erkek, küçük, büyük istedikleri zaman çalabilir ya da icra edilen esere eşlik edebilir; ancak, tören günü seçilen eserlerin konuları sınırlıdır ve Alevi geleneğine uygun olmalıdır. Bir eser seslendirilmeye başlandığında konuşmalar duraksar ve her katılımcı bildiği kadarıyla eserlere eşlik eder.

Eve insanlar gelmeye başladığı andan itibaren, çoğu kişi tam anlamıyla bir eseri seslendirememesine rağmen bağlamanın elden ele gezdiğini gözlemledik. Asaya henüz abdest aldırma başlamadan önce tam anlamıyla bağlama çalınmaya başlayanlar Sr.B. ve ona zaman zaman gitarla eşlik eden E.B.'dir. Hemen herkesin bir şekilde katıldığı, tam

anlamıyla seslendirildi dediğimiz eserler: “Kalktı Göç Eyledi Avşar Elleri”, “Derdim Çoktur Hangisine Yanayım”, “Dost Dost Diye Nicesine Sarıldım (Kara Toprak)”, “Geçti Dost Kervanı”, “Nasıl Yar Diyeyim Ben Böyle Yare”, “Dönen Dönsün Ben Dönmezem Yolumdan”, “Fetva Vermiş Koca Başlı Kör Kadı”, “On iki İmama Giden Turnalar” ve “Biz Severiz Şahı Merdan Ali’yi”. ‘B’ ailesinin en yaşlı üyesi olan babaanne S. B. (sadece bir törende) bağlama eşliği olmadan On’ki İmam’a giden Turnalar isimli eseri serbest ölçüde seslendirdi. Çalınan eserlerin genelinin Alevi geleneğine ait ve(ya) türkü formunda olduğu belirgindir. Gitarla eşlik edilenler bile popüler kültüre dâhil olmuş Alevi eserleridir. Örnek olarak Pir Sultan’ın “Geçti Dost Kervanı” veya Âşık Veysel’in “Kara Toprak” isimli eseri düşünülebilir.

Tablo 1: Asa Yıkama Töreni Başlamadan Önce Evde Söylenen Eserler

Eser Adı	Eser Sahibi	Yöresi	Dizi	Ölçü	Türü
Dost Dost Diye Nicesine Sarıldım	Âşık Veysel Şatıroğlu	Sivas	Hüseyni	4/4	Türkü
Uzun İnce Bir Yoldayım	Âşık Veysel Şatıroğlu	Sivas	Hüseyni	4/4	Türkü
Ne’m Kaldı	Aşık Mahsuni Şerif	Kahramanmaraş	Hüseyni	4/4	Türkü
Boşu Boşuna	Aşık Mahsuni Şerif	Kahramanmaraş	Hicaz	2/2	Türkü
Kalktı Göç Eyledi Avşar Elleri	Muharrem Ertaş	Kırşehir	Kürdi	serbest	Uzun Hava
Ah Yalan Dünya	Neşet Ertaş	Kırşehir	Kürdi	4/4	Türkü
Derdim Çoktur Hangisine Yanayım	Ali Ekber Çiçek	Erzincan	Hüseyni	2/4	Türkü
Nasıl Yar Diyeyim Ben böyle Yare	Ali Ekber Çiçek	Erzincan	Hüseyni	9/8	Türkü
Dönen Dönsün Ben Dönmezem Yolumdan	Pir Sultan Abdal	Sivas	Hüseyni	4/4	Deyiş
Fetva Vermiş Koca Başlı Kör Kadı	Pir Sultan Abdal	Sivas	Hüseyni	4/4	Deyiş
Geçti Dost Kervanı	Pir Sultan Abdal	Sivas	Hüseyni	5/8	Türkü
Dostum Dostum	Pir Sultan Abdal	Sivas	Hüseyni	4/4	Türkü
On iki İmama Giden Turnalar	Pir Sultan Abdal	Sivas	-	Serbest	Şiir, Uzun Hava

“On’ki İmam’a Giden Turnalar” isimli Pir Sultan Abdal şiirinin Savaş Er tarafından düzenlenerek Sem Müzik Yapım tarafından 2012 yılında kayıt altına alınmış bir örneği bulunur. Bu kayıttaki bu eserle ‘B’ ailesinden babaanne S.B.’nin tören sırasında söylediği eser arasında farklar tespit edildi. S.B. “On’ki İmam’a Giden Turnalar” isimli eseri bağlama eşliği olmadan, “belirli bir dizisi ve seyri olup, ritim ve usul bakımından serbest olan türküler” (Koçak, 2003: 48) gibi; yani uzun hava gibi söyledi. “Belli bir ölçü içinde düşünülmeyen ve tartım olarak serbest icra edilen türküler için çoğunlukla uzun hava tabiri kullanılır. Uzun havalar doğaçtan, konuşur gibi resitatif bir şekilde okunurlar ve Türkiye’nin ayrı bölgelerinde değişik isimler altında bilinirler” (Yücel, 2011: 3). Evin en yaşlı kadını S.B. de şiir okur gibi söylediği “On’ki İmam’a Giden Turnalar” isimli eserin sözlerinde biraz değişiklikler yaptı ve kısa kesti. Şiiri doğaçladı; serbest olan, cümlelerin çıkıcı üç ses üzerinde seri ve son notada uzayan ses üzerinden okudu. Nakarat olan “On’ki İmam’a Giden Turnalar” iki kez tekrar etti. İkinci cümlede gerçekleşen bahsettiğimiz bu inici yapıdaki tekrarlar bir kalın sestem gerçekleşti, sekvens yapıdaydı. Eserin geneli üç-dört perde ses genişliğinden fazla değildi, ağıt gibiydi. Sipos’a göre, “sol-mi-re-do pentatonik ağıtlar dışında, benzer karakterdeki uzun havalar ve oyun havaları da bu gruba dâhildir. Uzun havaların ses genişliği genel olarak ağıtların ses genişliğinden daha büyüktür ve #6. derecenin kullanımı da seyrek değildir. Bunların sonunda neredeyse her zaman do’dan la’ya kayan ek karakterli bir iniş ortaya çıkar” (Sipos 1993:189).

Katıldığımız törenlerde çoğunlukla Pir Sultan Abdal’ın eserleri söylendi. Alevi kültürü içinde çok önemli bir yere sahip olmasının yanı sıra Anadolu halk kültürü içinde de çok önemli bir yere sahiptir Pir Sultan Abdal. Bu yüzden, kendi döneminde de, sonrasında da Pir Sultan mahlası taşıyan birçok eserle karşılaşılır. İsmail Kaygusuz, İbrahim Aslanoğlu ve Doğan Kaya gibi araştırmacılar bu konu üzerinde çalışmalar gerçekleştirir (Kaya, 2008: 72) ve şairleri şiirlerin ölçülerine, cümle yapılarına, dönemlerine ya da yörelerine göre ele alır. Bu gibi gruplamalarla değişik dönem ya da kişilere atfedilebilecek şiirin Pir Sultan’a ait olup olmadığından öte Alevi geleneğindeki yeri ve içeriği odak noktasını oluşturmalıdır. “Ölümünden sonra halkın beyninde derin izler bırakan Pir Sultan’ın isminin, onu üstat kabul eden başka şairlerce kullanılması elbette ki normal bir hadisedir. Bu Yunus’ta, Karacaoğlan’da ve Kul Himmet’te de böyle olmuştur. Ancak, aynı kültür ve konuyu işleyen bu şairlerin şiirlerini sadece

mahlaslarına bakarak ayırmak ne derecede sağlıklı olur bilinmez!” (Kaya, 2008: 73). S.B.’nin söylediği “On’ki İmam’a Giden Turnalar”, Pir Sultan Abdal’ın şiiri ve 21. yüzyılda bu eseri yeniden derleyen Savaş Er’in kullandığı şiir karşılaştırıldığında görülen farklılıklar Ek 13 sayfa 196’da gösterilmiştir.

Asanın yıkanmasından sonra yani Sr.B. ve oğlu E.B.’nin görevi tamamlandıktan sonra birlikte tekrar ara ara bağlama çaldılar. “Muhammed Doğduğu Gece” (Tevhid) bu bölümde birlikte çaldıkları eserlere bir örnektir. Aile de hemen herkes az da olsa bağlama çalmayı biliyordu; ancak aktif bir şekilde çalan Sr.B. ve büyük oğlu E.B.’ydi ama tören öncesinde ve sırasında seslendirilen her esere ailenin tüm üyeleri katıldı. Törenin genelinde dikkat çekici bir diğer nokta gitar çalmayı da bilen E.B.’nin tören esnasında da gitarla eşlik etmesiydi. Çünkü Alevi geleneğinde müzik, ibadet sırasında eğlence aracı olmasın ve ibadete yönelik konsantreyi bozmasın diye çoklu müzisyen, orkestrasyon tercih edilmez. Buna rağmen ‘B’ ailesine göre; müzik ne kadar güzel olursa, konsantre de o kadar yüksek olacağı yönündedir. Evin en büyüğü babaanne S.B.: “İyice oluyor. Ellemeyin, çalsın. Gitar da sazın aynısı işte” diyerek, torunu E.B. de “Gitarı çalarken amacım öne geçmek bile değil, sadece arkadan eşlik ediyorum. Ayrıca, daha iyi anlıyorum müziği ve sözleri. Çalmasam aklımdan bir sürü şey geçer, burayı düşünmem zaten” şeklindeki açıklamalarıyla ailenin düşüncesini onaylar. ‘Asa yıkama’ töreninin gerçekleştiği sırada bağlama çalınarak seslendirilen diğer eserler şunlar:

Tablo 2: Asa Yıkama Töreni Sırasında Bağlamayla Çalınıp Söylenen Eserler

Eser Adı	Eser Sahibi	Yöresi	Makam	Usul	Tür
Biz Severiz Şah’ı Merdan Ali’yi – Gidi yezit Kızılbaş demiş bize	Pir Sultan Abdal	Sivas	Hüseyni	4/4	Türkü- Deyiş
Açılın kapılar Şah’a Gidelim	Pir Sultan Abdal	Sivas	Hüseyni	4/4	Türkü – Deyiş
Her Sabah Her seher Ötüşür Kuşlar	Kul Himmet	Tokat	Hicaz	10/8	Duvaz İmam
Ben Melamet Hırkasını	Nesimi	Azerbaycan	Hüseyni	4/4	Deyiş

Aşk ile Muhammed Doğduğu Gece	Şah Hatayi	Azerbaycan	Hüseyini	4/4	Tevhid
Böyle ikrar ilen Böyle Yolunan	Ali Ekber Çiçek	Erzincan	Hicaz	10/8	Türkü – Deyiş
Yine Dertli Dertli	Mahmut Erdal	Sivas	Hüseyini	9/8	Semah
Ötme Bülbül Ötme	Hasan Eylen	Sivas	Hüseyini	2/4	Türkü – Deyiş

Törenin sonlarında yani asanın yıkandığı suyun ve kadınların yaptığı lokmaların dağıtımını yapılırken istekli kişiler tarafından, yüksek sesle olmamak kaydıyla, yine geleneğe uygun eserler bağlama çalınmaya ve söylenmeye devam etti. Katıldığımız törenlerin birinde, asa yıkama gerçekleşirken ailenin en küçük erkeği C.B. “Yine Dertli Dertli” isimli semahı babaannesi S.B. eşliğinde seslendirmeye çalıştı ve bu katılımcılar tarafından gülümsenerek takip edildi ve kimse icraya karışmadı. Burada dikkate değer olan: öğretinin ve kültürel aktarımın gerçekleşmesidir.

Sr.B.’nin seslendirdiği ve ismini “Biz Severiz Şah’ı Merdan Ali’yi” olarak aktardığı eser aslen Alevi geleneğinde çok iyi bilinen Pir Sultan Abdal şiiri ‘Gidi Yezit Bize Kızılbaş Demiş’ dir. Alevi geleneğine ait eserlerin birçoğu THM repertuarına girmemiştir ve bu nedenle halen iyi derecede düzenli bir arşiv mevcut değildir. Araştırmalar sonucunda bahsettiğimiz bu Pir Sultan şiirinin herhangi bir müzik düzenlemesine ulaşamadık. Alevi müziği konusunda Alibaba mahallesinde en yetkin kişilerden olan Cem Vakfı Zakir’i Durmuş Çınar’la yaptığımız görüşmede; eseri hiç duymadığını ve şiirin derlemesi ile hiç karşılaşmadığını belirtti. İlginç olan, Sr.B. ye sordüğümüzde düzenlemenin kendisine ait olmadığını ve bunun her Alevinin çalıp, söylediği bir deyiş olduğunu belirtmesidir. Kendisine böyle bir düzenleme olmadığını söylediğimizde bize inanmadı ve samimi bir şekilde bunun deyiş olduğunda ısrar etti. Bu olgu Alevi geleneğinde besteye sahip olmanın herhangi bir önemi olmadığını vurgular; Alevi geleneğinde önemli olan müzik değil söylenen sözler ve anlamdır.

Genel olarak, şiirin sözlerinde büyük bir değişiklik saptanmadı. Şiirin ilk dörtlüğünün sonundaki ‘Biz severiz Şah’ı Merdan Ali’dir’ cümlesinin; Sr.B.’nin

aktarımda ‘Biz severiz Şah’ı Merdan Ali’yi’ şeklinde karşımıza çıkması gibi küçük farklılıklar dikkat çeker. Şiirin tamamı derlemede seslendirilmemiştir, ancak, tekrar edilen her kıta aynı müzikal karakteri taşır. Sr.B.’nin eseri çalarken kullandığı tavrı ‘deyiş veya aşıklama tavrı’ olarak tanımlanabilir. Bu tavrı, bastan tize yani yukardan aşağıya gerçekleştirilen ilk vuruştan sonra; tizden basa yani aşağıdan yukarıya doğru tel gruplarının taktırma denilen üslupla seslendirilmesiyle gerçekleştirilir. Yöresel olarak Sivas halk müziği kültüründe sıklıkla karşılaşılır (Karkın vd., 2014: 145). Bu tavrı, tüm eser boyunca tekrar eder. Sr.B. den notaya aldığımız bu derlemenin söz ve notaları sayfa 194 ve 195’de bulunan Ek 12 ve Nota 12 dedir. Kullandığı âşıklama tavrı aynı notasyonun alt kısmında örneklenmiştir.

1.3.4. B. Ailesinde Kırklama Pratiği

Sayı mistizmi olgusunun İslamiyet çerçevesinde, Hurufilik başlığı altında değerlendirilen boyutu bir yana; köklerinin yine uygarlıklar tarihi öncesi dönemlere kadar uzandığı günümüzde birçok açıdan netleşti. Bu nedenle; aslen Hallacı Mansur’un etkisinde kalmış Fadullah Astrabadi’nin öncülüğünde başlayan Hurufilik değerlendirilmeden önce kökeni insanlık tarihine kadar uzanan bu sayı sembolleri üzerinde düşünmek gereklidir.

İlk çağ uygarlıkları inanç pratiklerinden en belirginini olan şaman kültürü ve ritüellerinde sayı motifi ile sıkça karşılaşırız. Şaman davulundaki figürlerde, cüppesinin üzerinde sallanan ve Tanrı Ülgen’in kızlarını simgeleyen küçük bebeklerde, hastalıkların tedavisinden kötü ruhların kovulmasına kadar 9 rakamı; Oğuz Han’ın anne sütü içmemesinden, Şamanizm de âlemin üç bölümden meydana gelmesi gibi örneklerde 3 rakamı; Anadolu ve Türk boylarında kutsal sayı olan, Altay Türklerinde ay tutulması ile ilişkilenen 7 rakamı gibi örnekler ve daha birçok sayı sembolü hakkında günümüzde detaylı bilgilere sahibiz.

Anadolu Türklerinde yağ-tas ilişkilerine dair inanışlar büyük ölçüde İslami bir kisveye bürünmüştür. 3,5, 40 ve daha değişik sayıda okunarak çeşitli uygulamalar yapılır. Bu arada imamın nezaretince çıkılan yağmur duasında yağmur namazı kılındıktan sonra özel duası okunur ki, tamamen İslami’dir. İslam da rızkı ve bereketi veren Allah’tır inancı vardır. (Kalafat, 2004: 43)

Sayı kültlerinin çıkış noktası olarak Türk kültürünü öncüllerden kabul etmek yanlış olmaz. Demircilik zanaatıyla, MÖ 2000 dönemlerine izlerini bırakmış olan

Altaylar genel olarak şaman kültürü adı altında incelediğimiz ancak esasen ‘kamlık’ olarak adlandırılması gereken bu kültürün en eski örneklerini içinde halen taşır.

Kamlığın kaç yaşında olduğu sorusuna kimse cevap veremez. Ben, bu inanç gökyüzüyle, ayla, güneşle, yıldızlarla yaşittir, diyebilirim. Benim kulaktan kulağa öğrendiğime göre 2000 veya 1500 yıl önce Altaylılar, ‘kitap’lı bir toplumdur: Bizim Sudurbigtçig (kutsal kitap)’imizi Hristiyanlar yok etmiş: Ben Altay Türklerindeki sayısı 12 olan kamlardan birisiyim. Şimdi bir kam olarak sizlere, bazılarının Şamanizm dediği kamlık inancını anlatmaya çalışacağım. Şamanizm kelimesini Ruslar getirmiş Altay’a. Bizde bu ‘kötü kelime’ olarak geçiyor. (Yuguşeva, 2001: 143)

“Altay kişi, Altay Kutay/Gök Tanrı inancı gereğince ölünün 3, 7, 9, 40 günü ve senesi devriyesinde dini merasim yapar. Ancak “mezarı, yeri deşmek” uygun değildir” (Kalafat, 2004: 63). “Hazırlama ve tamamlama” sayısı olarak adlandırılan kırk, “büyük sayılar arasında en büyüleyici sayı olarak Orta Doğu’da, özellikle de İran ve Türkiye’de yaygın biçimde kullanılır” (Schimmel, 2000: 265). “Türkmenlerde oğul vermek kız çıkarmak (evlendirme) adeti ile ilgili birçok ırım vardır: 10-Doğumdan kırk gün sonra çocuk ve annesi kırk bir tane kaşığın suyu ile yıkanmaktadır. 30-Çocuk doğduğu zaman kırk gün beşikte değil, yerde yatırılır. Köyten dağındaki Kırk Kızlar mağarasının suyu da kendisi de kutsal yerler arasında sayılmaktadır. Kırk kızlar mağarasındaki suyun zemzem kuyusundan geldiğine inanılmaktadır” (Tatlılıoğlu, 1998, 6-12). “Kırk gün dolduktan sonra kırklama töreni yapılır: çocuğun ve anasının, yerine göre değişen ayrıntılı birtakım kurallara uyularak yıkanmalarıdır bu. Örneğin: kırk hamamında çocuk, son kurna suyuna bir altın, ya da bir anahtar kırk defa batırıldıktan sonra yıkanır” (Boratav, 1999: 154).

Selçuk, Tahtacılar da doğum sonrası kırkıncı günde uygulanan kırklama geleneğini aktarır. Bu törene sadece kadınlar katılabilir. Kırkıncı gün kullanılmamış bir tabak içerisine koyulan kırk adet taş ve yumurta kabuğu üzerine yine kullanılmamış bir kaşıkla kırk defa temiz su dökülür. Tabağın yanına bir ayna da koyulur. Çocuğa banyo yaptırılır ve ardından üzerine tutulan kullanılmamış bir tülbent ya da havluya tabaktakiler dökülür. Çocuğa yeni kıyafetler giydirilir ve önceden giydiği elbiseler tekrar giydirilmez. Kullanılan kaşık evde tutulmaz ve aile dışından bir çocuğa verilir. Sonrasında kırklanan çocuk “Peygamber’e salavat, salli alâ Muhammed, kutlu olsun diyenin akıbeti hayr olsun” söylemi eşliğinde bir çarşaf veya battaniye üzerinde üç kez

yuvarlandırılır. Ardından anne de yıkanır ancak aynı işlemler tekrar edilmez (Selçuk, 2004: 172, 173). Böylece kırklama pratiği gerçekleşmiş olur.

Kalafat Tengricilik inancında kutsal sayıların önemine değinir ve yeni doğan bir çocuğa ölen birisinin ismi verilecekse, ölenin kırkı çıkmadan ismin verilmediğini ayrıca ismin tamamen aynı koyulmasından kaçınıldığını aktarır (Kalafat, 2004: 56). “Doğu Anadolu’da çocuğun cesur olması için, onun kulak memesi delinerek bu delikten kurt kılı geçirilir. Çocukların büyüğünce cesur olmaları için esnetilmiş kurt ağız derisinin deliğinden, geçirilmeleri sağlanır. Kırklanılacak çocuğun kırk suyuna kurt dişi veya kurutulmuş kurt gözü konulur” (Kalafat ve Güven, 1996: 11).

İslamiyet’in doğuşuyla da kırk sayısı ile karşılaşırız. Hz. Adem’in hamurunun kırk gün yoğrulması, Hz. Muhammed Peygamberlik vasfına ulaşır ilk vahiyi 40 yaşında alması veya yeniden dirilişin kırk yıl sürmesi (Bozkurt ve Bozkurt, 2012: 724) gibi örnekler mevcuttur ancak İslami değerler açısından bu sayının kutsallaştırılması uygun değildir. Günümüz de bu sayının İslami hurafeye dönüştüğü bilimden uzak olan fakat halk tarafından ilgiyle karşılanmış uç bir örneği olarak; Diyarbakır merkez Sur ilçe müftüsü Dr. Hasan Yakut’un 2012 yılında yazdığı ‘40X40’ın hikmetleri’ isimli kitap gösterilebilir.

Eski kültürlerin halk geleneğinde yer etmiş şekilleri dışında kalan toplama-çıkartma yöntemiyle elde edilmiş hurafelerden uzak duran bir yaklaşımla; Kur’an da kırk sayısının birden çok defa karşımıza çıkması, İslami inanç sisteminin Anadolu toprakları üzerinde şekillenirken içerisine aldığı ilk çağ uygarlıkları kültür miraslarının varlığına işaret eder. 40 sayısı, Türkçe çeviri doğruluğunu kabul ettiğimiz Muhammed Hamdi Yazır tarafından hazırlanan ‘Elmalılı Hamdi Yazır Meali’nde 4; Doç. Dr. Halil Altuntaş ile Dr. Muzaffer Şahin tarafından hazırlanan Diyanet İşleri Başkanlığı ‘Kur’an’ı Kerim Mealinde Elmalılı’ya ek olarak 1 surede daha toplamda 5 surede karşımıza çıkar.

“2. Sure (Bakara Suresi), 51. Ayet: Ve bir vakit Musa’ya kırk geceye vâd verdik, sonra siz onun arkasından danaya tutuldunuz zulmediyordunuz. 5. Sure (Mâide Suresi), 26. Ayet: Buyurdu ki artık orası onlara kırk yıl haram kılındı, oldukları yerde sersem sersem dönüp duracaklar, artık acıma o fasık kavme. 7. Sure (A’râf Suresi), 142. Ayet: Bir de Musâ’ya otuz geceye vaad verdik ve anı bir on ile tamamladık, bu sûretle

Rabbi'nin mîkatı tam kırk gece oldu ve Musa kardeşi Harun'a şöyle dedi: kavmim içinde bana halef ol, ıslaha çalış da müfsitler yoluna gitme. 46. Sure (Ahkâf Suresi), 15. Ayet: Hem biz o insana vâliyeyni hakkında ihsan tavsiye ettik, anası onu zahmetle taşıdı ve zahmetle vaz etti, hamliyle süd kesimi de otuz ay, nihâyet kemaline irdiği ve kırk yaşına girdiği zaman "ya Rab! dedi: Ben-i öyle sevk et ki bana ve anama babama in'am buyurduğun nimetine şükredeyim ve razı olacağın salih bir amel işliyeyim, zürriyetim hakkında da Ben-im için ıslah nasîb eyle, çünkü ben tevbe ile cidden sana yüz tuttum ve ben gerçek Müslümanlardanım. 10. Sure (Yûnus Suresi), 16. Ayet: De ki: "Eğer Allah dileyseydi, ben size onu okumazdım, Allah da size onu bildirmezdi. Ben sizin aranızda bundan (Kur'an'ın inişinden) önce (kırk yıllık) bir ömür yaşadım. Hiç düşünmüyor musunuz?".

Alevi geleneğinde kırk sayısının en önemli şekli kırk erenlere işaret eden Kırklar kavramıdır. Miraç gecesinde Hz. Muhammed'in bir şekilde görüştüğü kırk eren hakkında iki yaklaşım mevcuttur. Birincisi, ruhani anlamda Hak katına yükselen Hz. Muhammed'in dünyaya dönerken karşılaştığı gaip kırk ereni konu edinen fenomen yaklaşım; ikincisi ise Hz. Muhammed'in miraç gecesinde Hz. Ali, eşi ve oğulları başta olmak üzere kırk kişiyle gerçekleştirdiği gizli bir toplantının anlatıldığı gerçek dünyaya ait bir yaklaşımdır.

“Miraç gecesinde Hak Teala'dan Hz. Muhammed doksan bin sırrı aldıktan sonra en yakını kırk kişiyi toplamış söz verdirtmiş: yoldan dönmek, kimseyi geride bırakmak yok diye. Hani düşmanı çokmuş o vakit, kimse istemiyormuş İslam'ı... işte orda yezid soyuna karşı söz vermişler hep biriz diye. Derler ki; Hz. Ali'ye otuz bin sırrı orda söylemiş de O da aşka gelmiş ilk semahı etmiş, O dönünce de herkes semah dönmüş” (Görüşme. H.Ç. 02.05.2013). “Kırklar, Türk halk inancında Kırk Evliya demektir. Hıristiyan Türklerde 40 Aziz kavramı vardır. Onlar için 40 mum yakılır. Kırklara karışan erenler veya yiğitler de bir daha görünmezler. Hastaların şifa için gittiği “Çiltan Ocağı” Asyada farklı yörelerde mevcuttur. Kırk Çiltan veya Kırk Eren adıyla da anılırlar” (Karakurt, 2012: 473).

Acıpayamlı kırklama pratiklerinin arınma esasına dayandığını ve bu arınmanın su ile olduğunu belirtir. Suyun evrensel olarak temizleyici kabul edildiğini söyler. Böylesi pratiklerin amacının kötülüklerden kurtulmak olduğunu vurgularken, ateş yakmak

pratikleri gibi benzeri pratiklerin çok eski tarihlere dayandığını söyler (Acıpayamlı, 1962: 32). Sivas Alibaba Mahallesi Alevi ailelerinden B. ailesinde gözlemlediğimiz diğer bir cem dışı pratik bebeğin kırklanmasıdır. Açıkladığımız ve örneklediğimiz birçok veriye uygun olarak ailenin bu pratiği gerçekleştirmedeki amacı bebeğin kırk sayısının- suyunun kutsallığı ile nazardan korunması ve gündelik hayata başlamasıdır.

M.B. doğum sonrasında bebeğin ilk kirli alt bezinin – kendi sözleriyle kakalı bezinin – giriş kapısının eşiğinin üstüne, görülmeyecek bir yere asılması gerektiğini söyledi. Böylece o kapıdan nazar girmeyeceği inancını aktardı. (Görüşme M.B. 30.06.2013). Aile bireylerinin nazar ve kırklama geleneğine yönelik inanışlarından örneklersek: “Annesi bebek uyurken kırmızı ya da mavi bir tülle yüzünü kapatmalı” (Görüşme. F.B. 30.06.2013). “Bebeğin yattığı döşeğin altına Yasin, birkaç tane çörek otu bir de şu eski sarı süpürgeleri bildin mi? Onun bir telinden koymak lazım gelir. Çocuk rahat uyur böyle yaparsan” (Görüşme S.B. 30.06.2013). “Eğer misafirler gittikten sonra, bebek ağlar susmazsa birinin nazarı değdi demek olur. O zaman tek çare kurşun döktürmek, Allah uzak etsin” (Görüşme N.B. 30.06.2013). “Eskiden nazar değmesin diye kırk gün bebek de, anne de gösterilmezmiş aslında ama biz öyle yapmıyoruz, sadece evden çıkarmıyoruz mecbur kalmadıkça. O da belli aslında! Toz toprak, bebek hemen hasta olmasın diye. Kırk güne toparlanır işte bebeğin kendisi. Ondan ilk defa tamamen bir banyo yaptırır insan içine çıkarırız.” (Görüşme. Y.B. 30.06.2013).

Pratik gerçekleştiği süreçte bağlamanın yeri mevcut değildir ancak pratik öncesinde ve sonrasında bağlama çalınmış (özel bir nedeni olmadan) ve deyişler seslendirilmiştir. Pratiği Alevi kültürü ile bağdaştıran en önemli eylem; bebeğin kırklanması sırasında yanında bulunan ailenin kadınlarının Hz. Ali, Hacı Bektaşî Veli, Pir Sultan Abdal gibi Alevi önderlerinin sözlerini bebeğe bir nasihat şeklinde söylemesidir. Pratiğin gerçekleşeceği gün aileler (4 aile), bebeğin anneannesi Y.B.’nin evinde saat 18:00 civarında toplandı. Pratiğe Sr.B.’nin bağlamasıyla gelmesi; bağlamanın, pratik içerisine dahil olmasa bile, genel bir eylem içerisindeki yerini ve kültürel açıdan ona verilen önemi netleştirir. Katılımcılar arasında genel olarak gerçekleşen sohbetin konusu kırk günü dolduran bebeğin artık yeni bir döneme başladığını işaret eder niteliktedir. ‘Abla olmuş’, ‘kocaman kız oldu’ ve benzeri

söylemler bebeğin fiziki olarak hem daha güçlü hem de büyüme olgusu açısından olumlu bir değişime uğradığını yansıtır.

Sr.B. katılım sağladığında gerçekleştirdiği ilk eylem; ailenin birlikte oturduğu salonda bağlamayı hemen kılıfından çıkartması ve akort ayarını yaparak bir köşeye bırakmasıdır. Nedenini sorduğumuzda: ‘kılıfta durmaz’ ve ‘isteyen hemen çalsın diye’ gibi ifadeler kullanmıştır. Ailenin birlikte yediği yemek esnasında, öncesinde ve sonrasında seslendirilen eserlere örnek olarak: “Uzun İnce Bir Yoldayım”, “Çiğdem Der Ki”, “Kara Toprak”, “İşte Gidiyorum Çeşmi Siyahım”, “Yatar Ağlarım”, “Sen Sende Ara”, “Gönül Kalk Gidelim”, “Ey Sevdiğim Sana Şikâyetim Var”, “Mecnunum Leylamı Gördüm”, “Ne Sevdiğin Belli Ne Sevmediğin” gibi ayrıca daha güncel ve popüler olan türkü formunda (Grup Çığ eserleri vs.) eserler seslendirilmiştir.

Bütün katılımcıların hep birlikte akşam yemeğini yer. Yemek sonrası bebeğin uyku saati göz önüne alınarak 20:00 da evin kadınları pratiğin gerçekleşeceği evin banyosunu ve bebeği hazırlamaya başlarlar. Bütün ilginin üzerinde olduğunu fark eden bebek hazırlanırken pratiği gerçekleştirecek olan anneanne Y.B. Besmele ve Fatıha Suresiyle, sadece kendinin duyabileceği ve kimsenin dikkatini çekmeyen bir sesle kırklama pratiğini başlatmış olur. Pratiğe dahil olan kadınlar hep beraber banyoda bebeğin etrafında toplanır. Daha sonraki görüşmemizde bu duaların arkasından Hz. Muhammed ve Hz. Ali’den izin ve yardım istediğini, On İki İmamı zikrettiğini ve Hz. Hızır’ı çağırdığını, Allah’ın izniyle bu işin altında kalkmak için dua ettiğini belirtmiştir. Bunlar için belirli bir Kur’an ayeti değil içinden gelen dua benzeri sözleri Türkçe olarak söylediğini ifade etmiştir.

Fotoğraf 12. Kırklamada kullanılan elek

Pratiğin gerçekleşmesi için kullanılan araç ortalama bir tepsi boyutunda, demirden yapılmış bir elektir. Bu eleğin içerisine altın ve gümüş gibi değerli metaller, pirinç, tuz, şeker, bakla ve ailenin bereketi temsil ettiğini söyledikleri benzeri doğal yiyeceklerden çok az birer parça ve kişilerin şahsen değerli gördüğü cisimler yerleştirilir. Bu hazırlığı gerçekleştiren M.B.’nin görüşleri şu yöndedir: “Eleğin demirden olması; demir gibi sağlam olsun hem sağlığı hem sınırları diye. Bir de yağmur bereketi gibi yağsın. Bunlar da (eleğin içerisine koyulan cisimleri kastederek) berekettir, altın gümüş zenginliktir. Her bir iyilik onu bulsun şans bahtı açık olsun diye kokuyoruz”. Bebeğin kırklanması bebeğin annesi, anneannesi ve annenin iki yengesi ile gerçekleşmiştir. Ancak pratiğin gerçekleşmesine yönelik katılım da kadın veya erkek ayrımı yoktur. Evin erkeklerinin bu pratiğe katılmama nedenleri bebeğin kız olması ve pratiği gerçekleştirebilecek yeterli kişi sayısı ile ilgilidir. “Bebek oğlan olsaydı bizde girer bir çift laf söyledik yeğenime (bebeği kastederek). Ama bu kadar kadın varken bize de gerek yok. Onlar ne yapacaklarını bilir” (Görüşme T.B. 30.06.2013).

Pratik şu şekilde gerçekleşir: Bebek sıradan bir yıkanma işleminden sonra pratiğe katılanların ortasına alınır. İlk önce üç defa Hz. Muhammed ve Ehlibeytine salâvat getirilir. Sonra, ‘La fetta illa Ali, la seyfe illa Zülfikar’ denilir ve sırasıyla On İki İmamın ismi zikredilir. Ardından içerisinde altın, gümüş, birkaç tane mercimek, pirinç, küçük bir miktar tuz ve şeker bulunan demir elek bebeğin başının yaklaşık 30 cm üzerinde tutularak içerisine katılımcıların sırayla uyguladığı kırk tas su dökülür. Bu işlem sırasında suyu döken kişi söz sahibidir ve sağlıklı olsun, Allah akıllar versin, Maşallah veya benzeri alışlageldik temennilerin dışında, Hz. Ali, Hünkâr Hacı Bektaşî Veli, Pir Sultan Abdal sözlerini bebeği muhatap alarak ve bir nasihat edasıyla söylerler. Bu pratikte kullanılan belirlediğimiz özlü sözler sayfa 197, Ek 14’te gösterilmiştir.

Pratiğin sonunda üç katılımcı Besmele çekerek bebeği havluya sarar. M.B. yine elek ile ilgilenir ve kaldırır. Yaklaşık yarım saat süren pratik sonrasında ailenin dışarıda bulunan üyeleri bebeği tek tek tebrik ederler, sıhhat ve sağlık dilerler. Saat 21:00 civarında bebek uyumak için odasına götürülürken tüm aile fertleri birbirleriyle vedalaşmış ve evden ayrılmıştır.

1.3.5. B. Ailesinde Cenaze

09.10.2014 günü ailenin en yaşlısı büyükanne S.B. Hakk'a yürümüştür. Alevi geleneğinde öldü demek yerine, Hakk'a yürüdü deyiminin kullanılması yaygın bir gelenektir. T.B.'nin eşi N.B. lokma dağıtımını esnasında bu konu üzerinde durmuştur. Cenaze işlemleri Sünni geleneğe göre gerçekleştirmiştir. Sivas Ulu Caminde kılınan cenaze namazının ardından Yukarı Tekke'de bulunan aile mezarlığında defin işlemi gerçekleştirilmiştir. S.B.'nin Hakk'a yürümesinin 7. ve 12. gününde S.B.'nin kendi evinde; 40. gününde ise kızı Y.B.'nin evinde Kur'an'ı Kerim okunmuş ve lokma dağıtılmıştır.

Cenaze sonrasında dikkat çeken uygulama S.B.'nin evinin kapısının 12 gün süresince hiç kapatılmaması ve hiçbir eşyasının alınmasının aile fertleri tarafından talep edilmemesiydi. 12 gün süresince geceleri evde kimse kalmamasına rağmen sokak kapısının açık tutulmasına tanık olduk. Hemen her gün gerçekleştirdiğimiz ziyaretlerimizde B. Ailelerinde sıra gözetilmeden, herkes elinden geldiği ölçüde taziyeye gelenlere hizmet etti (Görüşme Sr.B - 28.11.2014). Evin 12 gün açık kalmasını 12 İmam inancından kaynaklandığını, ancak, asıl amacın ihtiyacı olanlara yardım etmek olduğunu belirtti. Evin kapısının gece açık bırakılma nedeni içinse, ihtiyaç sahibinin gizli kalma ihtiyacı üzerine, dilerse kişinin gece gelip istediğini alabilmesine olanak sağlamak adına olduğunu belirtti. Bu nedenle, akşama kadar hizmet ettiklerini eder, hava kararınca da kapıyı açık bırakıp gittiklerini söyledi.

“7'sinde ve 12'sinde mutlaka lokma verilir, âdettendir. 12'sinde akşam olunca da artık, kalan eşyaları bir yere verilir. Biz derneğe verdik. Bir kısım ufak öte beri, halıyı da Cem Evine verdik. Ev kiralıktı zaten. Güzelce temizledi hanımlar. Arkadan laf söyletmemek, dua almak gereklidir. Teslim ettik gitti...” (Görüşme. T.B.- 28.11.2014).

“Bu olayların Alevilikle Sünnilikle ilgisi yok. Herkes okutur en azından bir Yasin göçenin kırkında. Biz seneyi devriyesinde de okuturuz elimizden geldiğince. Lokma verebiliyorsak veririz her sene. Gücü yetmese de insan senede bir gün anmalı bir Yasin okumalı geçmişlerine (Görüşme. Y.B. 28.11.2014).

Alevi kültür ve geleneği içerisinde değişim ve dönüşüm göstermiş verdiğimiz örneklemeler gibi durum ve olgularla karşılaşmak nadir fakat olası durumlardır. Böylesi durumların sebebi asla Alevi kültürünün herhangi bir özelliğinden veya öz niteliğinden

kaynaklanmaz. Doğrudan Alevilikle ilişkilendirilerek sonuçlar elde edilemez ve Alevi kültürüne ait tanımlama elde edilemez. Bu oluşumların ana nedeni yukarıda da belirttiğimiz üzere kültüre yönelik baskı ve şiddet tutumlarıdır. Herhangi bir kültür üzerinde benzeri şekilde kurulacak baskı ve şiddet; asimile veya yok etme çabası, o kültür içerisinde -kendisini yaşatmaya ve kurtarmaya yönelik olarak benzeri dönüşüm ve değişimlere neden olacaktır. Çünkü bu durum insanın dolayısıyla kültürün yaşama ve kendisini yaşatma refleksinden-doğasından kaynaklanır.

Sunduğumuz bu örnekler Alevi gruplarına ait olsa da Alevi İslam geleneğinden ayırırlar ve din dışı tabir edilebilecek düzeydedirler. Alibaba Mahallesiinde yaşayan Alevi gruplarına ait bu pratiklerin ardından mahallede yaşanan ve Alevi İslam anlayışının esas özünü oluşturan din içi tabir edilebilecek pratiklerin gözlemleri bir sonraki bölümün kapsamını oluşturur.

II. BÖLÜM

BULGULAR 2:

ALİBABA MAHALLESİ CEM VAKFI VE CEM RİTÜELİ, ZAKİR

Cem Vakfı Alibaba Mahallesi Alevilerinin ortak kullandığı inanç merkezi niteliğindedir. Alibaba Alevilerinin farklı faaliyet ve gereksinimlerini gidermeleri yanı sıra; Alevi İslam inancına dahil dini pratiklerde Cem Vakfı bünyesinde gerçekleştirir. Cem pratiğinin işleyişinde önemli göreve sahip olan Zakir Cem-müzik bağlamında ana unsurdur. Yılın her döneminde, perşembe günleri gerçekleştirilen Cem Ritüeli ve müzik ilişkisi bu bölümde ele alınacaktır.

Fotoğraf 13. Sivas Cem Vakfı

2.1. Vakfın Tanımı, Genel Yapılanması, Siyasi Duruşu

Vakıf sözcüğü TDK sözlüğünde şu şekilde tanımlanır:

“1. Bir hizmetin gelecekte de yapılması için belli şartlarla ve resmî bir yolla ayrılarak bir topluluk veya bir kimse tarafından bırakılan mülk, para.

2. Bir topluluk veya bir kimse tarafından bırakılan mülk ve paranın idare edildiği yer.

3. Birçok kişi tarafından kurulan ve toplum yararına çalışmayı ilke edinen kuruluş” (Vakıf.1).

Vakıflar Genel Müdürlüğü'nün vakıf nedir sorusuna verdiği yanıt; Arapça kökenli ‘vakf’ kelimesinin sözlük anlamıyla durdurma, hareketten alıkoyma, hareketsiz bırakma anlamlarına geldiği ayrıca tamamen, büsbütün verme manalarını da içerdiği yönündedir. Vakıf, iktisadi anlamda şahsi çalışma ve çabayla elde edilen imkân ve mal varlığının isteyerek paylaşılmasını öngören hukuki bir sistemdir. Türk Medeni Kanunu’nda ise; gerçek veya tüzel kişilerin yeterli mal ve hakları belirli ve sürekli bir amaca tahsis etmeleriyle oluşan hukuki mal topluluklarıdır. Vakıf, yardımlaşma ve dayanışma hissini kurumsallaşmış halidir. Vakıf tüm insanların mutlu olabilmesini hedefleyen sistemler bütünüdür. (Vakıf.2)

Alevilerin büyük bir bölümünü temsil eden Cem Vakfı'nın amacı her iki tanımı da kapsar, fakat, önceliklerinin bilim ve eğitim üzerine olduğuna vurgu yapar. 27 Mart 1995 tarihinde kurulan Cumhuriyetçi Eğitim ve Kültür Merkezi Vakfı Resmi Kuruluş Senedinin 3. maddesinde “Cem Vakfı'nın amacı da özet olarak, Alevî-İslam'ın değil, Türkiye’de, tüm dünyada tanınmasına, kültür ve eğitime hizmet vermektir” (CemVakfıOnline) diyerek ifade eder. Vakıfların İslami kaynaklı bir sosyal yardımlaşma modeli oluşu Medine’de yapılan Peygamber Mescidinin bir bölümünün eğitim, öğretim için ayrılmasına dayandırılır ve 6. Yüzyıldan itibaren İslam kültüründe var olduğu kabul edilir (Aydın, 2003: 314). Fuad Köprülü Vakıfların tamamen dini kurumlar şeklinde değerlendirilemeyeceğini söyler (Köprülü 1942: 10). İlber Ortaylı İslam’dan çok daha önce Budist ve Zerdüşti rahiplerin vakıf kurumu statüsüyle hastaneler kurulduğundan haberdar olduğunu aktarır (Ortaylı, 2008: 72). İslamiyet’ten önce Türklerde vakıf kavramının varlığı ise Budizm’e dayandırılır (Ruben, 1942: 174) ve Buda dinindeki Türklerin rağbet ettiği sosyal bir müessese olarak gösterilir (Kunter, 1938: 104).

Açıkça söylemek gerekirse, Sivas’taki vakıfların büyük bölümü içerik olarak Sünni ekol çerçevesinde şekillenmiş dini kurumlardır. Sivas’ın değişik bölgelerinde aynı kültürel kimliği taşıdıklarını (belirgin şekillerde) dış görünüşleriyle yansıtan toplulukları kendi vakıf kurumları çevresinde rahatlıkla gözlemlemek mümkün. Çoğunlukla dini anlayış ve dini eğitim çerçevesinde şekillenen bu vakıflar hakkında

Tekke ve Zaviyeler Kanunu'nun sonrasında aynı görevleri üstlenen kurumlar olduğu söylenebilir. Öyle ki, birçok vakfın cemaat liderlerinin ismini alması açıklıkla bunu ortaya koyar. Çalışmalarının büyük bölümü kendi kitlesine yönelik ve ideolojisini yansıtır nitelikte olan bu kurumlar vakıf kavramının anlamında kaymaya neden olmaktadır.

Alibaba Mahallesi Cem Vakfı'nın çalışmalarının büyük bir bölümünün dini içerik taşımadığı gerçeği, bahsedilen bu anlam kayması neticesinde aynı sonu paylaşır. Çalışma boyunca, Alibaba Mahallesi'nde yaşamlarını sürdürmelerine rağmen, Cem Vakfına doğrudan bir önyargı ile yaklaşıldığı ve içeriğinin anlaşılmadığı kimi Sünni mahalle sakininin ifadelerinde gözlemlendi. Tabii ki bu tüm Sünni halkın görüşünü temsil etmez, ancak vakıf kavramının altında oluşturulan dini kurum olgusunun somut yansımalarıdır. "Cem Vakfı nedir, ne yapılıyor orada" sorusuna aldığımız cevaplar örnek teşkil eder; bu noktada belirtmeli ki Cumhuriyetçi Eğitim ve Kültür Merkezi Vakfı ifadesi kullanıldığında görüşme kişilerinin çok büyük bölümü neresi hakkında konuşulduğunu anlayamadı. Bu grupla gerçekleştirilen soru ve görüşmelerin hemen hepsi Cem Vakfı – Evi ifadesinin kullanımı ile anlam kazandı:

Cem Vakfına yaklaşık 250 m. uzaklıkta ticaretle uğraşan M.C. (Görüşme, M.C. 11.04.2013) Vakfı, Alevilerin ibadetlerini gerçekleştirdikleri bir yer olarak tanımladı. Alevi olmadığı için gidemeyeceğini belirtti. Ev hanımı olan H.B. (Görüşme H.B. 16.04.2013) Vakfa hiç gitmediğini, Alevilerin ibadet ettiklerini, cenaze kaldırdıklarını bildiğini belirtti. Emekli memur olan M. K. (Görüşme M. K. 03.05.2013) Vakfı ibadet edilen yer, Alevilerin camii olarak tanımladı. Halkın genel kanısının aksine bu çalışma sırasında Cem Vakfı'nın Sivas Şubesinin işleyişi ve çalışmaları: her Perşembe gerçekleşen Cem ibadeti ve olası cenaze işlemleri dışında dini içerik taşımadığı; bünyesindeki kurs ve etkinliklerin herkese açık olduğu ve belirli dönemlerde Kur'an-ı Kerim içerikli öğretiler dışında dini içerikli bir eğitim gerçekleştirilmediği gözlemlendi. Ders veren kişiler gerçekleştirilen kurs ve ders içeriklerinde din ve siyasetten özellikle uzak durduklarını aktardı. Cem Vakfı bünyesinde tek bir ideolojik oluşumu içermez veya felsefi bir görüşü öngörmez. Cem Vakfı eski başkanı A.A.'ın sözleriyle; "Cem Vakfımızın kapısından giren her insan bizim için eşittir ve mutlak bir sevgiyle ona kucak açarız. Din, dil, ırk, mezhep gözetmez, elimizden geldiğince ihtiyacını görmeyi amaç ederiz. Bu Alevi anlayışının en temel halidir" (Görüşme A.A. 04.10.2012).

Gönüllü Bağlama öğretmeni olarak görev aldığım 2012 – 2014 yılları arasında farklı ideolojik görüşten, etnik kimlikten ve farklı anlayışlardan kişiler, çoğu üniversite öğrencisi olan kişiler bağlama derslerime katıldı; bu katılımcıların bir kısmı Semah kurslarına ilgi duymuş ve o kurslara da katılmıştır. Ayrıca ücretsiz olması nedeni ile farklı dönemlerde oluşturulan ilk ve orta öğretim seviyesinde okul derslerine yönelik matematik ve fen gibi kurslara Alibaba Mahallesi dışından Sünni mezhebe mensup birçok öğrencinin katılımı gözlemlendi. Tüm bu etkinliklerde görev alan öğreticilerin gönüllülük esasına uygun, herhangi bir ücret almadan çalıştığını belirtmeli, ücret karşılığı bir ders verilirse gelirin şahıslara değil Vakıf aracılığıyla tekrar mahalle sakinlerinin ihtiyaçları doğrultusunda kullanıldığını öğrenildi.

Cem Vakfı Sivas Şubesinin 2006 yılında gerçekleşen açılışından önce Alibaba Mahallesi'nde yaşanan durumu anlatan Cem Vakfı Gençlik Kolları Başkanı Ü. K. (Görüşme Ü. K. 04. 2012), Vakfın şu anki konumunun bahçesinde bulunan küçük bir kulübeden bahsetti. İnsanların etkinliklerini organize etmek için bu kulübede bulduklarını, cenazeleri olduğunda, cenaze günü orada toplandıklarını, düğünleri varsa kartlarının buradan dağıtıldığını ve gençlerin aktif şekilde insanlara yardım etmek amacıyla bu ve benzeri işlerde görev aldıklarını aktardı. Ü.K. bu mekânın elbette ki ibadet için uygun olmadığını ancak cem için belirlenen mekanların buradan duyurulduğunu belirtti. Mahalle yaşlılarının orada oturduğunu, gençlerinin orada bulduğunu örneğin bir konser etkinliği yapmak isteniyorsa tüm organizasyonun bu küçük kulübede başlayıp, buradan yönetildiğini anlattı.

“Bina olmadan önce şu bahçede otururduk çayımızı demler. Her şeyi çözerdik de Cem olmazdı. Onu büyükler, ileri gelenler bilir, Canları toplar, yaparlardı. Bir de ufak, bir göz, bir yer vardı öyle içine ıvır zıvır koyulan, eşyamızı koyduğumuz. Doğumunu, ölümünü, millet duyuracağını oradan duyururdu. Ha! Bizi bulmak isteyen de eliyle koymuş gibi bulurdu ortada...” (Görüşme. E.G. – 04.2012). “Bahçedeki kömürlük yok mu, ardiye hani? Güzel, bir göz odaydı işte. Oradan haberleri duyardık, duyururduk. Eskiden telefon falan nerde, çocuğa söyledik git falana haber ver diye. Buluşurduk buralarda sonra... işimizi hallederdik bir şekilde...” (Görüşme. G.K. – 05.2012).

Fotoğraf 14. Cem Vakfı bahçesi

Görüşmelerden anlaşıldığı üzere Cem Vakfı binası inşaatı gerçekleşmeden önce benzer bir yapılanma mahalle halkı arasında yine bir şekilde sağlanıyordu. Görüşmelerde dikkat çeken; eskiden bütün işlerin genç nesil tarafından üstlenilmesi, halledilmesidir. Günümüz mahalle ve Cem Vakfı binası içi hizmetlerde de en aktif yapının Gençlik Kolları Yapılanması olduğunu söylemek yanlış olmaz. Çalışma süresince her olay ve olguda içeriğe dâhil olan, değişmeyen unsurun Cem Vakfı Gençlik Kolları yapılanması olduğu dikkatimizi çeken bir konudur. Vakfın hemen her türlü hizmet ihtiyacını gideren kişi ise Zakir Durmuş Çınar'dır. Sabahları Vakfı açar. İhtiyaçtan kastedilen hizmetler elektrik işlerinden, vakfın ısınmasına, şoförlükten, atık gider tamiratına hemen her durumu içermektedir ve Çınar tüm bu hizmetleri gönüllülük esasına dayalı yapmaktadır. Bu görevler karşılığında bir ücret talep etmez. Vakfın gençleri ile iletişim ve iş birliği içerisinde gereken hemen her şeyi hallederler.

Cem Vakfı Sivas Şubesi, Alibaba Mahallesi, Aşık Veysel Bulvarı, Çayboyu caddesi üzerinde, Nizamettin Songur İlköğretim Okulunun yanında, yaklaşık bir dönüm arazi üzerinde kurulmuştur. Binanın giriş yönünde solda kalan yeşil alan bahçe olarak kullanılır. Yaklaşık yarım dönüm içerisinde 1 depo, çardak ve Vakfa ait hizmet otoları için otopark mevcuttur. Vakfın en alt bölümlerinde ise depo, abdesthane, cenaze hizmetleri bölümü ve morg bulunur. Cenaze işlemleri burada gerçekleşir ve insanlar bu alanda toplanarak mezarlık bölgesine hareket eder. Vakfın giriş katında sağ ve solda

bulunan dükkânlar vakıf adına kiraya verilmektedir ve gelirleri doğrudan vakfa bağlıdır. Çalışma döneminde bu iki dükkân: mermerci (sağda) ve perdecı-kumaşçı (solda) olarak kullanıldı. Binanın giriş katı, reyon kurmak veya teşhir için yeterli büyüklüktedir ve gerekli durumlarda kullanılır.

Fotoğraf 15. Vakfın sağ alanı, morg çıkışı ve musalla taşı

Mahalle halkı ihtiyaç duymadığı, fazla gördüğü her türlü eşyasını vakfın deposuna bırakır. Tencere gibi mutfak malzemelerinden; Koltuk, yatak, elbise, her türden eşya vakıf deposuna bırakılabilir. İhtiyaç sahipleri vakfa başvurarak gereksinimlerini karşılarlar. Bu sürecin işleyişini anlatan Çınar (Görüşme D.Ç. 08.2013) getirilenleri yazarak-listeleyerek depoya aldığını, koltuk, halı, beyaz eşya gibi ağır yüklerde iletişim kurulduğunu ve vakfın aracılığıyla gidip eşyayı teslim aldığını ya da tam tersi şekilde depodaki herhangi bir ürünü teslim ettiğini ve ihtiyacı olursa Gençlik Kollarından bir-iki kişiyi de yardım amaçlı yanında götürdüğünü anlattı.

Vakfın giriş bölümünde her iki yönden 1 kata merdivenler bulunur ve sağ merdiven altında küçük bir depo mevcuttur. 1 kat idari bölüm, aş evi – yemekhane ve mutfaktan oluşur. İdari bölüm ise Gençlik kolları odası, kadın kolları odası, başkanlık-yönetim kurulu odası ve sekreterlikten oluşur. İdari görüşmeler ve toplantılar bu odalarda gerçekleşir. Örneğin her hafta cumartesi Gençlik Kolları ve pazar günleri Kadın Kolları toplantıları bu katta grupların kendi odalarında gerçekleşir. Ayrıca bu yapılanmaların kendi bünyelerinde gerçekleştirdikleri kurslarda bu odalarda yapılır.

Yemekhane halkın isteği doğrultusunda her zaman faaliyettedir. Muharrem Ayı ve Ramazan Ayı gibi belirli dönemlerde iftar için yemek verilmesinin yanında düğün yemekleri veya cenaze yemekleri de mutfakta hazırlanarak buradan dağıtılır.

Fotoğraf 16. Vakıf girişi 1

Fotoğraf 17. Vakıf girişi 2

Fotoğraf 18. Vakıf alt kat

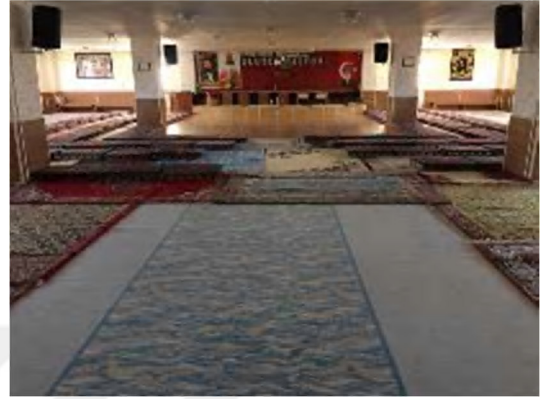
Vakfın 2. katını, derslikler, toplantı ve konferans salonu, dedelerin odası, cem salonu ve lokma odası oluşturur. Her Perşembe Cem Ayını bu katta bulunan cem salonunda gerçekleştirir. Lokma odasında, getirilen yiyecekler paylaşılır ve cem sonunda dağıtılmak üzere hazırlanır. Aynı katta bulunan dedelerin odası her an, en az bir dedeyi bulabileceğiniz bölgedir. Dedelerle yapılmak istenilen genel veya özel görüşmeler burada gerçekleşebilir. 2 adet derslik yine bu katta bulunur. Standart ilköğretim düzenini içerisinde barındıran bu dersliklerde belirli dönemlerde, gerek duyulan ilk ve orta öğrenime yönelik dersler, gerekli öğretim kadrosu ayarlanarak vakıf kontrolünde yürütülür. Toplantı salonu 100 kişiliktir. Akademik çalışmalar ve bilimsel projeler bu salonda sergilenabilir. Vakfın, Cumhuriyet Üniversitesinin farklı bölümleri ve Sivas'ta bulunan sivil toplum kuruluşlarıyla olan bağlantıları sayesinde; eğitim,

sağlık vb. konularda herhangi bir yerde gerçekleşen-gerçekleşmiş çalışmaların bu salonda halkla buluşması sağlanır.

Fotoğraf 19. Cem Salonu 1

Fotoğraf 20. Cem Salonu 2

Fotoğraf 21. Cem Salonu 3

Fotoğraf 22. Toplantı Salonu

Sivas Cem Vakfının siyasi bir görüş veya duruş kaygısı yoktur. Gerçekleştirdiği hizmetlerin tümünü dil, din, mezhep, ırk, etnik köken veya kişi ayırt etmeksizin tüm halka sunar. Bir konuşmamızda Cem Vakfı Başkanı A. A. bu durumu şu şekilde anlatmıştır: “Tüm insanlar kardeştir, önce bunun üzerinde durmak gerek. Bizim öğretimiz, felsefemiz, misyonumuz buna böyle yaklaşmamızı emreder. Kapıdan girene – sen Alevi misin Sünni misin demekle; sağcı mısın solcu musun demekle ilk saniyeden kalbini kırarsınız. Sonra neyi nasıl tamir edeceksiniz? Herkesin siyasi bir duruşu, dini bir görüşü vardır elbette ancak bu kurum çatısı altında siyasetten önce dini ayrılıkları aşmış olmak gerekir ve bunu başarabilenler zaten siyasete takılmazlar. Kapıdan gelenler hep önyargıyla gelir, burası Alevilerin yeri diye... Çünkü ibadet gerçekleştirilen yerler mahremdir. Ancak biliyorsunuz ki bizim ibadetimiz herkesin önünde fakat insanın özünde gerçekleşir. Erkan ve edep bilen herkes ibadetlerimize katılabilir ve kendisine

pay çıkarabilir” (Görüşme. A. A. Cem Vakfı Bşk.- 04. 2013). Vakıf yönetiminden E.K. ise siyasetin bir kimlik olarak algılanıp taşınmaması gerektiğini çünkü gerçekleşen siyasi hamlelerin sonucunda siyasi görüşlerin değişebileceğini; bunun üzerinden kurulmuş olan kimliğin sarsılabileceği görüşünü anlatmıştır (Görüşme E.K. 24.04.2013).

2.2. Vakıf Bünyesinde Gerçekleştirilen Uygulama ve Etkinlikler

Sivas Cumhuriyetçi Eğitim ve Kültür Merkezi Vakfı'nın bünyesinde gerçekleştirilen tüm uygulama ve etkinlikler din, mezhep, ırk ve dil ayrımı yapılmaksızın tüm insanlara açıktır. Yıllar içerisinde edindiğimiz kanı Gençlik Kolları Yapılanmasının hemen her görev, uygulama ve etkinlikte en ön sırada görev aldığı yönündedir. Daha net bir ifadeyle, Gençlik Kolları Sivas Cem Vakfının omurgasıdır ve hemen her uygulama ve etkinlikte öncüdür. Muharrem ayı gibi herkes için ortak değerlerin bulunduğu olası dönemler dışında da doğum, düğün veya ölüm gibi hayata dair her oluşum dahilinde vakıf hizmetler verir. Vakıfta sayılarının fazlalığı nedeni ile düzenli gerçekleştiği söylenebilecek bu tarz etkinlikler, vakıf görevlileri ve gönüllü olarak gelen mahalle sakinlerinin yardımlarıyla düzenlenip hayata geçirilir. “Vakfın idari birimine haber verdikten hemen sonrasında eğer başka bir engel yoksa yemekhane salonu açılır ve mutfak da hizmete başlar. 3, 4 saate çıkarırız en zor şeyleri Evelallah, canlar rahat etsin yeter” (Görüşme. D. Ç.- 08.2013). “Muharrem ayında çok hareketli oluyor diyeceğim valla en kolayı o aslında. Yemek belli, saat belli, herkesler gelir bi işin ucundan tutar, aşure yapılır, öyle işte... İnsanın doğumu ölümü bitmiyor ki... bazen haber gelir baktım yetişmez ararım bizim buranın kadınlarını. Beş dakikaya gelirler hemen” (Görüşme. G. K.- 08 2013).

Fotoğraf 23. Kadınlar hazırlık yaparken

Vakfin mutfak ve yemekhane işlerinden sorumlu olan kişi G.K.'nın aktarımıyla; Yemek yapılması için kadınlar kolunu bilgilendirir, organize eder ve gerçekleştirir. Kadınların bir arada altından kalkamayacakları büyük organizasyonlarda, dışarıdan ücretli tutulan aşçılar çalıştırılır. Böylesi günlerde bile kadın kolları her an olaya dâhildir ve kontrol altında tutar. Vakfin yemek salonu üzerinden elde ettiği tek kar düğün, nişan ve kına törenlerinden olur. Standart bir düğün salonuna göre çok daha düşük fiyata kiralanır ve organizasyonda görev alan- yardımcı olan hiçbir görevli için ek bir ücret talep edilmez. Yemek malzemesi ve dışarıdan gelen görevliler dışında mutfakta hiçbir iş veya kişiye para ödenmez. Düğün salonu görevlileri, garsonlar veya kapıda güvenliği sağlayan tüm çalışanlar gençlik kolları üyesidir ve ücret almaz. Sadece düğün etkinliğini seslendirecek müzisyenler dışarıdan getirilir ve ücretleri salon kirasının içerisinde dâhildir, kiralaan tarafa ek bir yükümlülük getirmez. Yemekhanenin, söyleşi, konferans, gösteri veya konser amaçlı kullanımlarına da şahit olduk. Bu gibi durumlarla, üst katta bulunan konferans salonun yetersiz kaldığı veya Anneler Günü, tiyatro gösterileri, şiir dinletiler vs. gibi çok sayıdaki katılımcının bulunacağı etkinliklerde karşılaşılır. Bu kullanımların hiçbirisinde salon ücreti veya kirası talep edilmez, katılımcılar ve izleyiciler için herhangi bir ücret alınmaz. Gerçekleşecek etkinliğin önceden bildirilmesi ve uygun olan zamanın ayarlanması yeterlidir.

Fotoğraf 24. Dışardan gelen aşçı

Fotoğraf 25. Yemek dağıtımı

Fotoğraf 26. Dünya Kadınlar Günü etkinliği (2013)

Fotoğraf 27. Bir konser etkinliği

Yemek salonunun tam karşısında bulunan idari bölümün solunda Gençlik Kolları ve Kadın Kolları odaları mevcuttur. Kadın Kolları her pazar günü öğlen saatlerinde kendilerine ait odada çalışma içerisinde bulunur. Bunun öncelikli nedeninin genel olarak ihtiyacı olanların burada buluşabilmesi ve sıkıntılarını kendi aralarında halledebilmesi olduğunu söylediler. Hafta içerisinde gerçekleşecek etkinliklerin organizasyonun yapılması; doğum, cenaze, hastalık vs. olaylarda uğranılması gereken yerlerin ve yardımların programlanması ve hazırlığı gerçekleştirilir. Kadın Kolları Yapılanması Başkanı F. E. kadın kolları hakkında şu açıklamayı yaptı:

“Beraber ilk önceliğimiz kadın kolları yönetim, iş bölümü ve hiyerarşik yapısının en düzgün biçimde işleyişini sağlamaya yönelik olmuştur. Bununla birlikte cem ibadetlerine katılım lokma hizmetinin hazırlanma aşaması özel gün ve haftalarda yaptığımız çalışmalar da bahsedeceğimiz konular arasında gelebilir. Önemli işlerimizden birisi de Sivas da yer alan kadın dayanışma platformları ve kadın kolları kuruluşları ile yapmış olduğumuz ortak çalışmalarımızdır. Mahalle yapımız ile tespit edilen yoksul aileler, duruma muhtaç insanlarımıza yardım çalışmalarımız ve buna yönelik faaliyetlerimizi de görevlerimiz arasında sayabiliriz. Kısacası Cem Vakfı Sivas Şubesi Kadın Kolları olarak hizmetin olduğu yerde elimizi taşın altına koymayı görev edinmiş ve birçok çalışmanın da temellerini atmanın haklı gururunu yaşamışızdır”.

Fotoğraf 28. İdari bölümden bir görüntü

Gençlik Kolları yapılanması hakkında söylenmesi gereken ilk şey bütün uygulama ve etkinliklerin içerisine dahil olduklarıdır. Cem Vakfının gündelik işlerine yardım etmekten; Cem Vakfını, herhangi bir dış organizasyonda temsil etmeye kadar tüm sorumluluk gençler tarafından üstlenilir. Her Perşembe gerçekleşen Cem ayininin 12 hizmet görevlerini yerine getirenlerde çoğunlukla onlardır. Düğünlerdeki tüm görevliler (müzişyen ve kameraman hariç) onlardan oluşur. Büyük yaştakiler, cenaze hizmetleri gibi uzmanlık gerektiren görevler için İstanbul Cem Vakfı Merkezi bünyesinde eğitimler alır ve Sivas’a dönerek vakıf görevlerini gerçekleştirirler. Gündelik işler için Gençlik Kolları üyelerinin söylemlerinden örnekler:

“Bizler bu işleri zorunluluk olarak görmüyoruz. Siz evinizde çöp atmıyor musunuz? Ya da yerleri süpürmüyor musunuz? Zaten buraları kullanan hep biziz o yüzden derli toplu olalım” (Görüşme. M.Ş. 09.2013). “Her hafta temizlik bakım gibi

işlerde organize olabildiğimiz kadar oluyoruz. Çünkü küçük kardeşlerimiz geliyor biliyorsunuz. Kütüphanenin ortasında top oynanabiliyor. Temiz olmalı ki ortalık, bizler de rahat edebilelim. Sonra semah dersleri oluyor hafta sonları. Tanıdık tanımadık görüyor o nedenle hep bakıyoruz ortalığa. O hafta işi az olan -ben gelir giderim, der yani...” (Görüşme. C.K. 09.2013). “Okullarımız, dershanelerimiz var ama ayarlıyoruz kimin dersi yoksa çocukların başında durur. Onlarla vakit geçiriyoruz, kitap okuyoruz falan. Aileler de buraya bırakır küçükleri. Hiç de kimsenin aklı kalmaz. Zaten herkes tanır birbirini, annesini, babasını, evini bilir” (Görüşme. C.K. 09.2013). “Gençlik olarak öncelikli görevimiz küçük kardeşlerimize yol göstermek, örnek olmaktır. Sonra yine onların eğitimine önem veririz. Biz büyükler, küçük kardeşlerimizin derslerini takip eder hepsinin okulunu sınıfını biliriz. Kendimizin de öyle! Yani başarımızı-başarısızlığımızı konuşur, tartışırız. Vakfın işleri bundan sonra gelir yani öncelikli sorumluluğumuz yaşça küçük olanlardır ve en küçük kardeşimizde olsa bunu bilir. Küçüğüne sahip çıkar, yol gösterir. Vakfın işleri ise her zaman aramızda paylaşılır. Bahçe işlerini de yaparız, temizlikte ya da bir yere gidilecekse biz gideriz gibi. Yani aklınıza ne geliyorsa biz varız diyebiliriz. Kadın kollarına da yardım ederiz, mutfağa da garsonluk da yaparız, elimizden ne geliyorsa işte... Gençlik olarak her an hizmete hazır bekleriz.” (Görüşme. Ü.K. Gençlik Kolları Başkanı- 09.2013).

Fotoğraf 29. Gençlik kolları ve Zakir

Fotoğraf 30. Gençlik kolları

Cem vakfında çalışma adına geçirdiğimiz süre boyunca zaman zaman farklı küçük görevler üstlendik. Bu süreçte oluşan gözlemlerimize dayanarak diyebiliriz ki Gençlik Kolları çoğu zaman bir toplantı veya görüşmeye ihtiyaç duymadan harekete geçme

potansiyeline sahip bir yapı kazanmıştır. Gerekli olan iş için çoğu zaman hareket geçiş kendiliğinden başlar. Güç gerektiren işler için çağırıldıklarında uygun olanlar, bir görüşme olmaksızın harekete geçer ve işi üstlenir. Bir düğünde yapılacak garsonluk için arz hep aranılandan fazladır. Eğitimlik faaliyetleri de benzer şekildedir. Vakfa gelen herhangi talep olmadan, üniversitenin farklı bölümlerinde öğrenim gören bir gençlik kolları üyelerinin, ücretsiz kurs saatleri belirleyerek ve duyuru yaparak ders başlattıklarına birçok defa tanık olduk. Gençlik yapılanmasında sürekli hareket halinde olan kuşaklar arası iletişim, hem bu yapılanmanın bağlarını kuvvetli kılmakta hem de vakfın tüm birimlerinden bağımsız ayakta kalabilme becerisine sahip olabilmelerini sağlamaktadır.

Fotoğraf 31. Gençlik Kolları küçük yaş gurubu bağlama öğrencileri

2012 -2014 yılları arasında ücretsiz olarak müzik ve bağlama kurslarında görev yaptım. Kurslar Vakıf bünyesindeki katılımcılara ücretsiz; vakıf dışı yabancı katılımcılara ise Gençlik Kolları yönetiminin belirlediği ücretler karşılığında gerçekleştirildi. Elde edilen gelir doğrudan Gençlik Kolları kasasına aktarıldı. Bu süreçte gerçekleşen derslere katılım, gençlik kolları üyeleri kadar vakfın dışından gelenleri de içermiştir.

2012 – 2013 döneminde üç farklı kurs dönemi içerisinde toplamda 9 yabancı katılımcıdan 3'ü kadın, 6'sı erkektir. Katılımcılardan 2 tanesi astsubay 1'i dış hekimi, geri kalan 6'sı öğrencidir. 2 Katılımcının Alevi, 4 katılımcının Sünni olduğu yapılan derslerde gerçekleşen görüşmelerde tespit edilmiştir. Diğer 3 katılımcı ile gerçekleşen görüşmelerde konu ile ilgili bir sonuca varılamasa da Alevi kültürüne olan yabancılik ve ilgilerinden ötürü onların da Alevi olmadıkları kanaatindeyiz.

2013 – 2014 döneminde yine üç farklı kurs dönemi içerisinde toplamda 10 yabancı katılımcıdan 5'i kadın 5'i erkektir. 8 katılımcı öğrenci, 2 katılımcı ise avukattır. Avukat olan 2 katılımcı da Alevidir. Diğer 8 katılımcının hepsi Sünni mezhep mensubudur ve katılan 2'si erkek 2'si kadın toplam 4 kişi Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat bölümü öğrencileridir.

Tüm bu süre zarfında Gençlik Kolları üyeleri ile gerçekleştirilen derslerimizde katılımcı sayısı 25 tir. Bu katılımcılardan 14 tüm dönemlerde derslere devam etmiştir. Yaş aralığı 7-15 olan 14 üyenin 8'i erkek 6'sı kızdı. Tüm katılımcıların bağlama çalmayı öğrendiği söylenebilir ancak içlerinden 2 erkek 1 kız toplam 3 kişi çalışmalarına Cem Vakfı Zakir'i Durmuş Çınar ile çalışmalarına devam etmişler ve ilerleme kaydetmişlerdir. Bu eğitim silsilesi durumu önceki dönemlerde de gerçekleşmiştir. Dışarıdan derse gelen bağlama öğretmenlerinin eğitiminde belirli seviyeye gelen öğrenciler; Durmuş Çınar ile çalışmalarına devam etmiş ve Zakirlik eğitimi almış ve bir kısmı ileri seviyelerde çalgı tekniğine ulaşmışlardır. Örnek olarak şu anda İstanbul'da yaşamakta olan ve albüm çalışmaları bulunan E.D. gösterilebilir. Kendisi ile yaptığımız görüşmeden:

“İstanbul'da çeşitli yerlerde sahne alıyorum ancak gerektiğinde cem evlerinde de görev yapıyorum. Piyasada da Halk müziği çalmama rağmen ikisi çok farklı şeyler. Bütün her şey burada başladı, küçükken kurs açıldı öğrendik ama öyle çok detaylı bir şey değildi. Sonra kendi çabamızla ilerledik biraz. Durmuş Ağabeyimiz çok yardımcı oldu. Onunla çaldık söyledik. İyice geliştirdim, sonra İstanbul işte...” (Görüşme E.D. 11.02.2014). E.C.Ç. bu eğitimi takip eden diğer bir Gençlik Kolları üyesidir. Şu anda farklı çalgılara da hâkimdir ve Sivas'ta kendi orkestrası ile profesyonel müzik yapmaktadır: “Vakıfta açılan kursta bağlama çalmayı öğrendik. Nota ile falan değil; Kulaktan birkaç türkü. Kurs bitince de büyüklerimiz gösterdi biraz. Sesleri, yerleri Durmuş Ağabey gösterdi. Sonra gitara heveslendim, aldım bir tane öğrendim. Şimdi grup falan çabuk oldu bende anlamadım. İlgiliymişiz herhalde ondan.” (Görüşme. E.C.Ç. 02.04.2014).

Vakfın Gençlik Kolları bünyesinde, genellikle okul dönemlerinde ilk, orta ve lise düzeyinde kurslar oluşturulmaktadır. Matematik, fen, yabancı diller ve ihtiyaç-istek üzerine kurslar belirlenir. Bu kurslar herhangi bir katılım ön şartı gerektirmez ve tüm katılımcılar için ücretsizdir. Yeterli donanıma sahip olan Gençlik Kolları üyeleri dersin

sorumluluğunu üstlenir. Yetersiz kalınan veya gerekli durumlarda dışarıdan ücret karşılığında özel öğretmen tutulur. Eğitim çalışmalarında bütün masraflar Gençlik Kolları muhasebesi tarafından üstlenilir. “Çocuklara matematik derslerini genelde ben veriyorum. Ablam ise hafta sonları resim için toplar çocukları. Matematik hep gerekli, küçük yaşta temeli sağlam olursa sonrasında da başarılı olur. Bu nedenle önemsiyoruz küçükleri. Ben okulu kazanmadan önce de Zeynep Ablalar vardı. Şimdi öğretmen oldu o. Atandı üç, dört yıl önce. Onlar ilgilendi diye belki de iyi oldum bende...” (Görüşme. S.Ç. 02.05.2014).

Ü.K. (Görüşme Ü.K. 02.05.2014), bu etkinliklerin sürekli düzenlenmesi nedeni ve gerekliliğini, küçük yaşta olanların gelişimi ve gelişimlerinin kontrolü olduğunu söyledi. Mahalle sınırlarındaki okullarda okuyanların öğretmenleriyle tanıştıklarını (birçoğunu zaten tanıdıklarını), ders durumlarını bu sayede takip edebildiklerini anlattı. Ayrıca özel dersanelerin yüksek fiyatlarına dikkat çekerek mahallede aileleri böylesi bir yükten kurtarmayı amaçladıklarını belirtti. Diğer bir Gençlik Kolları üyesi olan K.C.G. (Görüşme K.C.G- 02.05.2014), İngilizce dersleri için öğretmen bulmakta zorlandıklarını, üniversiteden arkadaşları vasıtasıyla buldukları öğretmenler sayesinde kardeşleri için bu imkânı sağlayabildiklerini-hatta bu derslerin fırsat olduğunu, kendisinin ve büyük yaştaki birçok üyenin de katıldığını söyledi.

Cem ibadetinde bulunan 12 hizmet görevlilerinin hemen hepsini Gençlik kolları üyeleri gerçekleştirir. 12 hizmet dua, söylem ve eylemlerinin yeni gelenlere öğretilmesi; bilgide ötede olanın geride kalana bildiğini aktarması silsilesi ile gerçekleşen çalışmalar kesintisizdir. Semah eğitimi çok önemli yere sahiptir. Bu nedenle her hafta sonu Gençlik Kolları odasında Semah çalışma saatleri bulunur. Semah için uygulanacak olan ders saatleri diğer çalışma saatlerinin dışında ayarlanır. Bu çalışma saatlerindeki gözlemlerimiz; genelde semah figürlerinin zor olanları üzerinde gerçekleşen çalışmalar ve bilenlerin bilmeyenlere uygulama ile gösterdiği bir eğitim ortamıdır. Çalışma ortamı dinsel bir hava içermez ancak en küçük yaştaki katılımcıdan en büyüğüne hemen herkes semah figürlerinin anlamlarını bilir, bilmeyenlere aktarır ve mistik bir hava eğlenerek çalışan çocuklarda rahatlıkla sezilir. Bu çalışmalara katılım serbesttir. Geçirdiğimiz sürede birçok yabancı katılımcı ile karşılaştık ve içlerinden Sünni olduğunu ifade edenler oldu. Öğrenme ve çalışma nedenlerinin Semah ve Aleviliğin felsefesini merak

etmek olduğu izlenimini edindik. Semah eğitimi hakkında, kursu yürüten öğretmen Z.Ö. olayı şöyle özetler.

“Kimi zaman izleyenlerden katılmak isteyenler oluyor. Ama tabii onlar bir halk oyunu öğrenmek gibi yaklaşıyorlardır olaya. Semahta ilk figürler basit hemen katılıp ayak uydurabilirsin. Peki ya felsefesi anlattıkları ne olacak. Bunu bilmeyince de aynı figürü 5 – 10 defa tekrar eden sıkılıyor. Yani ne yaptığını bilmek, anlamları bilmek gereklidir semah dönerken. O zaman figürler anlamlı oluyor. Sıkıcı gelmiyor” (Görüşme Z.Ö. 24.06.2014). Gençlik Kollarının odası aynı zamanda Vakfın kütüphanesidir. 400 kitabı aşan okuma bölümü yanında soru bankaları ve ders kitapları için ayrılmış bölüm vardır. İhtiyaç durumlarında vakfın üst yapılanmalarıyla iletişim kurularak kitap getirilmektedir. Üst katta bulunan iki derslik doğrudan Gençlik Kollarının kullanımına aittir. Aynı saate denk gelen derslerde veya görüşmelerde bu sınıflar kullanıma açıktır.

Fotoğraf 32. Semah dersi 1

Fotoğraf 33. Semah dersi 2

Fotoğraf 34. Semah dersi 3

İdari bölümün sağ tarafı Başkanlık odası, sekreterlik ve Zakir odasına ayrılmıştır. Genel kurul toplantıları ve idari görüşmeler burada gerçekleşir. Vakıf başkanı makamı burasıdır ve her türlü görüşmeyi burada gerçekleştirir. Sekreterlik aynı zamanda Vakfın genel iletişim bürosudur. Telefon veya internet aracılığıyla doğrudan sekreterlik ile iletişime geçilir. Zakir odası sekreterlikle iç içedir. Zakir Durmuş Çınar haftanın 6 günü buradadır. Vakfın gündelik işlerini takip eder ve gerçekleştirir; ayrıca vakfın servis aracını kullanır. “Isınmasından, suyuna kadar ben kontrol ederim. Bir lamba patlasa bilir değiştiririm. Zor ama güzel bir hizmettir bu. Keyif duyuyorum, severek ilgileniyorum buralarla. Sağ olsun gençler de hiç yalnız bırakmaz beni, tutarlar işin ucundan. Elimizden gelen ne ise yapıyoruz Cem evimiz için” (Görüşme. D. Ç. – 02.04.2013).

En üst katta Cem salonu, lokma odası, konferans salonu ve dedelerin odası mevcuttur. Sivas Cem Vakfı birçok sosyal kurum, dernek, vakıf ve üniversite ile bilimsel iş birliği içerisinde. Özellikle Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi ile sürekli irtibat halinde bulunan vakıfta birçok konferans, panel, etkinlik ve organizasyon gerçekleştirilir. Vakıf birçok dış etkinliğe de davet edilir ve takip eder. Konferans salonu tüm bu etkinliklerin mahalle halkı ile buluşturulduğu yerdir. 1 Temmuz 2012, “Sivas’ta Alevilik ve Ali Baba Sultan Paneli”, 21 Mart 2013 “Hz. Ali’nin Doğumu ve Nevruz” konulu panel Sivas Cem Vakfı Konferans Salonu; 27 Kasım 2014 "Toplumsal Barış, Ortak Değerlerimiz ve Dini Kimlikler" konulu panel Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Konferans Salonunda gerçekleşen çalışmalara örnektir. Ayrıca her yıl Anneler Günü, Kanser Haftası gibi belirli gün ve haftalarda çeşitli konuşma, toplantı, panel ve konferanslar gerçekleştirilmektedir. Sivas Cem Vakfı, bünyesindeki konferans toplantı salonunu bütün sivil toplum hareketlerinin, ihtiyaç halinde diğer vakıf ve derneklerin ve tüm Sivas halkının hizmetine ücretsiz olarak sunmuştur. Sivas Cem Vakfına yapılan ilgili her başvuru değerlendirmeye alınır ve Cem Vakfı yönetim Kurulu kararı salonun tahsisini belirler.

Fotoğraf 35. Konferans salonu

Fotoğraf 36. Bir sunumdan görünüm

Dedelerin odası Cem salonu girişinin solunda yer alır. Cem ibadetinde kullanılan post bu odada muhafaza edildiği için; post odası ismiyle de anılır. Dedeler perşembe ve pazar günleri bu odada bulunurlar. Mahalle halkıyla sohbet ederler; sorusu, derdi, şikâyeti veya bir önerisi olanları bu odada dinlerler. Katılım çok olduğu zamanlarda vakfın uygun olan diğer bir salonu kullanılabilir. Dedeler ayda bir defa Kadın Kolları ve Gençlik Kolları yapılanmasından görüşme talep ederler. Bunun nedeni olarak; “İnsanları beklersek noksan bir şeyler kalır. Mesela bir genç kendisini ifade etmekten çekinebilir veyahut yanımıza gelmekten... Böylesi durumlarda Canlarımızın yanında olmak gerekli; arada bir yanlarına gidip hâl hatır sormak, insana niyaz etmek gerekli. Her gün birlikteyiz de resmen ayda bir kez uğrarım yanlarına sorarım ne istersiniz emriniz dileğiniz nedir diye...” (S.E. Dede 27.05 2013). “Dedelerimizle hep sohbet ediyoruz. Bazen bizim odamızda otururuz. Sormak istediklerimizi sorarız. Konuşacaklarımızı konuşuruz. Sağ olsunlar onlarda ilgilenir yardımcı olurlar ne istesek” (Görüşme. H.B. 09.2013). “Dedelere söyleyecek bir şey olmuyor, sıkılıyorz başta. Sonra biri bir şey diyor; Allah! Oradan bir başlıyor konuşma; evi, okulu, ne varsa anlatıyor millet. Rezil ediyorlar bizi dedelere...” (Görüşme. E.A. 14.09.2013).

Lokma odası Cem salonu girişinin sağında yer alır. Cem ibadetine katılacak olanların yanlarında getirdiği yiyecekler bu odada paylaşılır ve ayin sonrasında dağıtılmak üzere hazırlanır. Bu görevi üstlenen Kadın Kolları yapılanmasıdır. Her hafta bu görev kadınlar arasında ‘rıızalık’ denilen yöntemle gerçekleşir. G.K. ile yaptığımız görüşmede rızalık kavramının üç adımını-boyutunu anlattı; önce kişinin kendinden razı olması yani içinden gelerek ve kendi isteğiyle bu işi yapması gerektiğini; sonra görev

almak isteyen diğer kişilerinde birbirlerini onaylaması ve görevi icra etmesini istemesinin gerektiğini; son olarak, hizmet sahibinin kişinin bu görevi yapmasında bir sakınca olmadığına kanaat getirmesi gerektiğini ve hizmet sahibinden izin alınması gerektiğini söyledi. Her perşembe günü cem ayini başlamadan önce lokma dağıtmak için gönüllü olan kadınlar birbirlerinden rızalık ister ve görev alır; görev almayanlar ise Cem ibadetine katılırlar. Cem sırasında sembolik olarak gerçekleşen lokma, cem sonunda, çıkışta insanlara göz kararı eşit bir şekilde dağıtılır. Kurban Cemleri gibi özel günlere denk gelen kalabalık ibadetlerde idari bölüm kapısı önünde kurulan masalarda aynı işlemler gerçekleştirilir. Cem Vakfı görevlisi G. K. her hafta bu oluşumun içindedir ve hizmet sahibidir. Yani Cem salonu dışında bulunmasına rağmen ritüelde görev alan 12 hizmetliden birisidir. “Sağ olsunlar arkadaşlarımızla her hafta hazırlıyoruz getirilenleri. Canlar burada yardım için birbirleriyle yarışır o yüzden hiç sıkıntıya düşmeyiz bu işlerde. Her hafta üst üste aynı kişilerde gelmez, sırayla olur ki bu iş ibadetimizi yapabilelim” (Görüşme. G.K.- 21.08.2014).

Fotoğraf 37. Dedelerin odası

Fotoğraf 38. Lokma dağıtımı

Vakfın bünyesinde gerçekleştirilen bir diğer yapılanma cenaze hizmetleridir. Cenaze hizmetlerinden sorumlu olan kişiler, İstanbul’da bulunan Cem Vakfı’nın merkez şubesinde eğitim almış kişilerdir. O.Ç. bu hizmeti yürütenlerden birisidir ve işleyişi şu şekilde aktarmıştır. Cenaze sahipleri Cem vakfı yönetimine başvuruda bulunurlar. Cenazenin nereden alınacağı, nerede yıkanacağı ve nereye defnedileceği, hoca isteyip istemedikleri, ulaşım için vasıtalarının olup olmadığı öğrenilerek gerekli hareket programı belirlenir. Ardından cenaze alınarak vakfın morg kısmına yerleştirilir.

Cenazenin kaldırılmasına uygun düşecek vakitte, cenazenin cinsiyetine göre hoca çağrılıp yıkama işlemi, ardından kefenleme işlemi gerçekleştirilir. Cem Vakfı binasının yanında bulunan musalla taşında cenaze namazı kılındıktan sonra Vakfın aracı ile defnedileceği yere, köye veya ilçeye yolcu edilir. Tüm bu işlemler için herhangi bir ücret talep edilmez, sadece araç için gideceği yere kadar tutan yakıt parası ve hocalara kendi gönüllerinden gelen bir rızalık, hakkulluğu verilir. Ayrıca cenaze sahipleri can yemeği vermek için vakfın mutfak ve yemekhanesini kullanmayı talep ederlerse bu durumda mutfak kısmında elektrik tüp ocak vs. giderlerin ve temizlik giderleri karşılığı cüzi bir miktar da Vakfa bağışta bulunabilirler. Eğer maddi durumları yeterli değilse, yine tüm bu hizmetler ücretsiz şekilde gerçekleştirilecektir.

Sivas Cem Vakfı bünyesinde gerçekleşen Cem Ayini her hafta perşembe günü akşam saatlerinde en üst katta bulunan Cem salonunda gerçekleşir. Salonun kapasitesi 250-300 kişiyi rahatlıkla karşılayabilecek büyüklüktedir. Girişte, tam karşıda Dedelerin ve Zakir'in yeri- postu bulunur. Hz. Ali, Hünkâr Hacı Bektaşî Veli ve Atatürk'ün resimleri ve Zülfikar figürü hemen Dedelerin arkalarındaki duvarda asılı bulunur. Bu figürler hakkında genel kanı Hz. Ali ve Hacı Bektaş Veli figürlerinin Aleviliğe ait; Atatürk'ün ise milli bir simge olduğu yönünde olsa da yaptığımız görüşmelerde bu konunun farklı bir şekilde algılandığını Atatürk algısının ve sevgisinin Alevilikle özdeşleştirildiğini gözlemledik.

Fotoğraf 39. Dedelerin ve Zakirin yeri

“Atatürk niye mi var? O da Veli’dir de ondan. Bunu bilmemek olur da görmemek olur mu? Atam olmasa parça parça değil miydi bu topraklar? Veli olmasa nasıl başarsın onca insanı yan yana toplamayı. Bir de dikkat ediniz din’i kullanmamış savaşa toplarken insanları. Şimdi bile dinle oluşmuyor mu tüm yığınlar? Bu adam veli değil de nedir?” (Görüşme. A.G. 03.2013). “Valla bana sorarsan. Ali, Veli, Atatürk hep aynı kişi. Ne zaman dara düşse Hakkın cemaati; O, bir Veli gönderir. İlk Veli Ali son Veli Atatürk senin anlayacağın...” (Görüşme. M.Y. 03.2013). “İslam da ilk savunmayı Hz. Ali başlatmış yobazlara karşı, ordu oluşturmuş. Sonra bak! Hünkâr Hacı Bektaş Yeniçerilerle yine bir ordu kurmuş ki İslamiyet’e, 600 – 700 yıl götürmüş Osmanlıyı, biliyorsun. En son da Atatürk yine bir ordu kurmuş Allah adıyla saf halktan ki şimdi biz burada konuşabiliyoruz. Atatürk Allahsız, din düşmanı diyenlere bakma sen; kitaplara laf söylemiş falan, söylemiştir de... Ben de açtım baktım internetten. Kesip biçip koymuşlar konuşmanın oralarını ama geneline bak ne güzel açıklıyor hurafe olanla asıl olan dini, gerçek inancı... uzun lafın kısası Allah göndermiştir Atatürk’ü; ben böyle inanıyorum. Veli’dir. Kerametleri mucizeleri var mı desen; sağına soluna bak hala Atatürk’ün yarattığı mucizenin içinde yaşıyoruz” (Görüşme S.B. 08.2012).

2.3. Cem Öncesinde Hazırlıklar ve Cem’e Dair Kavramlar

“Alevi’nin kitabı Kur’an, Kabe’si insan; Önderi Muhammed Mustafa, musahibi Aliyyel Mürteza; Silahı saz, cephanesi deyiş; Mahkemesi dar, müşahidi 12 İmamlar; Miracı Cem, tek sahibi de Yüce Allah’tır. Bunu bilmek haktır. Bilmeyene Cem olmak günahdır, yasaktır. Önce olacaksın 14 Masum-u Pak gibi tertemiz, pak. Sonra olursun 17 Kemberbest gibi özüne bağlı yüzün ak...” (Görüşme. M.B. 15.04.2013).

2.3.1. Abdest

Herhangi bir inançta kural olarak karşılaşılan ilk olgu temizliktir. Bu nedenle, ibadetlerin başlangıcı temizlik ve arınma uygulamalarıdır. İslamiyet’te temizlik uygulamalarının temelini abdest oluşturur. Genel hatlarıyla tüm mezhep ve tarikat inanç yapılanmalarında benzer özellikler gösteren abdestin Alevi inanç sistemindeki algısını Zakir Çınar, önce aklen ve ruhen bir temizliğin gerekli oluşu üzerinden açıkladı. Abdesti bozan, onun tutmamasına neden olan en önemli şeyin; insanın aklından geçenlerden ve ruhunda var olanlardan kaynaklandığını söyledi; “abdest aldın; yanından geçen insan hakkında aklından bir kötülük geçtiyse, ruhen bir pislik ettiysen gitti o abdest bozuldu” ifadelerini kullandı. Hünkâr Hacı Bektaş Veli’nin anlatısını örnekledi;

“kapağı kapalı şişenin içi kirliyken, dışını yüz kere yıkasan ne olur? Önce kapağı aç, gönlünü aç içini temizle sonra dışın pırıl pırıl olur” (Görüşme. D.Ç. 12.02.2013).

Alevi Gençlik Kollarına mensup, 13 yaşındaki A.E.N. abdesti, temiz olmak yıkanmak olarak tanımladı; babasının öğrettiği üzere, her sabah uyanınca ve gece yatmadan önce yüzünü yıkamanın da abdest olduğunu söyledi. Abdest almanın detaylarını şu şekilde açıkladı: “Abdest alacağım Yarabbi diye niyet ederiz. Sonra elimiz yıkarken elimi harama uzatmama izin verme Allah’ım deriz. Ağzımıza su alırken üç kere; Allah’ım sen haram yedirme, yalan söyletme deriz. Burnumuzu yıkarken; sen her işe burnumu sokmama izin verme Allah’ım deriz. Kulağımızı yıkarken; senin sözünü kulağımdan çıkartma Allah’ım deriz. Sağ kolu yıkarken Allah’ım iyilik senden gelir, sol kolu yıkarken Allah’ım kötülük benden gelir deriz. Ayaklarımızı yıkarken de Allah’ım Sen beni yoldan çıkartma deriz. En sonunda da salavat getiririz öyle biter” (Görüşme. A.E.N. 04.2013).

Alevi geleneğinde iki tür abdest anlayışı vardır. Bunlar zahiri abdest ve batını olan tarikat abdesttir. Zahiri abdest, Kur’an-ı Kerim Maide Suresi 6. Ayet ve Nisa Suresi 43. Ayette geçen, fiziki temizliğe işaret eden abdesttir ve tüm İslam mezheplerinde hemen hemen aynı şekilde uygulanır. Batını yani tarikat abdesti anlayışı ise, ruhen bir temizliğe-iyi olma durumuna işaret eder. Alibaba’da Aleviler (diğer tüm bölgelerdeki Alevilerde de olduğu gibi) (Üçer, 2005: 173-174), eline, beline ve diline sahip çıkma felsefesini her an akıllarında tutarak, yaşam felsefesi haline getirmenin; ayrıca her perşembe bir araya geldiklerinde, cem esnasında, dedenin ve birbirlerinin huzurunda bu hayat görüşünün tekrar edilemesi-onaylanması gerekliliğinin tarikat abdesti olduğuna işaret ederler. Cem Evi Dedeleri ve halkının Cem’e geliş ve abdest hakkındaki görüşleri şu şekildedir:

“Abdest konusunu iki şekilde düşünölmeli. Birincisi ibadete başlanırken yapılan zahiri abdesttir. Bu İslamiyet mensuplarının hepsinin namaz öncesinde aldığı abdesttir. Aynıdır aralarında fark bulmak zordur. Biz de farklı olarak anlatılabilecek 4 kapı 40 makamdaki yeridir ki ilk makamlar bu temizliğe işaret eder. Temiz olmak ikrar vermenin ön koşuludur. Ama bizim hep üstünde durduğumuz Batın abdesttir. Tarikat abdesti. Şimdi, tarikat abdesti konusu detaylarında çok konuşulabilecek bir konu ama Pir Hünkâr Hacı Bektaş-i Veli çok güzel özetlemiş. O diyor ki; İnsan şişeye benzer

diyor. İçi pislikle dolu şişenin dışını yıkasan ne olur? Ne yapmak gerekli? Önce şişeyi açacaksın. İçindeki pis suyu boşaltıp güzelce içini bir yıkayacaksın. Sonra sıra dışını yıkamaya gelir. Ne güzel özetlemiş değil mi? Şimdi benim içim kötülükle doluyorsa, elimi, ağzımı, ayağımı yıkamamın ne anlamı var? İşte tarikat abdesti bu arınmanın simgesidir. Alevinin abdesti alınmıştır derler ya çarpıtılıyor bu konuyu bilmeyenlerce. O kast edilen tarikat abdestidir. Her cemde Dede'nin huzurunda, meclisin huzurunda dara durup ikrar vermektir. En önemlisi kendi huzurunda durursun orada. Kimse kimsenin içini bilemez; sen önce kendi özünü dara çekeceksin ve Cem meydanında bunu içten gelerek yapacaksın. Her Alevi kendini bilir, düsturunu bilir, ikrarından dönmez, içinde özünde tertemizdir ve tarikat abdesti alınmıştır. Cemde namaz ya hani! Anladın mı şimdi? Alevinin abdesti alınmış, namazı kılınmış demek budur! Biz, Cemlerimizde Canlarımızla hep bunu hatırlıyor, hatırlatıyoruz. Burada herkes birbirini biliyor, tanıyor, rızalık alıp veriyor. İbadetlerimiz sırasında topluluk halinde olduğumuz için, tabii ki Cem'e tertemiz gelmeli, kimse kimseyi dış görünüşüyle veya başka bir şekilde rahatsız etmemeli. Bu nedenle toplumun önyargılarının aksine bizler de zahiri abdestimizi her zaman alırız. Ancak, Tarikat abdestimizi de asla unutmayız" (Görüşme. A.A. Dede 23.02.2013).

"Burada bizler özümüzü dara çekiyoruz, özümüzü sorguluyoruz. Kılık kıyafetinin temizliği bir yana ruhun, iç'in de tertemiz olmalı. A'raf suresi 31. Ayet der ki: Ey Âdem oğulları mescitlere giderken temiz giyinin ama israf etmeyin. Allah israfı sevmez. Yani diyor ki temiz giyin ama abartılı olmasın. Yani gösterişli olmasın, gösteriş yapma. Temiz ve mütevazı olmaktır işte abdestin özü. Maide Suresinde de elini, yüzünü, başını, ayağını yıka, yani abdestini al diyor. Zahiri abdest dışını temizler, Batını abdest de içini temizler. İki de eksik olmamalı". (Görüşme. H.Ö. Dede, 23.02.2013).

"Cem ibadeti insanın evinde başlar. Nasıl mı? Bizim bütün inancımız rızalık üzerine kuruludur. Ben Cem için evden çıkarken birisinin rızasını almayım o cem gitti! Anneannem hiç gelemez, yaşlı. Elini öpmeden gittiğim Cem'in anlamı yok. Ya da en küçük kardeşim var Mustafa. Bir ihtiyacı varsa, arkamdan ağlıyorsa bir anlamı yok o çünkü Cem'in. Önce bir evde işini, gücünü halledeceksin. Cem'e gidiyorum diye bir şeyleri yarım bırakmak, bir şeylerden kaytarmak olmaz. Ev ahalisi, gelmeyenler, önce bir razı olacak senden. Tabii temiz olmak gerekli. Öyle paçavra gibi ya da iş, sokak elbiseleriyle gitmek olmaz. Ağzın, ayağın kokmayacak. Kimseyi rahatsız etmeye hakkın

yok orada. Yaşlılar bazen sabahtan gider vakfa. O salonda insanlar toplandı mı Cem olmaya başlandı demek olur. Dedeler gelecek, Gülbankler, namaz, semah bunlar hep sonradan. Cem dediğin toplantıdır. İnsanlar toplandıkça Cem olur. Kimse kimseyi kırmaz hatta dargınları barıştırır millet. Yaşlılardan ne hikayeler, efsaneler duydum ben orada muhabbet ederken; dedelerden duymadığım neler öğrendim neler...” (Görüşme. M.Ç. 05.2013).

Zakir Çınar’ın da abdest hakkındaki görüş ve söylemleri hemen hemen aynıdır. Bir sohbetimizde zahiri ve batını abdest anlayışını bir anısı üzerinden örneklemiştir. Uzun zaman önce, birkaç arkadaşıyla birlikte, inşaatlarda çalışmak için, Sivas dışındaki bir şehre gitmiştir. Sünni geleneğe mensup insanlarla birlikte çalışırlar ve Alevi oldukları bilinir, bu nedenle sürekli olarak Alevileri itham eden, dini içerikli konuşmalarla karşılaşılırlar. Bir gün Alevilerin abdest, namaz bilmediğine yönelik konu açılır ve karşı taraf gösteriş içerisinde abdesti izah eder, uygular. Alevi gurubunu içerisinde en genç olan kişi Çınar’dır ve arkadaşları onun konuşmasını ister. Çınar karşı guruba bu abdestin tutmadığını söyler ve nedenini sorar. Karşı grup doğruluğunu ve geçerli olduğunu savunur. Çınar’ın abdest almasını söylerler. Çınar, ‘niyet ettim Yarabbim döndüm yüzümü sana, Kiblem sensin sen kabul eyle Yarabbim’ der ve niyetin sonunda devam eder; ‘Yarabbim amacım şimdi gösteriş değil, burada ders vermek değil, özüm sözüm birdir sen kusurumu bağışla Yarabbim; elime, belime, dilime sahip çıkmama yardım eyle; gönlümün, özümün, sözümün bir olmasını hasıl eyle; sen bu abdestimi kusuruyla kabul eyle Yarabbim’ der ve kalan uygulamaları da yaparak abdesti bitirir. Orada ki herkes gösteriş için alınan abdestin bir işe yaramadığını anlar. Çınar, o günden sonra daha rahat bir çalışma ortamı yakaladıklarını aktarmıştır. Alevi geleneğindeki hemen her inanış, kişinin ilk önce kendi iç hesaplaşması ve yüzleşmesiyle ilgilidir. Genel ibadet hayatı dış görünüşe değil, ruhen sağlanan iç huzur dinamikleri üzerine kuruludur.

2.3.2. Perşembe Günü Vakıfta Gerçekleştirilen Hazırlıklar

Cem’in gerçekleşeceği her perşembe günü Cem vakfının binası içerisindeki hareketlilik rahatlıkla gözlemlenebilir. Çevre ilçe, köy veya şehirlerden gelenler erken saatlerde Vakıf binasına gelir, sohbet eder ve dedelerle görüşürler. Sivas dışından gelen M.K. yaşadıkları mezrada cem evi olmadığını, dedelerinse ulaşım nedeniyle zorlandıkları ve bu nedenle yıl boyunca en fazla bir iki tane Cem pratiği

gerçekleşebildiğini anlatmıştır. Kızı ve damadı Sivas merkezde öğretmen olduğu için bazı haftalarda eşiyile birlikte gelerek Sivas'ta kalma imkânı bulduklarını, Dedelerle görüştiklerini ve Cem'e katıldıklarını anlatmıştır (Görüşme. M.K. 11.07.2013).

Cem salonunun genel sorumlusu Zakir Durmuş Çınar'dır. Her Perşembe rutin olarak tekrar eden işleri anlattı ve birçok Perşembe kendisine bu uygulamalarda eşlik etme fırsatım da oldu. Sabah erkenden Vakıf binasını açar, bunun nedeni Şehir dışından gelenler oluyordur ve özellikle kış aylarında insanların dışarda kalmasını, kapıda beklemesinin istenmemesidir. Vakfı açtıktan sonra ilk işi cem salonunun olduğu katın camlarını açarak havalandırmak ve yerleri süpmektir. Havanın durumuna göre gerekli olan süreyi ayarlar, gerekli ihtiyaç varsa Vakfın kaloriferlerini açar. Özellikle ısı dengesine dikkat etmesinin nedeni olarak katılımcıların çoğunun yaşlı oluşunu gösterir. Öğlene doğru tekrar salonu kontrol eder ve ses sistemlerini, mikrofon ve kabloları ayarlar, kontrol eder.

“Bu salon hep temizdir de zaten; yine de iki üç güne bir sabah kapıları pencereleri açar, havalandırır, bir de güzel süpmürüz. Ortalığa çeki düzen veririz. Öğlene doğru gelir bir bakarım. Havanın durumuna göre kontrol eder, kaloriferi hallederim. Biliyorsun yaşlılarımız çok, bir de hassas olurlar. Dikkat etmek gerekli. Ortam hazır olunca da tesisatı açar, mikrofonları, hoparlörleri ayarlar kontrol ederim. Sazın düzenini de tamam ettik mi her şey hazır. Akşama doğru meclis toplanmaya başlayınca da açarım kapıları, herkes gelir yavaş yavaş yerine geçer. Cem bitince yine bir ortalığı kontrol eder bakarız bir şey unutan eden var mı? Ortalığa bir çeki düzen verip, elektriğe, ışığa bakar, salonu kapatırım” (Görüşme. D.Ç. Zakir: 09.2012).

“Allah cömertleri sever. Cömert olanı, iyisi kötüsü her insan sever. Buraya gelen Canlarımız oluyor cem olmak için; uzaktan, civar köylerden. Ev sahibi kim burada peki? Hepimiz ev sahibiyiz başkanından çocuğa kadar. Gelenler Tanrı misafiri, başımızın tacı... Biz de rızalık olmazsa olmaz; bir de niyaz olacak. Aşk-ı niyazlarını sunmayı bileceksin insana ki Hakk yolunu göresin, yürüyesin. Bunları sağlamadan ibadet olmaz. Kapıdan giren insana hizmet etmek zorundayız. Bak ben bir şey diyeyim mi; yolda yürürken insana hizmet etmek zorundayız, hele ki kalkıp bir de cemimize geldiyse...” (Görüşme. D.Ç. 09.2012).

Anadolu Aleviliğinin felsefesini oluşturan Tanrının insanda görünmesi, inanç yapısının temel dayanak noktaları olan razı olmak ve niyaz etmek kavramlarının dünyevi hayatın her koşuluna uyarlanmasını zorunlu kılar. Razı olmak Haktan razı olarak rıza beklemektir; niyaz ise doğrudan ve sadece her yer de her şekilde var olan Hakk'adır. İnsana niyaz etmenin özü de aynı şekilde Hakk'a niyazdır. Cem kapısındaki niyaz, (yani Alevilerin Cem salonunun kapısında gerçekleştirdikleri uygulamalar) aktarılan bu anlayışın Hz. Muhammed'in Hz. Ali için kullandığı ilim şehrinin kapısı benzetmesi ile kalıplaşmış bir örneğidir. A.A. Dede (Görüşme A.A. 08.2013), Bakara Suresinin 58. Ayetinden; 'Girin şu şehre; orada istediğiniz yerde kalın, dilediğinizi yiyin. Kapıdan girerken de secde edin ve af dileyin ki, affolunasınız' örnekleyerek Alevilikte güzel davranana, güzel iş yapana herkesin çok daha fazla değer verdiğini söyledi. Ayette geçen şehrin ve kapısının; Hz. Muhammed ve Hz. Ali olduğunu, Hz. Muhammed'in '-Ben ilmin şehriyim, Ali de kapısıdır' sözleriyle tarif etti. Cem olmanın, Hz. Muhammed'in şehrinde dolaşmak olduğunu; Kapının İmam Ali'ye niyaz etmek olduğunu ve bununda 'eyvallah' manasını taşıdığını söyledi. Bu mana teslimiyettir. İlim şehrine girerken kapısında, önce Hz. Ali faziletine erişmektir. Bakara Suresinin 189. Ayetinde bu duruma bir işaret olduğunu söyleyerek açıkladı: 'Güzel davranış sahibi insan evlere arkalardan girmez; kapılarından girer'. Buradaki işaret ilme ulaşmak için İmam Ali gibi davranmak, O'nun yolundan gitmektir. Sembolik olarak gerçekleştirilen Cem salonunun kapısında gösterilen niyaz, Hakk yolunda yürürken tabi olduğun kurallara İmam Ali gibi uyacağına dair sözdür. O da Muhammed Mustafa'ya niyazdır; o da muhabbete ve Hakk'a olan niyaz manasına gelir (Görüşme. A.A. Dede, 08.2013).

Çalışma süresince, katıldığımız onlarca cem ibadetinin hemen hepsinde katılımına şahit olduğumuz, Cem Vakfının hemen her etkinliğinin en yaşlı katılımcılarından olan 89 yaşındaki Derviş Haydar dede; halktan diğer hiç kimsenin uygulamadığı pratikler gerçekleştirir. Her defasında Cem salonuna girerken kapıya niyaz eder; meydana yaklaşır ve secde eder. Sonrasında kandilin önünde diz çöker ve Çerağa niyaz eder. Ardından dedelerin oturduğu Posta niyaz eder ve geri geri yürüyerek uzaklaşır. Meydanın ortasında sağa ve sola yine selam verir ve arkasını Çerağa ve Posta dönmeden; geri geri meydandan çıkar ve Zakirin tam karşına denk gelen her zaman ki

aynı yerine oturur. Kendisine bu pratikleri sorduğumuzda aldığımız cevabın ana fikri tamamen yine niyaz ve rızalıktır;

“Şimdi madem sordun dinle önce nerden geldik buralara. Benim annem Rus harbinde 20 yaşında gelinmiş. Kendi babasını anasını kurtarmış harpten. Bizleri yetiştirmiş. Önce annene babana hürmette kusur etmeyeceksin. Anacım diyeceksin; sen bana sütünü helal ediyor musun? Beni yetiştirdin, büyüttün. Sonra babana; baba sen getirdin, annem pişirdi hakkını helal et. Beni adam ettin, her şeyleri öğrettin. Bunu aldıysan eyvallah, yok hak edemediyse kötü. Buraya gelmeye yüzün olsun, kapıdan girmeye. Sen Kırkları bildin mi? Muhammed Mustafa’yı kapıdan koymadılar evvela? Sen peygamberliğini git ümmetine et dediler. Aha bu kapının önünde bırakacaksın dünyada ne isen, demek... Eşiğe basmayız kutsaldır. Kapıya da niyaz eder gireriz. Sonra bu meydan neresi? Kırklar meydanı, erenlerin toprağı. Secde eder, niyaz ederiz. O meydana olmak ne zor iş. Alevinin ki ateşten gömlek dedikleri böyle işte... Sonra meydanın ortasında kim var. Allah, Muhammed, Ali var. Ulûhiyet var. Nübüvvet var. Velayet var. Allah hani bize kendi ruhundan üflememiş mi; işte bu silsile ile de mühürlemiş. Ondandır ki; bir diz çöküp de Fatıha okunur. Fatıha Allah’ın sırrı... Çerağ’dan sonra da Posta giderim. Pir Hünkâr Hacı Bektaş olmasaydı. Ne biz olurduk ne de sen. O diriltti yeniden Aleviliği. Orası da onun mekânı niyaz etmemek olmaz. Neden beri geliyorsun diyorsun; Hakk’a sırtını dönme sakın ha! Sonra sağda bacılarım oturuyor. Hepsi bir Fatıma-tüz Zehra anamız, Zeynep annemiz. Bacılarımla niyazlaşırım. Solda da siz erkek kardeşlerimle niyazlaşırım. Oturmak için o zaman hakkın olur işte bu erkanda... ben 89 yaşımıdayım nereden mi öğrendim bu sırları? Hepsini Cem den öğrendim” (Görüşme. D.H. dede 10.2014).

2.3.3. Müzik- Telli Kur’an, Dilli Kur’an

Çalışma evreninde görüşme yapmak için gidilen her özel alanda mutlaka bağlama ile karşılaşılmıştır. Hemen her Alevi kültür bölgesinde olduğu gibi Alibaba Mahallesi Alevileri de bağlamalarını yere koymaz, en basit şekliyle tozlu olmasına dahi izin vermez, kutsal kitap Kur’an-ı Kerim’e gösterilen saygının bir benzerini ona atfederler. Meydan sazı olarak tabir edilen ve Alevilerin geleneksel töreninde kullanılan bağlamayla, Alevi kültür müziği dışında kalan eserlerin seslendirilmediğine, bu konudaki özen ve hassasiyete çok kez şahit olduk.

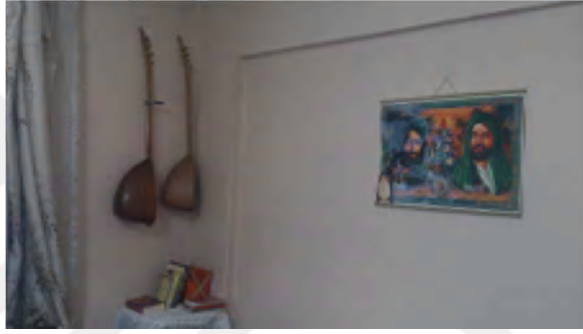
Fotoğraf 40. Mahalle sakinlerine ait el yapımı bağlama 1 (Telli Kur'an)

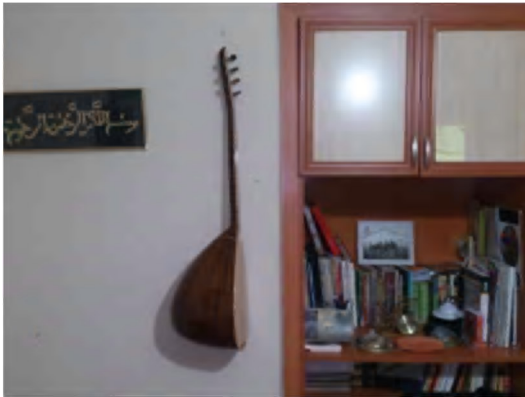
Fotoğraf 41. Mahalle sakinlerine ait bağlama 2 (yakından görünüm)

Fotoğraf 42. Bir ev Bağlamalar ve Kur'an'ı Kerim

Fotoğraf 43. Bir diğer Alibaba evinden

Fotoğraf 44. Kur'an ve Nechul Belaga

Cem meclisi toplanırken Zakir Durmuş Çınar daha önceden akortladığı bağlamasını ve mikrofonları tekrar kontrol eder. Bazı toplantılarda bu kontrolden sonra birkaç deyiş seslendirir. Bu seslendirmelerin nedenini, anlamını ve eser seçimini sordüğümüzde: 'Meclisin havasına göre değişir' ifadesini kullanmıştır. Zorunlu bir uygulama olmadığını belirtmiştir. Ceme gelenlerin o anki durumuna göre uygulamaya

koyar ya da koymaz. Bazı zamanlar halkın kendi aralarında sohbet ettiğini gözlemlerse Dedelerin gelişine kadar sessizce beklediğini, bazen de halkın enerjisinin düşük olduğunu hissederek cem için gerekli olan konsantrasyonu sağlamaya yönelik icralarda bulunduğunu söyledi. Bu sürecin ‘Sefalama’ adı altında tanımlandığını belirtti. Çalınıp söylenen tüm eserlerin deyiş olduğunu, şarkı-türkü formunda eser asla seslendirilemeyeceğini söyledi. Popüler kültürün içerisine dahil olmuş, Aşık Veysel veya Aşık Mahzuni Şerif gibi Ozanların eserlerinde bile söyleyişin cem geleneğine uygun olması gerektiğini, türkü tavrıyla söylenmemesi gerekliliğini vurguladı. “Çalınp söylediklerim de hep deyiş olur. En önemlisi de ney biliyor musun? Burada öyle türkü abatlı olmaz. Bazısı var Pir Sultan’dan okur, Nesimi’den okur; sen zannedersin İbrahim Tatlises’ten okuyor. Bu, Zakir diline yakışmaz; yani bizim geleneğimizde olmaz öyle...” (Görüşme. D.Ç. Zakir. - 05.2014).

“Sefalama: Cem başladıktan ve öncelikli olarak yapılması gerek hizmetler tamamlandıktan sonra, boş kalan zamanlarda sohbet ve muhabbet ortamına başlarken dedeye ve cemde bulunan canlara hoş geldin anlamında söylenen deyişlere sefalama denir. Sefalamalar genelde saz eşliğinde âşıklar tarafından söylenir. Dede de cemde bulunan tüm canlara hitaben karşılık verebilir” (Dedekargınoğlu, 2011: 388). Zakirin, bağlamasına olan niyazı, öpüp başına koyması ile gerçekleşir. Bu oluş, Alevi kültürü içerisinde bu çalgı aletinin kutsallığının ve yerinin en önemli işaretlerindedir. Bu kavramın Alevi kültürü içerisine girişinin, Türk kültürü ve kopuz bağıntısıyla gerçekleşmiş olduğu düşünülür. Pratik içerisinde sahip olduğu önemi anlamak için Alevilikteki kutsallığının değerlendirilmesi yeterlidir. Pratikte gerçekleşen müziğin Aleviler arasında müzik olarak kabul edilmemesi, söylenen sözlere verilen değerle ilgilidir. Bu sözler Hakk Kelamıdır. Kavramsal olarak Hakk Kelamı ise Alevi öğretisinin bütününe kapsar. Bu nedenle Alevi Cem geleneğinde, Zakir, şair-aşık-ozan değil Dilli Kur’an’dır ve bağlama da bir çalgı aleti değil kutsal olan Telli Kur’an’dır.

Çınar, sazının yoldaşı olduğunu, eline aldığı her zaman niyaz ettiğini söyler. Hakk Kelamı söylemenin saz çalmakla bir alakası olmadığını, bunun batını bilmekle ilişkili olduğunu belirtir. Bunun yanı sıra, “amma! meydan sazı da başka şeyler çalmaya kullanılmaz” der. Çınar cemde kullandığı sazını, cem salonundan sadece başka bir yerde cem yürütülecekse dışarı çıkardığını, bu gibi durumlar dışında cem salonunun dışarısına çıkarmadığını, kimseye emanet etmediğini ve deyiş dışındaki formlarda eserleri icra

etmediğini söyledi. “Öyle türkü çaldığın gibi çalamazsın deyişleri, duvazları. O nedenle de sazı öyle eline alıp çalmak olmaz. Bir adabı vardır. Sen Kuran’ı okurken abdest alıyorsun, ortalık temiz, dikkat ediyorsun ya hani haline hareketine; sazda da aynısı olacak yoksa ne yaptığını ne dediğini bilmiyorsundur sen. Kendi sazıma ettiğim niyaz ayrı, zaten bu sazla başka bir şey de çalmam. Sadece cemlerde kullanırım. Ama tahtanın üstünde tel gerili olsun Hakk Kelamı söylüyorsan kutsaldır. Cem ibadeti de kopuzla başlar biliyor musun? Bak kopuzla başlar. Sen kopuz ne kadar eski biliyor musun? Buna sadece; bir kere saygı duymayacaksın, niyaz etmeyeceksin de ne yapacaksın” (Görüşme. D.Ç. Zakir. - 05.2012).

“Bağlamayı öyle sağa sola atmayız, toza pisliğe koymayız. Bunun adı Telli Kur’an. Kur’an’ı bırak, şifa, dua kitaplarını, Yasinleri, içinde Kur’an olan her şeyi koruyup kolluyoruz, öyle tozun pisliğin içine koymuyoruz. Takvim yapraklarını bile atamıyoruz... Ee... Saz da söylediğin ne? Okuduğun ne? Çaldığın ne? Nefes, deyiş yani Hak Kelamı, ayet... Bundandır ki öpüp başımıza koyarız üç kere Allah, Muhammed, Ali diyerek. Hem niyaz edersin hem de bir kendine gelir, destur dersin. Ne yapacağının farkına varırsın. Sazı koyarken de aynen. Öpüp niyaz ederiz. Yere falan koymayız. Kılıfı, bezi, elbiselerimiz gibi olur tertemiz” (Görüşme. D.Ç. Zakir. - 07.2013).

Ali Baba Mahallesinde görüştüğümüz Çınar’ın yetiştirdiği diğer bir Zakir ve bağlama çalan diğer gençler bahsedilen bu bilinci, aynı şekilde ciddi bir sorumlulukla taşımakta. Mahallede, birlikte saz çaldığımız kişilerle gerçekleştirdiğimiz görüşmelerde; cemlerde çalınan çoğu eserin seslendirilmediğini fark ettik. Gelişen müzik piyasaları ve çağımızda hareketlenen bir akım olarak piyasada yer alan Alevi müziği örnekleri dışında, cemde çalınan eserleri sokakta dinlemek pek olası değildi. Örneğin Mahallede birkaç defa başımıza gelen, farklı evlerin bahçelerinde gerçekleşen sohbetlerde miraçlama veya tevhit çalınması isteğimiz; yeri değil, ortam uygun değil gibi nedenlerle geri çevrilmiştir. Bağlama çalanlarda “o Zakir’in zikridir, ondan dinlemek gerekli” ve benzeri ifadelerle birden çok defa karşılaştık. Sivas canlı müzik piyasasında halen aktif şekilde sahne alan E.C.Ç. (Görüşme 09.2014), nefes ve deyişler bildiğini ancak çalıştığı yerlerde icra etmekten kaçındığını söyledi. Deyişi çalan kadar, dinleyenin de önemli olduğuna vurgu yaptı, her topluluğa deyiş çalınamayacağı görüşünü ifade etti.

Mahallede yaşayan diğerk bir Zakir olan C.H. (Görüşme 09.2014), sazın döşünü Allah'a benzetir, çünkü sazın tüm organları döşe bağlıdır ve ses oradan çıkar; Klavyesini Hz. Muhammed'e benzetir, onun yürüdüğü yol gibi düzdür ve (perdelerin doğruluğuyla özdeşleştirerek) attığı adımlar doğrudur; akort burgularını Hz. Ali'ye benzetir; çünkü tüm sazın düzeni buradan yapılır, mizandır. Bu nedenlerle döşe, sapa ve uca niyaz ettiğini öptüğünü, başına koyduğunu söyledi. Söyledikleri deyişlerin de batın anlamı olduğunu ve Kur'an Ayetlerini içeren Hakk Kelamı olduğunu belirtti. G.A. saz çalmasını iyi bilmesine rağmen zakirlik görevini icra edemeyeceğini ve bir cem ayinini yürütemeyeceğini ifade etti. Ona göre bu iş her şeyden önce kişinin olgunlaşmasıyla ilgilidir. Söylenen sözlerin manalarının ağır olduğunu, gerçekten özümsemeden söylenen cümlelerin bir etkisi olmayacağını anlattı. Örnekleme şu şekilde oldu:

“Mesela kapıyı Hayberi şahadet parmağıyla, kaldırıp asumana atan Haydardır. Ne anlıyorsunuz siz şimdi bundan? Diyor ki Hz. Ali Hayber kalesinin kapısını söktü fırlattı, hikâyeyi biliyorsunuzdur. Bu neye benziyor; hani namazda otururken şahadet parmağını kaldırır ya insanlar bu onun aynısı işte. Namazda parmak kalkarken La İlahe İllallah deniyor ya işte Hz. Ali de öyle deyip göğe fırlatmış kapıyı tek parmağıyla. Ben her söylediğimde bunun ağırlığını yaşıyorum, onların namazda yaşanan gibi. Demek ki destursuz ağızla söylenecek şeyler değil nefesler, deyişler. Bu sadece bir örnek benim yakaladığım sana. Onların bütün hepsinde birer sır var” (Görüşme. G.A. 04.2013).

Saz çalmayı bilmeyen M.G. Sivas'ta çok 'avaze' olduğunu ifade etti. Eline sazı alanın aşık, ozan olarak algılandığını söyleyerek aslen kişinin sahip olacağı bu kimliğe dinleyicilerin-halkın karar vereceğini belirtti. Cem meclisinde oturan herhangi bir kişinin, sazının deyiş söyleyebildiğini ya da söyleyemediğini anlayabileceğini öne sürdü ve duvaz söylemenin, türkü söylemekle aynı şey olmadığını bildiğini ifade etti. M.G. ye göre, kimi zakirler de güzel saz çalır, türkü söyleyemez. Onların yapısına uygun değildir ve bu tarz icraları güzel gerçekleştiremezler. Fakat aynı zakir deyiş okuduğunda durum tersinedir, insanı mest eder. Bu ilginç tespitini zakirlerin türkülerde bir anlam bulamayışıyla ilişkilendirir. “Ama zakirler var kötü saz çalar öyle türkü falan dinleyemezsin ondan. Bir de ondan deyiş duvaz dinle bakalım. Mest olursun, adam ne biçim saz çalıyor dersin. Nasıl oluyor bu? Çünkü adam ne söylediğinin farkında ne dediğini biliyor. Kötü sazçı oluyor sana zakir, bütün mecliste mest oluyor katılıyor.

Şarkıyı türküyü de anlayamıyor manasını, beceremiyorlar ondan herhalde diyemiyorlar...” (Görüşme M.G. 05.2013).

“Yedi ulu ozanımızın eserleri bizim için kutsal sayılır. Hak Kelamını taşır bu sözler. Sıradan insana dinletsen karmaşık gelir. Biraz kültürü de bilmek gerekli. Ancak önemli olan Hak Kelamı olduğunu bilmektir. Hak Kelamı da Batını’dır. Gizlidir. Duyunca anlaması zordur. Öğrenmek, üzerinde düşünmek gereklidir. Çalması o kadar zor değildir. Biraz bağlamayı bilsen çalarsın ancak o sözleri söylemek, taşımak kolay değildir. Sadece yedi ulu ozan mı var; hayır tabii ki. Muhzuni Şerif çağımızın Pir Sultanı örneğin, unutmamak gerekli. Ama cem ibadetlerinde artık kalıplaşmış olan bu 7 ulu ozanın eserleridir. Onları tercih ederiz. Bizler bu nedenlerle bu eserlere saygı duyar, sıradan davranmayız. Çalıp söyleyeceğimiz yer konusunda seçici oluruz. Dinleyen konusunda da seçici oluruz” (Görüşme. A.A. Dede 05.2013). Cem evi dedelerinde H.Ö. Dede çalınanların müzik, söylenenlerin de türkü sözü olmadığını biraz sert bir mizaçla, net bir aktarımla şu şekilde ifade eder:

“Şimdi siz müziğin bilimini yapıyorsunuz, araştırıyorsunuz da ne müziği? Ortada müzik falan yok aslında. Bir kültürün çektiği acıları taşıyan, unutturulan bir anlayışı koruyan ezgilerdir, sözlerdir konuya asıl olan. O nedenle müzik değil, şarkı, türkü değil deyiş diyoruz. Bizim sazımız da öyle sıradan çalgı değildir. Ali’nin Zülfikar’ı ne ise bizimde sazımız öyledir temsili. Ne deriz biliyor musun ona; Telli Kur’an deriz. Deyişin sözleri nedir? Onlara da Hakk Kelamı diyoruz. Yani Dedenin, Zakirin yaptığı Kur’an okumaktır. O nedenle Alevinin çaldığı, okuduğuna müzik denmemeli” (Görüşme H.Ö. Dede 04.2013).

2.3.4. Hakk Kelamı

Bütün bu fikirlerin bileşkesinde bulunan Hakk Kelamı kavramı konunun merkezidir. Alevi kültüründe ‘4 kitabın hepsi Hak’ söylemi konu ile paralellik gösterir. Hak kelamı her kutsal kitabı kapsayabildiği için hepsinden daha üstündür ve hepsini içerir. Diğer bir deyişle ana fikirler aynıdır fakat söylemler farklıdır. Alibaba Alevilerinde, bu değişmeyen bilgilerin yazılı olduğuna inanılan ana kitap Kitab-ı Kebir adıyla anılır. Toplumlar ve anlayışlar değişse de Hak Kelamı hep aynı doğrulardır. Doğada, insanda, her an ve her yerde görülebilecek olan ve her kitapta bulunan bu bilgilere ancak Batını yollarla ulaşılabilir.

“Hakk Kelamını öyle kulağınla duyup algılayamazsın. İçine düşer bir kıvılcım. Hisseder bir de üstüne araştırıp, düşünürsen; görünmez olanlar gözüne görünür. Bütün peygamberlerin konuştuğu yer Kitab-ı Kebirdir. Yani Hak kelamının geldiği yer Kitab-ı Kebirdir. 4 kitapta da bunları yazmış Yaradan. İnsan da bulabildiğini buluyor; alabildiğini alıyor (Görüşme. T.B. 08.2014). “Kitab-ı Kebir dediğimiz; tüm kitapların anası demektir. Âdem babamızdan bugüne Hakk kime ne kitap indirdiyse ne buyurduysa onun içinde vardır. Hak kelamı dediğin o kitapta yazar. Bizim anladığımız şekil Batını şekildir. Normal insan kelimeyi duyar da anlamaz. Kâmil insan da sen daha leb demeden anlar sonunu. Batını anlayış da öyle işte. Sen kalem kelimesini duyarsın. Ben yazı yazmayı anlarım bunun gibi düşün. Ya da hiç dilini bilmediğin yabancıları düşün. Onların konuşmalarından birkaç kelime anlarsan da manasına varamazsın. Hak kelamı böyle bir şey...” (Görüşme. H.Ç. 09.2014). “Peygamberlere inen bütünü kitaplar Kitab-ı Kebirden gelmişler. Kabul ettiğimiz dördünden gidelim hiç birbirinden değişik bir şey yazıyor mu bu kitaplarda? Anlatılan hikayeler başka başka... amma yazmıyor. Yani hepsinin özü aynı. Bu ilkeleri tuttun mu Allah’ın kurallarına uymuş olursun.” (Görüşme. S.Ş. 09.2013).

“Hakk’ın kelamını yazsan binlerce sayfalara sığar mı? Sadece bir Elif’ten arşı alayı yaratmış. Bu nedenle doğruca yazmaya kalksan yazamazsın. Başka bir örnek vereyim. Bir Miraç’ta doksan bin kelamı nasıl konuştular Hak ile Muhammed Mustafa efendimiz. İşte bunların tamamına biz Batını mana diyoruz. Kitab-ı Kebir tüm Batını bilginin kaynağı, yazılı olduğu bir yerdir öyleyse. Hakk onu öyle bir işlemiş ve bizlere kitaplar halinde göndermiş ki; her kişi kendi okuduğundan kendine anlam çıkartıyor. Batınlık böyle bir şey işte. Mesela bu bilgiye bir örnek verelim. Pirimiz Hünkâr Hacı Bektaş öğretmiş işte hepimize apaçık. Eline, beline, diline sahip ol! Çok açık bir manası var aslında değil mi? İnsan olmanın gereğini yerine getir diyor. İşte bu herkesin anlayacağı apaçık bir anlam... Anlaşılmayan, gözden kaçan şey ise aslında bu cümle nasihat vermenin yanı sıra kötülüğün kaynağını gösteriyor. Bütün kötülükler insanın içinde saklı durur. Bu üçünden birisini de kendine kapı seçer buradan dışarı çıkar. Sahip ol diyor. Yani efendisi ol. Üstünde kontrolün olsun. Yani özünde sadece kötü konuşma veya uçkuruna sahip çık demek değildir. Bunların efendisi ol tüm kontrolü sende olsun kullanacaksın bilerek kullan demek oluyor. Şimdi ayaküstü bir mana... Pir

bunu söylemiş 1200 de hala çözüp uygulayabilen yok” (Görüşme. A.A. Dede. - 09.2013).

“Nefes kelimesi Hak Kelamındandır. Ne demek nefes? Deyiş demek değil mi? Esasında nefes demek sır demektir. Pirlar vakti gelen mürşitlerine nefes verir ki sırta vakıf olsun. Hz. Muhammed’e Hak, kelamı nasıl öğretti? Yine bir nefeste... Bize bir nefes oku dediklerinde deyiş duymak isteyenler oluyor. Ama bu nefeslerin içinde gizli olanı aramak gereklidir. Ondandır ki bizler Hakk Kelamı okuyoruz, söylüyoruz deriz. Bunu bilerek gerektirdiği gibi davranırız. Sen diyeceksin ki biliyorsan bana da söyle. O öyle bir sırdır ki bir nefeste geçer ömür billâh dil döksen anlatamazsın. Herkes kendi anlayacağı kadarını anlar” (Görüşme. D.Ç. Zakir. - 09.2013).

2.3.5. Cem Olmak

Cem ibadetini gerçekleştirecek kişinin, Cem evine gelmeden önce başlayan ibadeti cem olmakla yani cem salonunda toplanılması ile cem pratiğine dönüşür. Ritüelin bundan sonraki yapı ve uygulamaları hemen her Alevi kolunda değişik şekillerde gözlemlenebilir. Sivas’ta, Cem Vakfı dışında gerçekleşen büyük boyutlarda bir Cem’e rastlamadık, fakat, değişik yörelerden gelen veya farklı Alevi ocaklarına bağlı birçok katılımcının kendi ibadetlerinde farklı olan uygulamaları dile getirdiğine tanık olduk. Bu farklılıkları dile getirirlerken üzerinde durdukları aslında tüm pratiklerin manasının aynı olduğu hususu dikkat çekicidir. Bahsedilen katılımcılar, bu farklılıkların ibadetlerde ayrılık yaratmayacağını bilincinde olduklarını cevaplarında hissettirir. Cem vakfında gerçekleşen pratiğe katılan herkesin akışa rahatlıkla uyum sağlıyor olabilmesi bu anlam bütünlüğü altında gerçekleşir.

“Bizim orada (Tunceli) birçok gelenek farklı ölü gömmesinden cemine kadar. Burada nasıl zorlanmadınız diyorsunuz. Hepimiz biliyoruz ki manalar aynı. Şimdi birisi çerağı yakarken şunu demiş; yok öteki bunu yapmış, ne olursa olsun Allah, Muhammed, Ali demiyor muyuz? Önemli olan bu kısım bu bizce; kimse yadırgamaz sen çerağı yak da...” (Görüşme. A.Ö. 02.2014). “Şekiller semboller değişir. Cem değişmez. Burada toplanıyoruz da kalabalık mıyız sandın. Cem olursan bir olursun. Bir olunca da kendi içine dönersin tek olursun. Dünyadan ayrılıp maneviyatta Allah ile buluşursun. Aynı şeyin içinde küçük farklılıklar oluyor. Ben uyum sağlayamayan görmedim daha. Bazen yüz kişi cem oluyoruz. Bilmeyeni de koy; hemen yapar görmeden hareketleri. Sen cem

olacağım de de içinden, gerisi gelir...” (Görüşme Ş.B. 02.2014). “Böylesi şekilci şeylere kanmamak gerekli bunlar ibadeti bozar. Tanrı şekilcilikten kaçınm, gösteriş yapmayın diyor her yerde. Mesela namaza duranlara bak bir sürü işaret yapıyorlar; yaptıklarına göre ayırt edebiliyorsun tarikatlarına. Şimdi sen Tanrı’nın huzuruna çıktın, şekil mi yapıyorsun orada veya oraya gitmenin yolu şekillerden mi geçiyor. Aynı şey bizde de. Çok takılmayacaksın şekle, oturuşa, kalkışa. Cem’e gider gitmez kendini bırakacaksın, içine döneceksin ki Tanrı ile buluşma şansın olsun. Yok ayak parmağıma bastım, sünnettir elimi kaldırdım bunlar bence ibadette Tanrıyı bulmayı zorlaştırıyor. Onunla mı uğraşacağım yoksa özüme mi döneceğim? Nasıl olacak bu iş? Ha yapabilen yapsın tabii o profesyonelliğe ulaştıysa ne diyelim ama ben 2, 3 saat boyunca o işleri takip edecek olsam kendimi bulamam” (Görüşme. G.A. 02.2014).

Alevi kültürünün karşı karşıya kaldığı en büyük eleştirilerden birisi alt gruplara göre değişen bu farklı uygulamalardır. Ancak Alibaba Alevilerinin algısında görüyoruz ki bu eleştiri içeriği boş bir yaklaşımdan ibarettir. Bilinen veya görülen Aleviliğin aksine yaşanan Alevilikteki mana dünyası şekillerden bağımsızdır. Cem meclisi içerisindeki farklılıklar bu mana evreninde kalıplaşmış hareket ve uygulamalara bağımlı – bağımsız mutlak bir uyum içerisinde. Farklılıklara sahip olan bir gurubun, bir bütün olmasına olanak tanır. Tevhid, dünya nimetlerinden arınmak ve Yaradan ile bütünleşmek bir olmak manasındadır (Dedekargınoğlu, 2011: 388). Alevi kültüründe bu bütünleşmeye olanak tanımak için gerekli ön koşul masumiyet ve samimiyettir. Masumiyet içerisinde kişi, tevhit haline ulaşmak için Cem’i kullanır ve edep erkan içerisinde, samimiyetle gerçekleştirdiği her şey kabul edilebilirdir. Ancak böylesi yaklaşımlar Alevi kültürüne yönelik eleştirilere de birçok açık kapı bırakır. Sivas Cem Vakfı, Cem Ayinlerini Alevi İslam Din Hizmetleri Başkanlığına bağlı olarak gerçekleştirir. Bunun öncelikli nedeni; Alevi kültürü hakkındaki doğru bilgi birikimi üzerinden bahsi geçen eleştiriye azaltmak – yok etmek için ibadette şekil farklılıklarını ortadan kaldırmaktır. Cem Vakfı Gençlik Kolları Başkanı Ü.K.’ya, uygulamaların neden bağımsız değil de ortak bir kurumun öngördüğü doğrultudaki bir yapıda gerçekleştirilmesinin tercih edildiği sorduğumuzda şu açıklamayı yaptı:

“Alevi İslam Din Hizmetleri başkanlığının bir Diyanet İşleri Başkanlığı gibi bir görevi olduğunu belirtmek icap ediyor. Şöyle ki; Alevi İslam Din Hizmetleri Başkanlığının yayınlamış olduğu 12 hizmet ve semah olsun, gerek Alevilikle ilgili

herhangi bir yazı veya kural veya ocaklar, dedeler yani Aleviliği kapsayan bütün kaynakların tek elde toplanmasını amaçlayan bir kurum. Eskiden yöre halkı çoğunlukla hangi ocağa bağlıysa cemler ona uygun olarak gerçekleştiriliyordu. Bir vatandaş çıkıp Aleviliği A köyünde anlatan dededen farklı; B köyünde anlatan dededen farklı duyabiliyordu. Yani bir bilgi kirliliği günümüze kadar çok aşırı gelmiş derecede. Çünkü için farklı bir boyutunda işte... Aleviliği karıştırmak isteyen kesimler çok fazla. Alevilik adına Alevi olmayan insanların yorum yapması ve Aleviliği kendi yöresinde Alevilik Cemi yürütülürken bazı literatürleri kaldırması, bazılarını eklemesi bir diğer yerde farklı bir literatür yapılması ve bu literatürün sorusu sorulduğunda, verilebilecek net cevaplarının bulunmaması; yani tarihte bir belgesi yok, bir geçmişi karşılığı yok, geçmişten gelen kanıtı olmadığı için de bu tür zorluklarla karşılaşıldı bugüne kadar. Bundan dolayı Alevi Din Hizmetleri Merkezi diyor ki: Bütün dedeleri toplayalım, hemfikir olalım, aynı konular üzerinde ortak fikir sahibi olalım ve Alevi Cem ibadetinin yürüyüş erkannamesini hazırlayalım. 12 hizmet ve semahın içerisinde ise yine bazı terimler üzerinde ortak fikir birliği yapılmış durumda. Yani her bir hizmet için anlam bütünlüğünün korunması ve İslamiyet'le Kuran'la olan bütünlüğünün sağlanması tamamen bu bütün yörelerden gelen dedelerin kurulunun neticesinde, fikir ortaklığı sayesinde çıkmış bir olay. Yani, bugün Türkiye'de uygulanan 12 Hizmet ve Semah mümkün olan, ulaşılabilen bütün dedelerden, önderlerden elde edilen verilerle şekillenmiş ve en dayanıklı en doğru hâliyle insanlara sunuluyor. Bu nedenle gelen insanın A şehrinde de B şehrinde de aynı Alevilikle ortak ve doğru fikirler ve değerler üzerinde karşılaşmasını sağlıyor. Yani çıkıp da bir çocuğumuz burada Aleviliği öğrenip de başka bir yerde farklı olduğunu gördüğü zaman kendisi de artık şüpheye düşer. Bir soru sorulduğu zaman anlatamıyor Aleviliğin ne olduğunu. O açıdan, ortak ve doğru olan fikirler belirli bir merkez üzerinden Dedelerimize yansıtılıyor. Dedelerimizde bunun dışına çıkmayarak belirlenen bu konular üzerinden kendi bilgi birikimlerini de ekleyerek Cem ibadetini yürütme şeklini esas alıyorlar” (Görüşme Ü.K. 02.2014).

2.3.6. Cem Türleri ve Cem'in Makamları

Çalışma süresince katılma şansı bulduğumuz hemen tüm Cemlerin uygulama ve pratikleri aynıdır. Bahsedeceğimiz Cem tür ve çeşitleri hemen her Alevi tarafından bilinir. Çalışmada herhangi bir tür Cem arayışı içerisinde bulunan veya Cem işleyişlerinden böylesi sebeplerden rahatsızlık duyan-eleştiren bir katılımcıyla

karşılaşılmadı. Literatürde birçok defa tanımlanan bu türlerin Alibaba kültüründe var olan halleriyle karşılaştırılabilmesi adına yorumsuz, doğrudan halktan öğrenilen tanımlamalarına yer verdik.

Tüm cemlerin kaynağı Kırklar Cemidir. Hz. Muhammed'in Miraç yolculuğu dönüşünde karşılaştığı Kırk Eren ile gerçekleştirdiğine inanılan toplantının yansımasıdır. Bütün cemlerin en kutsalıdır ve gerçekleştirilen her cemde ulaşılmak istenen en üst değeri simgeler. Kırklar Ceminin vurgusunun altında yatan saflık, bireyin özünde aynı derecede iyi olması gerçeğini doğurur. Gerek efsanevi gerek reel yönüyle Alevi İslam anlayışı adına var olabilecek bütün öz değerleri taşır ve bu değerlerin korunması gerektiğini öngörür. Bu nedenle ve yönüyle gizli gerçekleşmesi farklı bir değer kazanır. Bu değer bireyin özünde gerçekleştirdiği iç hesaplaşmadır ve kişi iç dünyasına dönüşü neticesinde Kâmil İnsanı bulmayı hedefler. Kırklar Meydanı kavramı da bu değerlerin sergilenebileceği kadar saf ve doğru olan yeri işaret eder. Bireyin iç dünyasında kavuştuğu dengeyi sergileyebilmesi için oluşmuş bir ortamdır. Bu ortamı dolduran ve gerçek saflığa ulaşmış bireyler bütününden de Kırklar Meclisi meydana gelir. Bu meclisin sohbeti – zikri Kırklar Cemini oluşturur. Kırklar Ceminin meydanında dar'a durmak bir insanın ulaşabileceği en olgun seviyeyi, saflığı ve doğruluğu; inanç yönündense İslamiyet'in özüne ulaşması, sahip olmasını simgeler.

Aleviler için her Cemin temennisi Kırklar Cemi olmasıdır. Gerçekleştirilen görüşmelerdeki söylemlerde Kırklar Ceminin kutsallığı etkisi her katılımcı için birbirinden daha yoğun ve üstündü. Her Alevi için en üst düzeyde değer gören Kırklar geleneğinin bütünü efsane yönüyle kabul görür. Her Cem de mutlaka değinilen Miraç ve Kırklar hadisesinin karşılaştığımız görüş ve fikirlerde reel hayattan bir kesit olarak değerlendirilen bazı örneklerle karşılaşıldı. Kırkların, zamanın zorlu koşullarında yapılmış gerçek bir toplantı olduğu fikri her ne kadar şaşırılmayacak bir yaklaşım olsa da; bir anlamda Cem'in ve dolayısıyla Anadolu Alevi kültürünün başlangıcı olan bu hadisenin, efsane ve inançtan ayrılarak üzerinde düşünülüyor olması, üzerinde fikir yürütülmesi dikkate değer bir noktadır.

“Miraç olayı tabii ki Allah ile Muhammed Efendimiz arasında gerçekleşir. Gerçekleşir ama sonrası mühim. Geri dönerken yolda karşılaştığı ev neresi? Kimin evi? Kim bu 39 + Salman 40 kişi? Amaçları ne? Olay putperestlerin hala bizimkileri

öldürmek istemesinde gizli... Bu nedenle Allahtan son icazeti alan Peygamber, güvendiği bir avuç insana ne yapacaklarını anlatıyor. Ne yapsaydı meydan da bağırsa mıydı? Tuttuklarını öldürüyorlar bizden o dönem; mecburen gizli. Biz gördük işte benzerini... Uzak zamanlar değil... Bence öyle gizli cemler daha bir özel oluyor. Herkes bekliyor o zamanı, hazırlanıyor, haline duruşuna dikkat ediyor. Dedenin karşısında durmak zor oluyor. İşte o zaman Kırklar meydanına daha yakın..." (Görüşme. S.B. 04.2013).

"Kırklar dediğin o zaman bizim ulularımız işte kim varsa o dönem. Birbirlerini ve İslamiyet'i koruyup kollayan kırk kişi. Hz. Muhammed'in Hak ile görüşmesi artık son nokta. Her şeyi öğrendin demek. Doksan bin Kelam öğretmiş ya. Efendimiz de erenleri topluyor, herkese söz verdirip anlayacakları her şeyi onlara da aktarıyor. İşte bu Kırklar bir olmuş da o dönemin tüm kötülerine karşı İslamiyet'i ayakta tutmuşlar ve yaymışlar... Hz. Muhammed'in Peygamberliğini kapıda koyması da benim de farkım yok demek. İşte bu Kırklar İslam'dan dönemdi hiç. Gerisini bilemem. Bunlar olmasa, gerisin geri putperest olurdu millet. Bu kırk kişi gökte efsane olsa Hz. Muhammed Efendimize kim yoldaş olurdu? Efendimizi onlara lider; onları da ordu kılmış. Bu Kırk Ereni Hakk zaten görevlendirmiş bu işler için." (Görüşme. N. E. 09.2013).

"Kırkların hepsi bir, biri de hepsi. Ne diyor bak? Birimize neşter vursan kırkımızdan akar kanımız. Öyle bir birliktelik ki nasıl anlatayım; dervişin Allah'la bir olması da öyle... Kırkının bir olması. Bırak kırkı, iki insan arasında olmaz bu iş günümüzde. İmkânsız ama o zaman da, o zamanın şartlarında Allah'ın dinini yayarken uygun olabilir şartlar. Müşriklere, dini düşman bilenlere karşı zaten birliktelik var da; ancak böylesi bağlarla, birbirlerine sadık kişilerle ancak kurtulur İslam. Kurtuluş Savaşı da böyle bir bağlılık sadakat insanlar arasında... Ama aynı şeyi düşünebiliriz. İslamiyet doğarken kırk kişiymiş de Atatürk'ün de vardır bir ekibi (Görüşme. G.A. 06.2013).

"Bu kırk kişiyi tam bilemiyorum. Say desen sayamam ama Hz. Ali'yi biliyorum, Hz. Fatıma, Hz. Hasan, Hz. Hüseyin. Sonra Salman Farisi var. Demek oluyor ki bu Kırk Erenler kanlı canlı insan öyle melek, bir şey değil. Ama bunlar sıradan insan da değil, öyle senin benim gibi. Evliya, eren. Ne dersen artık ama ulu yüce kişiler" (Görüşme H.E. 09.2013). "Burada kırk sayıdan mı geliyor yoksa gelenek mi bilemiyoruz. Bezirci mahallesinin orada da var Kırk Papazlar diye bir yer, Kırk Kızlar da diyorlar. Kırk

Uyurlar var Kırk Haramiler var yani bir şeyi başarmak için yeterli kalabalık olarak kırk kişiyi düşünmüş atalarımız. Sayı önemli değil de ana fikir bir dava uğruna birlik olabilen bir kalabalık. Hz. Muhammed İslam'ı yayarken de tam da ihtiyacı olan şey böyle bir şeydir. Miraçtan dönünce gerçekleşen o toplantı da bunun nişanesi” (Görüşme T.B. 04.2013). “Cem dediğin Kırklar Cemi ile başlar. Muhammed Mustafa Kırklara uğrar, bir toplantı yapar ki; biliyorsun o da gizli olmuş, birlikler daim olsun, aralarında kötü hiçbir şey, yer bulamazsın. Neden gizli olmuş dersin de güvenliktendir. Cemlere kapıcılığı, gözcüyü neden koyuyoruz güvenlikten” (Görüşme H.C. 04.2014).

Sivas Alibaba Alevi kültürü içerisinde kalıplaşarak yer bulan cem türleri: Birlik, Musahiplik, Kurban, Görgü-Öğreti ve Muharrem Cemleridir. Cem çeşidi olarak sayılan İrşat, Koldan Kopma, Lokma, Dardan İndirme, Kirvelik Cemi gibi yapıların aslında Cem türü olmadığı; Dedelerin, Cem içerisinde bir gülbank vermesi ve buna karşılık ikrar alması ile gerçekleştiğini gördüğümüz dedelerden öğrendik. Dedelerden öğrendiklerimize göre; gerçek anlamda cem olmak, insanda Tanrıyı bulmak ana fikri üzerinden doğduğu için cemin türü olamaz. Ancak uygulama zorunlulukları ve toplumsal nedenler çerçevesinde kimi pratikler kalıplaşmıştır. Günümüzde karşılaşılan ve tüm Aleviler tarafından kabul gören makro düzeydeki cemler Birlik Cemleridir. Şehirlerde Cem Vakıfları bünyesinde gerçekleşen periyodik cemler ise; Birlik Cemlerinin mikro düzeye indirgenmiş hali denilebilecek Öğreti Cemleridir. İrşad Cemleri olarak anılan cem türü bahsedilen bu öğreti cemlerinin eskiden köy ya da daha sınırlı alanlarda gerçekleştiğinde aldığı isimdir. Yaşları gelen yöre gençlerinin yolu öğrenmesi ve yola girmesi için gerçekleştirilir. Ancak, bu durum ve anlam Öğreti Cemi başlığı altında daha büyük bir düzeye ulaşır. Sadece gençlerin değil, Aleviliği tanımak isteyen kim olursa olsun katılıp Aleviliği öğrenebileceği yapılara dönüşmüştür. Bu nedenle Sivas Cem Vakfı bünyesinde her perşembe günü periyodik olarak gerçekleştirilen Cemler İrşad değil Öğreti Cemi adı ile tanımlanabilir. Birlik Cemi eski tarihlerde, siyasi ve sosyolojik nedenlerle çok nadir karşılaşılabilen bir türdür. Günümüzde bölgesel boyutlarda gerçekleşen Birlik Cemine birçok Alevi farklı alt grubu tarafından katılım olur. Ülke genelinde gerçekleştirilen büyük boyutlu organizasyonlarla, belirlenen bir şehirde gerçekleşmektedir. Ana fikir yine tüm Alevi alt gruplarını bir arada görebilmektir.

“Birlik cemi genelde senede bir veya iki defa yapılan bir cemdir. Türkiye’nin herhangi bir yerinde olur. Farklı yörelerden Canlar toplanarak oraya giderler ve Birlik Cemine katılırlar. O Birlik Cemine çeşitli yörelerden Dedeler gelir katılır. İdari yönetimler gelir. Alevi olmayan Canlar gelip katılabilir. Aslında birlik adı üstünde bir kaynaştırma değildir, birlik ve beraberlik vurgusu çok önemli. Alevi olmayan insanların gelip Alevi tanınması için bir ortam oluşturur. Tüm farklı yörelerdeki Alevilerin gelip bir arada ibadet yapmasına bir ortam oluşturur. Tüm farklı yörelerden gelen Dedelerin orada bir arada ibadet yapmasına bir ortam oluşturur. Birlik Ceminin vurgusu budur aslında. İşte Antalya da ne biliyim 13. Birlik Cemi diyebilirsiniz ya da İstanbul da gerçekleşecek Birlik Cemine tüm Canlar davetlidir diye görebilirsiniz. İşte bir Birlik Ceminde onlarca farklı yöreden gelen insanları birlikte görme şansınız olur” (Görüşme Ü.K. 07.2013).

Görgü cemi Alevi kültürünün şehir hayatında yer bulmasından önce önemli bir yere sahipti. Eski dönemlerde Alevi kültürü üzerinde olan siyasi idari baskı ve toplumun büyük bölümünün sahip olduğu dar perspektif; kırsal bölge yaşantısının olanaksızlıkları, dedelerin azlığı; iletişim zorluğu, her fırsatta görgü cemi yapmayı zor olduğu kadar mecburi kılandı. Bölge halkının bütün sıkıntılarını dile getirdiği, adaletin sağlandığı, Musahiplik gibi kurumların kuruluşu ve beklenen ibadetin gerçekleşmesi Görgü Cemi sayesinde gerçekleşirdi. Herhangi bir Cem içeriğinde zaten var olan değerlerin; geçmişteki olanaksızlıklar yüzünden belirli zaman aralıklarında yapılması nedeni ile aldığı isim Görgü Cemidir. Görgü ifadesi halkın önünde Cem meydanında, Dedenin huzuruna çıkıp dara durmaktır. Kişinin kendisiyle ve kendi toplumuyla yüzleşmesidir. Diğer bir söylemle günümüzde gerçekleşen her cem teorik olarak zaten Görgü Cemidir.

“Eskiden Cemler gizli olurdu. O köyde kim varsa bilirdi ne vakit olacağını. Dede gelir Cemi görür, birine misafir olur sabaha başka köye giderdi. Dedeler gezerdi eskiden. Nereye ne zaman gideceğini de bilirdi, şaşmazdı yani...” (Görüşme. G.H. 05.2013). “Her cemde Dede soruyor ya düşkün olan var mı? Birbirinden rahatsızlığı şikâyeti olan var mı? Varsa söylesin, yoksa Allah Eyvallah desin. Görgü budur işte... Bir de adap manası var görgülü olmak yani; unuttuğumuz değerlerin hatırlanması. Bir farkı yok. Her cemde görgü var denilebilir” (Görüşme Z.T.Y. 05.2013). “Görgü demek, dedenin karşısına oturup gizleyebiliyorsan gizle bakalım demek. Dede bir baktı mı hemen anlar senin ne yaptığını. Benim kaynım vardı. İçki içer. Bize gelen Dede her defasında onun kaç gün önceden bıraktığını söylerdi yüzüne. O da kıpkırmızı olurdu.

Nasihat ederdi öyle; düşkün etmezdi de...” (Görüşme S.B. 04.2012). “Eskiden cemler gizli olurdu bir de öyle her zaman olmazdı. Olamazdı. Çok değil 15-20 yıl öncesine dede bulamazdın. Şimdi her yerde var üç beş tane sağ olsunlar. İşte o yokluk zamanlarında olurmuş Görgü Cemi. Dede zor geldiği için her iş o cemlerde çözüldü. Çok detaylı cemler yani senin anlayacağın. Şimdi de öyle detaylı cem yapmanın imkânı yok. Ama insanlar dedelere rahat ulaştığı için yoksa ikrarımızda eksiklikten değil” (Görüşme T.B. 04.2012).

Görgü Cemlerindeki esas nokta cem meclisinin birbirlerini tanıyor olmasındadır. Eski tarihlerde gerçekleştirilen Görgü Cemi, her şeyden önemlisi adaleti sağlama görevi ile büyük önem taşır. Günümüz de şehir hayatında uygulanabilirliği oldukça düşüktür. Ancak yine de günümüzde her Cem’in başlangıcında Dede’nin sorgu suali ve helallik istemesi, dargınları, küsleri ve üzerinde hak olanları sorması Görgü’yü temsili de olsa yerine getirir.

“Görgü Cemi denildiğinde daha sınırlı düşünmek lazım. Bu daha çok köylerin; ya da belli bir köyün, belli bir şehirdeyken, bir cem evinde çarşamba günü cem yapması ve sadece o köylülerin katılması, birbirlerini tanıyanların olması; birbirleriyle görülmesi, sorgu sual etmesi, birbirlerini kıran insanların aralarının düzeltilmesi, borcu olanların borcunu kapaması gibi, sorgu sual mahkemesi durumunda Görgü Cemleri; daha çok bu terime uyuyor. Yani bir köyle yapılı köydeki insanlar birbirlerini görür. Senelik köy durumuna bakılır, küsler barıştırılır. Yani Görgü Cemi dediğimiz yapılar birbirlerini tanıyan gruplardan oluşmalıdır” (Görüşme Ü.K. 07.2013).

Alibaba’da Kurban Cem’i değerlendirildiğinde, Abdal Musa Kurbanı ve Kurban Bayramı’nda gerçekleştirilen pratikler anlaşılmalıdır. Abdal Musa değerlendirildiğinde Alevi kültürünün en belirleyici noktalarından biri olduğunu görürüz. Alibaba Mahallesinde Abdal Musa’nın Hacı Bektaşî Veli’nin talibi olduğuna, gelenekteki öğretiyeye göre ise amca çocukları olduklarına, dolayısıyla Peygamber soyundan geldiğine inanılır. Bektaşîliğin 14. yüzyılda sistemleştiricisi olarak kabul edilen Balım Sultan, Alevi kültürü içerisinde Abdal Musa ile kıyaslandığında yer bulamaz. Abdal Musa’nın bu makama ulaşmasında, yetiştirdiği Kaygusuz Abdal’ın payı da yadsınamaz ancak kendi çağında Bektaşîliğin sistemleştirilmesinden çok Ehlibeyt sevgisini ve yezid düşmanlığını ortaya çıkaran yaklaşımıyla-söylemleriyle Alevi kültüründe sahip olduğu

değeri ve konumu hak ettiğini rahatlıkla görülebilir. Abdal Musa Cemi, Kurbanı ve Bayramı ülkenin değişik yerlerinde farklı dönemlerde ve birbirinden değişik pratiklerle karşımıza çıkar. Kimi kırsal bölgelerde örneğin bir köy halkı için kış aylarında gerekli olacak yardımlaşmaya odaklı Abdal Musa Cemleri, kimi bölgelerde ise yaz aylarında bir anma etkinliği olarak karşılaşılabılır. Cem vakfı bünyesinde her yıl haziran ayında gerçekleşen Abdal Musa Şenlikleri döneminde, perşembe günü gerçekleştirilen Cem de Abdal Musa anılır. Bu cemde kurban vermek isteyenler verir ve Dede'nin bir gülbankı ile pratik gerçekleşir. Zakirin de konuya değinmesi ile cem normal seyrinde tamamlanır. Bu olgu dışında gerçekleşen pratikler her perşembe gerçekleştirilen cemlerle aynıdır.

Her sene tüm İslam Âlemi için kutlanan Kurban Bayramı'nda yine benzeri bir uygulama söz konusudur. Cemleri gözlemlediğimiz uzun dönemde, iki cem arasında dikkat çekici olan fark: Kurban Bayramı'nda gerçekleşen Cem'e katılımın siyasiler, iş adamları ve Sünni ekole mensup kişiler tarafından ilgi görmesi ve katılım gerçekleştirmesine rağmen Alevi kültürünün sahiplendiği Abdal Musa Cemine katılımın çok daha az olduğudur.

Musahiplik Cemi, musahibi olmayanların katılamaması nedeni ile diğer cemlerden ayrılır. Musahiplik kurumunun kurulabilmesi için; cem meclisinin aynen Görgü Cemlerinde olduğu gibi birbirlerini tanıyor olmaları; en asgari düzeyde musahip olacak kişileri tanıyor olmaları ön koşulu mevcuttur. Günümüzde Alibaba'da musahiplik kurumu herhangi bir cemde Dedenin verdiği bir gülbank aracılığıyla sembolik bir şekilde kurulur.

Sivas Cem Vakfı bünyesinde ise her Kербela olayının gerçekleştiği ve Hz. Hüseyin'in Şehit olduğu Muharrem Ayında akşamları iftar yemekleri verilir ve ardından Matem Cemleri gerçekleştirilir. Bu cemleri farklı kılan en önemli özellik, kesinlikle semah dönülmemesidir. Bu cemin gerçekleşmesinin ana fikri Ehlibeyt'e yapılan zulümlerin hatırlanması ve yas tutulmasıdır.

Koldan Kopma Cemi toplumsal veya bireysel suçların yargılandığı; Alevilik öğretisi ve yolunun dışı hareketlerin cezalandırıldığı cem türü olarak tanımlanır. Geçmiş dönemlerde, adaletin yerini bulması adına gerçekleştirildiği söylenir. Ancak bu cemin toplanması için önemli boyutlarda bir suçun gerçekleşmesi şarttır. Halkın kendi arasında çözemediği ve gerçekten bir Dedenin fikrinin gerekli görüldüğü veya cinayet işlemek

gibi Aleviliğin temel değerlerine aykırı durumların gerçekleşmesi nedenleriyle yapılır. Günümüzde bir cem türü olarak gerçekleştirilmez. Koldan Kopma Cemlerinde karşılaşılabilecek en büyük ceza, düşkünlük kavramını doğurur. Düşkünlük, suç işleyen kişinin Alevi kültüründen ve toplumundan uzaklaştırılması, sürgün edilmesi anlamındadır. Öğrendiklerimize göre bu durum, kişinin Alevilikten atıldığı-aforoz edildiği anlamına gelmez. Suçlu kişi eğer başarabilirse kaybettiği statüyü ve sosyal kimliği tekrar kazanabilir.

“Düşkün olmamak için insanlığın gerektirdiklerinin dışına çıkmayacaksın. İnsan olduğunu unuttun, düşkünlük başladı. Tabii Alevilikten uzaklaştırılmak için iyice yoldan çıkmış olmak lazım. Yoksa bizim kültürümüz sevecendir öyle kolay kolay atmaz birisini dışarı. Irz düşmanı olursan, katil olursan, bizden birini satarsan, ardından kuyusunu kazarsan, namussuzluk edersen... zaten seni her meclisten atarlar” (Görüşme. A.Ö. 02.2014). “Eskiden olurdu öyle cemler. Dede geldi mi başlardı herkes şikâyete; toprağı tarlası. Şimdi mahkemesi var; avukatı var. Ama düşkünlük zordu. Düşkün oldun mu zaten o köyde de duramazdın. Sürerlerdi seni. Ne bileyim, benim kaynım hep içerdi; Dede onu düşkün etmezdi ama. Geldin mi oğul, aha şu vakittir içmemişsin aferin, geç otur derdi. Kaynım da ses etmez gider dizinin dibine otururdu. Ama düşkün etmezdi onu.” (Görüşme S.B. 05.2012).

Ü.K.'ın anlattığına göre, Lokma Cemi ve Dardan indirme Cemi, adak adamaya, birisinin Hakk'a yürümesinden-ölümünden sonra helallik alma ve günahlarının bağışlanması gibi durumlara dayanır. Cem başlığı altında söylene gelse de bu ve benzeri pratiklerin gerçekleşmesi için Dedenin cem sırasında bir gülbank vermesi yeterlidir. Lokma Ceminde adağı olanlar, lokma vermek isteyenler konuyu Dedeye aktarır. Dede uygun vakitte nasihatlerini ve gülbankını verir ve istenilen ibadet gerçekleşmiş olur. Dardan İndirme Cemi için de aynı prensipler geçerlidir. Eski dönemlerde, musahiplik kavramı mevcutken hemen her ölüm arkasından gerçekleştirilen Dardan İndirme, günümüz Alevi kültürün de her ölümün arkasından özel olarak gerçekleştirilmemektedir. Ü.K. bu cemin kimi kesimlerce Hıristiyan inancında bulunan günah çıkarma kavramına benzetildiğini duyduğunu söyledi. Ancak bu kavramların birbirleriyle alakasının olmadığını, birisinde yaşayan kişi söz konusuken diğerinde ölüp giden, yani aslen hesap sorulamayacak bir kişinin odak noktasında olduğunu belirtti. Ölen kişinin arkasında bıraktığı borcunu ödemek, yaptığı bir hata varsa bunu

düzeltilmek musahibinin görevidir ve bu temel durum üzerine Dardan İndirme uygulanır. Diğer deyişle ana fikir, ölen kişinin günahlarının affedilmesi değil, arkada kalan kişilerin mağduriyetlerinin giderilmesi esasıdır. Ü.K. bugün musahiplik kurumu fazla yaşanmadığı için Dardan İndirme Cemleriyle fazla karşılaşmadığını belirtir. Fakat bu uygulamayı gerçekleştirmek isteyenler olursa, Dedelerle görüşerek gerekli ortamı sağlayabilir ve standart bir cem pratiği içerisinde Dardan İndirme gerçekleştirilebilir (Görüşme Ü.K. 13.10.13).

Alevi geleneğinde Bismişah ve Allah Allah söylemleri; diğer İslami geleneklerdeki Bismillah ve Âmin kavramlarıyla eşdeğer kullanılır. Bu eşdeğerlikte, batını anlamlar vardır. Dedelerle yaptığımız görüşmelerde Bismişah söyleminin Arapça B harfi ve şah kelimesinin manası ile alakalı olduğunu öğrendik. “İmam Ali Efendimiz demiş ki: Kâinata ne varsa Kur’an’da, Kur’an’da ne varsa Fatiha’da, Fatiha’da ne varsa başındaki B harfinde gizlidir. Ben de o B’nin altındaki noktayım. İlim noktadır, cahiller onu çoğaltmıştır, buyurmuştur. B harfi Hz. Muhammed; Noktası da İmam Ali’yyel Mürteza düşünebiliyor musun? Bismi demek Bismillahirrahmanirrahim demenin özüdür. Şah demek de bir şeyin ana kaynağı demektir. Bismişah Besmelenin aynısıdır. Allah Allah demek de zikirdir. Ankebut Suresinde ne diyor kitabımız Kuran –Ve le zikrullahi ekber; yani Allah’ın zikri her şeyden üstündür diyor. Allah ismi de tüm sıfatlarının toplandığı isimdir. Yani en büyük ibadet Allah’ın zikri ise ne oluyor; Allah Allah demek Âmin demekten daha manalı oluyor. Âmin demek tamam kabul ettim demektir, öyle özel bir anlamı yoktur. Bizler, Canlar o nedenle ibadetlerimizde olsun, günlük yaşantımızda olsun âmin demeyiz; Allah Allah deriz” (Görüşme. H. Ö. Dede 02.2013).

“Allah Allah demenin her harfinde bir sır gizli. Bizler cemlerimizde Allah Allah diyerek hayırların fethini ve şerlerin defini dileriz. Allah ismi bütün zahir ve batın olan anlamları içinde barındırır; hepsini bünyesinde toplar. A harfini al zaten Elif manasını anlata anlata bitiremiyor Alevi Sünni tüm âlimler. Kaldır A harfini ‘Lillah’ kaldı. Lillah yani Allah’ın yolu, Allah’ın Aşkı manasında. Al’ı kaldır ‘Lehu’ kaldı. Ona ait demektir bu da... en sondaki harf de hü’dür. Hü demek de doğrudan Allah demektir. Yani Allah demek başlı başına zikirlerin en büyüğüdür” (Görüşme S.E. Dede 02.2013).

Cem'in makamları bireyin Alevilik öğretisi içerisinde ulaştığı bilgi ve sahip olduğu merteye ile ilişkilidir. Bu makamların, Alevilik öğretisinde önemli yeri olan 4 kapı 40 makam öğretisi ile doğrudan bağları mevcuttur. Kişi ulaşmak istediği olgunluk, hedeflediği Kâmil İnsan seviyesi için cemin makamlarında da tek tek ilerler. Birinci makam tüm halka açık olan Makam'ül Cem dir. Allah yolunda yürümek isteyen herkesi kapsar. Temel olarak Allah'a yaklaşmak için atılacak ilk adımdır. Allah yolunda gerçekleştirilecek temel ibadet ve öğretileri içerir. Basit ve zahir yönüyle halkın kolaylıkla anlayabileceği, rahatlıkla katılabileceği düzeydir. İkinci makam Alevilik öğretisine ikrar yoluyla resmen başlayanların sahip olduğu Ayn'ül Cem'dir. Üçüncü makam Cem'ül Cem adını taşır ve batın olanın farkına varıldığı ve farkına varılanın yaşanmaya başlandığı makamdır. Son makam Ahadiyet'ül Cem Makamıdır. Bu makam Alevilik öğretisinin en üst düzeyidir. Kırklar Meclisinin yani Hz. Muhammed ve Hz. Ali'nin makamıdır.

“Cem olmak Cem Makamıdır; onu oluşturur zaten. Kapıdan giren dahil olur. Hak yolunda ilk adımı atmış olur. Daha genel bir söylemle Alevilik hakkında bir şeyin farkında olmayanların; sadece ibadete gelip gidenlerin makamıdır. Eğer ikrar verdiysen, mesela musahibin varsa o zaman ikinci makamdasın. Hazret'ül Cem'dir o da. Burada Alevilik öğretisi başlar. En kolay şekliyle zahir ile batın fark edilir diyebiliriz. Allah ile her şeyin bir olduğunun veyahut çokluğun aslında bir olduğunun fark edildiği yerdir, makamdır. Bir makam daha üstü Cem'ül Cem'dir. Bu makam içinde söylenecek şey artık Hakk zahirdir. Dünya hayatı da batın. Yani artık Hakk katında cem olmaya başlamışsındır. Bu makamdaki kişi artık hep Cem halindedir, dünya hayatından geçmiştir denilebilir. Cemin en yüksek makamının adı da Ahadiyet'ül Cem'dir. Muhammed Efendimiz ile İmam Ali Efendimizin makamıdır. Kırkların makamıdır yani. Allah ile kişi bir olmuştur yani aradaki perde yok olmuştur, kendi özünde de Hakk'ı bulmuştur. Ulaşılabilecek son nokta da bu makam vardır yani. Hepsi aynı cem'in içerisinde olan insanların farklı makamları böyle oluyor işte. Herkes kendi makamında yaşarken de aslında en önemsiz olarak görülen Cem'in ilk makamı yani Cem'ül Cem farkında olmadan değer kazanıyor, daha da bir kutsallaşılıyor. Yani içinde batın olan daha da artıyor. Bu makamların aslında hiçbiri diğerinden üstün değil sadece yolda kat edilen mesafe ile alakalı veya bununla örneklenebilir” (Görüşme Ü.K. 08.2013).

2.4. Sivas Cem Vakfı Cem Ayini

Sivas Cem Vakfı bünyesinde her perşembe günü akşam saatlerinde periyodik olarak gerçekleştirilen Cemler Öğreti Cemidir. Her hafta seçilen konular Alevi İslam Din Hizmetleri Başkanlığının belirlediği başlıklar çerçevesinde, dedelerin yorum ve aktarımı bileşkesinde gerçekleşir. Sivas Cem Vakfında Gerçekleşen Cemleri yöneten Dedeler A.A. Dede, H.Ö. Dede, M.Ç. Dede, K.A. Dede ve S.E. Dede'dir. Zakir Durmuş Çınar'dır. Genellikle 12 hizmet görevlileri her hafta Vakfın Gençlik Kolları Yapılanması Başkanı Ü.K. önderliğinde üyeleri arasındaki gönüllüler tarafından oluşturulsa da ceme katılan halktan da görev alanları olduğunu gözlemledik.

Sivas'ta gerçekleşen Cemlerin Tokat Yöresi Alevilerinin Hubyar Cemi olduğu yönünde yanlış bir tespit veya algı mevcuttur. Daha önce belirttiğimiz ve Cem Vakfının da büyük özen gösterdiği Alevi İslam Din Hizmetleri Başkanlığı'na uygunluk çalışma süresince gözlemlendi. Miraçlama ve Kırklar Semahı bölümünden sonra istek semahları bölümünde yöre halkının bildiği ve istediği semahlar cemin genelinde 'herhangi bir ocak veya bölgenin cemi gerçekleştiriliyor' algısını doğurabilir. Sivas Cem Vakfında oluşan Hubyar algısı da bu nedenledir. Mahalle Halkının büyük çoğunluğunun Hubyar talibi olması ve istek semahları bölümünde Hubyar semahlarının sıklığı genel olarak cemi Hubyar kültürüne ait bir pratik gibi gösterse de tüm Türkiye çapında Cem Vakıflarında uygulanan cemlerin birliği esastır ve cemler Alevi İslam Din Hizmetlerinin belirlenen işleyişine uygun yürütülür. Örneğin, bir erkek ve bir kadının gerçekleştirdiği Tahtacı Semahının da dönüldüğüne ya da kendine has ve özel yapısı nedeniyle bilinmesi gerektiği belirtilen ve Cem Vakfı Gençlik Kolları üyelerinin özel olarak çalıştıklarına şahit olduğumuz Urfa Semahının da dönüldüğüne, icrasına şahit olduk. Sivas Cem Vakfı bünyesinde takip ettiğimiz onlarca Cem pratiğinin genel olarak standart seyri şu şekilde gerçekleşir:

Zakirin gerçekleştirdiği Sefalama bölümü sonrasında gözcünün ikazı ile halk dar'a durur ve Dedeler Cem'e girer. İlk olarak Dede, ayakta duran halka Dar Duasını verir. Ardından, halkı aydınlatan ve cemin başladığını işaret eden kısa bir sohbet sonrası razılık ister. Sorunu olanları sorar. Varsa dargınları barıştırır. Küskünlükleri çözer. Herkes hakkından razı olduğunu Allah Eyvallah diyerek onayladıktan sonra Dede, meclisi edep ve erkâna davet eder. Salât ve Selam verir. Çerağ uyandırılır ve Gülbankler verilir. Tövbe Gülbankı verilir. Ardından Secde Duası ve Gülbankı verilir. Zakir bir

Duvaz İmam okur. Tekrar Secde Gülbankı verilir. Tevhid edilir ve ardından bir kez daha Secde Duası verilir. Tekrar Tevhid edilir ve Secde Duası verilir. Miraçlama bölümü başlar. Zakir Miraçlamayı seslendirirken Kırklar Semahı gerçekleşir. Ardından istek semahları gerçekleştirilir. Mersiye(ler) okunur. Sonra tekrar Secde Gülbankı verilir. Süpürge Hizmeti gerçekleşir ve Gülbankı verilir. Lokma hizmeti gerçekleşir ve Gülbankı verilir. Ardından Çerağ sır edilir. Ve son olarak cemin kapanış – dağılma Gülbankı verilir. Bütün hizmet sahiplerinin hizmetlerini gerçekleştirmeleri esnasında ‘Gözcü’ hizmetlere iştirak eder yardımcı olur. Halk tamamen ayrılana kadar Dedeler gitmez, sorular ve sohbet devam eder. En son Dedeler ve Zakir salondan ayrılır.

Detaylı Cem pratiği örneği olarak 9 Ekim 2014 tarihinde gerçekleşen Kurban Cemi seçilmiştir. Tüm İslam Alemi için özel bir gün olması nedeni ile farklı birçok Alevi alt grubundan ve Alevi kültürü dışında kalan kültürler tarafından da katılımın bulunması bu cem seçiminin ana nedenidir. Ayrıca, katılımın çok ve çeşitli olması nedeni ile Cem işleyişinin kusursuz gerçekleşmesi çabasının etkisi düşünüldü. Bu bölümde kullanılan standart yazı fontu Dedeler ve Zakir’in; Büyük harfle yazılı olanlar tüm Cem Meclisinin; *İtalik* karakter de yazılmış olanlar Hizmet Sahiplerinin konuşmalarını temsil eder.

Zakir’in Cem Meclisi toplanırken ve Dedeler beklenirken gerçekleştirdiği dinleti-sefalama (14:35): Dinletin başlangıcı çalgısal bir icra, seyir gösterir. Zakir hem ses seviyelerini hem de bağlamanın akort ve ton ayarlarını bu seyir esnasında düzenlemiş, kontrol etmiştir. İlk seslendirdiği sözlü eser Aşık Turabi mahlaslı “Salma Dil Gemisin Engine”dir. Ardından Abdal Pir Sultanım mahlaslı ve kendi derlemesi olan “Elbet Sen’ Ağlatan Bir Gün Güldürür” isimli deyişi seslendirmiştir. Seslendirdiği üçüncü eser Pir Sultan Mahlaslı “Hakk, Muhammed, Ali Geldi Dilime” isimli Duvaz İmamdır ve derlemesi yine kendisine aittir. İcra sırasında Halk ile ilişki kurmaz. Cem Meclisinde var olan hareketlilikten de rahatsızlık duymaz. Çalınacak eser sayısı, türleri ve süre Zakirin kontrolündedir. Zakirden öğrendiğimize göre; sefalamanın süresi halktan gelen tepkiye ve isteklilik durumuna göre değişkenlik gösterebilir ancak genelde 2 adet deyiş ve 1 tane Duvaz İmam seslendirmek gerekli ve makbul olanıdır. Seçilen eserlerse günün anlam ve içeriğine göre tercih edilenlerdir.

Salma Dil Gemisin Engine (6.50)

Elbet Sen’ Ağlatan Birgün Güldürür (3:30)

Hakk, Muhammed, Ali Geldi Dilime (4:15)

Fotoğraf 45. Sefalama 1

Fotoğraf 46. Sefalama 2

Gözcünün Cem meclisini uyarması ve Dedelerin gelişini haber vermesi (1:00):
Meydanda bekleyen gözcü: *Canlar, gerçeğe Hü!* diyerek cep telefonlarının kapatılması ve sessizlik içerisinde cem edep ve erkanına uygun hale gelmeleri uyarısında bulunur. Cem meclisine söylenmesi gereken cem dışı bir duyuru varsa burada gerçekleştirilir. Örneğin bu cemde: bir önceki cemde unutulmuş bir gözlük söz konusudur. Dedelerin gelişini haber vermesi ile Cem meclisini dar'a durmaya davet eder. Dedeler post'a çıkar, tüm meclis ve Dedeler ayakta 'dar' da beklerken S.E. Dede Gülbankını verir. Her cümlesinin sonunda halk Allah Allah zikri ile ona katılır (1:27):

-Bismi Şah Allah Allah.

-Geldiğiniz Muhammed, Ali yolu. (ALLAH ALLAH!) Durduğunuz Mansur darı. (ALLAH ALLAH!) Gördüğünüz Hak Didarı. (ALLAH ALLAH!) Ali'yyel Murteza'dan Himmet, Muhammed Mustafa'dan şefahat göresiniz. (ALLAH ALLAH!) Darlarınız, divanlarınız kabul ola. Muratlarınız hâsıl ola. Dergâh-ı izzetinde yazılmış ola. (ALLAH ALLAH!)

-Darına durduk.

YA ALLAH, YA ALLAH, YA ALLAH!

-Divanına durduk.

YA MUHAMMED, YA MUHAMMED, YA MUHAMMED!

-Keremine sığındık.

YA ALİ, YA ALİ, YA ALİ!

-İnayet eyleyin Ya On İki İmamlar. (ALLAH ALLAH!) Yol Gösterin Ya On Dört Masumu Paklar! (ALLAH ALLAH!) Yardım eyleyin Ya On Yedi Kemerbestler! (ALLAH ALLAH!) Ceminize alın Ya Kırklar! (ALLAH ALLAH!) Bağışlanma senin yüzü suyu hürmetine olsun Ya Pirim Hünkâr Hacı Bektaş-i Veli. (ALLAH ALLAH!) Ya Rabbi! Hallacı Mansur'un, Nesimi'nin, Fazlı'nın, Fatma Ana'nın Darlarını kabul ettiğin gibi bizim de darlarımızı Dergâh-ı İzzetinde kabul eyle. (ALLAH ALLAH!) Gerçeğe Hü! Mümine Ya Ali! (ALLAH ALLAH!) Buyrun rahat oturun Canlar”.

Fotoğraf 47. Dedeler Postta Otururken

Fotoğraf 48. Dedeler ve Zakir
(15.08.2013 tarihli Cem)

Fotoğraf 49. Dedeler Postta (07.02.2013 tarihli Cem)

Dedelerin Post'a oturmaları ile meclis de oturdu ve Cem sohbeti başladı. (8:20) Bu Cem de 1.bölümde Kurban lokması veren kişilerin isimleri okundu ve ardından Dede sohbetine başladı. Sohbetten hemen önce Şahi Muhyiddin Abdal'a ait olan Nurhak Semahı'ndan 4 kıtayı şiir şeklinde okudu.

-Sevgili Canlar hepinizi Dedelerim adına aşk-ı niyazlarımızla selamlıyor, hoş geldiniz diyorum. (ALLAH ALLAH!). Canlar, Kurban Lokması veren Canlarımız; (H.D. Dede sözü devraldı) ... Allah kabul etsin sevgili Canlar. Kurban Lokmasında bulunanlar... ALLAH kabul etsin.

(Nurhak Semahı şiiri 4 kıta).

-Sevgili Canlar aşure ve kurbanlarımız kabul olsun. (ALLAH ALLAH!) Bugünkü sohbetimiz: Kurban ne demektir? Değerli Canlar! Kurban Alevi geleneği ve yolunda, inancında Allah'a karşı bir borcun yerine getirilmesinden başka hiçbir şey değildir. Hz. İbrahim'in oğlu diye kurban etmek istediği şey gerçekte kendi öz nefsinin kurban olması idi. Kurban kesmekteki maksatlardan biri de Allah yolunda malını telef etme, sevgisi uğruna her şeyden vazgeçme anlamını da taşır. Kısacası kurbanı niçin kestiğimiz anlamında da anlaşılmaktadır ki kurbanı öncelikle Allah'ın sevgisini kazanmak, gazabından emin olmak ve beka âleminden şefaate nail olmak için kurban keseriz. Ve Alevi İnancında kurbandan maksat kötü işlerden geri durmak ve nefsinin ağır geleni bir başkasına uygulamamaktır. Yoksa bir hayvanı boğazlamayla bütün günahlarının af olmayacağı bir doğrudur. Cenab-ı Hakk temiz ahlak içinde yaşayanların kurbanlarını kabul eder. (ALLAH ALLAH!). Allah'ın ne kestiğimiz kurbanın ne etine ne de kanına ne de derisine ihtiyacı vardır. Alevi Yolunda Erenler buyurur: Ey Can! Özündeki Hakk ile dar ile didar ol! Biz seni sana, seni de senin özündeki Hakk'a teslim ettik! derler. Kendi vücudunun şehrinde kıyam etmemiş, secde etmemiş; kendi vücudunun şehrinde haberi olmayan, kendi Kitabı Ahsen'i takvim olan kendine okumamışsa kurban kesse de nafiye. Biz de uzun yaşamak için değil, doğru işler yapmak için çabalamalıyız. Erenler buyuruyor ki: Cevizin kabuğunu kırıp özüne inmeyenler hepsini kabuk zanneder. Hz. İmam Ali'yyel Mürtaza: Hiçbir acı cehaletten daha fazla zahmet verici değildir. Kurban kesmekten maksat kötü ahlaktan, kötü nefisten kurtulup La İlahe İllallah! diyebilmektir. (ALLAH ALLAH!). Erenler yine buyururlar ki: Lâ süpürgesi ile yolunu süpürmeyenler, İlâh'ın Sarayı'na giremezler. İlâh'ın Sarayı'na girmek isteyenler İlim Şehri'nin Kapısı İmam Ali'ye soracak; O'ndan destur alıp Hatem-ül Enbiya Hz. Muhammed Musrafa'ya

varabilsin. (ALLAH ALLAH!). Bizlerin derdi sadece hayvan boğazlamak olmamalı. Erenlerin yolunda temiz pak olup, temiz işler yapmamız gerektiğini bilmeliyiz. Kur'an'ı Kerim Tahrim Suresi Ayet 8: Ey inananlar! Tövbe edin, Allah'a hâlis bir tövbeyle umulur ki Rabbiniz; kötülüklerinizi örter ve sizi, kıyılarından ırmaklar akan cennetlere sokar. O gün Allah, Peygamberi ve inananlardan onunla beraber bulunanları horlamaz. Nurları, önlerinde ve sağ yanlarında koşar, parlar da Rabbimiz derler: Nûrumuzu tamamla. Kuvvetlendir bizi ve ört suçlarımızı bizim. Şüphe yok ki Senin, her şeye gücün yeter. Yüce Allah cümlemizi bağışlar ve var ise bugünün yüzü suyu hürmetine günahlarımızı affeder İnşallah. (ALLAH ALLAH!). Ey Yüceler Yücesi! Eğer Seni ve Ehlibeytini yaratmayacak olsaydım bu âlemleri yaratmazdım dediği o keremler karı Muhammed Mustafa Sallallahü Aleyhi Vesellem Efendimiz'in ve onun temiz, pak Ehlibeyt'inin yüzü suyu hürmetine bizleri de gerçeğe ulaşanlardan eyler İnşallah. (ALLAH ALLAH!). En büyük ibadetlerden biri de annelerimizi, babalarımızı, büyüklerimizi ziyaret edip, hayır dualarını almaktır. Hastaları ziyaret edip, acılarını paylaşmak, ihtiyaçta olanlara yardım eli uzatmak, fakiri, yetimi sevindirmektir. Bir hayvanın boğazını keseceğine, bir yetimin ağlama sesini kesmek; bir hayvanın kanını akıtmaktan daha makbul olsa gerek. Ve Hz. Peygamber Efendimiz komşunuz aç iken siz tok gezemezsiniz der. O Resullullah'ın kelamına uyup, yoksulu, yetimi sevindirmenin ne kadar gerekli olduğunu anlamalıyız. Altının özellikle çizilmesi gereken konulardan biri: anne, babaya olan hürmet, saygı, sevgi; öyle ki Cenab-ı Allah Cenneti onların ayaklarının altına koymuştur. Onların hakkını ödeyebilmenin yolunu onlara gereken değeri verip, onları incitmemenin ne denli doğru bir kelam olduğunu Kur'an-ı Kerim bizlere vermektedir. Bir de Zakirimizi dinleyelim canlar.

Zakir'in seslendirdiği deyiş Sefil Ali'ye ait olan 'Kurbanımız Kabul Olsun Erenler' isimli eserdir. Bu ifadenin her tekrarlanışında Cem Meclisi Allah Allah zikri ile katılır.

Kurbanımız Kabul Olsun Erenler (4:00).

Dede, bu cem için konusu 'kurban' olan sohbetine kaldığı yerden devam etti (4:00) Konuşmasının sonunda 'edep erkan' uyarısı ile Cem Ayinine geçileceğini bildirdi.

-Ağzına, yüreğine, gönlüne sağlık! Erenler, Evliyalar haldaşın, gerçekler yoldaşın olsun! (ALLAH ALLAH!) Cenab-ı Allah yine Kur'an'da; Onlardan biri veyahut ikisi senin yanında ihtiyarlık çağına gelirse; Sakın onlara öf bile deme, onları azarlama. Onlara tatlı iltifatlı söz söyle, diyor. İsrâ Suresi 23. Ayet. Ve bizler bu günlerde birbirimizi sarıp sımsıkı kucaklamalıyız. Döktüğümüz var ise doldurmalıyız. Yıkığımız var ise yapmalıyız. Ağlattığımız var ise güldürmeliyiz. İncittiğimiz var ise ondan özür dileyip, helallik istemeliyiz. Kur'an-ı Kerim şöyle buyuruyor: Şu bir gerçektir ki müminler sadece birbirleriyle sadece kardeştir ve kardeşleriniz arasında barışı sağlayın diye buyurur. Ve Allah'tan sakının ki Allah size merhamet eylesin. Hucurat Suresi, 10. Ayet. Kinden kibirden uzak durmalıyız. Hacı Bayam Veli; kibir bele bağlanmış taş gibidir. Onunla ne yüzülür ne de uçulur. İnsanlar arasında barışı sağlamak en büyük ibadetlerden biri olsa gerek. Yine bir düşünür der ki; ruhun cenneti yüreğindedir. İyilik yap ki oraya ulaşsın çünkü Tanrı iyilerle beraberdir. Gelin tanış olalım. İşi kolay kılalım. Sevelim sevelelim. Bu dünya kimseye kalmaz; diyen Yunus gibi tüm yaratılanı Yaradan'dan ötürü sevmeliyiz. Çünkü Pir'imiz Hünkâr Hacı Bektaş-i Veli Hazretleri de düşmanınızın bile insan olduğunu unutmayınız diyerek insana önem vermiştir. İşte birer insan olarak insanı Hakk'ın bir zerresi diye sevelim. Birbirimizi sevelim ve birbirimizi incitmeyelim. Değerli Canlar! Kalem yazdı bakın insanda neler var. Sen seni bilersen Nurül Hüdasın der Erenler.

Dostunu sev hem de sevil.
 Hakk sevginin içindedir.
 Dostun cemalini Hakk bil.
 Hakk sevginin içindedir.
 Biraz düşün kendine bak.
 Hakk senden değildir uzak.
 Mansur da dedi; En el Hakk!
 Hakk sevginin içindedir.
 İkrarına berdar oldu.
 Ferhat kayaları deldi.
 Dost için canını verdi.
 Hakk sevginin içindedir.

Nesimi ol dara çekil.
 Doğru söze oldu kail.
 Dost için hele sen de üzül.
 Hakk sevginin içindedir.
 Deli derviş ağladı.
 Dostuna meyil bağladı.
 İkrarına bağlı kaldı.
 Hakk sevginin içindedir. (ALLAH ALLAH!).

İşte değerli Canlar! Her şeyin başı kendini bilmekten geçer. Allah da kendini bilen takva sahiplerinin kurbanını kabul eder. (ALLAH ALLAH!). Kurbanı özetlediğimizde kurban kesmede şu anlamlar ortaya çıkar: Allah'ın yakınlığını kazanmak için; Allah'a sığınarak felaketlerden kurtulmak için; Meşru bir dileğinizin tahakkukunu ilahi bir yardımla sağlamak için; Sevinçli günlerimizde Allah'a şükretmek için; Elimizde olmayarak yaptığımız bir hatadan dolayı af dilemek için; sosyal bir yardım için kurban keseriz. Ve önemli bir olgu da budur ki; kurban kesmenin diğer bir anlamı da: kurbanı kesen kimsenin kurbanla birlikte bütün kötü duygularını da kesmesidir. Sevgili Canlar! Kestiğiniz kurbanlarınızı, verdiğiniz lokmalarınızı Allah da yüce dergâhında kabul eder inşallah. Şimdi Cemimize geçiyoruz Canlar edep erkan!

Fotoğraf 50. Gözcüler

Fotoğraf 51. Gözcü (Kadınlar tarafı)

Fotoğraf 52. Diğer bir cemde Gözcü

Gözcü meclisin genel tavrına göre uyarılar gerçekleştirilebilir. Bu arada yine bir cep telefonu uyarısı gerçekleşmiştir (0:05). Dede rızalık ve helallik isteyerek Gülbankını verdi (1:10). Sırasıyla meclisten Salavat, İhlas Suresi ve Fatiha Suresini okumalarını istedi. Ardından tekrar sözü alarak Salavat ve Selamlama ile Gülbankını tamamladı. Rızalık Alma S.E. Dede tarafından şu sözlerle gerçekleştirildi:

-Canlar! Yolumuz Rıza yoludur. Bizler sizi size teslim edeceğiz. Biz sizi sizin özünüze teslim edeceğiz. Özünüzdeki Hakk'la dar ve didar olacaksınız. Aranızda dargın, küskün, birbirinden alacaklı verecekli var ise bilerek veya bilmeyerek hata, günah işledi ise dile gelsin, meydana çıksın ve özünü dara çöksün; yok ise Allah Eyvallah desin.

ALLAH EYVALLAH!

-Birbirilerinize haklarınızı helal ediyor musunuz?

HELAL OLSUN! (Soru ve cevap 3 kez tekrarlanır).

-Birbirilerinizden razı mısınız?

RAZIYIZ! (Soru ve cevap 3 kez tekrarlanır).

-Razı iseniz edep erkan, sükutu lisan, Mümine nişan.

-Ber Cemali Muhammed, ber kemali İmam Hasan, İmam Hüseyin, İmam Ali'yi Pir bilip verelim Muhammed Mustafa'ya ve Ehl-i beyt'ine Salavat

ALLAH HÜMME SALLİ ALA SEYİDİNA MUHAMMED'İN VE ALA ALİ MUHAMMED VE EVLADI EHLİBEYT!

İHLÂS SURESİ

ESİRGEYEN BAĞIŞLAYAN ALLAHIN ADIYLA;
 SÖYLE Kİ GÜNDÜZ GECE, TANRI TEK TANRI YÜCE
 O DOĞMAZ, DOĞURMAZ, KİMSE ONA DENK OLMAZ.
 FATİHA SURESİ
 ESİRGEYEN BAĞIŞLAYAN ALLAH'IN ADIYLA;
 HAMD VE ÂLEMLER SAHİBİ YÜCE ALLAH İÇİNDİR
 ALLAH Kİ ACIYANDIR, KORUYANDIR, SEVENDİR.
 GÜNÜ GELİNCE ANCAK O DUR HESAP SORACAK.
 TEK SANA TAPAN, SENDEN MEDET UMANLARIZ BİZ.
 SAPITMIŞLARIN YOLUNA DÜŞMEKTEN KORU BİZİ.
 DOĞRU YOLDAN AYIRMA BİZİ YÜCE ALLAHIMIZ.

Tüm cem meclisi tarafından hep bir ağızdan okunan Kur'an Surelerinin Türkçe okunmaları ve Alevi geleneğinde var olan önemli bir olgudur. Ardından Dede Es Salatu Vesselam-ı Aleyke ya Resulullah başlangıcı ve sırasıyla tüm imamları anarak Salât ve Selamlamayayı verdi. On iki hizmet çağrısı için sözü Zakir'e bıraktı.

Es Salatu Vesselam-ı Aleyke Ya Resulullah
 Es Salatu Vesselam-ı Aleyke Ya Ali'yyül Veliyullah
 Es Salatu Vesselam-ı Aleyke Ya Hatice-i Kübra, Fatıma-i Zehra
 Es Salatu Vesselam-ı Aleyke Ya Hasan-ı Müçteba
 Es Salatu Vesselam-ı Aleyke Ya Hüseyin-i Deşti Derbela
 Es Salatu Vesselam-ı Aleyke Ya Zeynel Abidin Aba
 Es Salatu Vesselam-ı Aleyke Ya Muhammet Bakır-ı Beka
 Es Salatu Vesselam-ı Aleyke Ya Cafer-i Sıtkı Seda
 Es Salatu Vesselam-ı Aleyke Ya Musa-i Kazım-ı Cismi Pak
 Es Salatu Vesselam-ı Aleyke Ya Ali Rıza Şah-ı Horasan
 Es Salatu Vesselam-ı Aleyke Ya Muhammet Taki
 Es Salatu Vesselam-ı Aleyke Ya Ali'yyel Naki
 Es Salatu Vesselam-ı Aleyke Ya Hasan Askeri Gazi
 Es Salatu Vesselam-ı Aleyke Ya Mehdi-i Sahibi Zaman
 La Havle Vela Kuvvete İlla Billahül Ali'yyül Azim.

Zakir'in seslendirdiği On İki Hizmet Çağrısı deyişi (5:00) Şah Hatayi'ye ait olan ve her cemin değişmez, karşılaşılan eserlerindendi. 12 hizmet deyişi esnasında her dörtlükte ismi zikredilen hizmet sahibi meydanda dara durur. Zakirin seslendirdiği her iki kıta arasında cem meclisi ALLAH! ALLAH! ALLAH! HÜ! HÜ' HÜ! YA ALİ HÜ! zikrini tekrarlar. Bunun yanı sıra tüm Cem Meclisi de deyişe eşlik eder.

Fotoğraf 53. Rehber S.E. Dede Hizmet için meydanda dara durmaya çıkarken

Fotoğraf 54. Gözcü Hizmet için meydanda dara durmaya çıkarken

On İki Hizmet Deyişi (5:00).

Zakir, Allah Allah zikri ile deyişi tamamladı ve A.A. Dede On iki hizmet Gülbankını verdi (1:00). Bu esnada S.E. Dede 12 hizmet görevi için meydanda dar'a durmuştu. Ardından Tecella Duası verildi.

-Bismi Şah Allah Allah!

Hizmetleriniz kabul ola, muratlarınız hâsıl ola. Vakitler hayrola, hayırlar fethola, şerler defola. Hazır gaip, zahir, batın cem erenlerinin nur cemallerine aşk ola. Yüce Allah cümlemizi didarı ehlibeyte nail eyleye. Hizmet sahiplerinin hüsnü himmetleri üzerinizde hazır ve nazır ola. Hak, Muhammed, Ali utandırmaya. Cehennem narına yandırmaya. On İki İmamlar yardımcınız ola. Niyet ettik vaktin hayrına, girdik On İki İmam yolunda İmam Cafer-i Sadık kavline. Kıblegahımız Muhammed. Secdegahımız Ali. Pirimiz üstadımız Hünkâr Hacı Bektaş-ı Veli. Gerçekler demine, evliya keremine, gönüller birliğiyle Hü diyelim.

-HÜ!

-Tecellanız, temennanız kabul ola. Yüzünüz ak, gönlünüz pak ola. Hak Kelamı dilinizde, Hak Sevgisi gönlünüzde daim ola. Yüce Allah da cümlenizin yardımcısı ola. Gerçeğe Hü, Mümine Ya Allah! Ya Muhammed! Ya Ali!

Post hizmeti (00:50) 2 küçük 1 büyük Gençlik Kolları Üyesi tarafından gerçekleştirildi. Genelde, küçükler Gülbankı verirken, Gözcü mikrofonu tutar ve küçüklerin Gülbank esnasında sözlerde takılmalarını önler veya yanlış figürler yapmamaları için yardımcı olur. Bu yardım, Cem Vakfı bünyesinde gerçekleşen Öğreti Cemlerinde karşılaşılan kültürel aktarımın en sık ve net gözlemlenen örneklerinden birisidir. Ardından H.Ö. Dede Post Gülbankını verdi. Post Duası 3 Hizmet Sahibi tarafından şu şekilde gerçekleştirilir: Önce *Bismişah Allah Allah* zikri ile post yere koyulur. *Allah, Muhammed, Ali* üçlemesiyle, üç hamlede katları açılır. Görevliler:

Er birliğine. Sohbet sırlığına. Evliya keremine. Uğur açıklığına dest post Allah Eyvallah nefes pirimdedir;

-Bismi Şah Allah Allah!

Erenler postu geldi. Hizmetler yerin aldı. Mümin Müslim ikrar verdi. İkrarınızda daim olabilirsiniz. Hak didarı göresiniz. Post sahiplerinin himmet ve hidayetleri üzerinize hazır ve nazır ola gerçeğe Hü! Mümine ya Ali!

Fotoğraf 56. Post Açılırken

Fotoğraf 57. Post Hizmeti diğer bir Cem

Sonrasında Tezakkar Hizmeti gerçekleştirilir. Bu tarikat abdestinin gerçekleştiği bölümdür. Tezakkar Gülbankı (2:21) verilmeden önce meydana ellerinde içi su dolu bir ibrik, boş bir leğen ve havlu taşıyan bir bayan ve bir erkek hizmetkar çıkar. Bunun nedeni abdestte Batını boyuttaki nefsin temizliğiyle cinsiyet ayrımını ortadan kaldırıp, can olgusunu ortaya çıkması ile beden temizliği dışında iç temizliğini vurgulamaktır. Bu hizmet esnasında sırayla birbirlerinin (temsili olarak) şahadet parmaklarını yıkar ve kurularlar. Üç adım boyunca tekrarlanan Allah, Muhammed, Ali üçlemesinin her birinin zikrinde leğene çok az miktarda su dökülür ve şu sözler söylenir:

-Bismi Şah Allah Allah!

-Manayı marifet, sırrı hakikat! Geldi hizmeti Muhammed sükût ey (ehli) cemaat.

Bu uygulama ardından görevlilerden birisi:

-Bismi Şah Allah Allah!

-Ben Gulamın Kanberiyem etmesem adülerden hayf. Pirimiz üstadımız Kırklar meydanında Selman-ı Pak. Ber cemali Muhammed, Ber kemali İmam Hasan, İmam Hüseyin, İmam Ali'yi Pir bilip Verelim Muhammed Mustafa'ya ve Ehlibeytine Salâvat.

ALLAH HÜMME SALLİ ALA SEYİDİNA MUHAMMED'İN VE ALA ALİ MUHAMMED VE EVLAD-I EHL-İ BEYT

Bu esnada görevliler Dedenin yanına gelir ve temsili olarak bir dedenin şahadet parmaklarını üçer defa Allah, Muhammed, Ali, zikri ile üç tekrarla yıkar. Dedeler de arı ve duru olasıınız şeklinde nefes verir. Her zikre cem meclisi de katılır. Ardından yine aynı görevli:

-Bismi Şah Allah Allah!

-Haydar'ın rahın da tenim oldu pak. Yüzüm süriüp dergâhına eyledim hak Kırklar meydanın da Pirimiz üstadımız ibriktar Selman-ı Pak. Şeyhen illallah Allah eyvallah nefes pirdedir, diyerek sözü Dedeye bırakır (0:30):

-Bismi Şah Allah Allah!

-Arı olduk duru olduk, hakikat abdesti alıp. Hakk ceminde yunduk pak olduk. Hayır, hizmetiniz kabul, muradınız hâsıl ola. Gulamı Kanber'in hüsnü himmetleri üzerinizde hazır ve nazır ola gerçeğe Hü! Gülbankını verir. Bir sonraki hizmet olan Çerağ uyandırmaya geçilir.

Fotoğraf 58. Tezakkar Hizmeti 1

Fotoğraf 59. Tezakkar Hizmeti 2

Fotoğraf 60. Tezakkar Hizmeti 3

Fotoğraf 61. Tezakkar Hizmeti 4

Çerağ uyandırma hizmeti Gençlik Kolları üyesi bir kişi gerçekleştirildi (02:10). Bu noktada belirtmeliyiz ki bu hizmetin gençler arasında ayrı bir önemi, yeri olduğunu fark ettik. Bunun nedeni olarak kimi başarmanın zorluğunu gösterirken, bir kısım da kutsallığı hakkındaki farkındalık ile özel bir bölüm olduğunu belirtti. Dedenin işareti ile Çerağ hizmeti için meydana Çerağ önünde diz çöken hizmetli:

-Bismişah Allah Allah!

-Nur Suresi 35 ve 36. Ayetleri. Tanrı yerlerin ve göklerin ışık verenidir. Bu Nur içi çerağlı bir kandil nuru gibidir. Bu çerağ bir billurun içindedir. Bu billur parlayan bir yıldız gibi balkıyıp durur. Yakılır. Doğuluda olmayan; Batılıda olmayan mübarek kutsallaşmış zeytin ağacındandır. Onun yağı bir ateş ona değmese de pek, ona dokunmasa da ışık verecektir. Nur üstüne nurdur o. Tanrı pekiyi bilir. Kime dilerse ona bu nuru iletir. Hak Çalap insanlara mesel getirip durur. Her şeyi bilen O'dur. Her şeyi gören O'dur. Bu ışık Allah'ın yüksek tutulmasına ve işlerinde adının anılmasına izin verilen evlerde yakılır. Onlar, sabah akşam O'nu burada tespih ederler.

-Bismi Şah Allah Allah!

Çerağı Ruşen. (ALLAH ALLAH!) Fahri Dervişan. (ALLAH ALLAH!)

Zuhuru iman. (ALLAH ALLAH!) Himmeti Piran. (ALLAH ALLAH!)

Piri Horasan. (ALLAH ALLAH!) Küşadı meydan. (ALLAH ALLAH!)

Kuvveyi Abdalan. (ALLAH ALLAH!) Kanunu Evliya. (ALLAH ALLAH!)

Verelim Muhammed Mustafa'ya ve Ehl-i beyt'ine Sıtkı candan bir Salavat.

-ALLAH HÜMME SALLİ ALA SEYİDİNA MUHAMMED'İN VE ALA ALİ MUHAMMED VE EVLAD-I EHL-İ BEYT.

-La Feta İlla Ali La Seyfe İlla Zülfikar diyerek;

Allah'ın Nuru aşkına!

-YA ALLAH! YA ALLAH! YA ALLAH!

(Hizmet Sahibi ortada duran ışığı yakarak ilk Çerağı uyandırır).

-Peygamberliğin Nuru Aşkına!

YA MUHAMMED! YA MUHAMMED! YA MUHAMMED!

(İkinci Çerağ uyandırılır).

-Velayetin Nuru aşkına!

YA ALİ! YA ALİ! YA ALİ! (Üçüncü Çerağ uyandırılır).

S.E. Dede Çerağ hizmetinin Gülbankını verdi (1:22). Dedenin burada kullandığı Gülbank, Seyit Harun Nurdede Ocağı Kırklar Cem Evi Dedesi, Baki Güngör Dede tarafından hazırlanan Cem Dosyası kitapçığında görülebilir (Güngör, 2006: 9). Tüm meclisin hep birlikte getirdiği salâvat sonrasında Zakir hiç beklemeden yine Şah Hatayı'ye ait olan "Çerağ Deyişi"ni seslendirdi (3:00).

"Çerağ Deyişi" (3:00)

Allah Allah! Zikri ile Zakir deyişi tamamladı. Çerağ Gülbankı (2:20) A.A. Dede tarafından yine Baki Güngör Dedenin kitapçığındaki var olan bir örnekle verildi (Güngör, 2006: 11). Ardından söyle devam etti:

-Bismişah Allah Allah!

İlahi Yarabbi bizleri senin yolundan şaşmadan yürüyen kullarından eyle!

ALLAH ALLAH!

Peygamber'in ve Ehl-i Beyt'in ve erenleri yanımızda hazır eyle!

ALLAH ALLAH!

Çerağ gibi ışık ver de yolumuzu Mansur eyle!

ALLAH ALLAH!

Ya İmam Ali aşkına yola girmiş Sıtk-ı Canlardan eyle!

ALLAH ALLAH!

Lütfu izzetlerinden ve nimetlerinden mahrum eyleme!

ALLAH ALLAH!

Yüce Allah ta cümlemizin yarımıcısı ola!

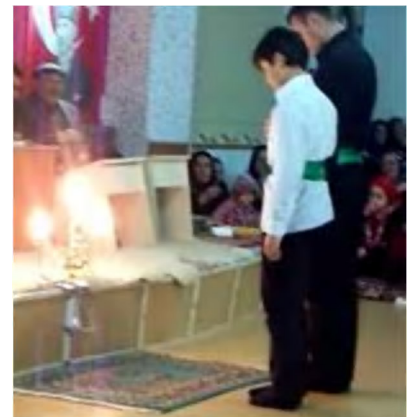
ALLAH ALLAH!

Gerçeğe Hü! Mümine Ya Allah! Ya Muhammed! Ya Ali!

Fotoğraf 62. Çerağ Uyandırma 1

Fotoğraf 63. Çerağ Uyandırma 2

Fotoğraf 64. Çerağ Gülbankı verilirken

Süpürge Hizmeti (00:38) genelde 3 adet bayan hizmetli tarafından, ellerinde sembolik bir süpürge ile gerçekleştirilir. *Allah, Muhammed, Ali* söylemi ve üç adımda gerçekleşen yeri süpürme hareketi sonrasında Dedelerin önünde dara dururlar. Güngör'ün kitabında görülebilecek olan Gülbanklarını karşılıklı olarak verdiler (Güngör, 2006: 7).

Fotoğraf 65. Süpürge Hizmeti Gülbank alınırken

Gözcü Dededen aldığı işaretle Gülbankını vermek ve almak için meydana 'dar'a durdu. Salonda cem meclisinin kalabalığına göre birçok Gözcü halk arasında bulunabilir. Ancak duayı sadece Kırklar Meydanında bulunan gözcü verir ve alır (00:34). Hizmet ardından H.Ö. Dede Gülbankını verdi (0:21) (Güngör, 2006: 11,12).

Tövbe etmek için tüm Cem Meclisi ayağa kalktı ve 'dar' da durdu. S.E. Dede Tövbe Gülbankını verdi (Güngör, 2006: 12). Ardından Şah Hatayi'ye ait olan Tövbe Deyişi şiiri ve Nad-ı Ali duası okudu (7:10). Bu şiirin çok az değişikliklerle birçok

versiyonu mevcuttur (Turan ve Seven, 2014: 229). Bu değişiklikler ‘balkıyan’ kelimesi yerine ‘parlayan’ kullanılması gibi basit düzeyde ve daha anlaşılır olmaya yöneliktir. Nad-ı Ali duası farklı bölgelerde ve Cemlerde Arapça okunabilir (bkz. Güngör 2006: 14) ancak Sivas Cem Vakfı Cemlerinde her zaman Türkçe okunduğunu gözlemledik.

-Nad-ı Ali Duası;

Esirgeyen Bağışlayan Allah'ın Adıyla! ALLAH ALLAH!

Zorda kaldığında Hazreti İmam Ali'yi çağır.

O Ali ki, üstün niteliklere sahiptir. ALLAH ALLAH!

Tüm sıkıntı ve güçlüklerle karşı ondan medet dile! ALLAH ALLAH!

Dile ki yardım göresin! ALLAH ALLAH!

Dile ki mürüvvet bulasın! ALLAH ALLAH!

Yüce Yaradan'ın kutlu ışığı aşkına, YA ALLAH! YA ALLAH! YA ALLAH!

Şanlı Resulün aydınlığı aşkına, YA MUHAMMED! YA MUHAMMED! YA MUHAMMED!

Kutlu Velayetin arıtıcı nuru aşkına, YA ALİ! YA ALİ! YA ALİ!

Himmet eyle YA FATİMA! YA FATİMA! YA FATİMA!

Himmet eyle YA HASAN! YA HASAN! YA HASAN!

Himmet eyle YA HÜSEYİN! YA HÜSEYİN! YA HÜSEYİN!

Yoktur Ali'den güçlü yiğit ve bulunmaz Zülfikar'dan keskin kılıç! ALLAH ALLAH!

Ey Gazi, Ey Şehid,

Ne kutludur ol Murteza aşkına edilen gaza!

Her türlü beladan kuru bizi ey Rabbimiz. ALLAH ALLAH!

Münkire karşı tığ ile Teber Mümine zulmedenler olsun heder.

ALLAH ALLAH!

Yoktur Ali'den güçlü yiğit ve bulunmaz Zülfikar'dan keskin kılıç!

ALLAH ALLAH!

Eğriyi doğrultan düzgün kılıç!

Ey Gazi, Ey Şehit,

Şüphesiz Ali'dir şanlı yiğit! ALLAH ALLAH!

Dildeki duanın, gönüldeki dileğin kabulü için, Gerçeğin demine Hü! Mümine Ya Allah! Ya Muhammed! Ya Ali!

Fotoğraf 66. Tüm halk Dar'da 1

Fotoğraf 67. Tüm halk Dar'da 2

Tüm cem meclisi Secdeye yattı ve K.A. Dede Secde Gülbankını verdi. Tüm Cem Meclisi secde de sürekli ALLAH ALLAH! Zikri ile Dedenin Gülbankına eşlik etti. (1:55).

-Bismişah Allah Allah!

İlahi Yarabbi! Sevgileri, yücelikleri, üzerimize vacip olan Muhammed, Ali hürmetine cümle insanlığa yardım eyle Yarabbi. Bu okunan Nâd-i Ali Duasının azameti, fazileti, mucizâtı, kerameti, hikmeti ve hürmeti hakkı için; şu anda başını secdeye koymuş ve teslim olmuş canların, niyet ve dileklerini kabul eyle Yarabbi. Bizlerin de gönüllerimizi ve düşüncelerimizi nurlandırıp, aydınlatarak ilahi nurundan feyz almamızı nasip eyle Yarabbi! Allah Allah! Allah Allah! Allah Allah! Vakitler hayrola. Hayırlar fethola. Şerler def ola. Müminler şad ola!

-ALLAH ALLAH!

-Hak, Muhammed, Ali gözcümüz, yardımcımız, bekçimiz ola!

-ALLAH ALLAH!

-On iki İmamlar, On Dört Masumu Paklar, On Yedi Kemerbest Efendilerimiz katarından, didarından ayırmaya. Üçlerin, Beşlerin, Yedilerin, Kırkların ve Rica-ül Gayp Erenlerinin, Kutb-ül Aktab Efendilerimizin hayır himmetleri üzerimizde hazır ve nazır ola!

-ALLAH ALLAH!

-Yüce Allah dertlerimize derman, hastalarımıza şifa ihsan eyleye. Bizleri dermansız dertlerden, görünür, görünmez afetlerden saklayıp koruya!

-ALLAH ALLAH!

-Geçmişlerimize rahmet eyleye!

-ALLAH ALLAH!

-Yüce Allah yurdumuzu, ulusumuzu, varlığımızı, birliğimizi, dirliğimizi sonsuz eyleye. Ordumuzun kılıcını keskin, sözünü üstün eyleye. Dualarımızı dergâh-ı izzetinde kabul eyleye!

-ALLAH ALLAH!

-Yüce Allah kurbanlarımızı, lokmalarımızı, aşurelerimizi dergâh-ı izzetinde kabul ve makbul eyleye!

-ALLAH ALLAH!

-Duası bizden, kabulü Allah'tan ola!

-Gerçeğe Hû! Mümine Ya Allah Ya Muhammed Ya Ali!

Zakir Kul Himmet'e ait olan Duvaz İmam'ı seslendirdi. Ardından Virani mahlaslı olan diğer bir Duvaz'ı seslendirdi (7:30). Bu sırada Cem Meclisi Hz. Muhammed'in ve 12 İmamların oturuşunu taklit eder. Alevi öğretisinde Hz. Muhammed'in gerek Kırklarla oturuşu gerek ibadetlerindeki oturuşu gerek se sahabeleri ile oturuşu örnekleri ile açıklanan ve sünnet olan diz üstü oturuş; Sünni ekolün namaz hareketlerinde var olan 'Kade' ile aynıdır.

“Mürvete Geldim Mürvete” (3:50)

“Kudret Kandili” (3:40)

Fotoğraf 68. Secde

Fotoğraf 69. Deyişler esnasında oturuş

Zakirin deyişii sonlandırması ile Cem Meclisi tekrar secdeye gitti ve A.A. Dede Gülbankını verdi (00:55):

-Bismişah Allah Allah!

Eli erde yüzü yerde... Hakk'ın huzurunda secde etmiş, bütün mümin müslim canların, istek ve arzularını dergâhı izzetinde kabul eyle Ya Rabbi! Cemlerimizi Kırklar Cemi eyle. Bizleri Ehlibeyt'in katarından, didarından ayırma Ya Rabbi! Dertlerimize derman, hastalarımıza şifa, gönüllerimize iman, nefsimize sabır, ihsan eyle! Cümle hayır ve Rahmetini üzerimizden kesme. Ailemizin birliğini, dirliğini daim eyle. Bizleri nefsimizin sahipleri eyle! Açlarımıza rızıklar ihsan eyle! Borçlarımızı ödeme kolaylığı nasip eyle! Bizlere ilim, irfan, aydınlığı ihsan eyle! Çocuklarımıza ilim yapmayı, tahsil etmeyi ihsan eyle! Sana sığınır, Sana dua ederiz. Medet buyur et, dualarımızı İlahi Dergahında Sırrı Kerbela hakkı için kabul eyle. Gerçeğe Hü! Mümine Ya Allah! Ya Muhammed! Ya Ali!

Zakir hiç ara vermeden, ilk önce Dedemoğlu mahlaslı “Gel Dertlere Derman Eyle” isimli ilk Tevhid'i; hemen ardından şah Hatayi'ye ait olan “Ali'ye Selman Olasın” isimli ikinci Tevhid'i Cem Meclisinin ALLAH ALLAH! Zikri eşliğinde seslendirdi (5:45).

“Gel Dertlere Derman Eyle” (2:20)

“Ali'ye Selman Olasın” (3:25)

H.Ö. Dedenin Gülbank'ına başlaması ile yeniden Cem Meclisi Secdeye gitti ve ALLAH ALLAH! Zikriyle Dedeyi dinledi (1:10).

-İlahi Ya Rabbi! Elimiz erde. Yüzümüz yerde. Özümüz darda. Tövbelerimizi, secdelerimizi, niyazlarımızı, yakarışlarımızı Hak Dergâhında kabul eyle Ya Rabbi! Cemlerimizi Kırklar Cemi eyle Ya Rabbi! İlahi Ya Rabbi, sana baş eğip Allah Allah! diyen canlarımızın da dil de dileklerini, gönülde muratlarını ver Ya Rabbi! Bizleri doğruluktan ve doğru yolundan ayırma Ya Rabbi! Bizlerin hayat ve yaşantısını Hüseyini Hayat eyle Ya Rabbi! Bizlerin gönüllerinde onların sevgileri ile nur eyle Ya Rabbi! Bizleri Güruh'u Naci'den, Ehlibeyt'in katarından, Rıza-ı Hak'tan, ervah-i paktan ayırma

Ya Rabbi! Bizlerin her zaman birliğini dirliğini daim eyle Ya Rabbi! Aramızdaki sevgiyi ve saygıyı da daim eyle Ya Rabbi! Evimizde, ocağımızda, hanemizde nimetinle ve bereketinle bizleri ödüllendir Ya Rabbi! Sağlık, sıhhat, uzun ömürler ver Ya Rabbi! Duası bizden, kabulü Allah'tan ola. Gerçeğe Hü! Mümine Ya Allah! Ya Muhammed! Ya Ali!

Zakir, Şah Hatayı mahlaslı “Muhammed Doğduğu Gece” isimli tevhidi seslendirdi (4:10). Halkın her cümle sonunda tekrar ettiği zikir: La İlahe İllah'tır. Tevhidin nakarat kısmı herkes tarafından tekrar edilir.

“Muhammed Doğduğu Gece” (4:10)

Tevhidin sonlanması ile Cem Meclisi bir kez daha secdeye gitti. Bu defa Gülbankı S.E. Dede verdi (1:10) (Güngör, 2006: 22).

Dede duasını verdikten hemen sonra Zakir Şah Hatayı'ye ait olan bir deyişle Miraçlama bölümünü başlattı. Bu bölüm başladığında 12 Hizmet Görevlileri Semah'a kalkarlar. Cem Meclisinden bilen ve isteyen kişiler de Semah'a kalkabilir. Bu bölümde Hz. Muhammed'in Miraç olayının bir canlandırması gerçekleştirilir. Miraçlama'nın 'Selman şeydullahtan geldi' dizesinde Semah olacaklar ayağa kalkar ve niyaz ederek Semah için dar'a durur. Ol şerbetten, o şerbetten biri içti...' dizelerinde ise Kırklar Semahı başlar.

“Geldi Çağırdı Cebrail” (8:55).

Evvel baştan Muhammed'e salavat.

ALLA HÜMME SALLİ ALA SSEYİDİNA MUHAMMED VE ALA SEYİDİNA MUHAMMED VE EVLADI EHLİBEYT!

...

Fotoğraf 70. Miraçlama'da 'dar' 1

Fotoğraf 71. Miraçlama'da 'dar' 2

Fotoğraf 72. Miraçlama Semah 1

Fotoğraf 73. Miraçlama Semah 2

Kırklar Semahı'nın bitişiyle Semah dönenler dar'a dururlar. M.Ç. Dede Gülbankını verdi (1:05). Bu dua yine birçok Cem'de karşılaşılabilecek olan bir yapıdadır (Rençber, 2018: 59; Hatipoğlu, 2018).

Dedenin sözleri biter bitmez meydandaki gözcü:

-Canlar, dar çeken didar göre! Didar gören cehennem narı görmeye! Buyrun rahat oturun.

Cem Meclisinden isteyenlerin de katılabileceği istek semahları seslendirilir. Bu cemde Zakir Çınar, Aşık Sıtkı Baba'ya ait olan "Başım Açık Yalın Ayak Yürüttün" ve Dedemoğlu'na ait olan "Kerbela Çölünden Saki mi Geldin" isimli semahları seslendirdi (3:45). Zakir eserler sırasında Semah dönenleri takip ederek kendisini ve müziği akan işletişe göre her an düzenler. 12 Hizmet Görevlileri dışındaki kişiler tarafından da semahlara katılım olduğu için bu durumun kontrolü müziksel bir beceri ve deneyim gerektirir. Semah'ı bilenlerin Hü! zikirlerini dinler ve uygun gördüğü yerde ritmik yapı

ile gerektiği şekilde pozisyon alarak benzer melodik karakterdeki diğer semaha geçişi sağlar.

“Başım Açık Yalın Ayak Yürüttün” (1:43).

“Kerbela Çölünden Sakin mi Geldin” (2:02)

K.A. Dede Semah Gülbankını (00:47) verdi. Ardından tekrar semah dönüldü. Zakir bu semahta (4:55) ilk önce Nizamoğlu Seyyid Seyfullah’a ait olan “Hü Diyelim” isimli şiirden 2 kıta; ardından ritmik yapıyı hızlandırarak Nizamoğlu’nun “Ya Ben Nice Dönmeyeyim” isimli eserinden 2 dörtlük seslendirdi. Hemen ardından gelen “Eylen Turnam Eylen” dörtlüğü iki şiire de ait değildir. Semah içerisinde ritmik yapının değiştirilmesi esnasında köprü görevinde kullanıldığını anlıyoruz. Semahı yavaşlatır ve başa dönerek aynı yapıyı tekrar eder. Eser sonundaki Dedemoğlu mahlası da “Hü Diyelim” şiirine aittir. Dedemoğlu’nun farklı şiirlerinin dörtlüklerinden oluşturulmuş bu semah kalıplaşmış bir yapının örneğidir ve bu tarz yapılarla Cem ibadetlerinde karşılaşılabılır. Bu nedenle kimi durumlarda bütün dörtlüklerin edebi literatürde aynı şiire ait olduğu düşünülür ancak oluşturulan bu yeni kolaj sadece Semah için geçerlidir.

“Hü Diyelim” (4:55).

Bu defa Semah Gülbankını H.Ö. Dede verdi (00:35):

-Canlar edep erkân! (Gözcü)

Bu söylem ile Gözcü, Cem Meclisini yeni başlayacak olan Sakka Suyu Hizmeti nedeni ile edep erkana davet eder. Bu hizmet Kerbela da yaşanan; Hz. Hüseyin ve beraberindeki 72 kişinin, yezidin ordusu karşısındaki şerefli direnişi ve ardından susuz bırakılarak Kerbela Çölünde şehit edilişlerini anlatır. Hizmet başlamadan önce bu hadiseyi anlatan şiirsel bir sunum gerçekleştirilir. Bu sunum Cem ayinlerinde hizmet sahipleri tarafından hazırlanabilir ve her cem evinde farklı gerçekleşebilir. Anlatı süresince Zakir, başlangıçtan Hizmet Gülbankı verilinceye kadar; anlatımın önüne geçmeyecek şekilde bağlamasıyla eşlik eder. Sivas Cem Vakfı bünyesinde gerçekleşen cemlerde Sakka hizmetinden önce genellikle okunan bir şiirsel anlatı Gençlik Kolları Başkanı Ü.K. tarafından hazırlanmıştır. Geçen süreçte farklı şehir ve Cem Evlerinde

gerçekleştirilen hizmetlerde bu şiirsel anlatı fark edilmiş, beğenilmiş ve Türkiye'nin çeşitli bölgelerinde hizmetin bir parçası olarak tercih edilmeye başlamış. Bu şiirsel anlatı sayfa 198, Ek 15'te sunulmuştur. Zakir'in kullandığı müziksel yapı dem tutmak amacıyla 3-4 nota dizisini geçmeyen kısa bir açıdır. Bu tarz çalım tekniğinde asla, müziksel bir ustalık gösterilmez veya karmaşık bir motif barındırmaz. Gülbank öncesi okunulan şiirsel yapının etkisini artırmak amacı taşır ve bu nedenle Hizmetkârın söylemini çok iyi takip eder. Şiirsel yapı sonlandığında ara vermeden S.E. Dedenin Besmelesi ile Şah Hatayî mahlasını taşıyan dörtlükleri şiir şeklinde okuyuş başladı (5:45).

Zakirin eşliğini sonlandırması ardından S.E. Dede 12 Hizmet Görevlisine Gülbankını verdi (0:20) (Güngör, 2006: 30).

-Gerçeğe Hü! Mümine Ya Ali!

Canlar şimdi el ele tutuşup onlar için mersiye söyleyeceğiz.

Zakir Çınar beklemeden Mersiye'ye başladı. Ağır tempoda seyreden eseri, geleneğe uygun olarak, acıklı-ağlamaklı bir ses tonuyla söyledi. Tüm Cem meclisi ayakta, el ele ve hep bir ağızdan Şah İsmail Hatayî'ye ait olan mersiyeyi söylediler.

Mersiye: "Bugün matem günü geldi" (11:15).

Fotoğraf 74. Mersiye okunurken 1

Fotoğraf 75. Mersiye okunurken 2

Fotoğraf 76. Mersiye okunurken Dedeler (24.09.2011 tarihli Cemden)

Fotoğraf 77. Mersiye okunurken Dedeler (17.10.2013 tarihli Cemden)

S.E. Dede gülbank verdi (1:45) (Güngör, 2006: 34).

Süpürge Hizmetinin Hizmetkarları tekrar meydana geldi. Sözlerinin hemen ardından Dede Gülbankını verdi.

-Allah! Muhammed! Ya Ali!

Hüseyini Kerbela için gözlerim yaştır.

Zalimlerin bağı kara taştır.

Erenler yolunda Ali'yyel Murtaza Baştır.

Kırklar Meydanı'nda pirimiz üstadımız Seyyidül Farrıştır.

Eyvallah Pirim. Nefes Pirimdedir.

-Bismişah diyelim de buyurun biz de canı gönülden Allah Allah diyelim! ALLAH ALLAH! Allah, Sahibi Selman, Mülkü Süleyman, şah Celal, canımıza yetişen şah-ı Merdan mürüvveti yanımızda hazır ve nazır ola! İmamet zuhur ola, hilafet hayal ola! Dost zuhuru şad eyleye! Kırklar gibi bizi de kul eyleye! İlahi Ya Rab bizlere dost Ali ola! Hızır yoldaşınız, Ali gardaşınız ola! Erenler demine, dergâhın cemine, Hü! Mümine. Ya Ali! Allah, Muhammed, Ya Ali!

Sıradaki hizmet Lokma Hizmetidir. Hizmet görenlerin ardından lokmada bugün aşure bulunduğu için A.A. Dede, Hakkı şener'e ait olan Aşure şiirini okudu (şener, 2008) ardından Gülbankını (Bilgin, 2014: 16) verdi (2:10).

-Bismişah Allah Allah!

Evvel Allah diyelim. Kadim Allah diyelim.

Geldi Hakk sofrası, Hakk versin biz yiyelim.

Demine Hü diyelim. Allah eyvallah. Nefes pirdedir.

Yüce Allah aşurelerinizi lokmalarınızı Dergâh-ı İzzetinde kabul etsin. İnsanlığın dostluğuna, barışına, kardeşliğine vesile olur inşallah.

Gerçeğe Hü! Mümine Ya Allah! Ya Muhammed! Ya Ali!

Lokma rızalık hizmeti üç Hizmetkar tarafından dedenin lokmaların çıkışta dağıtılacağı uyarısı arkasından gerçekleşti. (Önceki bölümlerde açıkladığımız üzere G.K. hizmet sahibidir ve ona yardımcı olan kadınlarla çıkışta dağıtılacak olan lokmaları hazırlamışlardır). Hemen ardından Abdullah Dede yine Gülbankını verdi (0:50):

-Canlar lokmalarımız çıkışta dağıtılacaktır. Lokmasından razı olmayan Canımız olursa biz Dedeler lokmalarımızdan razı edeceğiz. şimdi hep beraber rızalık vereceksiniz. Buyurun.

-Canlar göz nizam, el terazi. Herkes oldu mu hakkından razı!

-BİZ RAZIYIZ. ALLAH DA SİZDEN RAZI OLSUN.

-Canlar göz nizam, el terazi. Herkes oldu mu hakkından razı!

-BİZ RAZIYIZ. ALLAH DA SİZDEN RAZI OLSUN.

-*Canlar göz nizam, el terazi. Herkes oldu mu hakkından razı!*

-*BİZ RAZIYIZ. ALLAH DA SİZDEN RAZI OLSUN.*

-*Allah da sizlerden razı olsun! ALLAH ALLAH!*

Fotoğraf 78. Lokma Hizmeti rızalık istenirken

-*Bismişah Allah Allah!*

Hizmetleriniz kabul ola. Muratlarınız hâsıl ola! İsteğinizi, dileğinizi Hakk, Muhammed, Ali vere! Hizmetlerinizle şefaet bulasınız. Duası bizden, kabulü Allahtan ola. Gerçeğe Hü! Mümine Ya Allah! Ya Muhammed! Ya Ali!

Çerağ söndürme hizmeti *Yaradan'ın Nur'u aşkına... Ya Allah; Peygamberliğin Nur'u aşkına... Ya Muhammed; Velayetin Nur'u aşkına... Ya Ali* üçlemeleri zikirleri eşliğinde sıra ile ışıkların karartılması ile gerçekleşir. Hizmetin hemen ardından H.Ö. Dede Gülbankını verdi (0:45).

-*Bismişah Allah Allah!*

Batın oldu çerağı nur-u Ahmet, zahir oldu şems-i mah-ı Muhammed.

Allah Eyvallah. Gerçeğe Hü! Mümine Ya Ali!

Post kaldırma hizmetinde post 3 hamlede *Allah! Muhammed! Ya Ali!* zikri ile gerçekleşir. Hizmet ardından M.Ç. Dede Gülbankını verdi (0:28).

Post kadim ola. İnkâr yok ola. Burada sorulan ahirette sorulmaya. Yüce Allah cümlelerinin yardımcısı ola. Gerçeğe Hü! Mümine Ya Allah! Ya Muhammed! Ya Ali!

On iki hizmet Gülbankı için tüm Hizmet Sahipleri meydanda ‘dar’da durdu ve ardından S.E. Dede Gülbankını verdi (0:20), (Güngör, 2006: 37).

Fotoğraf 79. Hizmetliler meydanda dar’da

Fotoğraf 80. Hizmet öğretisi örnek

Süleyman Erşan Dede cemin bitiş Gülbankını verdi. (1:22)

-Canlar!

Yüce Allah verdiğiniz lokmaları, döktüğünüz gözyaşlarını, tuttuğunuz oruçları, çektiğiniz matemi Dergâh-ı İzzetinde kabul eylesin.

-ALLAH ALLAH!

-Yüce Allah tekrarlarımı nasip eylesin.

-ALLAH ALLAH!

-Bismişah Allah Allah!

Oturan, ayakta duran, sırrı sır ederek evine varana Hakk, Muhammed, Ali gözcüsü, bekçisi ve yardımcısı olsun! Gerçeğe Hü! Mümine Ya Ali!

Takip ettiğimiz tüm cemlerde insanlar ilk önce kadınların ve çocukların çıkışına izin verilerek dağıldı. Bu durumda ilginç olan hiçbir zaman bir ikaz duymayıştığımızdır ve bu durumun Alevi kültürü değerlerinin önemli bir göstergesini yansıttığını düşünüyoruz. Bu sırada erkekler sohbetler ve niyazlarla vedalaşır. Dileyen kişiler de Dedelerle görüşür, istekleri varsa iletir ve niyazlaşır. Cem salonu çıkışının hemen solunda bulunan lokma odasında eşit parçalara ayrılmış lokmalar yine buradan halka dağıtılır. Ayinin gerçekleştiği gün kalabalık olduğu için alt katta bulunan yönetim ve yemekhane bölümleri arasına da aşurelerin dağıtıldığı bir masa daha kuruluydu. Cem

Salonundan her zaman en son Zakir Çınar ayrılır. Gerekli düzenleme ve temizlik işlerinden sonra 3. Katı kitler ve Cem günü sonlanır.

Fotoğraf 81. Dedeler niyaz ederken

Fotoğraf 82. Dedeler beklerken

Fotoğraf 83. Gözcü ve Kapıcı çıkışları düzenlerken

Fotoğraf 84. Lokma dağıtılırken

2.5. Zakir Durmuş Çınar ve Eserleri

Sivas Cumhuriyetçi Eğitim Vakfı'nın açıldığı günden bugüne ilk ve tek Zakiri olan Durmuş Çınar, Sivas İlinin Yıldızeli İlçesine bağlı Yusufoglan Köyünde, 1963 yılında dünyaya gelmiştir. Yusufoglan köyünde üç tane ocak bulunduğunu belirten Çınar, Kul Himmet Ocağına bağlı olduğunu söyler. Küçük yaşta cemlere katılmaya başlar ve bu sayede bağlama ile tanışır. Yaşadığı bölgede âşıklık, ozanlık ve zakirlik geleneklerinin büyük ölçüde varlığından bahseden Çınar, ailesinin bağlama çalmasını istemediğini ve buna rağmen hangi koşullarda zakirliği öğrenerek, bugün Sivas Cem Vakfı zakirliğine geldiğini şu şekilde anlattı.

Çocukluk dönemi sıkıntılı geçmiştir. Maddi yokluk nedeniyle geçim kaygısı vardır. Küçük yaşlarında etrafında çoğu kişinin ozanlık aşıklık geleneğine mensubiyetinin farkında olduğunu anlatmıştır. “Bizim oraların havasından mıdır, suyundan mıdır yoksa Pir Sultan’ın toprağı ondan mıdır bilmem ama çok âşık çıkar”. Alevi geleneği içerisinde yaşadıkları için Zakirlik kavramını da küçük yaşlardan itibaren biliyordur. O devirlerde ozan ve zakir kavramlarının aynı anlamda kullanıldığını, ‘ozan’ denilince saz çalan, şiir okuyan bir karakterden öte, ‘üstün kişilik’, bir halk kahramanının akıllara geldiğini anlatmıştır. Yedi Ululara duyduğu hayranlık çocukluk dönemlerinde başlar. ‘Cemlerde duyduğum deyişlerin sözlerini pek anlamazdık, çocukluk işte. Amma hikayelerini dinlemeye bayılırdım, mest olurdum. Geceleri düşlerimde görürdüm’ (Görüşme 17.12.2013) ifadelerini kullanmıştır. Bu kahramanlık algısının, Alevi geleneğindeki Yedi Ulular’ın karakteristik yapılarından kaynaklandığının farkına vardığı dönem olarak gençliğini işaret eder. Çınar, çocukluk döneminde gerçekleşen cemlerde dedelerin zakirlik yaptığını anlatmıştır. Dedelerin tek başına gelip, cem yürütüp, ertesi gün gitmelerine duyduğu hayranlık hayal dünyasında kurguladığı kahramanlıkla örtüşmekteydi; ‘Bir bakmışsın gelmiş cem olmuşuz. Ertesi sabah kalkardık bakardım nerede diye, yok. Gitmiş!.. Ne vakit geldi ne vakit gitti bilemezdim. Dedeler sanki sır olurdu” ifadeleri ve halen bu durumu aktarırken gözlerinde gördüğümüz heyecan, küçük yaşta hissettiklerini anlamamıza neden oldu.

“Köye gelip giden âşıkları, ozanları görüp bilirdik de ... yani saz çalanlar çoktu amma; esas zakirlik yapanlar, ihtiyarlar vardı. İşte onlardan feyz aldık yani. Onlara özendik. 85 yaşında adam, okuryazarlığı yok, zakirlik yapıyordu. Sazını kendisi yapmış. O perdelerini koyunların hani o bağırsakları var ya onlardan bağlamış. Buralara ben o sazlardan getirdim vaktiyle; görenler hayrete düşerdi. Baltayla keserle yaparlardı. Yani zamanında öyleydi; âşık, zakir dedin mi öyle olur idi. Cem ibadetlerinde otururdum diplerine öyle özenerek; bir de gör beni, yani bende de gayret, çaba çoktu, istek çoktu...” (Görüşme 17.12.13)

Çınar, çocuk yaşlarındayken ağabeyinin İzmir’den getirdiği ilk sazından bahseder. Ancak babası kızar ve saz çalmasını istemez. Saz çalarak para kazanılamayacağını söyler. Sazı olmasına rağmen etrafında ona saz çalmayı öğretecek kimse yoktur. Etrafında saz çalmayı bilenler vardır fakat kimse yardımcı olmaz. Cemlerde öğrendiği eserleri kendi yeteneği doğrultusunda icra etmeye başlar. “Sonra işte o hevesinen, o

kadar içimde var ki; işte cem ibadetinde söylenen deyişler, düvazlar cebimde yazılı, saz sırtımda böyle asılı, dağlarda koyun güderdim. İşte bu azimle kendi kendimi yetiştirdim. Bir tanesi de demediler ki işte bu böyle çalınır, şu şöyle söylenir”. Babası saz çalmasını istememesine rağmen Alevi kültürüne bağlıdır ve içten içe Çınar’ın saz çalması hoşuna gider.

“Amma çok da hassastı bu konularda rahmetlik. Mesela Muharrem ayında elimizde boş bardak görse derdi ki; yezid kaldırdı o bardağı sen ne yapıyorsun bu ayda, Hz. Hüseyin Efendimiz susuz şehit edildi; yezit de karşılarında su içti, bırakın onu elinizden diyerek kızardı...”. Zaman içerisinde gençliğinde yakın çevre köylerde zakirlik yapmaya başlayan Çınar, kendi şiirlerini de yazmaya, çalmaya başlar. Kendisine bulduğu mahlas soyadı olan Çınar’dır.

Çınar, çocukluğundan itibaren sazını elinden hiç bırakmadığını, gece gündüz sazıyla vakit geçirmeye başladığını anlattı. Yıllarca boyu geçimini çiftçilik, çobanlık vb. işlerle giderdiğini, Zakirlik için gittiği yerlerde hakkullah aldığını ama çok cüzi miktarlar olduğunu ifade etmiştir. 2003 yılında Sivas merkezde yaşayan dünürü telefon eder. Zakirlik yaptığını biliyordur. İstanbul, Yenibosna’da açılacak olan bir Zakirlik kursundan haberdar olduğunu bildirir. Çınar Sivas’a gider, oradan da İstanbul’da bulunan Alevi İslam İnanç Hizmetleri Başkanlığına.

“Ondan sonra ben buraya geldim. Cem evinin yanında hani bir tane kulübe var ya hani işte etrafına teli felan yeni çekiyorlar; orada saz çaldım biraz hepsi hayran oldular. Ali Rıza Kaçan vardı; başkan o zamanlar. O’nun da vesilesiyle genel merkeze gittik İstanbul’a. Hani diğer zakirlik yapan var ya yanımda bazan M. O benim kaynımdır. O’nu da ben aldım yanıma, çağırdım dedim durum böyle böyle... Birlikte gittik oraya, vardık işte daha yeni kapıdan girdik Ali Rıza Uğurlu Dede vardı, o zamanın Alevi Din Hizmetleri Başkanı. Sivas’ın dedi, sazı tatlı olur. Bir çalında dinleyelim hele, dedi. Bende orada bir tane deyiş söyledim. Baştan sonuna kadar çaldım, o da baştan sonuna kadar dinledi, hem ağladı; böyle gözlerinden yaşlar aktı... Bitirdikten sonra kalktı, takdir ederim dedi. Alnımdan öptü yüzlerimden öptü. Buradan gitme, Mustafa Uluçam diye dedemiz vardır, onu sesledi, hani Sivaslı ya... Mustafa Dede dedi; senin hemşerin gelmiş. O’na dedi, bu eğitime neye gerek yok dedi, aşır gitmiş o dedi. Ondan sonra o dedeyle bir odaya geçtik işte; sizin yöre de nasıl felan... bizim yöreyi felan çaldım,

üstüne civarı falan da çalınca tamam dedi. Sen dedi sadece dedi şu, şu makamlar değişik; şunlar şunlar işte yerinde tamam, güzel dedi. İşte; zakirlik eğitimi normalde orada 2-3 ay sürüyor, ben orada bir hafta falan kaldım. Yani işi yapabiliyorum diye fazla tutmadılar. Ondan sonra geldik işte aradan birkaç sene geçti. Arada cemler olunca sesliyordular. Cem evi yok tabi o zamanlar daha yapılmadı. 2006 da açılışa çağırdılar bizi, tabi İstanbul'dakiler felan da gelmiş hep. Ondan sonra da perşembeleri Cem ibadeti yapamaz dediler. O vakit perşembeleri geliyorum cem ibadeti yapıp köye geri dönüyoruz; ilk başta öyle idi. Böyle bir müddet devam etti, ondan sonra da işte başkan dedi zakir olarak alcaz seni. O günden beri de buradayız işte her işinin içindeyiz, ne gerekirse..." (Görüşme. D.Ç. 17.12.2013).

Zakirliğin, saz çalmaktan çok daha farklı bir şey olduğunu ifade eden Çınar, günümüzde ozan, âşık, zakir arasında bir fark gözetilmediğinin; aslında hepsinin farklı dayanak noktalarının olduğunu belirtti. Ayrıca Çınar, eskiden birbirlerinin yerine öyle ya da böyle geçebilecek bu kavramların, günümüzde birbirinden çok ayrı anlamlarının olduğunu, aşık ve zakir yakın kalsa da ozanlığın tamamen değişime uğradığını öne sürer. Çınar'a göre aşık kavramında günümüz anlayışında anlamını yitirmiştir. O'na göre son aşıklar, Aşık Veysel ve Mahzuni Şerif'tir. Mahzuni Şerife ayrı bir muhabbetle baktığını belirtmiş Aşık Veysel'le yaşadığı efsanevi hikâyeyi aktarmıştır. 'Mahzuni kapıdan girince, Veysel ayağa kalkar -susun bu gelen Pir Sultan olsa gerek der'. Eski zamanlara atıfta bulunarak 'âşık' kavramını Hakk'a âşık olarak tanımlamıştır. Aşıkların, doğa için yazdıkları eserlerin, her yerde Hakk'ı buldukları-gördükleri için olduğunu, bununda Devriye kavramı ile açıklanabileceğini söylemiştir. Kavramı açıklarken hayranlık duyduğunu belirttiği iki üstattan örnekler sunmuştur.

"Mahsuni ne diyor 'Ben mehdi değilim ama erenler, bugün ölür yarın geri gelirim diyor. Bu ne şimdi? Pir Sultan'ı asamadıkları gibi yani... Aşık Veysel'e bak (eseri seslendirerek) "Saklarım gözünde güzelliğini; her nereye baksam sen varsın orda..." (04.12.2013). İslam Ansiklopedisinde Mustafa Uzun (1994: 251) devriye kavramının tasavvuf anlayışlarında mevcut olduğunu, Fars ve Türk edebiyatlarının, ayrıca halk kültür edebiyatlarının birçok farklı ekollerinde kendine has yorumlandığını açıklamıştır. Vahdet-i Vücut düşüncesiyle ilgisinden söz etmiştir. Devriye kavramının en kolay anlaşılabilir tanımı; her şeyin Tanrıdan geldiği ve yine Tanrı'ya döneceğinin idrak edilmesi üzerine işlenmiş, geliştirilmiş tasavvuf edebiyatı formudur denilebilir.

Çınar'ın tanımlamasına göre; Devriye kavramında evrenin işleyişinin farkına varan kişi Allah'ın farkına varmış olur. Her şeyin bir döngü içerisinde olduğunu, her şeyin aslında Hakk'ın bir parçası olduğunu gören insan, ona dönüşünde, hep O'nunla yaşadığının da farkına varır. Devriye Alevi öğretisinde değindiğimiz temel olguların bir anlamda özeti niteliğindedir. Alevi geleneğindeki devriye şiirleri birçok araştırmacının işlediği bir konudur (Aytaç, 2011; Çitlikçi, 2016). Süleyman Zaman, Mahzuni Felsefesi isimli kitabında ele aldığı 'geliş' isimli şiir ile Mahzuni'ye ait bir devriyeyi tespit etmiştir (Zaman, 2005: 14). Zakir Durmuş Çınar'ın, Aşık Veysel de devriye formunu işaret ettiği örnek olan "Sen Varsın Orda" eserini işleyen tek kişi Pakize Aytaç'tır (2003: 261,262) ve konuyu Vahdet-i Vücut kavramının ilkeleri çerçevesinde ele almıştır. Bu tespit Çınar'ın konuya olan ilgisinin bir ölçütü olduğundan değerlidir.

Çınar, ozan, aşık ve zakir kavramlarının günümüzde anlamlarının değiştiğini dile getirmiş, bu zamanda her Zakirin Âşık olduğunu, ancak her Aşığın Zakir olmadığını dile getirmiştir. Bunun nedeni olarak öne sürdüğü şey, çağımızda İlahi Aşk kavramının anlaşılmasının zor olduğu, Aşıkların üretimlerinin popüler kültür içerisinde olan eserler olduğudur. Ona göre aşk kavramı zaten unutulmuş tükenmiştir. Bu nedenle de aşıklık geleneği yok olmak üzeredir. Zakirlerin bu konudaki avantajı, Alevi kültürü içerisinde yer almaları ve İlahi Aşk'ı bir şekilde hissetmeye ve aramaya mecbur olmalarıdır. Ozanlık kültürü için söyledikleri daha keskin hatlara sahiptir. Ozanların her zaman siyasi bir karakteri olduğundan söz eder. Ancak bu siyaset devlet yandaşı değil, halk yandaşıdır. Ozanların sahip oldukları anlayış ne olursa olsun halkı hedef almaz.

"Ozan dediğin Pir Sultan'dır. Ozan dediğin Mahzuni'dir. Şimdi Veysel Baba ozan mı desen? Değil. Ama neden değil: çünkü o gönül adamı, aşıklık yönü daha ağır yani senin anlayacağın. Kimseyi kırmaz, dökmez. Mahzuni gibi ozanlarda isyan vardır, başkaldırı vardır, ama bu insana karşı değildir. Yönetime isyan eder, halkın yanında durur. Üst mevkilerle savaşıyor. Şimdi niye bizde ozanlık bitti diyorum? Halkın yanında duracak cesaret kalmadı, yok öyle babayiğitler. Şimdi adının önünde ozan olanlar, hep bizi hedef gösterenler bak! Devlet güdümüne girmiş halka saldırıyor. Ona ozan diyorsan zaten bana deme, Pir Sultan'a deme" (Görüşme 16.02.2014).

Zakirliği tanımlamasını istediğimizde Çınar; Zakirin önce Kur'an'ı bilmesi gerektiğini sonra Hakk yolunu bilmesi gerektiğini belirtti. Alevilerin Kur'an okumadığı

söylentisinin tam tersi olduğunu, kendisinin her gece mutlaka okuduğunu, yazıp söylediği eserlerinde bunun etkisinin önemli olduğunu belirtti. Ancak Kur'an iyi bilinir ve özümсенirse zakirin söylediklerinin içerisinde batını birkaç motife ulaşılabileceğini belirtti. Bu duruma örnek olarak eski dedelerin tek başlarına cem yürütebilmesini, bunun kaynağının da Kur'an'ı iyi bilip anlatabilmelerinden geldiğini açıkladı (Görüşme 25.03.2014).

Şahit olduğumuz bir konuşmada, Zakir olabilmek için gerekli olanları Çınar şöyle özetledi: “Her şeyin başı edep, erkân, niyaz ve aşktır. Öyle sadece cem de değil ha! Her an her yerde bilecek; adam gibi adam olacak. Kur'an bilecek, her gün hatim edecek. Yedi Ulularımız vardır. O Yedi Uluların söyledikleri Hakk'ın dediklerini anlatır. Yedi Uluları iyi bilecek, pişecek ki öyle kendisi de bir şeyler diyebilsin. Çok okuyup, çok yazacak. Ben mesela yeni bir şiir mi buldum elli kere, yüz kere okurum. Ezber edip aklımdan söyleyene kadar tekrar ederim. Okumayan adam nasıl yapacak bunu? Öğrenemez, kafası almaz öyle hemen. Okumak, yazmak da alışkanlık işidir. Ben çocuklarıma diyorum: evladım şimdi okumazsan, ilerde hiç okumazsın. Eline kitap değmez diye. İşte bundan diyorum. Alışsın ki okusun, yazsın her vakit” (Görüşme. D.Ç. 02.04.2014).

Ozanların, Aşıkların, Zakirlerin çoğu nefes ve deyişi aklında tutabilmesi, Alevi Kültürünü geçmişten bugüne taşıyan, kuşaklar arasındaki kültürel aktarımı sağlayan ana unsurdur. Bu noktada Çınar'ın tespitini değerli görüyoruz. Cem Vakfı dedelerinden H.Ö. Dede'nin bir tespiti konuyu içerir: “Bugüne kadar Alevilik hakkında yazan, çizenin, araştırmacıların kültürümüze hiçbir faydası olmamıştır. Var olanı yazarlar, geçmişten bilinenleri yorumlarlar da bizi anlamadıkları için, bizim çektiğimiz sıkıntıları anlamadıkları için ancak yorum yaparlar. Alevi kültürünü sürdüren halkın ta kendisidir. Bizim Zakirlerimiz de bunları halka öğreten, yeni nesillere aktaranlardır. Hakk aşkıyla yananlardır o kişiler”.

Yaklaşık 30 yıllık Zakirlik deneyimi bulunan Durmuş Çınar'ın birçok eseri ve sözleri farklı şairlere ait besteleri bulunmaktadır. Alevi geleneğinde müziksel bir beste ortaya koymak önem teşkil etmez. Bu nedenle zakirler 'beste' ifadesinden kaçınır yerine; nefes, deyiş veya derleme ifadelerini kullanmayı tercih ederler. Zakir Durmuş Çınar'ın da ifadesi aynı yöndedir. Sözleri Pir Sultan'a ait olan bir şiirin üzerine yaptığı

beste için de sözü ve müziği kendisine ait olan için de derleme ifadesini tercih eder. Kendisine beste kavramı hakkında yönelttiğimiz soru karşısında:

“Beste falan deyince ayrı bir şey oluyor. Bizde beste olmaz. Belirli makamlar vardır. Onların etrafında deriz işte denilecekleri. Derlemeleri aklında tutmak da meziyettir ha! Öyle dur deftere bakayım kitaba bakayım olmaz, pat diye çalacaksın gerektimi. Kişi öyle bir büyükten de şairden de derleyebilir. Ancak içinden gelir de kendisi de derler bazen öyle bir şeyler. Bizim de var öyle derlemelerimiz” (Görüşme. D.Ç. 30.07.2014).

Zakir Durmuş Çınar’ın kullandığı bağlamalar, günümüzde ters düzen olarak tabir edilen ve temelde kısa sap bağlama düzeniyle aynı olan sistemdedir. Standart bağlama düzeni ile ters düzen arasındaki fark orta ve alt tellerin yerlerinin değiştirilmesi ile elde edilen yeni bir ses düzenidir. Standart kısa sap bağlama düzeninde akord; üst teller La (A3); orta teller Sol (G3); alt teller Re (D4) şeklindedir. Bu durumda karar ses La’dır ve piyano üzerinde A3 – A5 sesleri arasında şarkılama alanını oluşturur. Genellikle karşılaşılan; bariton ses rengine sahip olan erkek icracılar için ya çok pest ya da çok tiz gelecek bu bölge şarkılamayı zorlaştırır ve kötü bir seslendirmeye neden olabilir. Bu nedenle kendisi çalıp söyleyen çoğu bağlama icracısı kapo-kelepçe kullanarak karar sesini değiştirir. Bağlama akordlanırken karar sesi ortalama 1,5 sese kadar esnetme şansı da bulunur. Net bir örnekle üst teller Si (B3); orta teller La (A3); alt teller Mi (E4) akortlanarak saz, icracı tarafından 1 perde daha tizleştirilmiş olur. Aynı doğrultuda kapo kullanan icracı daha tiz tonları elde edebilir.

Ters düzen olarak tabir edilen yapı, bahsettiğimiz standart bağlama düzeninin akord sistemi ile aynı prensiplere dayanır. Orta teller ile alt tellerin yerinin değiştirilmesi en üst telin Re (D3) olarak akortlanmasına olanak tanır. Sistem yine bağlama düzeni olmasına rağmen; akort, üst teller Re (D3); orta teller Do (C3); alt teller Sol (G3) şeklindedir. Bu sayede icracının kullanacağı yeni şarkılama alanı D4 – D6 sesleri arasına taşınmış olur ve standart erkek sesi diyebileceğimiz bariton tonu için çok daha kontrollü irca-şarkılama alanı elde edilir. Zakir Durmuş Çınar’ın ters düzen bağlama kullanmasının ana nedeni de açıkladığımız bu durumdur.

Baglama Düzeni

Standart Akord: A G D
Örnek tervih: B A E

Şarkılama Alanı

Ters Düzen

Akord Sistemi: D C G

Şarkılama Alanı

Derleme çalışmalarında, derleyenin, icracı üzerinde fark ettiği ve müzik akışını etkileyecek olan etkenlere yönelik yaklaşımları-düzeltilmeleri tartışmalı durumlar doğurabilir. Derleme yapanın nota bilgisi ve kaynağı ne şekilde yönlendirdiği dikkat edilmesi gereken noktalardır. Halk bilimi ürünü olan derlemelerin ne ölçüde düzeltildiği de kültür değerinin korunması açısından çok önem arz eder. Müzik derlemeleri ele alındığında basit bir örnekle; Konya tezenesi ifadesinin, icracı elinde şahsi bir kimlik taşıdığı gerçeği, eseri kayıt altına alırken unutulmamalı; icracının karakteristik tekniği de kayıt altına alınmalıdır. Fa diyez, sol sesleri ardından la akoru seslerinin duyurulması bağlama düzeninde karar kadansı motiflerinin olduğu bölgedir. Sadece bu kadans motifleri bile icracının kimliğini taşımaya yeter ve bir ikon oluşturur. Literatürde rastlamasak da Çınar bu kadans hareketlerinin adının 'salma' olduğunu söyledi. Salmalar icracıya özeldir. Öyle ki sadece bu kadans hareketleri üzerinden bestecinin kimliği hissedilebilir, net şekilde tanımlanabilir. Aşık Veysel kendine has, Muharrem Ertaş kendine has bir salma-kadans yapısı kullanır. Ortaya çıkan figür bir ikona dönüşür ve bu kadans ikonu içerisinde bestecisinin kimliğini taşıyordur. Bütün repertuarını ve bestelerini-derlemelerini incelediğimiz zakirin kendi eserleri, usta malı ve Pir Sultan Abdal derlemelerinden seçtiğimiz örnekleri çalışmamız kapsamında bahsettiğimiz derleme prensipleri ışığında notaya alınmıştır (EKLER Kısmında yer almaktadır). Toplamda 11 adet olan derlemeler 5 adet Pir Sultan şiiri üzerine yapılmış ve 5 adet sözleri kendisine ait olan ve 1 adet usta malı besteleri içerir. Eserler form olarak 8 deyiş, 2 mersiye, 1 düvaz imamdır.

SONUÇ

Çalışmanın giriş bölümünde ele alınan konular kültürün ne kadar eski olursa olsun belirli temel öğelerinin bir şekilde korunabileceğini göstermekteydi. İnsan olmaya dair iki temel olgu olan müzik ve inanç, kültür dediğimiz yapılanmaların ana kodlarını içinde barındırır ve bu özellikleriyle kültürel aktarımın sağlanmasında en önemli görevi üstlenen öğelerdir. Müzik ve inanç kavramlarının birlikte hareket edebilme özellikleri kültürün kendine has serüvenlerinin en net şekilde takip edilebileceği alanları açık ya da gizil şekillerde bizlere sunar. Kültür zaman içerisinde gerçekleşen etkileşimlerle sürekli değişim ve dönüşüm halindedir. Ancak, çok uzun zaman dilimlerinde bile müzik ilk anda sahip olduğu değerleri gizli ya da açık şekilde saklıyor olacaktır. Müzik, yaradılışın ilk anında birlikte olduğu inanç kavramıyla yan yana geldiğinde ise insanoğlunun çok daha önceki değer olgularını ortaya çıkarabilir ve birbirinden çok ayrı, farklı görünen kültürlerin birlikteliğine zemin oluşturabilir. Alevi inancı ve kültürü tamamen müzik ve söz üzerinden yaşantısını sürdürür ve kast edilen bu oluşa çok uygun bir örnek oluşturur. Alevi kültürünün kökleri asla belirleyemeyeceğimiz kadar eski bir yapılanma olabilir ya da takip edilebilen ilk dönemlerden günümüze çok daha değişik formlar kazanarak dönüşüme uğramış, hatta deforme olmuş şekillerde karşımıza çıkabilir. Ne olursa olsun, günümüzde sadece müzik anlayışı üzerinde bile bir ortaklık kurulabiliyorsa, o kültürün geri kalan tüm öğelerinin tek bir çatı altında yaşayabilecekleri bir ortam bulunabilir.

Çalışmanın ilk bölümünde ele alınan Alibaba Mahallesi olası bin yıldan uzun süredir Aleviler için bir ortak yaşam alanı niteliğindedir. Yine bu bölümde ele alınan ilk örneklem gurubu Nusayriler, kültürlerinin oluşum sürecinde sahip olduğu öz değerlerin etkisinde bu mahallede yaşamayı tercih etmiştir. Bu zümrelerin, Alevi üst kimliği çatısı altında yaşayabilmek adına güvenli bir ortam sağladıkları görülürken, kendi sahip oldukları kültürel değerlerinin değişime uğradığı gözlemlendi. Aslen orijinal Nusayri müzik kültürünün de yapısını barındırmadıklarını fark ettiğimiz bu zümreler ellerinde bulunan diğer öğe, yani inanç üzerinden bir kültürel değişime uğramış olsa da bir aidiyet bilinci dahilinde bölgeyi tercih etmiş ve Alevi üst kimliğini sahiplenmişlerdir. Ancak müzik öğesinin onlar üzerinde etkisini göstermemiş olması, bahsedilen değişimin yüzeysel olabileceğine dair ipuçlarını barındırmaktadır. Yine bu bölümde ele

alınan B. Aileleri için söylenebilecek şey ise inanç yapılanmalarında tam anlamıyla yaşadıkları kültürel bir dönüşümdür. Aynen Nusayri zümresinde olduğu gibi yaşamaya yönelik duygular B. Ailelerinde de aidiyet bilincini ve sahip oldukları öz değerlerini kaybetmemek adına farklı bir refleks dahilinde dönüşüme uğramıştır. Fakat B. Ailelerini farklı kılan müzik kültürlerinde hiçbir değişimin olmayışıdır ki, bu bizce kültürlerinin özünün tamamen korunduğunun en önemli göstergesidir. Bağlamaya duydukları bağlılık, sevgi ve saygı hiçbir şekilde değişmemiş; Alevi kültürünün genelinin sahip olduğu kadar saklanmıştır. Hatta elde edilen verilerde de görüleceği üzere Pir Sultan Abdal başta olmak üzere tüm müzik değerleri korunmuş ve üstüne, kültüre ait müziksel üretim sergilenmiştir. Literatürde bulunmayan, tarafımızca ses kayıt cihazlarıyla kaydedilip ve ardından notaya alınan “Gidi Yezid Bize Kızılbaş Demiş” isimli derleme bu üretimin en net örneğidir. Alevi müzik kültürü içerisinde bu şiirin kullanılmıyor oluşu nedeniyle çalışmamız adına değerli bir veridir. Sonuçta bu bölümde aidiyet bilinci altında değişim ve dönüşüm geçirmiş iki yapılanma kolektif temsilin bir örneğini bizlere sunmuştur.

İkinci bölümde tüm Alevilerin ortak yaşam alanını oluşturan Alibaba Mahallesi'nin kapsayıcı yapısı çok daha net şekilde gözlemlenmiştir. Tüm Alevilerin diyoruz çünkü gerçekten mahallenin kozmopolit bir Alevi nüfusunu içinde barındırdığını gördük. Çalışmada bölümlerinde de söz ettiğimiz üzere Alevilerin asırlardır yaşadıkları baskı ve zulmün neticesinde, her yaşam bölgelerinde benzer karışık yapılanmalar izlenebilir. Ancak Sivas Alibaba Mahallesi'nde bu olgunun diğer bölgelere göre çok daha fazla alt grup nüfusunu barındırdığını tespit ettik ki bu örnekleme ilk bölümdeki değişim ve dönüşüm geçirmiş kültürlerinde dahil olduğunu hatırlatalım. Nusayriilerin Cem'e lokma göndermesi ve B. Ailelerinin cenaze sonrası Vakfa eşya bağışlaması Mahalle Alevilerine dahil olduklarının net göstergeleridir. Alevilerin ortak yaşam alanı olan Cem evinde gerçekleştirilen görüşmeler sonucunda elde edilen veriler üzerinden söyleyebiliriz ki bu kozmopolit Alevi nüfusu tam anlamıyla uyum içinde yaşamaktadır. Alibaba'da yaşanan Alevi müzik kültürünün, tüm bahsi geçen bu alt grup unsurları için ortak kabul edilen bir yapıda olduğu açıktır ve farklı görülgülere rağmen yaşanan kültürel birlikteliğin en geçerli ispatı olarak karşımıza çıkmıştır. Müzik adına elde edilen en değerli verilerse Zakir Durmuş Çınar ve yaratılarıdır. Tüm bu Alevi yaşantısının merkezinde icra ettiği müzik, onu, bütün

Alevilerin ortak kabul edebileceği bir yere koyar. Çınar'ın müzikal karakteri ve becerisi neticesinde elde ettiğimiz ve sunduğumuz eserleri Alevi kültürü için de değerli verilerdir. Ayrıca kültürün aktarımının ne şekilde gerçekleştiğinin değerli bir örneğini bizlere göstermiştir. Aleviliğin temel felsefesi olan '72 millete bir gözle bakmak-farklılıkları görmemek', birlikte ve sorunsuz şekilde yaşayabilen bu topluluklar sayesinde kendisini kanıtlamıştır.

EKLER VE NOTALAR

Ek 1. “Elbet Sen’aglattan Bir Gün Güldürür”

Gel gönül sabreyle katlan bu cvre
Elbet sen’aglattan bir gün güldürür
Niceleri konu du gçt bu haneye
Elbet sen’aglattan bir gün güldürür.

Gitti yoldaşlarım deyi ağlama
Ciğerciğin aşk oduna dağlama
Hayıf oldum diye yanıp ağlama
Elbet sen’aglattan bir gün güldürür.

Abdal Pir Sultan’ım sende bir hal var
Özünü yokla ki üstünde yol var
Seni kim ağlattı git ona yalvar
Elbet sen’aglattan bir gün güldürür.

Nota 1. "Elbet Sen'ağlatan Bir Gün Güldürür"

Elbet Sen'ağlatan Bir Gün Güldürür

Sivas
Bağlama Düzeni

Kaynak Kişi: Durmuş Çınar
Söz: Pir Sultan Abdal
Notaya Alan: Tolga Ergül
Nisan 2013

Gel gö nül kat la nıp dur ma bu cev___ re

el bet sen ağ la tan bir gün gül___ dü rür

Ni ce le ri kon du göç tü bu ça ne ye (Saz)___ el bet sen ağ la tan bir gün

gül___ dü rür (Saz)___ el bet sen ağ la tan bir gün

gül___ dü rür (Saz)___

Ek 2. “Hak Muhammed Ali Geldi Dilime”

Hak Muhammed Ali geldi dilime,
Mürvet günahıma kalma ya Ali,
Külli günahımı aldım elime,
Mürvet günahıma kalma ya Ali.

Hatîce Fâtıma mihr-i muhabbet,
Yine senden olur kuluna rahmet.
İmam Hasan İmam Hüseyin Mürvet,
Mürvet günahıma kalma ya Ali.

İmam Zeynel Abidîn'e varalım,
İmamların divanına duralım.
Doksan bin erlere yüzler sürelim,
Mürvet günahıma kalma ya Ali.

İmam Bâkır imamların serveri,
Ol İmam Cafer'dir didemin nuru.
Dilerim çektirme ah ile zarı,
Mürvet günahıma kalma ya Ali.

Musa-yı Kazım'la, İmam İrıza,
Umarım inayet edesin bize.
Günahım çok benim diyeyim size,
Mürvet günahıma kalma ya Ali.

İmam Taki İmam Naki'dir virdim,
Onlara sığındım dayandım durdum.
Hasan-ül Asker'e yüzümü sürdürdüm,
Mürvet günahıma kalma ya Ali.

Pir Sultan'ım, tamam oldu sözümüz,
Muhammed Mehdi'ye var niyazımız.
On iki İmam'a bağlı özümüz,
Mürvet günahıma kalma ya Ali.

Nota 2. "Hak Muhammed Ali Geldi Dilime"

Hakk Muhammed Ali Geldi

Sivas
Bağlama DüzeniKaynak Kişi: Durmuş Çınar
Söz: Pir Sultan Abdal
Notaya alan: Tolga Ergül
Nisan 2013

Hakk Mu ham med A li gel di di li me

Mür vet gü na hi ma kal ma ya A li

Mür vet gü na hi ma kal ma ya A li (saz)

Kül li gü na hi mı al dım e li me

Mür vet gü na hi ma kal ma ya A li

Mür vet gü na hi ma kal ma ya A li (saz)

Ek 3. “Çerağ Deyişi”

Muhammed Mustafa Ey Şah-ı Merdan

Erenler aşkına yandı bu delil.

Ali’yyel Mürteza her derde derman.

Erenler aşkına yandı bu delil.

Hatice Fatıma şefaati gani

Zikredenler bulur derde dermanı

Onlardan öğrendik erkanı yolu

Erenler aşkına yandı bu delil.

Durmuş Çınar zikrediyor saz ile

Pürümüz uyandı Hakk’ın Nuruyla

Delilimiz yana ulu divanda

Erenler aşkına yandı bu delil.

Nota 3. "Çerağ Deyişi"

Çerağ Deyişi

Sivas
Bağlama Düzeni

Söz: Durmuş Çınar
Müzik: Deyiş Anonim
Notaya Alan: Tolga Ergül
Nisan 2013

5

9

Mu ham med Mus ta... fa Ey Şa hı Mer dan E ren ler aş kı... na yan dı bu de lil

13

A liy yel Mur te... za her der de der man E ren ler aş kı... na yan dı bu de lil

17

E ren ler aş kı... na yan dı bu de lil Ha ti ce Fa tı... ma Şe fa at ga ni

21

Zik re den ler bu... lur der de der ma nı On lar dan öğ ren... dik er ka nı yo lu

25

E ren ler aş kı... na yan dı bu de lil E ren ler aş kı... na yan dı bu de lil

Ek 4. “Biz Tüccar Değiliz”

Biz tüccar değiliz alıp satmayız.
Erenler malına hile katmayız.
Gönlümüz ganidir biz kin tutmayız.
Biz Muhammed Ali diyenlerdeniz.

Baharda açılır gonca gülümüz.
O dergâha doğru gider yolumuz.
On iki İmamı okur dilimiz.
Biz Muhammed Ali diyenlerdeniz.

Pir Sultanım ey der erenler gani
Evveli Muhammed, ahiri Ali,
Onlardan öğrendik erkânı yolu.
Biz Muhammed Ali diyenlerdeniz.

Nota 4. “Biz Tüccar Değiliz Alıp Satmayız”

Biz Tüccar Değiliz

Sivas
Bağlama Düzeni

Kaynak Kişi: Durmuş Çınar
Söz: Pir Sultan Abdal
Notaya Alan: Tolga Ergül
Mayıs 2013

Biz tüccar de ği liz a lıp sat ma yız E ren ler ma lı na hi le kat ma yız

(Saz)

Gön lü müz ga ni dir biz kin tut ma yız Biz Mu ham med A li di yen ler de niz

Hü hü e fen dim Hü hü ta bi bim

17 Hū hū ca nan nım (Saz)

20 Gön lü müz ga ni dir biz kin tut ma yız Biz Mu ham med A li di yen ler de niz

22 Hū hū e fen dim Hū hū ta bi bim

24 Hū hū ca nan nım (Saz)

Ek 5. “Pir'im Hoş geldin”

Sende bizim aramıza
Pirim hoş geldin hoş geldin
Sevgi verin gönlümüze
Pirim hoş geldin hoş geldin.

Erenlerin böyle hali
Arşîâlâda belli yeri
Gelen Şah-ı Merdan Ali
Pirim hoş geldin hoş geldin.

Aynı candık görüştük
Çok şükür gene buluştuk
Muhabbet kapısını açtık
Pirim hoş geldin hoş geldin.

Kimi har Hasan elinde
Kimi Kerbela Çölünde
Hacı Bektaş geldi burda
Pirim hoş geldin hoş geldin.

Hulusiyem böyle tamam
Ahmed-i Muhtardır gelen
Onki imamlar yolun süren
Pirim hoş geldin hoş geldin.

Nota 5. "Pir'im Hoş geldin"

Pir'im Hoşgeldin

Sivas
Bağlama DüzeniKaynak Kişi: Durmuş Çınar
Notaya Alan: Tolga Ergül
Mayıs 2013

Sen de biz zim a ra mi za Pi rim hoş gel din hoş gel din

(Saz)

Sev gi ver din gön lü mü ze mih man hoş gel din hoş gel din

(Saz)

din.

Ek 6. “Dostlar sefa ile gönderin bizi”

Geldim gider oldum ellerinizden
 Dostlar sefa ile gönderin bizi.
 Doyup usanmadım dillerinizden
 Dostlar sefa ile gönderin bizi

Şöyle bir güzelden ahd alamadım
 Bir ahtına bütün yar bulamadım
 Bir daha ya geldim ya geledim
 Dostlar sefa ile gönderin bizi

Himmet eyle şu dağları aşalım
 Pir aşkına kaynaşalım coşalım
 Gelin birer birer helalaşalım.
 Dostlar sefa ile gönderin bizi

Çıkalım yaylaya inelim düze
 Himmet eylen yaran ahbablar bize
 Bir selam göndersem gelir mi size
 Dostlar bizi safa ile gönderin

Pir Sultan Abdal'ım Hakk'a yakındır
 Edebi erkânı hemen takın dur
 Ölüm uzak derler hemen yakındır
 Dostlar bizi safa ile gönderin

Nota 6. "Dostlar sefa ile gönderin bizi"

Dostlar Sefa ile Gönderin Bizi

Sivas
Bağlama Düzeni

Kaynak Kişi: Durmuş Çınar
Söz: Pir Sultan Abdal
Notaya Alan: Tolga Ergül
Haziran 2013

Gel dim gi der ol dum bu gün el le ri niz den (Saz)
Dost lar se fa i le oy oy gön de rin bi zi (Saz)

el le ri niz den (Saz) Do yup u san ma dık ca nan
gön de rin bi zi

dil le ri niz den (Saz) dil le ri niz den

Dost lar se fa i le oy oy gön de rin bi zi (saz) be nim e fen dim (Saz)

Be nim Sul ta nim (Saz)

Ek 7. “Hasan Hüseyin Aşkına”

Bu yol serimi koydum.

Hasan Hüseyin aşkına.

Ben gönlümü Pir’e verdim.

Hasan Hüseyin aşkına.

Kerbela'nın vakasını,

Çeken bilir acısını.

Dökerim gözüm yaşını.

Hasan Hüseyin aşkına.

Hüseyini savaşları,

Şehit oldu yandaşları.

Öter Kerbela kuşları,

Hasan Hüseyin aşkına.

Fatma Ana kuzuları,

Şah Ali'nin göznurları,

Çekerim matem yasları,

Hasan Hüseyin aşkına.

Gülmek bana oldu haram,

Açıldı kapanmaz yaram.

Çınar Baba yola kurban,

Hasan Hüseyin aşkına.

Nota 7. "Hasan Hüseyin Aşkına"

Hasan Hüseyin Aşkına

Sivas
Bağlama Düzeni

Kaynak Kişi: Durmuş Çınar
Söz: Durmuş Çınar
Notaya Alan: Tolga Ergül
Mart 2014

4

7

11

15

19

Bu yo la se ri mi koy dum (saz) Ha san Hü se

yin aş kı na (saz)

Ben gön lü mü Pi re ver dim ca nan

22
 Ha san Hū se___ yin aş___ kı___ na___ (saz)___

25
 Ha san Hū se___ yin aş___ kı___ na___ (saz)___

29
 Ben gön lū mü___ Pi re ver___ dim___ ca nan

32
 Ha san Hū se___ yin aş___ kı___ na (saz) Ha san Hū se___

36
 yin aş___ kı___ na___ (saz)___

Ek 8. “Şah’ım Hızır İlyas”

Darda kalanların canına yetiş
 Şahım Hızır İlyas sen imdat eyle!
 Her zaman biz senden bekleriz himmet
 Şah’ım Hızır İlyas sen himmet eyle!

Nuh’un gemisini dardan kurtaran,
 Hasan Hüseyin’e şifa getiren,
 Car dediğin yerde imdada yeten.
 Şah’ım Hızır İlyas sen himmet eyle!

Yetişesin darda kalan kullara.
 Özümüzle lokmamızla hep sana.
 Kurban keser adak adarız sana.
 Şah’ım Hızır İlyas sen himmet eyle!

Bir adın İlyas’tır, bir adın Hızır.
 Seni çağırınlar kalmazlar mağdur.
 Çınar’ın kabını boş koyma doldur.
 Şah’ım Hızır İlyas sen himmet eyle!

Nota 8. “Şah’ım Hızır İlyas”

Şah'ım Hızır

Sivas
Bağlama Düzeni

Kaynak Kişi: Durmuş Çınar
Söz: Durmuş Çınar
Notaya Alan: Tolga Ergül
Mart 2014

Dar da ka lan lar in ca rı na ye ti ş Şa hum Hı zır İl yas sen him mey ey le—

Her za man bek le riz biz sen den me de t Şa hum Hı zır İl yas sen him met ey— le

Pir him— met ey— le
(Saz)_____

Ek 9. “Yas-ı Muharrem”

Neden gülmüyorsun diye sormayın
Bugün yas-ı Muharremdir Muharrem
Yüreğim yanıyor merhem olmayın
Bugün yas-ı Muharremdir Muharrem

Gözlerimin yaşı sel oldu aktı
Hüseyin'in derdi içimi yaktı
Kerbela da kanlar bu ayda aktı
Bugün yas-ı Muharremdir Muharrem

Unutulmaz Kerbela'nın acısı
Bitmiyor Çınar'ın kara yazısı
Hüseyin aşkına çekerim yası (dökerim yaşı)
Bugün yas-ı Muharremdir Muharrem
Nota 10: Yas-ı Muharrem.

Nota 9. "Yas-ı Muharrem"

Yas-ı Muharrem

Sivas
Bağlama Düzeni

Kaynak Kişi: Durmuş Çınar
Söz: Durmuş Çınar
Notaya Alan: Tolga Ergül
Nisan 2014

Ne den gül mü yor sun di ye. sor ma yın.

Bu gün ya sı. Mu har rem dir. Mu har rem.

Yü re ğim ya nı yor mer hem ol ma yın Bu gün yas ı

Mu har rem dir Mu har rem.

Ek 10. “Nazlı Yara Selam Saldım”

Nazlı yara selam saldım almamış
Almazsa gam değil almayı versin.
Nazlı yarda bana selam salmamış.
Salmazsa gam değil salmayı versin.

İstemem kaşların kara ise de
Ciğerde yüreğin pare ise de
Merhemim derdime çare ise de
Çalmazsa gam değil çalmayı versin.

Yıktın veran ettin gönül tahtımız
Ta ezelde böyle imiş batımız.
Böyle miydi ikrar ile ahtımız.
Gönül hayeliyle gelmeyi versin

Seksene vardı da yüz geçti ise
Aradan ahdu zaman geçti ise
Pir Sultan Abdaldan vaz geçti ise
Çınar'ın saldığı elmayı versin

Nota 10: "Nazlı Yara Selam Saldım Almamış"

Nazlı Yara Selam

Sivas
Bağlama Düzeni

Kaynak Kişi: Durmuş Çınar
Söz: Durmuş Çınar
Notaya Alan: Tolga Ergül
Nisan 2014

Naz lı ya ra se lam sal dım a l ma mış ö lem al ma mış
Naz lı yar da ba na se lam sal ma mış ö lem sal ma mış

(Saz) Al maz sa gam de ğil al ma yı ver sin
Sal maz sa gam de ğil sal ma yı ver sin

al ma yı ver sin (Saz)
sal ma yı ver sin

Sal maz sa gam de ğil sal ma yı ver sin

sal ma yı ver sin (Saz)
sal ma yı ver sin (Saz)

Ek 11. “Niye Böyle Yücelerden Uçarsın”

Niye böyle yücelerden uçarsın
Engine gel deli gönül engine
Her gelip geçene sırrın açarsın
Kendine gel deli gönül kendine

Çınara zulümü kar saydın amma
Çektiğim çileden hırs aldın amma
Hayat mektebinden ders aldın amma
Usanmadın deli gönül sen gine.

Nota 11: “Niye Böyle Yücelerden Uçarsın”

Niye Böyle Yücelerden Uçarsın

Sivas
Bağlama Düzeni

Kaynak Kişi: Durmuş Çınar
Söz: Durmuş Çınar
Notaya Alan: Tolga Ergül
Nisan 2014

Ni ye böy le yü ce ler den u çar sın

En gi ne gel de li gö nül en gi ne

Gö nül en gi ne
(Saz)

Her ge lip ge çe ne sır rın a çar sın

en gi ne gel de li gö nül en gi ne
(Saz)

Ek 12. “Biz Severiz Şahı Merdan Ali’yi” - “Gidi Yezid Bize Kızılbaş Demiş”

<p>Gidi yezid bize Kızılbaş demiş Pir Sultan Abdal Şiiri</p> <p>Gidi yezid bize Kızılbaş demiş Meğer Şah'ı sevdi dese yoludur Yetmiş iki millet sevmerli Şah'ı Biz severiz Şah-ı Merdan Ali'dir</p> <p>Kırkımız da bir katarı dizildik Hak Muhammed'e ümmet yazıldık Hakikat şerbeti olduk ezildik Biz içeriz sakicimiz Ali'dir</p> <p>Gidi yezid bizler haram yemedik Batın olup gördüğümüz demedik İkrar birdir dedik geri dönmedik Yediliriz, yedicimiz Ali'dir</p> <p>Muhammed dinidir bizim dinimiz Cebril-i Emin'dir hem rehberimiz Tarikat altından geçer yolumuz Biz müminiz mürşidimiz Ali'dir</p> <p>Pir Sultan'ım Nesimi'dir pirimiz Evvel kurban verdik Şah'a serimiz On İki İmam meydanında dârimiz Biz şehidiz serdarımız Ali'dir (Öztelli, 1989: 110, 111)</p>	<p>Biz Severiz Şahı Merdan Ali’yi Sr.B.'den Derlenen Şiir</p> <p>Gidi Yezid bize Kızılbaş demiş Meğer Şah'ı sevmiş dese doğrudur Yetmiş iki millet sevmezmiş şahı Biz severiz Şah'ı Merdan Ali'yi</p> <p>Kırkımız da bir katarı dizildik Hak Muhammed ümmetine yazıldık Hakikat şerbeti olduk ezildik Biz içeriz bize sunan Ali'dir</p> <p>Pir Sultan'ım Nesimi'dir pirimiz Evvel kurban ettik Şah'a özümüz On İki İmam meydanıdır dârimiz Biz şehidiz serdarımız Ali'dir</p>
--	--

Nota 12: “Biz Severiz Şah’ı Merdan Ali’yi”

Biz Severiz Şah’ı Merdan Ali’yi

'Gidi Yezit Bize Kızılbaş Demiş'
Pir Sultan Abdal

Yöre
Sivas - Alibaba

Kaynak Kişi: Sr.B.
Derleyen: Tolga Ergül
Kasım 2013

saz....

Gi di ye zit bi ze ki zıl baş de miş Me ğer Şa-hı sev miş de se doğ ru dur

Yet miş i ki mil let sev mez miş Şah ım Biz se ve riz Şa hu mer dan A li yi

ya dost dost Biz se ve riz Şa hu mer dan A li'yi

↓ ↑ ↑ ↓ ↑ ↑
SrB'nin Seslendirdiği tavr

Ek 13. “On’ki İmam’a Giden Turnalar” Eserinin Sözlerindeki Farklar

Pir Sultan Abdal	Görüşme Kişisi: SB	Düzenleme: Savaş Er
Bahar oldu, otlar bitti, güz geldi On'ki imarlara giden turnalar Boynumuz Kelula çölüne döndü On'ki imarlara giden turnalar	Bahar oldu otlar bitti güz geldi On'ki İmamlara giden turnalar Boynumuz Kerbela çölüne döndü On'ki İmamlara giden turnalar	Bahar oldu otlar bitti güz geldi On'ki İmamlara giden turnalar Boynumuz Kelula çölüne döndü On'ki İmamlara giden turnalar
Size nazar kılsın her dem güzeller Rızadan gelen lokmayı da yerler Uçup giden telli kuşa ne derler On'ki imarlara giden turnalar	Hasan'la Hüseyin'e yazıldı yazım Zeynel Abidin'e bağlıdır özüm Zöhre yıldızını görmektir arzum On'ki İmamlara giden turnalar	Size nazar kılsın her dem güzeller İrızadan gelen lokmayı da yesen Uçup giden telli kuşa ne derler On'ki İmamlara giden turnalar
Hasan'la Hüseyin'e yazıldı yazım Zeynel'abidin'e bağlıdır özüm Zöhre yıldızını görmektir arzum On'ki imarlara giden turnalar	Muhammed Bakır'dan ol İmam Cafer İmam İrıza Taki Naki dir Kanber Muhammed Mehdi'den haber ver On'ki İmamlara giden turnalar	Hasan'la Hüseyin'e yazıldı yazım Zeynel Abidin'e bağlıdır özüm Zöhre yıldızını görmektir arzum On'ki İmamlara giden turnalar
Zülfikar'ın cevri lal ile gevher Muhammed Bakır'dan ol İmam Cafer Sorun görün sevdiğimden ne haber On'ki imarlara giden turnalar		Pir Sultan Abdal'ım el'aman aman Biçilmedik ekin sürülen aman Gönlüm eğlencesi on iki imam On'ki İmamlara giden turnalar
Muhammed Bakır'dan şevki veliden İmam İnza'dan Kanber uludan Fıganlı Fatma'dan sesi Ali'den On'ki imarlara giden turnalar		Zülfikar'ın cevri lal ile gevher Muhammed Bakır'dan ol İmam Cafer Sorun görün sevdiğimden ne haber On'ki İmamlara giden turnalar
Muhammed Taki'den okunan ferman seven Muhammed Mehdi'ye sancağı veren On'ki imarlara giden turnalar		Muhammed Bakır'dır şevki veliden İmam İrıza'dan Kanber uludan Fıganı Fatma'dan sesi Ali'den On'ki İmamlara giden turnalar
Pir Sultan Abdal'ımı el'arnan aman Biçilmedik ekin, sürülen sarnan Gönlürn eğlencesi On İki İmam On'ki İmamlara giden turnalar		
(Öztelli, 1989: 126)		

Ek 14. Kırklama Pratiğinden karşılaşılan sözler

Hız. Ali;

- Çok sert olma kırılırsın, çok yumuşak olma ezilirsin.
- Allah seni özgür yaratmış. Başkasının kölesi olma!
- Haklıysan korkma, Hak seni korur.
- Çabuk küsenden arkadaş, yalan söyleyenden yar olmaz. (Hasetçinin huzuru, çabuk darılanın dostluğu, yalancının ise yığıtlığı olmaz).
- Düşünmeden konuşma! Sonra düşünmek zorunda kalırsın. (Düşünmeden konuşmanın cezası; konuştuğundan sonra düşünmeye mahkûm kalırsın).
- Allah hayırlı olanı gönlüne versin, gönlünde olanı hayırlı kılsın. (Allah'ım gönlümde olanı hakkımda hayırlı eyle, hakkımda hayırlı olanları da gönlüme razı eyle).

Hünkâr Hacı Bektaşî Veli;

- Eline, beline, diline sahip ol!
- Kendine ağır geleni başkasına yapma!
- Özünü bilen, özürden kurtulur.
- Ayıbı ört, sırrı tut, öfkeni yut!
- Allah ile gönül arasında perde yoktur.
- Ne ararsan kendindedir! (Her ne arar isen kendinde ara. Kudüs'te Mekke'de Hacda değildir).
- Kendini bil Alçak gönüllü ol! (Âlimlere ve kendini bilenlere alçak gönüllülük yakışır).

Pir Sultan Abdal;

- Cehennemde odun yoktur. Herkes kendisinininkini götürür.
- Kendi kadrini bilmeyen, el kadrini bilemez. (Karga konsa gülistana, gülsen kadrini ne bilir. Kendi kadrini bilmeyen elin kadrini ne bilir).
- Hayat deniz, gönül gemi, akılda dümenidir. (Gönül bir gemidir akıl dümeni. Akıl dümen ya söyleyen dil nedir).
- Demiri demirle, insanı insanla kırarlar! (Demiri demirle dövdüler, biri sıcak biri soğuktu. İnsanı insanla kırdılar, biri aç biri toktu. Pir Sultan Abdal).

Kime ait olduğu belirlenemeyenler;

- Allah senin içindedir; (Hallacı Mansur'un 'En el Hak' veya Yunus'un 'ete kemiğe büründüm, Yunus diye gördüm değişleri ile özdeşleştirilebilir).
- Dünyada bir tek vicdanının kölesi ol!
- Hak beni Ademden. Aleviler arasında bir söylemdir. Daha önce de Y.I.B.'nin dilinden aktardığımız üzere ailede 'Allah hepimizi eşit yaratmıştır' anlamında kullanılmaktadır.

Ek 15. Saka Hizmetinde okunulan Ü.K. tarafından yazılmış şiir

KARBELA

Çöktüm Divanına gözlerim yaşlı,
Dillerim seni söyler İmam Hüseyin.
Ah Kербela bu nasıl acı,
Yüreğim seni anar İmam Hüseyin.

Yolunuz küfeye düşmesin sakın.
Yetmiş iki şüheda Hakka çok yakın.
Kaldırın başlarımızı Kербela'ya bakın.
Yollarım seni çağırır İmam Hüseyin.

Hür şehit çıktı yoluna senin.
Feda olsun sana bu garip serim.
Destur ver canımı önüne sereyim.
Hakikat seni söyler İmam Hüseyin.

Hak yolunda amansızca savaş başladı.
Siması Peygamber Ekber ağladı.
Dedesi Mürteza onu söyledi.
Ekber'im de şehit oldu İmam Hüseyin.

Kasımım yeni kıymıştı nikâhın.
Tutamadı ellerinden Fadime Ananın.
Kan içinde vücudun kefene sarın.
Ekber'im de şehit oldu İmam Hüseyin.
Baktım Fırat'ın suyu kapalı.
Sancaktar-ı Celal Abbas'ın gözleri kanlı.
Kesmişler iki kolun kanadın.
Abbas'ım da şehit oldu İmam Hüseyin.
Dudakları kurumuş bir bebek ağlar.
Beşikte günahsız bir yavru yatar.
Kербela da şehit olmuş Ali Asgar.
Asgar'ım da şehit oldu İmam Hüseyin.
Çadırlar alev aldı Zeynel'im hasta.
Bütün bacıları sürdüler Şam'a
Mübarek başlar mızrak ucunda.
Bu canlar da ağlar İmam Hüseyin.

KAYNAKÇA

- Abdülbaki, Gölpınarlı. *Oniki İmam*. İstanbul: Der Yayınevi., 1979.
- Acıpayamlı, Orhan. «Anadolu'da Nazarla İlgili Bazı Adet ve İnanmalar.» *Ankara Üniversitesi, Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi* 20, no. 1-2 (1962): 1-40.
- Adler, Guido, ve Erica Mugglestone. «"Guido Adler's "The Scope, Method, and Aim of Musicology" (1885): An English Translation with an Historico-Analytical Commentary.» *Yearbook for Traditional Music* (International Council for Traditional Music) Vol. 13 (1981): 1-21.
- Ağasıoğlu, Firudin. *Daşbaba, Trkn Daş Yaddaşı*. 26 11 2014. www.bilinmeyenturktarihi.com/pdf/das-baba-bitik.pdf.
- Akarsu, Bedia. *Dil-Kültür Bağlantısı*. 3. İstanbul: İnkılap Yayınevi, 1998.
- Akın, Galip, zer, Başak Koca, ve Timur Gültekin. «İnsanın Evrim Sürecine Ait Bir Hipotezin Değerlendirilmesi.» *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi* 44, no. 1 (2004): 111-124.
- Akurgal, Ekrem. *Anadolu Kültür Tarihi*. 17. Ankara: Tübitak Yayınları, 2005.
- Alibaba Arsa Arazisi*. 15 02 2015. www.gib.gov.tr/fileadmin/user_upload/ArsaArazi/SIVAS.pdf.
- Allgre, Jean, Claude, Grard Manhs, ve Christa Gpel. «The age of the Earth.» *Geochimica et Cosmochimica Acta* 59 , no. 8 (1995): 1445-1456.
- Alp, Sedat. *Hititler Devrinde Anadolu*". İstanbul: TÜBİTAK Popüler Bilim Yayınları, 2002.
- Alp, Sedat. *Hititler Türk Mdr, Değer Midir?* Cilt 1, *Tkler* içinde, 631-634. Ankara: Yeni Türkiye Yayınları, 2002.
- Alp, Sedat. «Hititlerde Sosyal Sınıf Nam.Ra'lar ve İdeogramın Hititçe Karşılığı.» *Belleten XIII* , no. 50 (1949): 243-270.
- Altıer, Semiha. «Bektaşı İkonografisi zerine Bir Deneme: Hacı Bektaş Veli Müzesi'ndeki Figürlü Keşl- Fukaralar.» *Süleyman Demirel Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, no. 17 (2008): 101 – 116.
- Altunkaynak, Erdoğan. «Deşt-i Kıpçak Balbolları.» *Turkish Studies International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, no. 3/4 (2008): 97 – 119.
- Ardzinba, Vladislav. *Eski Çağda Anadolu Ayinleri ve Mitleri*. Çeviren Orhan Uravelli. Ankara: Kafdav Yayınları, 2010.
- Arkonaç, A. Sibel. «Kollektif Bilinç/Kollektif Temsiller: Wundt ile Durkhelm.» *Sosyoloji Dergisi* 3, no. 21 (2010): 103-113.
- Arslan, Hüsamettin. *Epistemik Cemaat Bir Bilim Sosyolojisi Denemesi*. İstanbul: Paradigma Yayınları, 1992.
- Artun, Erman. *Türk Halk Bilimi*. 2. Adana: Karahan Kitabevi, 2007.
- Assmann, Jan. *Kültürel Bellek*. Çeviren Ayşe Tekin. İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 2001.
- Aşkın, Muhittin. «Kimlik ve Giydirilmiş Kimlikler.» *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 10, no. 2 (2007): 213-220.

- Atasağun, Galip. «Yahudilikte Dînî Sembol Ve Kavramlar.» *Necmettin Erbakan Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 11, no. 11 (2001): 125-156.
- Aydın, Vahdettin. «Türk Yönetim Tarihi Açısından Vakıf Sistemi ve Eğitim Yönetimine Katkısı.» *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi* 8, no. 1 (2003): 313-338.
- Aymard, Maurice. «Mekânlar.» *Akdeniz Mekân ve Tarih* içinde, yazar Fernand Braudel, çeviren Necati Erkurt, 123-140. Metis Yayınları, 1990.
- Aytaç, Pakize. «Aşık Veysel'in Şiirlerindeki Mistik Unsurlar.» *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Velî Araştırma Dergisi*, no. 26 (2003): 253-271.
- Aytaç, Pakize. «İçimizdeki Kâinat.» *Alevilik Araştırmaları Dergisi* 1, no. 1 (2011): 1-14.
- Baines, Anthony, ve P. Klaus Wachsmann. «Classification of Musical Instruments: Erich M. von Hornbostel and Curt Sachs.» *The Galpin Society Journal*, no. 14 (1961): 3-29.
- Bar-Yosef, Ofer. «Defining the Aurignacian.» *Towards a definition of the Aurignacian* içinde, düzenleyen Ofer Bar-Yosef, & João Zilhao, 11 – 21. Portugal: American School of Prehistoric Research, 2006.
- Başak, Oktay. «Taş Çağından Tunç Çağına Anadolu'da Maden Sanatının Gelişimi ve Kullanımı.» *Atatürk Üniversitesi, G.S.E. Dergisi*, no. 21 (2008): 15-33.
- Bayat, Bülent. «Bireylerin Benlik Algısı (benlik Tasarımları) Sistemi ve Sistemin Davranışları Üzerindeki Rolü.» *Kamu-İş* 7, no. 2 (2003): 2-11.
- Berlin, Isaiah. *The Origins of Cultural History* (1973). 30 04 2018. <http://berlin.wolf.ox.ac.uk/lists/nachlass/origins1.pdf>.
- Bilgili, Ali, S. «Sivas Ali Baba Zaviyesi Vakfı Belgeleri.» *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Velî Araştırma Dergisi*, no. 51 (2009): 1-34.
- Bilgin, Ömer. *Günceli Görebilmek: Güncele Takılmadan*. SBS Yayınevi, 2014.
- Birecikli, Fatma. «Ana Hatlarıyla Friglerde Din.» *Gazi Akademik Bakış* 4, no. 7 (2010): 215-232.
- Boratav, N. Pertev. *100 Soruda Türk Folkloru*. İstanbul: Gerçek Yayınevi, 1999.
- Bourdieu, Pierre, ve Loic Wacquant. *Düşünsel Bir Antropoloji İçin Cevaplar*. 7. Çeviren Nazlı Ökten. İstanbul: İletişim Yayınları, 2014.
- Bozkurt, Hacer, ve Kenan Bozkurt. «Sayıların Gizemli Dünyası: Kültür ve Edebiyatta Sayı Sembolizmi.» *Batman University Journal of Life Sciences* 1, no. 1 (2012): 717 – 128.
- Brown, Steven. «The "Musilanguage" Model of Music Evolution.» *The Origins of Music* içinde, düzenleyen Nils, L. Wallin, Bjorn Merker, & Steven Brown, 271-301. The MIT Press, 2001.
- Bulut, Halil, İbrahim. «Tarih, İnanç, Kültür ve Dini Ritüelleriyle Nusayrilik.» *Ortadoğu Yıllığı 2011* (Açılım Kitap), no. 7 (2012): 579-614.
- Burney, Charles. *Historical Dictionary of The Hittites*. USA: Scarecrow Press, 2004.
- Bülbül, Cemil. «Eski Anadolu Tarihinde Frigler.» *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 1, no. 27 (2009): 79-95.
- Candan, Ergün. *Antik Mısır Sırları*. İstanbul: Sınır Ötesi Yayınları, 2005.
- Cebecioğlu, Ethem. *Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü*. İstanbul: Anka Sözlük Dizisi, 2010.

- CemVakfiSenedi. *Cem Vakfı Online*. 30 06 2016. <http://www.cemvakfi.org/pages/kurumsal/10/vakif-senedi>.
- Cevizci, Ahmet. *Felsefe Sözlüğü*. 3. İstanbul: Paradigma Yayınları, 1999.
- Chalmers, Alain. *Bilim Dedikleri-Bilimin Doğası. Statüsü ve Yöntemleri Üzerine*. 2. Çeviren Hüsamettin Arslan. Ankara: Vadi Yayınları, 1994.
- Chomsky, Noam. «On Language and Culture.» Düzenleyen Wiktor Osiatynski. *Contrasts: Soviet and American thinkers discuss the future*, 1984: 95-101.
- Çağıl, Necdet. «Kutsal Metinler ve Müzik.» *Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, no. 39 (2013): 1-46.
- Çift, Salih. «Çağdaş Mısır'da Bektâşîlik İzleri: Mısırlı Bir Ressam'ın Bu Topraklardaki Son Bektâşî Şeyhi Ahmed Sırrı Baba ile İlgili Hatıraları.» *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 20, no. 2 (2011): 127 – 152.
- Çiftlikçi, Ramazan. «Aşık Sıtkı Baba Dîvanı'nda Devriyeler.» *İnönü Üniversitesi Kültür ve Sanat Dergisi* 2, no. 2 (2016): 13-33.
- Çınar, Erdoğan. *Aleviliğin Kökleri, Abdal Musa'nın Sırrı*. 5. İstanbul: Kalkedon Yayınları, 2012.
- Dalrymple, Brent, G. *The Age of the Earth*. California, Stanford : Stanford University Press, 1991.
- Dedekargınoğlu, Hüseyin. «Alevilikteki Tanım ve Terimler.» *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi*, no. 60 (2011): 379-394.
- Demir, Necati, ve Mehmet, D. Erdem. «Türk Kültüründe Destan ve Battal Gazi Destanı.» *Turkish Studies, International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, no. 1 (2006): 106-159.
- Depeli, Gülsüm. «Etnografik Filmden Sosyal Bilimlere: Bir Bilgi Formu Olarak Görsellik.» *Akdeniz İletişim Fakültesi Dergisi*, no. 22 (2014): 24-40.
- Doğan, Hülya. «Antropolojinin Görseli Yeniden ve Yeniden Keşfi: Görsel Antropoloji.» *İletişim Kuram ve Araştırma Dergisi*, no. 36 (2013): 74-85.
- Doğan, İsmail. «Runik Yazının Gelişim Coğrafyası ve Yayılma Sahası.» *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı Belleten 2000* (Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu), 2001: 151-173.
- Dönmez, Banu, M. «Alevi Müzik Uyanışı Bağlamında İzmir Limontepe Alevi Göçmenlerinin Müzik Pratikleri.» *Doktora Tezi*. İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi, Güzel Sanatlar Enstitüsü, Müzik Bilimleri Anabilim Dalı., 2008.
- Dönmez, Sevgi. «Hitit Döneminde Anadolu'da Değişim Aracı Olarak Kullanılan Madenler.» *Doktora Tezi*. Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih (Eskiçağ Tarihi) Anabilim Dalı, 2013.
- Dressler, Markus. «Irene Melikoff'un Mirası: Metodolojiye Dair Bazı Düşünceler.» *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Velî Araştırma Dergisi*, no. 52 (2009): 13-20.
- Durmaz, Sayime. «Yüksek Ortaçağ'da Papa-İmparator Çatışması: Kılıç ile Âsâ'nın Savaşı.» *Çankırı Karatekin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, no. 1 (2010): 93-120.
- Edward, Wilson O. *"On Human Nature" With a New Preface*. Cambridge: Harvard University Press, 2004.

- Ergun, Pervin. *Türk Kültüründe Ağaç Kültü*. Ankara: AKM Başkanlığı Yayınları, 2004.
- Ergüner, Gürbüz. «“Antropolojinin Konusu ve Alanı” (‘An Introduction to Anthropology’ Ralph Leon Beals - Harry Hoijer).» *Ankara Üniversitesi DTDF Dergisi* 35, no. 2 (1991): 009-034.
- Erkal, M. Mustafa. *Sosyoloji (Toplumbilimi)*. İstanbul: Der Yayınları, 2006.
- Eroğlu, Engin. «Kutsal Kitaplardaki Tufan Olayı’nın Tarihi Temelleri.» *Yüksek Lisans Tezi*. Ankara: Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Ana Bilim Dalı, Eskiçağ Tarihi Bilim Dalı, 2007.
- Ersal, Mehmet. «Alevi İnanç Sistemindeki Ritüelikel Özel Terimler: Musahiplik.» *Turkish Studies, International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic* 6, no. 1 (2011): 1058-1083.
- . «Alevilik Çalışmalarında Uygulanacak Metodoloji Üzerine Tespitler ve Öneriler.» *II. Uluslararası Hacı Bektaş Veli Hoşgörü ve Barış Sempozyumu Bildirileri*. 2015. 260-276.
- Ersoy, Sezgin, ve Sadberk Ersoy. «Seyyid Garip Musa (Hz.) İsmi Anlamı Üzerine Bir Çalışma.» *e-makâlât Mezhep Araştırmaları* IV, no. 2 (2011): 139-147.
- Ertürk, A. Hülya, ve Semanur Sivritepe. «Kültürel Değişim ve Nesiller: Kültürel Değişimin Nesiller Üzerindeki Rolü Üzerine Bir Saha Araştırması.» *Uluslararası Hakemli İletişim ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, no. 17 (2017): 1-26.
- Fiğlalı, Ethem, R. *Geçmişten Günümüze Halk İnançları İtibariyle Alevilik-Bektaşilik*. Ankara: Türk Halk Kültürünü Araştırma ve Tanıtma Vakfı Yayınları, 1994.
- Freyer, David, W., ve Chris Nicolay. «Fossil Evidence for the Origin of Speech Sounds.» *The Origins of Music* içinde, düzenleyen Nils, L. Wallin, Bjorn Merker, & Steven Brown, 217-235. The MIT Press, 2001.
- Freud, Sigmund. *Dinin Kökenleri*. Çeviren Ayşen Tekşen Kapkın. İstanbul: Payel Yayınları, 2002.
- Gelişgen, Ahmet. *Kur’an’dan Öğütler*. Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları: 789, 2011.
- Goodenough, Ward, H. «Evolution of the Human Capacity for Beliefs.» *American Anthropologist* 92, no. 3 (1990): 597-612.
- Gölpınarlı, Abdülbaki. *Menakıb-ı Hacı Bektaş-ı Veli: Velayet-name*. İstanbul, 1958.
- Güngör, Baki. *Cem Dosyası*. İstanbul: Hacı Bektaş Veli’ye Gönül Verenler Sosyal Kültürel Eğitim Derneği, 2006.
- Güngör, Özcan. «Değişim ile Takiye Arası Nusayriler/Arap Aleviler.» *İnsan&Toplum* 5, no. 9 (2015): 75-102.
- Güvenç, Bozkurt. *İnsan ve Kültür*. İstanbul: Remzi Kitabevi, 1979.
- . *Kültür Konusu ve Sorunlarımız*. İstanbul: Remzi Kitabevi, 1985.
- Harling, Kenneth. «An Overview of Case Study.» *SSRN Electronic Journal*, 2012: 1-7.
- Hatipoğlu, Birol Yıldız. *Perşembe Cem Erkanı*. 2018. <http://www.istanbulcemevi.com/pages/haber-detay/146/persembe-cem-erkani>.
- Heagen, Edvard H., ve Peter Hammerstein. «Did Neanderthals and Other Early Humans Sing? Seekin the biological roots of music in the territorial advertisements of primates, lions, hyenas, and wolves.» *Musicae Scientiae Special Issue 2009-2010 cop.2009 European Society for the Cognitive Sciences of Music*, 2009: 291-320.

- Helvacı, Zeynep. «Lirin Tarihi: Eski Ön Asya ve Yunan Uygarlıklarında Kullanılan Lirlerin Karşılaştırması.» *Yüksek Lisans Tezi*. Ankara: Başkent Üniversitesi, 2007.
- Helvacı, Zeynep, ve Cenk Güray. *Kültürel Etkileşim ve Geleneğin Aktarımı Bağlamında Frig Müziği (15.10.2014)*. 04 02 2019. <https://www.youtube.com/watch?v=-KCbRTsQwTM> .
- Heyes, C. William. *Most Ancient Egypt*. USA: The University of Chicago Press, 1965.
- Howard, Brian, W. A. *Judah Scepter. A Historical and Religious Perspective*. USA: iUniverse Pb., 2010.
- Hurd, P. James. «Hominids in the Garden?»; In *Perspectives on an Evolving Creation*.» Düzenleyen K.B. Miller, 208-233. UK: Wm. B. Eerdmans Publishing Co., 2003.
- İlhan, Emir, M. «Folklorik Bağlamda Anlatı: Gelenek, Dil ve Yorum.» *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi*, no. 4/2 (2015): 738-747.
- «İslam Alimleri Ansiklopedisi.» Türkiye Gazetesi Yayınları, 1984.
- Işık, Fahri. «Karanlık Dönemin Aydınlığı ve Frig Sanatının 'Anadoluluğu' Üzerine.» *Anadolu (Anatolia) Dergisi* (Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi), no. 24 (2003): 19-33.
- Kalafat, Yaşar. *Altaylardan Anadolu'ya Kamizm Şamanizm*. İstanbul: Yeditepe Yayınevi, 2004.
- Kalafat, Yaşar, ve İ.M.V. Noyan Güven. *Altay Türk İnançlarından- Anadolu El Dokumacılığına*. 07 04 2015. <http://www.yasarkalafat.info/dosyalar/kalafat2010175443.pdf>.
- Kaplan, Ayten. «TRT Türk Halk Müziği Yayınlarında Ozan ve Ozanlama Sorunu.» *Yüksek Lisans Tezi*. Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Halk Bilimi Ana Bilim Dalı, 1991.
- Karakurt, Deniz. *Türk Mitoloji Ansiklopedisi*. Wikipedia Kaynak Yapıtları, 2012.
- Karkın, Metin, Mehmet Pelikoğlu, ve Sinan Haşhaş. «Bağlama Enstrümanının Öğretim Yöntemleri Kapsamında Yöresel Tavrıların Değerlendirilmesi.» *Art-e Sanat Dergisi* 7, no. 13 (2014): 129 – 148.
- Kartal, Metin. «Anadolu'nun Epi-paleolitik Dönem Bulunu Toplulukları: Sorunlar, Öneriler, Değerlendirmeler ve Çeşitli Yaklaşımlar.» *Anadolu / Anatolia*, no. 24 (2003): 35-43.
- Kaya, Doğan. «Pir Sultan Abdal ve Sivas Kaynaklı Cönklerde Bazı Şiirleri.» *Hayat Ağacı*, 2008: 10.
- . «Sivas'ta Yatmakta Olan Horasan Merkezli Anadolu Erenleri.» *Ç.Ü. Türkoloji-Makale Bilgi Sistemi*. 2007. http://turkoloji.cu.edu.tr/HALK%20EDEBIYATI/dogan_kaya_sivas_anadolu_erenleri.pdf.
- Koca, Fatih. «Peygamberimiz Hz. Muhammed'in Müezzinleri.» *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, no. 52/2 (2011): 291 – 310.
- Koçak, Hüseyin. «Türk Halk Müziği Terminolojisi.» *Yüksek Lisans Tezi*. Ege Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Temel Bilimler Anabilim Dalı, 2003.
- Kottak, Conrad, Phillip. *Antropoloji: İnsan Çeşitliliğine Bir Bakış*. Ankara: Ütopya Yayınları, 2002.
- Kökten, Kılıç, İ. «Anadolu'da Prehistorik Yerleşme Yerlerinin Dağılışı Üzerine Bir Araştırma.» *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi* 10, no. 3-4 (1952): 167-208.
- Kökten, Kılıç, İ. «Raporlar: Kuzey Anadolu'da Yapılan Tarih Öncesi Araştırmalar.» *Belleten* VIII, no. Sayı: 32, I. Teşrin (1944): 559-680.
- Köprülü, Fuat. «Vakıf Müessesesinin Hukuki Mahiyeti ve Tarihi Tekamülü.» *Vakıflar Dergisi* , no. 2 (1942): 1-35.

- Kramer, Samuel Noah. *Sümerler, Tarihleri, Kültürleri ve Karakterleri*. İstanbul: Kabalcı Yayınevi, 2002.
- Krob, Josef. «Epistemology.» *Encyclopedia of Time: Science, Philosophy, Theology, and Culture* içinde, düzenleyen H. James Birx, 424-428. California: SAGE Publications, 2009.
- Kunst, Jaap. *Ethno-Musicology*. Copyright by Martinus Nijhoff, 1955.
- Kunter, Halim, Baki. «Türk Vakıfları ve Vakfiyeleri Üzerine Mücmel Bir Etüd.» *Vakıflar Dergisi*, 1938: 103-129.
- Martin, Sean. *Orta Çağ'da Avrupa'da Alevi Hareketi Katharlar*. Çeviren Barış Baysal. İstanbul: Kalkedon Yayıncılık:91, 2009.
- McClenon, James. «Shamanic Healing, Human Evolution, and the Origin of Religion.» *Journal for the Scientific Study of Religion*, no. Vol. 36, No. 3 (1997): 345-354.
- Mehdiyev, Cingiz. *Qaval daşı*. 28 04 2018. <https://www.youtube.com/watch?v=SqFwp85QGOk>.
- Memiş, Ekrem. *Eskiçağda Mezopotamya*. 7. Bursa: Ekin Kitabevi Yayınları, 2007.
- Merriam, Alan, P. *The Anthropology of Music*. Northwestern University Press, 1964.
- Minavarkızı, Adiyeva Pakizat, ve Fatma Ahsen Turan. «Türk Halklarının Folklorunda Müzik Aletleri ve Onlarla İlgili Mitik Anlatılar.» *Bilig*, no. 78 (2016): 309-326.
- Mirşan, Kazım. *Proto-Türkçe Yazıtlar*. Ankara: MMB Yayın , 1970.
- Montagu, Jeremy. *Origins and Development of Musical Instruments*. UK: The Scarecrow Press Inc., 2007.
- Morriss-Kay, Gillian, M. «The evolution of human artistic creativity .» *Journal of Anatomy*, no. 216 (2010): 158-176.
- Ocak, A. Yaşar. *Kültür Tarihi Kaynağı Olarak Menâkıb-Nameler*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1997.
- Ocak, Ahmet Yaşar. *Türk Sûfliğine Bakışlar*. İstanbul: İletişim Yayınları, 1996.
- Ocak, Ahmet, Y. *Babaîler İsyanı, Aleviliğin Tarihsel Altyapısı*. Dergah Yayınları: 72, 2011.
- Olick, Jeffrey, K. «Kolektif Bellek: İki Farklı Kültür.» *Moment Dergi, Hacettepe Üniversitesi İletişim Fakültesi Kültürel Çalışmalar Dergisi* 1, no. 2 (2014): 175-211.
- Ortaylı, İlber. *Türkiye Teşkilat ve İdare Tarihi*. 3. Ankara: Cedit Neşriyat, 2008.
- Örnek, V. Sedat. *Etnoloji Sözlüğü*. Ankara: Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Yayınları: 200, 1971.
- Özbek, Süleyman. «Orta Çağlarda Anadolu Ticaret Yollarının Kavşağında Sivas.» *Selçuklular Döneminde Sivas Sempozyumu Bildirileri*. Sivas, 2006. 406-413.
- Özdemir, Cevdet. «Kimlik ve Söylem.» *Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, no. 2 (2001): 107-122.
- Özkan, Süleyman. «Hitit İmparatorluğu'nun Yıkılışında Küçük Krallıkların Rolü.» *Tarih İncelemeleri Dergisi* 13, no. 1 (1998): 71-81.
- Özsöz, Cihat. «Vaka İncelemesi.» *Sosyoloji Notları*, no. 4-5 (2008): 73-79.
- Öztelli, Cahit. *PİR SULTAN ABDAL Yaşamı ve Bütün Şiirleri*. 7. İstanbul: Özgür Yayın Dağıtım, 1989.
- Özterzi, Sevim. «Mezar Tiplerinin ve Ölü Gömme Geleneklerinin Sosyokültürel Açından Değerlendirilmesi.» *Yüksek Lisans Tezi*. Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2011.

- Öztürk, Ferda, ve Ayşe Çakır. İlhan. «Türkiye’deki Arkeoloji Müzelerinde Müzik Kültürüne İlişkin Nesnelerin İncelenmesi ve Müzelerde Müzik Eğitimi.» *İlköğretim Online* 10, no. 3 (2011): 1202-1207.
- Öztürk, Y. Nuri. *Surelerin İniş Strasına Göre Kur'an-ı Kerim Meali*. Yeni Boyut Yayınevi, 2013.
- Öztürk, Yücel. «Tarih ve Kimlik.» *Akademik İncelemeler* 2, no. 1 (2007): 1-25.
- Paçacıoğlu, Burhan. «Battal-Nâme’» *Doktora Tezi*. Kayseri: Erciyes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili Anabilim Dalı, 1993.
- Pappenheim, Fritz. *Modern insanın Yabancılaşması*. Çeviren Salih Ak. Ankara: Phoenix, 2002.
- Petru, Simona. «Palaeolithic Art in Slovenia.» *Documenta Praehistorica* (Department of Archaeology, Ljubljana University) XXXVI (2009): 299-304.
- Rençber, Fevzi. *Tarihsel ve Kültürel Boyutlarıyla Alevilikte Cem ve Cem Evleri*. Şırnak: Şırnak Üniversitesi Yayınları, 2018.
- Reyhan, Esmâ. «Hititlerde Devlet Gelirleri, Depolama ve Yeniden Dağıtım.» *Gazi Akademik Bakış Dergisi* 2, no. 4 (2009): 157 – 174.
- Rice, Timothy. *Modeling Ethnomusicology*. Çeviren Tolga Ergül. Oxford University Press, 2017.
- Ritzer, George. *Sociological Theory*. 8. Çeviren Tolga Ergül. McGraw-Hill Publications, 2010.
- Ruben, Waller. «Buddhist Vakıflar Hakkında.» *Vakıflar Dergisi*, no. 2 (1942): 173-181.
- Rüstemov, Caferkulu. *Gobustan Dünyası*. Bakü: Azerbaycan Devlet Neşriyatı, 1994.
- Sahabiler Ansiklopedisi*. İstanbul: Nesil Yayınları/Ansiklopediler Dizisi, 2010.
- Sakurai, Tetsuo. «The Classification of Musical Instruments Reconsidered.» Vol:6 No:4, Etnoloji Araştırma Müzesi 1981 Raporu, Japonya, 1982.
- Salcı, L. Vahit. *Gizli Türk Dini Oyunları*. İstanbul: Numune Matbaası, 1941.
- . *Gizli Türk Halk Musikisi ve Türk Musikisi’nde Armoni Meseleleri*. İstanbul: Puhu Kitapları: 12, Numune Matbaası, 1940.
- Sarıçam, İbrahim. *Emevi - Haşimi İlişkileri (İslam öncesinden Abbasilere Kadar)*. Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları No:252, 2015.
- Savaş, Saim. «16. Asırda Sivas’ta Kurulan Ali Baba Zâviyesi’nin Dini Sosyal ve Ekonomik Fonksiyonları Hakkında Bir Araştırma .» *Doktora Tezi*. Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı, 1990.
- Schimmel, Annemarie. *Sayıların Gizemi*. İstanbul: Kabalcı Yayınevi, 2000.
- Schmidt, Klaus. «Göbekli Tepe – the Stone Age Sanctuaries. New results of ongoing excavations with a special focus on sculptures and high reliefs.» *Documenta Praehistorica* XXXVII, 2010: 239-256.
- Selçuk, Ali. «Tahtacıların Doğum ile İlgili İnanç ve Uygulamalarına Fenomenolojik Bir Yaklaşım.» *Türklük Bilimi Araştırmaları*, no. 16 (2004): 163-180.
- Sevinç, Fatma. «Hititlerin Anadolu’da Kurdukları Ekonomik ve Sosyal Sistem.» *Süleyman Demirel Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, no. 17 (2008): 11-32.
- Sipos, Janos. «Türkiye Türküleri Halk Müziği Sınıflandırması.» *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih – Coğrafya Fakültesi Dergisi* 36 (1993): 181 – 202.

- Stock, P.J. Jonathan. «Alexander J. Ellis and His Place in the History of Ethnomusicology.» *Ethnomusicology* 51, no. 2 (2007): 305-324.
- Sweet, Henry. *The History of Language*. Bedford, London: Printed by Richard Clay & Sons Limited, 1930.
- Şener, Hakkı. *Aşure*. 2008. <https://www.antoloji.com/asure-siiri/>.
- Tatlıhoğlu, Durmuş. «Türkmen İrımları (Halk İnançları).» *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 4, no. 1 (2000): 151-166.
- Trigger, G. Bruce. *Ancient Egypt: A Social History*. Cambridge University Press, 1983.
- Turan, Ahmet. «Kitâbu'l- Mecmu'u'nun Tercümesi.» *Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 8, no. 8 (1996): 5-18.
- Turan, Fatma Ahsen, ve Yusuf Can Seven. «İmam Rıza Ocağı'nın İnançsal Düşünsel Yapısı ve Pratikleri Müsahip Ceminde Görgü Erkânı.» *Alevilik ve Bektaşilik Araştırmaları Dergisi*, 2014: 195-252.
- Turk, Ivan, Matija Turk, ve Borut Toskan. «Could a cave hyena have made a musical instrument? A reply to Cajus G. Diedrich.» *Arheološki vestnik* (Slovenya Bilim ve Sanat Akademisi, Arkeoloji Enstitüsü.), no. 67 (2016): 401-407.
- Uçankuş, T. Hasan. *Bir İnsan ve Uygarlık Bilimi Arkeoloji-Tarih Öncesinden Perslere Kadar Anadolu*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 2000.
- Ulusoy Yılmaz, Duygu, Gülay Karşıcı, ve Ali Selçuk. «Sivas Beydili Köyü İnanç Sistemi İçinde Kadın.» *İnsan Bilimleri Dergisi* 2, no. 2 (2013): 22-43.
- Uncu, Ebru. «Demeter Kültünde Mezopotamyalı ve Anadolu Unsurları.» *History Studies* 4, no. 1 (2012): 529-545.
- Uzun, Mustafa. *Devriyye*. Cilt 9, *TDV İslâm Ansiklopedisi* içinde, 251-253. İstanbul, 1994.
- Üçer, Cenksu. «Geleneksel Alevilikte İbadet Hayatı ve Alevilerin Temel İslam İbadetlerine Yaklaşımları.» *Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi* V, no. 2 (2005): 161 - 189.
- Ünal, Ahmet. «Yakılıp Yıkılan Eski Anadolu Kentlerinin Akıbeti: Hitit Gözleri ve Hitit İşgalinin Anadolu İskan Tarihinde Doğurduğu Demografik Sonuçlar.» *In Memoriam İ.Metin Akyurt - Bahattin Devam Anı Kitabı* içinde. Arkeoloji Sanat Yayınları, 1995.
- Ünal, Şükrü. *Dil ve Kültür*. 3. Ankara: Nobel Yayınevi, 2005.
- Vakıf.1. *TDK Online Sözlük*. 30 06 2016. www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_karistirilan&view=karistirilan&kategori1=krs_akan&ke limez=97.
- Vakıf.2. *VGM.gov.tr*. 30 06 2016. <http://www.vgm.gov.tr/sayfa.aspx?Id=3>.
- Vermeulen, Hendrik Frederik. «Early history of ethnography and ethnology in the German enlightenment : anthropological discourse in Europe and Asia, 1710-1808.» *Doktora Tezi*. Leiden University, 2008.
- Wallin, Nils, Lennart, ve Björn Merker. *The Origins of Music*. Düzenleyen Nils, Lennart Wallin, Björn Merker, & Steven Brown. The MIT Press, 2001.
- Warner, D. Charles. *A Library of the World's Best Literature - Ancient and Modern*. USA: Cosimo Inc., 2008.

- White, D. Tim, Gen Suwa, ve Berhane Asfaw. «Australopithecus ramidus, a new species of early hominid from Aramis, Ethiopia.» *Nature*, no. Vol. 371 (1994): 306-312.
- Wilson, Edward, O. "On Human Nature" *With a New Preface*. Cambridge: Harvard University Press, 2004.
- Yarar, Hülya. «Ermeniler ve Türk-Ermeni İlişkileri.» *Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi OTAM* 13, no. 13 (2002): 35 – 57.
- Yeşil, Yılmaz. «Ağız Kopuzundan Çene Arpına; Türk Enstrümanının İzinde.» *21. Yüzyılda Eğitim ve Toplum Eğitim Bilimleri ve Sosyal Araştırmalar Dergisi* 4, no. 12 (2015): 191-199.
- Yiğit, Turgut. «Hitit Krallığında Veliâht'ın Belirlenmesi Üzerine.» *Tarih araştırmaları Dergisi*, no. 34 (2003): 141 - 147.
- Yıldırım, Tayfun. «Hüseyindedede Tepesi'nde Bulunan İkinci Kabartmalı Vazoya Ait Yeni Bir Müzisyen.» *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Dergisi* 42, no. 1.2 (2002): 1-7.
- Yıldız, M. Ali. «Akşemseddin'in Meşhur Eseri Makâmât'ül-Evliyâ'nın İçeriği.» *Kırıkkale İslami İlimler Fakültesi Dergisi* 1, no. 1 (2016): 47 – 62.
- Yılmaz, Duygu. «Kültürel Kimlik Bağlamında Sivas Hafık Beydili Köyü Müzik Pratikleri.» *Doktora Tezi. (ERÜ BAP ile desteklendi). Danışman: Doç. Dr. Gülay Karşıcı*. Kayseri: Erciyes Üniversitesi Güzel Sanatlar Enstitüsü Müzik Bilimleri Anabilim Dalı, 2014.
- Yılmaz, Duygu, ve Gülay Karşıcı. «Kültürel Kimlik Bağlamında Sivas Beydili Köyü Dini Ritüelinde Müzik.» *V. Uluslararası Hisarlı Ahmet Sempozyumu. "Şehir ve Müzik"*. Kütahya: Üç Mart Matbaa, Eylül 2014. 120-133.
- Yılmaz, Duygu, ve Gülay Karşıcı Yöre. «Sivas Beydili Köyü Düğün Geleneği.» *Alevilik Araştırmaları Dergisi The Journal of Alevi Studies. Uluslararası Hakemli Bilimsel Yayın.*, no. 14 (Kış 2017): 119-146.
- Yılmaz, Orhan. «Alevilikte Eski Türk Dini (Göktanrı İnancı) ve Şamanizmin Etkileri.» *Akademik Tarih ve Düşünce Dergisi* 1, no. 4 (2014): 1-13.
- Yörükan, Turhan. *Alfred Adler Bireysel Psikolojisi, Sosyal Roller ve Kişilik*. Ankara: Türkiye İş Bankası Yayınları, 2000.
- Yuşeşa, Nadia. «Altaylarda Türkler ve İnançları.» *Türk Dünyası Dil ve Edebiyat Dergisi (TDK)*, no. 11 (2001): 140-151.
- Yücel, Haluk. «Türk Halk Müziği Üzerine Bir İnceleme.» *Akademik Bakış Dergisi - Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler Dergisi*, no. 26 (2011): 1-13.
- Zaman, Süleyman. *Mahzuni Felsefesi*. Sanat Yapıtları, 2005.

ÖZGEÇMİŞ

KİŞİSEL BİLGİLER

Adı, SOYADI: Tolga ERGÜL

Uyruğu: Türkiye (TC)

Doğum Tarihi ve Yeri: 12.06.1981 - Ankara

Medeni Durumu: Evli

Tel: 0555 665 52 17

E mail: tolgaergul@msn.com

Yazışma Adresi: Konaklı Mahallesi, Kazım Karabekir Caddesi, No:390 K/J-2/9
Merkez/IĞDIR

EĞİTİM

Derece	Kurum	Mezuniyet
Yüksek Lisans	Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü	2009
Lisans	Cumhuriyet Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Müzik Bilimleri ABD.	2006
Lise	Ankara Bahçelievler Deneme Lisesi	1999

İŞ DENEYİMLERİ

Yıl	Kurum	Görev
2006-2011	Cumhuriyet Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi	Öğr. Elm.
2008-2010	Cumhuriyet Üniversitesi Eğitim Fakültesi	Öğr. Elm.
2014-2015	Iğdır Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi	Arş. Gör.
2016-2017	Erciyes Üniversitesi Güzel Sanatlar Enstitüsü	Arş. Gör.
2018-2019	Kafkas Üniversitesi Devlet Konservatuvarı	Öğr. Elm.

YABANCI DİL: İngilizce

YAYINLAR:**Basılan Makale/Bildiri**

1. Ergül, T. ve G. Karşıcı. (08-10 Nisan 2016). Sivas Alibaba Mahallesi Alevilerinde Müzik Pratikleri. *3. Uluslararası Güzel Sanatlar Bilimsel Araştırma Günleri*. s.1066-1077. Sivas: Cumhuriyet Üniversitesi GSF.

<http://gusbag.cumhuriyet.edu.tr/documentation/GUSBAG%20III%20Bildiri%20Kitab%C4%B1.pdf>

Özet Basım ve Bildiri:

1. Ergül, T. ve **G. Karşıcı**. (08-10 Nisan **2015**). Sivas Alibaba Mahallesi Alevileri Cem Dışı Müzik Pratikleri. *II. Uluslararası Güzel Sanatlar Bilimsel Araştırma Günleri (GÜSBAG)*. s.29. Cumhuriyet Üniversitesi GSF. Sivas.

<http://gusbag.cumhuriyet.edu.tr/documentation/GUSBAG%20II%20OZET%20KITABI.pdf>

2. Ergül, T. ve **G. Karşıcı**. (07-10 Mayıs **2015**). Sivas Alibaba Mahallesi Alevilerinde Bağlama: “Telli Kur’an”. *International Semiotics Conference (ISCCH): Semiotics of Cultural Heritages From Authenticity to Informatics*. Istanbul University Department of Informatics, Fine Arts Department. Abstract Booklet s. 74, İstanbul.

3. Ergül, T. ve **G. Karşıcı**. (08-10 Nisan **2016**). Sivas Alibaba Mahallesi Alevilerinin Müzik Pratikleri. *CÜ GSF 3. Uluslararası Güzel Sanatlar Bilimsel Araştırma Günleri*. Bildiri Özetleri Kitabı s.25-26. Ed. D. Ulusoy Yılmaz. Sivas